

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Г. Пономарьова, І. Репко, В. Одарченко

ПРАКТИКУМ З ПЕДАГОГІКИ

навчальний посібник

Харків
2016

УДК 378. 147.091.33
ББК 74.580.2262
П-56

Рекомендовано до друку Вченою радою Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
(протокол № 8 від 17.02.2016р.)

Укладачі :

Пономарьова Г.Ф. – кандидат педагогічних наук, професор
Репко І.П. – кандидат педагогічних наук, доцент
Одарченко В.І. – кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензенти:

Золотухіна С. Т. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;
Лунячек В. Е. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності Української інженерно-педагогічної академії;
Мочан Т. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського державного університету.

Редактор:

Коловоротна Н.Д. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української та російської філології.

Г. Пономарьова, І. Репко, В. Одарченко

П-56 **Практикум з педагогіки.** Навчальний посібник / Г. Пономарьова, І. Репко, В. Одарченко – Харків : ТО Ексклюзив, 2016. – 243 с.

ISBN 978-617-7204-30-4

Пропонований «Практикум з педагогіки» системно охоплює базові теми з чотирьох розділів: «Загальні основи педагогіки», «Теорія виховання», «Дидактика» та «Школознавство». Кожна репрезентована тема посібника містить теоретичний блок, блок для самостійної роботи студентів і блок для перевірки у Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі. Різномірні завдання для закріплення теоретичного матеріалу, діагностики, контролю та самоконтролю рівня засвоєння знань складаються з тестів, репродуктивних та проблемних питань, творчих вправ, педагогічних ситуацій та практичних завдань, які формують у студентів уміння і навички майбутньої педагогічної діяльності.

Розрахований на викладачів, студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Посібник буде корисним різним категоріям педагогічних працівників, а також усім, кого цікавлять проблеми освіти.

УДК 378. 147.091.33
ББК 74.580.2262
П-56

© ХГПА, 2016

© Г. Пономарьова, І. Репко, В. Одарченко

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ	
МОДУЛЬ 1.	7
Предмет педагогіки. Основні педагогічні поняття	7
Виникнення та становлення педагогіки як науки.....	16
МОДУЛЬ 2.	21
Учитель, його соціальні функції	21
Методи науково-педагогічних досліджень.....	27
Розвиток, виховання та формування особистості.....	34
Завдання для контрольної роботи з розділу «Загальні основи педагогіки».....	41
Розділ 2. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ	
МОДУЛЬ 1	42
Мета виховання.....	42
Сутність процесу виховання.....	46
Принципи виховання.....	52
Методи і форми виховання	62
МОДУЛЬ 2	72
Робота з колективом учнів.....	72
Розумове виховання школярів. Формування пізнавального інтересу учнів.....	87
Національно-патріотичне виховання дітей і молоді. Формування громадянськості та політичної культури школярів.....	92
Моральне виховання школярів.....	103
Трудове та економічне виховання школярів	111
МОДУЛЬ 3.	117
Естетичне виховання школярів	117
Фізичне виховання школярів	125
Формування наукового світогляду школярів.....	131

МОДУЛЬ 4.	136
Учитель – класний керівник.....	136
Дитячі та молодіжні організації в Україні.....	141
Робота класного керівника з батьками учнів.....	144
Завдання для контрольної роботи з розділу «Теорія виховання»	152
Розділ 3. ДИДАКТИКА	
МОДУЛЬ 1	153
Загальне поняття про дидактику.....	153
Процес навчання як цілісна система.....	158
Принципи навчання	168
МОДУЛЬ 2	174
Методи навчання	174
Зміст освіти	182
МОДУЛЬ 3	193
Форми організації навчання.....	193
Контроль і оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.....	208
Завдання для контрольної роботи з розділу «Дидактика».....	216
Розділ 4. ШКОЛОЗНАВСТВО	
МОДУЛЬ 1.	217
Система народної освіти. Керівництво народною освітою і школою.....	217
Завдання для контрольної роботи з розділу «Школознавство»...	237
Рекомендована література	238
Список використаної літератури	240
Післямова	242

ПЕРЕДМОВА

Інтеграція України до європейської і світової спільноти, значне розширення професійних і культурних зв'язків нашої країни з іншими державами вимагають від вітчизняної системи освіти забезпечення високоякісної підготовки фахівців.

Конкурентоспроможний спеціаліст – це не тільки професіонал високого рівня, а й особистість, яка має нестандартне мислення, здатність розбиратися у проблемах, не пасувати перед труднощами, виявляти ініціативу та самостійність, знаходити правильні рішення, неперервно навчатися самостійно.

Завданням вищого навчального закладу є формування особистості студента як активного суб'єкта навчальної діяльності та його всебічна підготовка до безперервного процесу освіти, саморозвитку та самовдосконалення. Це зумовлено, насамперед, зміною освітньої парадигми, сутність якої полягає у «вільному розвитку людини», а не у засвоєнні великого обсягу інформації.

Досягнення результатів у процесі формування професійної компетентності в умовах сьогодення потребує перебудови психологічної структури діяльності сучасних викладачів. Найвищий рівень реалізації вбачається нами у їхній спроможності безперервно формувати, поповнювати, зберігати й інтенсифікувати власний педагогічний досвід і здатності до активної передачі його майбутнім фахівцям.

Під час роботи над темою курсу за допомогою цього посібника викладач організує роботу так, що студенти не тільки зможуть поглибити свій рівень знань, але й навчити працювати з першоджерелами, порівнювати набуті знання з наявними, розвинути вміння працювати з науковою літературою та сформувати здатність до дослідницького методу, котрий передбачає вироблення власної критичної позиції.

Удосконалення навчального процесу, підвищення його якісного рівня не може бути реалізовано без значного збільшення ваги самостійної роботи студентів і самоконтролю у навчанні, суттєвого покращення організації процесу перевірки вмінь і знань студентів. Саме контроль, самоконтроль та оцінювання успішності відіграє важливу роль у підвищенні якості знань, умінь і навичок студентів.

Слід змінити психологічний підхід до перевірки знань не як до засобу накопичення оцінок та визначення на їх підставі якості роботи викладача і студента, а як засобу забезпечення зворотного зв'язку в процесі навчання,

керування пізнавальною діяльністю студентів. Педагог, як організатор освітнього процесу, має на кожному його етапі знати, що конкретний студент засвоїв, усвідомив, запам'ятав, чим може керуватися на практиці.

Структура посібника відповідає змісту і завданням, визначеним навчальним планом та чинною програмою з курсу «Педагогіка» для педагогічних навчальних закладів.

Пропонований «Практикум з педагогіки» системно охоплює базові теми з чотирьох розділів: «Загальні основи педагогіки», «Теорія виховання», «Дидактика» та «Школознавство».

Кожна запропонована тема посібника містить теоретичний блок, блок для самостійної роботи студентів і блок для перевірки у Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі. Ураховуючи зміст того чи іншого модуля, розроблено систему завдань для самостійної роботи, тести, педагогічні задачі та ситуації, репродуктивні та творчі вправи різної варіативності, рівня складності, спрямованості, що дозволять сформуванню у студентів відповідні вміння та навички.

Після кожної теми передбачено творчу самостійну роботу студента і взаємодію його з викладачами та студентами. Різноманітні завдання для закріплення теоретичного матеріалу, діагностики, контролю та самоконтролю рівня засвоєння знань містять тести, репродуктивні та проблемні питання, творчі вправи, педагогічні ситуації та практичні завдання, які формують у студентів уміння і навички майбутньої педагогічної діяльності.

Виконання запропонованих завдань дозволить студенту відчувати себе учасником навчально-виховного процесу, сприятиме прогнозованому розвитку особистості та творчої професійної позиції.

Технологія використання практикуму не становить труднощів. Під час практичних занять із конкретної теми викладач пропонує обрати для виконання рівень складності завдань і навіть кількість завдань обраного рівня. Кількість завдань для виконання може визначатися рівнем підготовки студента, їх складністю. Вправи можуть використовуватися як для індивідуального письмового, так і для усного фронтального чи індивідуального опитування.

Така технологія використання дидактичних матеріалів збірника займає мінімум навчального часу, сприяє організації самостійної роботи студентів, формує у них відповідальність, викликає інтерес до навчання. Разом із тим, це змістовна й ефективна методика аналізу навчальних досягнень і розвитку педагогічної думки майбутніх учителів.

Пропоновані завдання за певного технічного забезпечення можна використовувати й у комп'ютерному варіанті.

Оцінювання може проводитися як за традиційною національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»), так і за багатобальною (100 і більше балів).

Посібник розрахований насамперед на викладачів, студентів вищих педагогічних закладів освіти. Книга буде корисною також різним категоріям педагогічних працівників, усім, кого цікавлять проблеми освіти.

Розділ 1.

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

Тема 1. Предмет педагогіки. Основні педагогічні поняття.
Тема 2. Виникнення та становлення педагогіки як науки.
Тема 3. Учитель, його соціальні функції. *Тема 4.* Методи науково-педагогічних досліджень. *Тема 5.* Розвиток, виховання та формування особистості. *Завдання для контрольної роботи з розділу «Загальні основи педагогіки» .*

МОДУЛЬ 1

Тема 1.

ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІКИ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Предмет педагогіки – закономірності та принципи організації процесу виховання, навчання, освіти, що передбачають визначення цілей, змісту, методів, форм, засобів залучення індивіда до оволодіння соціальним досвідом людства, його культурними цінностями, створення для цього оптимальних умов у різних видах діяльності та спілкування з метою забезпечення її позитивних змін, формування і розвитку, а також аналіз результативності процесу і за необхідності його коригування.

Завдання педагогіки:

- 1) вивчення і всебічне осмислення процесу розвитку особистості, глибинних залежностей між розвитком і вихованням;
- 2) визначення мети та завдання виховання;
- 3) дослідження методів і форм організації виховання;
- 4) вироблення нових педагогічних технологій виховання.

Основні категорії педагогіки

Виховання (як педагогічна категорія) – педагогічно цілеспрямована організація діяльності, спілкування людини, що сприяє формуванню у вихованців певного ставлення до навколишнього світу, до самого себе, моральних норм і правил поведінки.

Термін «*виховання*» вживається у педагогіці в чотирьох значеннях:

- у широкому соціальному – виховний вплив на людину всього суспільства і всієї дійсності, що містить у собі не лише позитивну спрямованість, а й конфлікти та протиріччя;

- у широкому педагогічному – це виховання в діяльності шкіл, технікумів, інститутів та інших навчальних закладів;

- у вузькому педагогічному – цілеспрямована виховна діяльність педагога з метою досягнення певної мети в колективі учнів;

- в обмеженому – педагогами або батьками розв'язання конкретної індивідуальної проблеми виховання або перевиховання.

Самовиховання – цілеспрямована робота людини над самовдосконаленням в інтелектуально-духовному, морально-вольовому, естетичному або фізичному аспектах.

Перевиховання – індивідуальна цілеспрямована робота дорослих на усунення вад у важковиховуваного або педагогічно занедбаного учня.

Освіта – процес отримання знань з певного профілю і результат.

Самоосвіта – набуття знань з будь-яких галузей науки або з однієї з них шляхом самостійної роботи з різними джерелами: у бібліотеці, удома, у лабораторних умовах.

Навчання – цілісний двосторонній процес педагогічної діяльності вчителя (викладання) і пізнавально-навчальної діяльності учнів (учіння), спрямований на досягнення навчально-виховних завдань.

Система педагогічних наук

Загальна педагогіка вивчає заходи і закономірності навчання, освіти і виховання молодого покоління та інших вікових категорій, а також загальні основи навчання й виховання в навчально-виховному закладі всіх типів.

Вікова педагогіка досліджує особливості виховання на різних етапах вікових груп.

Спеціальна педагогіка досліджує навчання і виховання дітей з певними вадами.

Сурдопедагогіка (дефектологія) – наука про навчання і виховання глухонімих, глухих і туговухих дітей.

Тифлопедагогіка – наука про навчання і виховання сліпих та слабозорих дітей.

Олігофренопедагогіка – наука про навчання і виховання розумово відсталих дітей.

Логопедія – наука про навчання і виховання дітей з розладом мовлення.

Методика викладання окремих дисциплін досліджує специфіку загальних заходів і закономірностей у викладанні окремих дисциплін.

Історія педагогіки досліджує розвиток педагогічних ідей певних епох різними представниками науки.

Порівняльна педагогіка займається порівняльним аналізом різноманітних педагогічних систем.

Складові частини загальної педагогіки:

Основи педагогіки вивчають філософські засади, характеристику системи освіти.

Теорія навчання і освіти (дидактика) вивчає суть процесу навчання і зміст освіти.

Теорія виховання вивчає мету та окремі питання з виховання учнів.

Школознавство вивчає систему управління школою і діяльність органів освіти.

Етнопедагогіка вивчає здобуті народом знання й уміння у справі виховання та навчання, відображені у фольклорі, традиціях, обрядах.

Інновації – зміни змісту системи. У педагогічній інтерпретації І. означають нововведення в педагогічній системі, що поліпшують розвиток (перебіг) і результати освітнього процесу.

Технологія навчання – певний порядок, логічність і послідовність викладу, змісту навчання відповідно до поставленої мети, повна алгоритмізація спільної діяльності вчителя й учнів у процесі навчання, узгодженість їхніх дій і взаємин.

Педагогічна технологія – це наука про розвиток, освіту, навчання і виховання особистості школяра на основі позитивних загальнолюдських якостей і досягнень педагогічної думки, а також основ інформатики.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

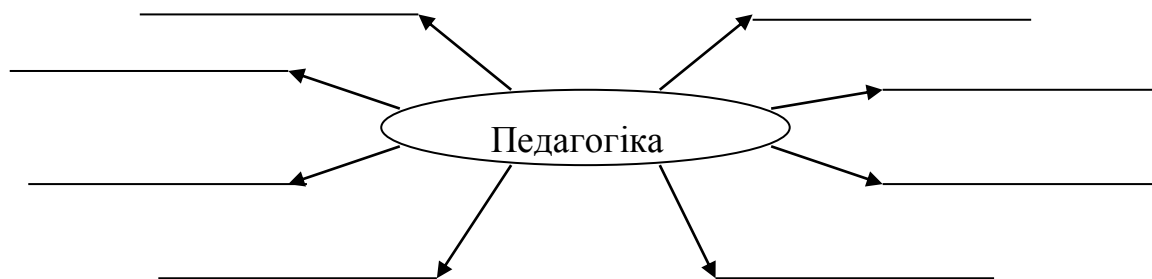
1. Ознайомтесь із однією з праць М. Стельмаховича з проблем народної педагогіки і випишіть 2-3 вислови, що засвідчують педагогічну мудрість українського народу.
2. Ознайомтесь із темою розділу в підручниках різних авторів (4-5), випишіть визначення основних педагогічних понять й окресліть підходи авторів у визначенні кожного з них.
3. Випишіть зі статті К. Ушинського «Про користь педагогічної літератури» судження про роль педагогічної науки в успішності педагогічної діяльності.
4. Ознайомтесь із книгами, статтями одного-двох педагогів-класиків про предмет педагогіки. Запишіть основні ідеї робіт.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

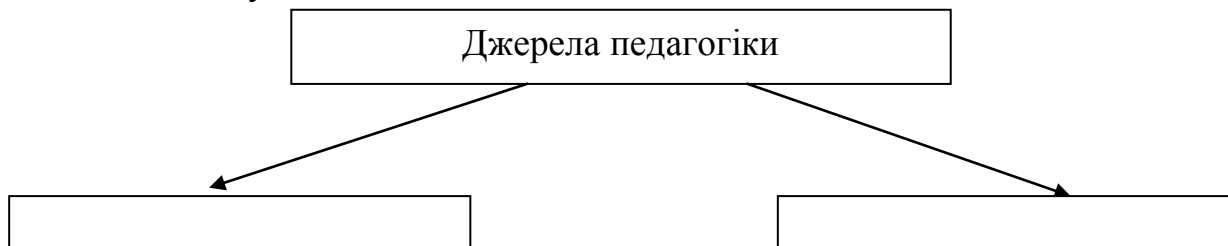
1 РІВЕНЬ

1. Напишіть 4-5 прислів'їв, присвячених проблемам виховання.

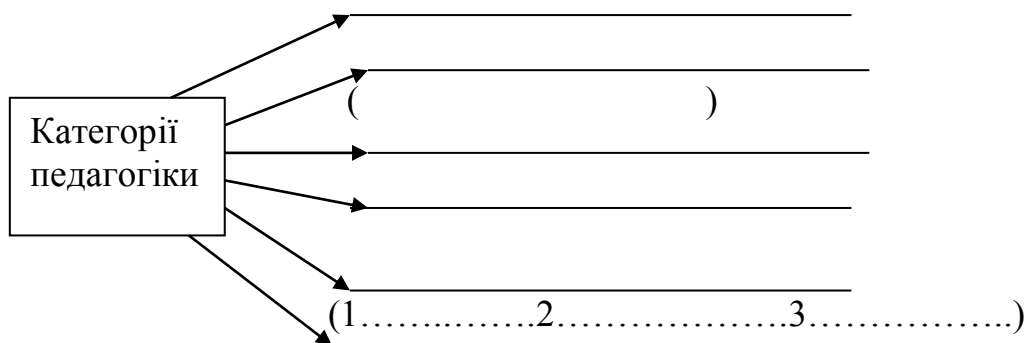
2. Заповніть схему «Зв'язок педагогіки з окремими науками».

3. Заповніть схему.

4. Назвіть категорії педагогіки.

5. Назвіть складові частини педагогіки:

6. Вам пропонується низка визначень педагогічних понять і варіантів відповідей, одна з яких правильна. Виберіть правильну, на вашу думку, відповідь і вкажіть її.

1. ЦІЛЕСПРЯМОВАНИЙ ПРОЦЕС УЗАЄМОДІЇ УЧНІВ І ВЧИТЕЛЯ, В ХОДІ ЯКОГО ВІДБУВАЄТЬСЯ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

- 1) виховання;
- 2) розвиток;
- 3) освіта;
- 4) навчання.

2. НИЗКА ВНУТРІШНЬО ПОВ'ЯЗАНИХ, ПОСЛІДОВНИХ І ПРОГРЕСИВНИХ ЗМІН, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ РУХ ЛЮДИНИ ВІД НИЖЧИХ ДО ВИЩИХ РІВНІВ ЇЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

- 1) освіта;
- 2) розвиток;
- 3) виховання;
- 4) навчання.

3. ПРОЦЕС ЦІЛЕСПРЯМОВАНОГО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

- 1) виховання;
- 2) розвиток;
- 3) освіта;
- 4) навчання.

4. ПРОЦЕС І РЕЗУЛЬТАТ ЗАСВОЄННЯ ЛЮДИНОЮ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМИ ПРАКТИЧНИХ І ПІЗНАВАЛЬНИХ СПОСОБІВ ДІЯЛЬНОСТІ

- 1) виховання;
- 2) розвиток;
- 3) освіта;
- 4) навчання.

5. ЦІЛЕСПРЯМОВАНИЙ ПРОЦЕС УЗАЄМОДІЇ УЧИТЕЛЯ І УЧНІВ, У ХОДІ ЯКОГО ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ОСВІТА ЛЮДИНИ

- 1) виховання;
- 2) розвиток;
- 3) освіта;
- 4) навчання.

7. Вставте пропущені слова у визначенні категорій.

1. Навчання – це _____ двохсторонній процес _____ вчителя і _____ учнів, в ході якого відбувається _____.
2. Розвиток – це _____ послідовних _____, що відбуваються з _____ людини від моменту _____ і до _____ характеризують _____ її від нижчих до вищих рівнів її життєдіяльності.
3. Освіта – це _____ і _____ засвоєння людиною _____, формування на цій основі _____, розвиток творчих сил і здібностей.
4. Виховання – це _____ процес _____ на особистість з метою _____.

2 РІВЕНЬ

1. А. С. Макаренко з упевненістю писав: «Взагалі педагогіка є найбільш діалектичною, рухливою, складною і різнобічною наукою. Це твердження і є основним символом моєї педагогічної віри».

Проаналізуйте цю думку А. С. Макаренка:

- 1) чому педагогіка є найбільш діалектичною наукою;
- 2) чим визначається складність педагогіки;
- 3) у чому виявляється рухливість педагогічної думки.

2. Із запропонованих відповідей виберіть правильну.

1. ЦІЛЕСПРЯМОВАНИЙ ВПЛИВ ВИХОВАТЕЛЯ З МЕТОЮ ЗМІНИТИ У ВИХОВАНЦЯ НЕПРАВИЛЬНО СФОРМОВАНІ ПОГЛЯДИ, ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ, ЩО УСКЛАДНЮЮТЬ ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
 - 1) виховання;
 - 2) самовиховання;
 - 3) перевиховання;
 - 4) самоосвіта.
2. ДЖЕРЕЛА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ
 - 1) народна педагогіка, історія педагогіки, порівняльна педагогіка, спеціальна педагогіка, вікова педагогіка, функціональна педагогіка, загальна педагогіка;
 - 2) вікова фізіологія, психологія, філософія;
 - 3) народна педагогіка, педагогічні теорії та погляди педагогів минулого;
 - 4) суспільні науки, природничі науки, технічні науки.
3. МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПЕДАГОГІКИ
 - 1) вікова фізіологія та психологія;
 - 2) народна педагогіка;
 - 3) філософія;
 - 4) кібернетика.
4. ПРИРОДНИЧА ОСНОВА ПЕДАГОГІКА
 - 1) народна педагогіка;
 - 2) філософія;
 - 3) вікова фізіологія та психологія;
 - 4) кібернетика.

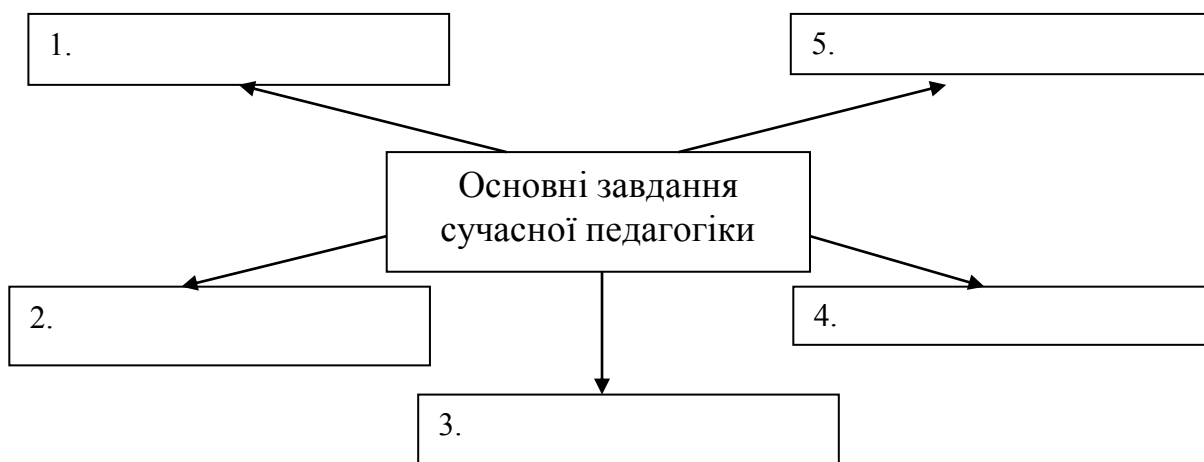
3. Заповніть таблицю.

Етапи становлення науково-педагогічних знань	Характеристика етапу
1	
2	
3	

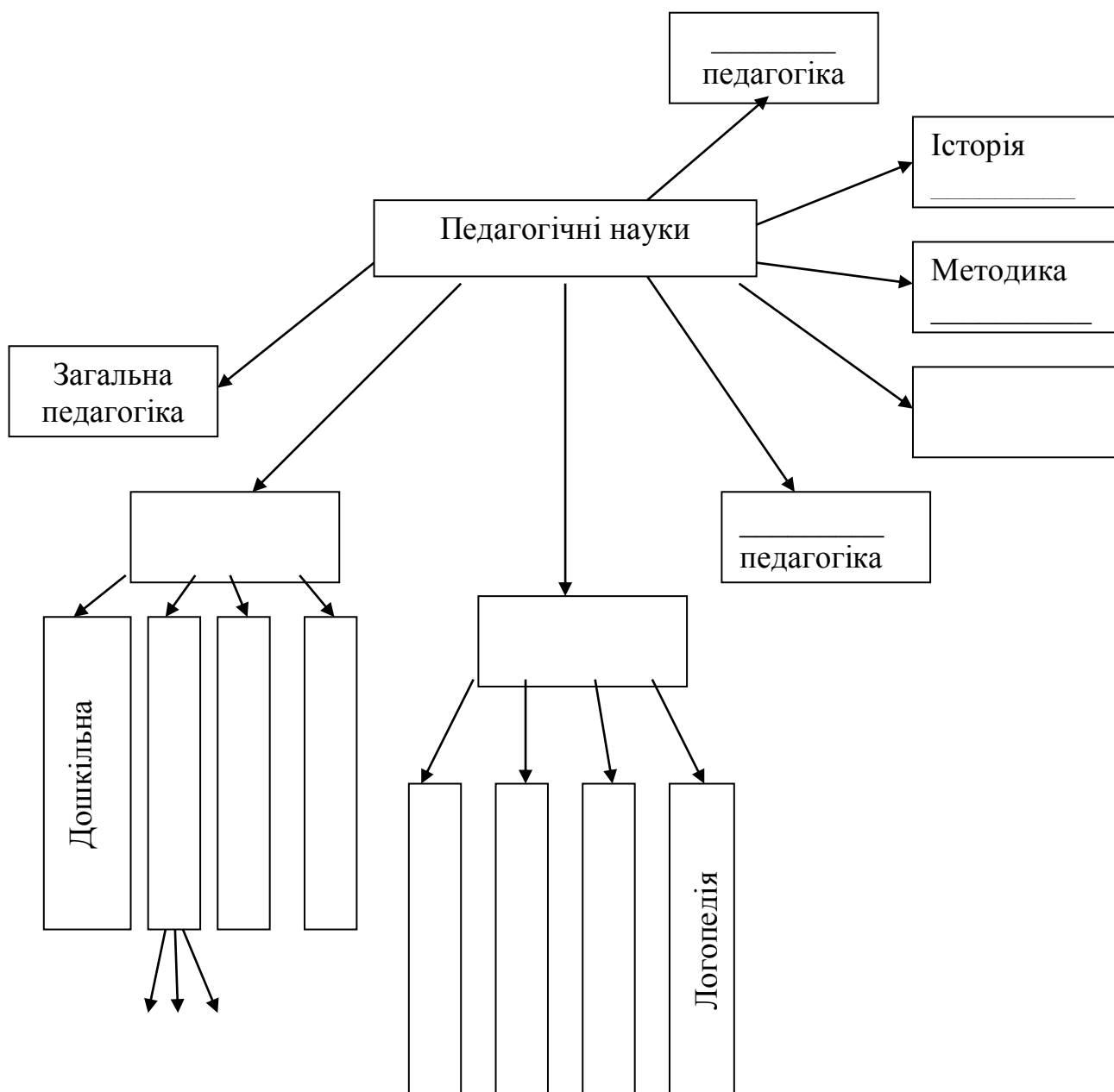
4. Дайте відповідь на запитання:

Чому виховання розглядають як соціально-історичне явище?

5. Заповніть схему.

6. Доповніть схему «Система педагогічних наук».

7. Оберіть одну або декілька ознак до запропонованих понять.

1. ОЗНАКИ ВИХОВАННЯ

- 1) кількісні та якісні зміни;
- 2) процес;
- 3) формування особистості;
- 4) засвоєння знань, умінь і навичок;
- 5) вплив.

2. ОЗНАКИ НАВЧАННЯ

- 1) засвоєння знань, умінь і навичок;
- 2) формування особистості;
- 3) вплив;
- 4) взаємовплив;
- 5) кількісні та якісні зміни.

3. ОЗНАКИ РОЗВИТКУ

- 1) процес;
- 2) формування особистості;
- 3) вплив;
- 4) кількісні та якісні зміни;
- 5) засвоєння знань, умінь і навичок.

4. ОЗНАКИ ОСВІТИ

- 1) формування особистості;
- 2) процес;
- 3) взаємовплив;
- 4) засвоєння знань, умінь і навичок;
- 5) кількісні та якісні зміни.

3 РІВЕНЬ

1. Із запропонованих відповідей оберіть правильну, пояснивши її.

1. Педагогіка – це наука про мистецтво впливу вихователя на поведінку вихованців.
2. Педагогіка вивчає закономірності розвитку дитини і визначає програму цього розвитку.
3. Педагогіка – наука про виховання людини відповідно до потреб суспільного розвитку.
4. Педагогіка займається організацією спільної діяльності вихователя і вихованця.

2. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Один із авторів, піднімаючи питання про виховання естетичних смаків молоді, скаржить на те, що добра половина молоді, яка має музичну освіту, не любить класичну музику. Музична освіта, на його думку, не завжди прищеплює любов до музики. Музичною грамотою можна оволодіти, але в той

же час можна залишитись емоційно «глухим». Причина цього криється в тому, що на практиці відбулося суміщення двох понять: освіти і виховання.

Як Ви вважаєте, чи правий автор, розрізняючи ці поняття? У чому специфіка кожного з них?

3. Проаналізуйте сутність педагогічних категорій «виховання», «навчання», «розвиток».
4. Що спільного і чим відрізняються поняття «виховання», «формування», «становлення» і «розвиток» особистості? (Спробуйте зобразити графічно).
5. Накресліть власну схему «Система педагогічних наук».

Тема 2.

ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Педагогіка – слово грецького походження, що утворилося від *paídos* – діти, *ago* – веду – дітоводіння.

Педагогіка – це наука про виховання, освіту та навчання молодого покоління і дорослих; вона є організованим впливом на світогляд і поведінку дітей, аналізує та відкриває об'єктивні закономірності виховного процесу, досліджує істотні зв'язки, причиново-наслідкові залежності в ньому.

Джерела розвитку педагогіки:

- 1) багатовіковий практичний досвід виховання, закріплений в способі життя, традиціях, звичаях людей, у так званій народній педагогіці;
- 2) філософські, суспільствознавчі, педагогічні та психологічні праці (діяльність і твори педагогів, філософів, психологів);
- 3) практика виховання;
- 4) спеціально організовані педагогічні дослідження;
- 5) досвід педагогів-новаторів, який пропонує оригінальні ідеї та системи виховання в сучасних умовах; передовий педагогічний досвід.

Основні етапи становлення педагогічної науки:

- донауковий;
- концептуальний;
- системний.

Становлення та розвиток основних компонентів науково-педагогічних знань

Етапи становлення науково-педагогічних знань	Головні компоненти педагогічних знань, які набували розвитку у певні періоди	Основні педагогічні поняття
I етап – донауковий	Емпіричні факти, основні поняття	Виховання, навчання

II етап – концептуальний	Емпіричні факти, основні поняття, окремі теорії, ідеї, концепції, принципи, форми, методи навчання та виховання	Виховання, навчання, освіта, розвиток
III етап – системний	Емпіричні факти, основні поняття, теорії, ідеї, концепції, закони, закономірності, принципи, форми, методи навчання та виховання, логіко – структурна залежність основних компонентів науково – педагогічних знань	Виховання, освіта. Навчання, розвиток. Самовиховання, самоосвіта, саморозвиток, виховні відносини

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Прочитайте книгу Я. Коменського «Велика дидактика» та выпишіть основні закони навчання.
2. Складіть тези до книги Ш. Амонашвілі «Психологічні основи педагогіки співробітництва».
3. Выпишіть основні правила навчання, запропоновані Ф. Дістервегом у книзі «Керівництво до освіти німецьких учителів».

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Пропонуємо завдання, що мають одну правильну відповідь.

1. ПРИЗВИЩЕ ЖАН-ЖАКА

1) Моне;	4) Руссо;
2) Штейнер;	5) Дістерверг;
3) Песталоцці;	6) Ланкастер.

КРАЇНА ДІЯЛЬНОСТІ

1) Швейцарія;	5) Франція;
2) Японія;	6) Італія;
3) Германія;	7) Чехія;
4) Британія;	8) Польща.

РОКИ ЖИТТЯ

- 1) 1870-1952;
- 2) 1712-1778;
- 3) 1918-1970;

- 4) 1746-1827;
- 5) 1859-1952;
- 6) 1824-1871.

СТВОРИВ ТЕОРІЮ

- 1) розвивального навчання;
- 2) вільного виховання;
- 3) гуманістичного виховання;
- 4) природовідповідність виховання.

ГОЛОВНА ПРАЦЯ

- 1) «Велика дидактика»;
- 2) «Думки про виховання»;
- 3) «Еміль або про виховання»;
- 4) «Розмова з матір'ю».

2. Н. КРУПСЬКА – ЗАСНОВНИК

- 1) розвивального навчання;
- 2) дитячих організацій;
- 3) класно-урочної системи;
- 4) активного навчання.

3. ЗАСНОВНИК ШКОЛИ В ЯСНІЙ ПОЛЯНІ

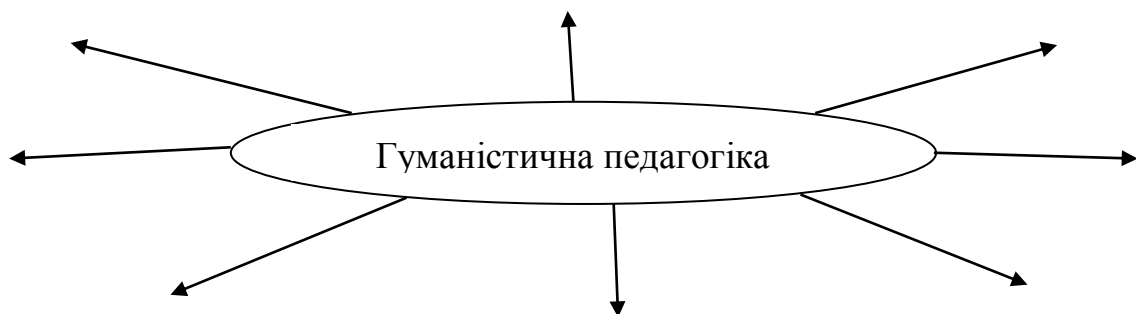
- 1) К. Ушинський;
- 2) Я. Коменський;
- 3) Л. Толстой;
- 4) В. Сухомлинський.

2. Дайте коротку характеристику виховання дітей:

- у первісному ладі;
- у рабовласницькому ладі;
- у період Середньовіччя;
- в епоху Відродження.

3. Заповніть схему.

Характерні ознаки гуманістичної педагогіки

2 РІВЕНЬ

1. Зробіть порівняльну характеристику в таблиці системи виховання в Спарті та Афінах.

	Спарта	Афіни
Мета виховання		
Система виховання		
Стають хлопці дівчата		

2. Розкрийте основні педагогічні ідеї педагогів-гуманістів.

Франсуа Рабле	
Томазо Кампанелли	
Вітторіно-да-Фельтре	

3. Заповніть схему.

Основні педагогічні погляди Я. Коменського

4. Оберіть один варіант із наведених відповідей або дайте свій варіант відповіді.

1. ДО ЯКОЇ ГРУПИ НАЛЕЖАТЬ АВТОРИ, В ПЕДАГОГІЧНИХ ТВОРАХ ЯКИХ ТЕОРЕТИЧНО ОБҐРУНТОВУЄТЬСЯ І РОЗВИВАЄТЬСЯ НОВА ГУМАНІСТИЧНА СИСТЕМА ВИХОВАННЯ:

- 1) Ж.-Ж. Руссо, Л. Толстой, М. Монтессорі, В. Сухомлинський;
- 2) Д. Локк, М. Ломоносов, А. Макаренко;
- 3) Х. Алчевська, Г. Спенсер, Й. Гербарт;
- 4) ваш варіант.

2. ВИДАТНИМИ ПРЕДСТАВНИКАМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ БУЛИ:

- 1) Т. Шевченко, Г. Сковорода, Леся Українка, Б. Хмельницький;
- 2) Г. Сковорода, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Ф. Прокопович;
- 3) І. Франко, М. Грушевський, М. Коцюбинський, А. Макаренко;
- 4) ваш варіант.

3. ПЕРШИМ ВИЩИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ БУВ:

- 1) Києво-Могилянська академія;
- 2) Харківський університет;
- 3) Львівський університет;
- 4) Московська слов'яно-греко-латинська академія;
- 5) ваш варіант.

4. КЛАСНО-УРОЧНУ СИСТЕМУ РОЗРОБИВ:

- 1) Ж.-Ж. Руссо;
- 2) Й. Песталоцці;
- 3) Я. Коменський;
- 4) ваш варіант.

5. У РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ВИХОВАННЯ ВЕЛИКЕ ЗНАЧЕННЯ МАВ ТВІР «ЛЮДИНА ЯК ПРЕДМЕТ ВИХОВАННЯ», ЯКИЙ НАПИСАВ:

- 1) М. Добролюбов;
- 2) К. Ушинський;
- 3) В. Сухомлинський;
- 4) А. Макаренко;
- 5) ваш варіант.

6. ПЕРШИМ «ШТАТНИМ» ПЕДАГОГОМ, ЯКИЙ ОДЕРЖУВАВ ПЛАТНЮ З ІМПЕРАТОРСЬКОЇ КАЗНИ, БУВ:

- 1) Я. Коменський;
- 2) Ж.-Ж. Руссо;
- 3) М. Квінтіліан;
- 4) К. Ушинський;
- 5) ваш варіант.

3 РІВЕНЬ

1. Дайте відповідь на запитання.

Чому виховання називають «вічною» категорією?

2. Визначте основні думки видатних філософів стосовно виховання.

Сократ	
Платон	
Аристотель	
М. Квінтіліан	

3. Розкрийте основні ідеї одного із представників гуманістичної педагогіки XVIII-XIX століття.

МОДУЛЬ 2

Тема 3.

УЧИТЕЛЬ, ЙОГО СОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Учитель – педагогічний працівник, в обов'язки якого входить навчання і виховання учнів з урахуванням специфіки предмета, формування загальної культури особистості, соціалізації, усвідомленого вибору і засвоєння соціальних програм.

Особливості праці педагога:

- учитель – посередник між суспільством і людиною, яка інтелектуально зростає;
- професія вчителя – одна із найбільш масових у країн;
- учитель – це людина, спрямована в майбутнє;
- учитель управляє найбільш складним процесом – процесом формування людини;
- учителю довіряють дитину в той час, коли вона найбільш схильна до впливу.

Аксіома педагогіки: інтелект відгострюється інтелектом, характер виховується характером, особистість формується особистістю.

Вимоги до вчительської професії.

- вимагає ґрунтовної наукової підготовки, що передбачає глибокі знання тих предметів, які викладаються, а також відповідної наукової думки, покладеної в основу цього предмета;

- методична підготовка, що має забезпечити володіння принципами, методами та засобами навчання й виховання;

- психолого-педагогічна підготовка вимагає від вчителя знань психолого-педагогічних особливостей учнів і врахування їх у навчально-виховній діяльності;

- загальна культура вчителя, його світогляд, інтелектуальний розвиток;
- прикладні знання й уміння вчителя;
- самоосвіта та самовиховання.

Якості вчителя:

- прагнення пізнати дитину, проникнути у складний духовний світ; постійно відкривати в людині нове, дивуватися йому, бачити учня у процесі його становлення;

- віра в людину та її безмежні можливості, у її успішне виховання;

- терплячість до дитячих пустощів, уміння поставити себе на місце дитини і зрозуміти мотиви її поведінки;

- гармонія серця і розуму, чуйність, сердечне піклування про дитину – це основи педагогічного покликання. Уміння поєднувати сердечність із мудрістю.

Соціальні функції вчителя:

1. *Презентаційна* функція, що полягає в наданні вихованцям адекватно представленого навчального матеріалу, необхідного для їх соціалізації у вигляді певної знакової системи, прийнятної у соціумі. Ця функція по суті абстрагована від конкретних форм навчання, бо орієнтована на сам факт викладання навчального матеріалу.

2. *Соціалізаційна* – подання необхідної допомоги учням у процесі їх соціалізації.

3. *Посередницька* – посередництво між суспільством і дитиною у засвоєнні нею корисної соціальної інформації.

4. *Ін센сивна* – полягає в тому, щоб викликати в учнів інтерес до представленої їм соціокультурної інформації. Її реалізація пов'язана з постановкою питань, оцінюванням відповідей і міркувань учнів.

5. *Корекційна* – доповнює соціалізуючу функцію в контексті виправлення та зіставлення результатів засвоєння соціокультурної інформації.

6. *Діагностична* – полягає у своєчасній діагностиці рівня соціалізації особистості учня, темпів формування його «Я-концепції» тощо.

Структурні компоненти педагогічної майстерності:

1. гуманістична спрямованість;

2. професійні знання;

3. педагогічні здібності;

4. педагогічна техніка;

5. педагогічна творчість.

Професіограма (кваліфікаційна характеристика або карта, атлас) – документ, у якому відбито морально-психологічні риси, необхідні для організації навчального процесу, які слід розвивати шляхом самовдосконалення та самоосвіти відповідно до вимог підготовки спеціаліста, вчителя-професіонала.

Професійні права:

- захист професійної честі та гідності;

- вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи;

- індивідуальна педагогічна діяльність;

- участь у громадському самоврядуванні;

- користування подовженою оплачуваною відпусткою;

-
- забезпечення житлом у першочерговому порядку;
 - підвищення кваліфікації, перепідготовка.

Обов'язки педагогічних працівників:

- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру;
- забезпечувати умови для засвоєння учнями навчальних програм, сприяти розвитку здібностей дітей;
- наставляти й особистим прикладом утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі;
- виховувати у дітей та молоді повагу до батьків, жінки, духовних, історичних цінностей України, дбайливе ставлення до навколишнього світу;
- готувати учнів до свідомого життя в душі злагоди, миру;
- дотримуватися педагогічної етики, моралі, поважати гідність дитини, учня;
- захищати дітей від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігати вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Випишіть декілька цитат про вчителя із книги В. Сухомлинського «Слово про вчителя».
2. Прочитайте окремі поради В. Сухомлинського з його книги «Сто порад учителю».
3. Перегляньте журнали «Рідна школа» (за останній рік), які висвітлюють діяльність і здобутки кращих учителів України (за своєю спеціальністю), та сформулюйте основні ідеї педагогічного досвіду.
4. Випишіть із законодавчих і нормативних документів (Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Положення про загальноосвітній навчально-виховний заклад», Державної програми «Вчитель») вимоги до вчителя, його права та обов'язки.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Вашій увазі пропонується завдання, що мають одну правильну відповідь.

1. ПЕДАГОГ У РАБОВЛАСНИЦЬКОМУ ЛАДІ – ЦЕ

- 1) людина, яка навчала дітей;
- 2) раб, який водив дитину до школи;
- 3) заможний рабовласник.

2. ПЕРШИМ ШТАТНИМ ПЕДАГОГОМ БУВ:

- 1) Йоган Генріх Песталоцці;
- 2) Ян Амос Коменський;
- 3) Сократ;
- 4) Марк Фабій Квінтіліан;
- 5) Джон Локк;
- 6) Фома Аквінський;

3. ГОЛОВНА ОСОБЛИВІСТЬ ПРАЦІ ВЧИТЕЛЯ –

- 1) одна із наймасовіших;
- 2) має справу з людьми;
- 3) керує процесом формування людини;
- 4) посередник між суспільством і вихованцями та їх батьками.

4. ПРОФЕСІОГРАМА ВЧИТЕЛЯ –

- 1) набір якостей, необхідних йому;
- 2) характерний перелік вимог до вчителя;
- 3) система вимог, що висуває професія вчителя до людини;
- 4) риси, за браком яких людина не може бути вчителем.

5. ПРОФЕСІЯ ВЧИТЕЛЯ ВИМАГАЄ...

- 1) мудрої любові до дітей;
- 2) стійких політичних переконань;
- 3) непримиренності й категоричності в боротьбі з недоліками в діяльності та особистості своїх вихованців;
- 4) безумовної поваги і безмежної душевної щедрості, всебічних знань і мудрості;
- 5) наявності педагогічних здібностей.

6. ВЧИТЕЛЬ – ЦЕ ОСОБА, ЯКА

- 1) організує освітній процес;
- 2) реалізує освітній процес;
- 3) має спеціальну підготовку;
- 4) любить дітей і несе відповідальність;
- 5) професійно займається педагогічною діяльністю.

7. ГОЛОВНА ФУНКЦІЯ ВЧИТЕЛЯ – ЦЕ

- 1) застосування професійних знань та умінь;
- 2) навчання, освіта, виховання розвиток і формування школярів;
- 3) керівництво процесом навчання та виховання, розвитком та формуванням.

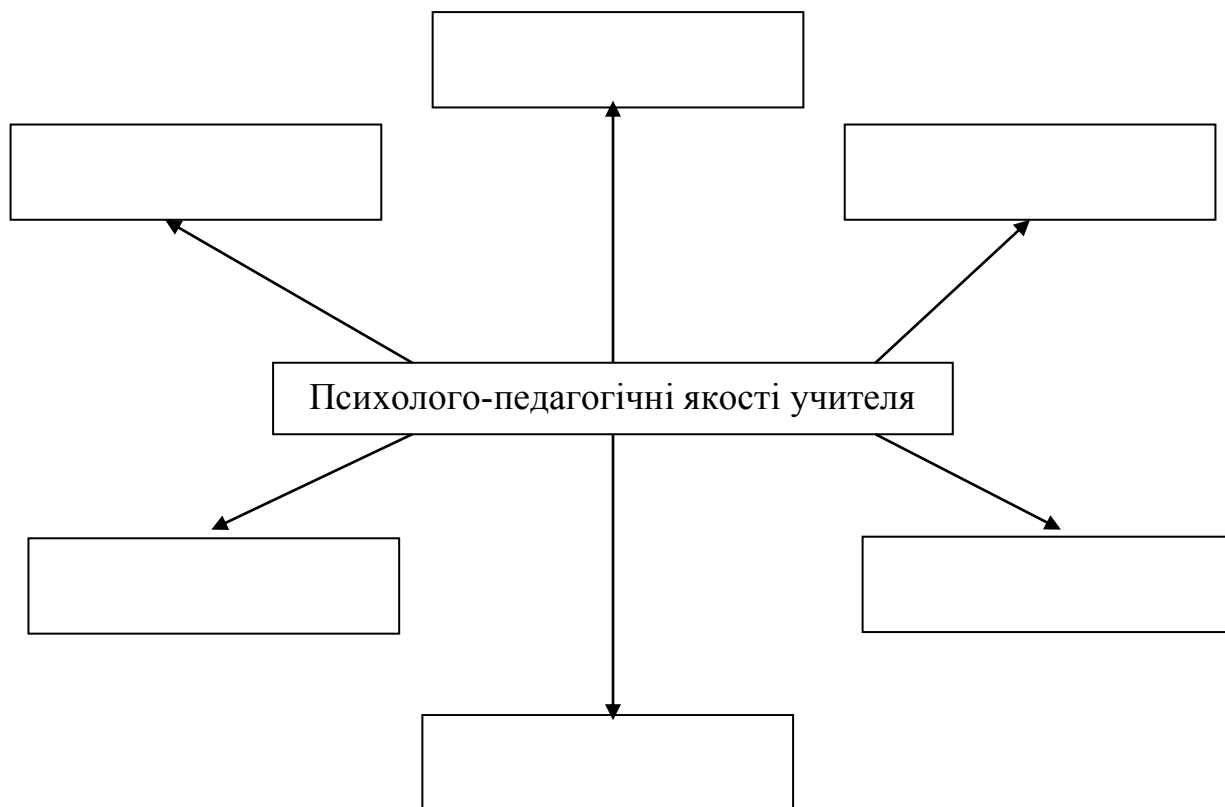
ФУНКЦІЯ ПЕРЕДБАЧАЄ ДІЇ

1) визначення цілей;	9) співробітництво;
2) діагностування;	10) організаційну;
3) компетентність;	11) відповідальну;
4) прогнозування ;	12) оцінювання;
5) чесність;	13) аналітичну;
6) працелюбність;	14) контролюючу;
7) планування;	15) коригувальну;
8) проектування;	16) відповідальність.

2. Визначте особливості праці педагога.

Аксіома педагогіки _____

3. Заповніть схему «Психолого-педагогічні якості учителя».

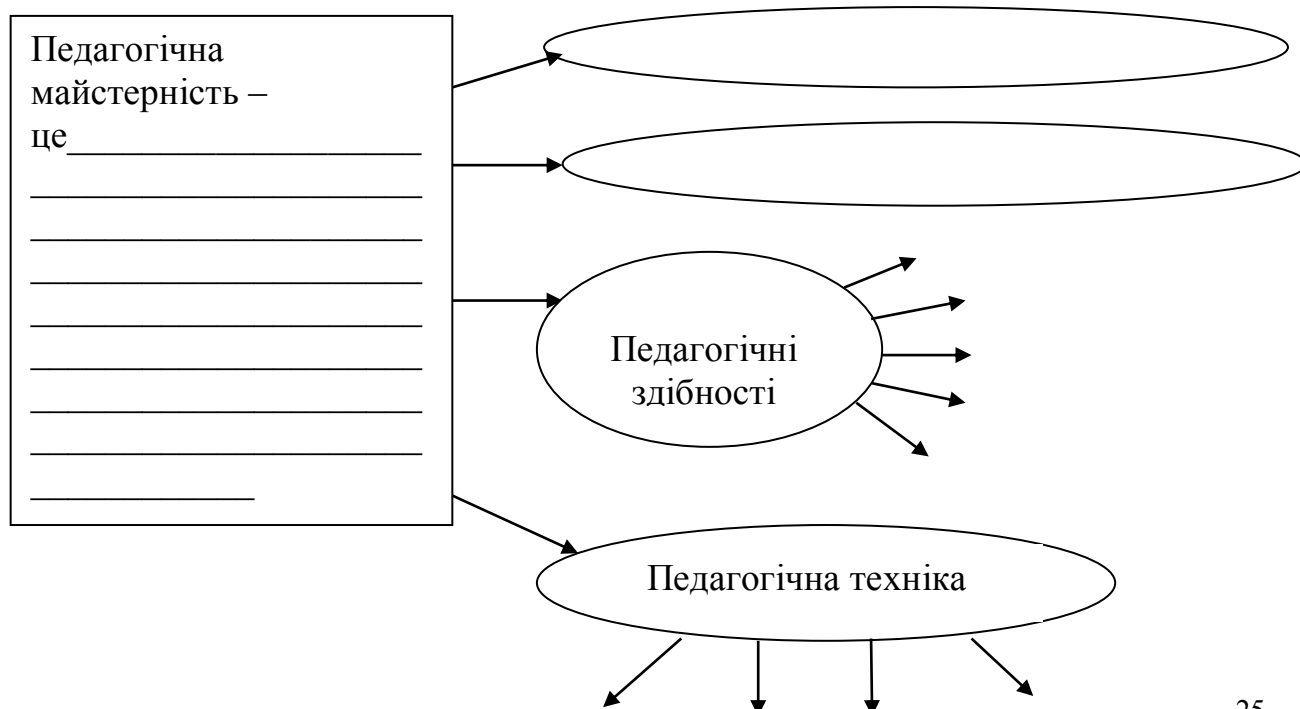

4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Діти задали Вам запитання, відповіді на яке Ви не знаєте.
Як Ви вийдете з даної ситуації?

2 РІВЕНЬ

1. Визначте елементи педагогічної майстерності.

-
-
2. Напишіть твір-мініатюру про власний ідеал сучасного вчителя, на основі якого Ви будете здійснювати процес самовдосконалення.
 3. Сформулюйте права та обов'язки вчителя, спираючись на Закон України «Про загальну середню освіту».
 4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Слухачі школи майбутнього вчителя вважають, що головним для вчителя є любов до дітей, вміння встановити з ними контакт; важливо також знати свій предмет і методи його викладання.

*Чи правильне уявлення мають старшокласники про вимоги до вчителя?
Що Ви додали б до слів випускників?*

5. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Ш. Амонашвілі підкреслював, що вчитель сам повинен бути людиною майбутнього й допомогти увійти дітям у власне майбутнє.

Як Ви розумієте вислів Ш. Амонашвілі?

3 РІВЕНЬ

1. Розкрийте специфіку роботи педагога за В. Сухомлинським.
2. Напишіть твір-мініатюру про соціальне значення професії вчителя.

Тема 4.

МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Метод – це шлях пізнання істини, спосіб отримання інформації про психологічні особливості людини.

Дослідження – процес і результат діяльності дослідника. Його мета – здобути нові для суспільства відомості про закономірності, зміст, форми, методи, особливості організації освітнього процесу в різних умовах навчання.

Методи дослідження – це способи вивчення різних сторін педагогічного процесу.

Наукове дослідження – цілеспрямоване вивчення об'єкта, предмета чи явища, в якому використовуються методи науки і яке, розкриваючи закономірності розвитку даного об'єкта, формує нове знання про нього, пояснює закони його функціонування і вказує або передбачає шляхи і форми використання одержаного знання в інтересах суспільства.

Наукове педагогічне дослідження – процес формування нових педагогічних знань, один із видів пізнавальної діяльності, спрямованої на розкриття об'єктивних закономірностей навчання, виховання і розвитку.

Види наукового дослідження:

- а) фундаментальні дослідження;
- б) прикладні дослідження;
- в) розробки.

Логіка побудови науково-педагогічного дослідження складається з етапів:

I етап включає загальне ознайомлення з проблемою дослідження, обґрунтування її актуальності, рівня розробленості; визначення об'єкта, предмета та теми дослідження; формулювання загальної та проміжної мети дослідження, співвіднесення з метою завдань.

II етап складається з вибору методології – вихідної концепції, опорних теоретичних положень, єдиного задуму та дослідницького підходу, що визначають хід і передбачувані результати дослідження.

III етап передбачає побудову гіпотези дослідження – теоретичної конструкції, справедливості якої слід довести.

IV етап охоплює вибір методів дослідження; проведення констатувального експерименту з метою встановлення вихідного стану предмета дослідження.

V етап складається з організації й проведення формувального експерименту.

VI етап вміщує аналіз, інтерпретацію та оформлення результатів дослідження.

VII етап передбачає розробку практичних рекомендацій.

Мета педагогічного дослідження – це відкриття об'єктивних закономірностей навчання, виховання і розвитку особистості, свідоме і цілеспрямоване застосування вже відомих законів у практиці освітньої роботи.

Об'єкт дослідження – це частина об'єктивної реальності, що на даному етапі стає предметом практичної й теоретичної діяльності людини як соціальної істоти (суб'єкта).

Гіпотеза – наукове передбачення, що висувається для пояснення досліджуваного явища, його суті, структури, зв'язків, рушійних сил тощо.

Завдання – предмет розв'язання, те, що треба зробити для досягнення цілей. Повсякденні завдання пов'язані з оперативною діяльністю (рутина). Проблемні завдання пов'язані переважно з розвитком школи і вимагають спеціально підготовлених дій для прийняття управлінського рішення.

Завдання дослідження – конкретизована його мета.

Загальна методологія – деякий узагальнений філософський підхід, загальний спосіб пізнання.

Надійність методики – фундаментальна характеристика методики, яка засвідчує, наскільки стабільні результати дослідження при неодноразовому обстеженні одних і тих же досліджуваних. **Н. м.** може визначатися шляхом повторного дослідження (через точно визначений відрізок часу) і вирахування коефіцієнта кореляції результатів першого та повторного дослідження. **Н. м.** може визначатися і шляхом дослідження за допомогою кількох варіантів однієї й тієї ж методики, розподілу її на дві частини тощо. Надійність результатів дослідження залежить не тільки від якості самої методики, а й від процедури проведення дослідження (вона має бути абсолютно ідентичною в першому та другому випадках), соціально-психологічної однорідності вибірки.

Наукова ідея – форма відображення в думці нового розуміння об'єктивної реальності.

Емпіричні методи – це ті, які передбачають накопичення, відбір, зіставлення, аналіз одержаних даних під час вивчення педагогічних явищ, процесів, умов.

Емпіричне дослідження – спрямоване безпосередньо на об'єкт, що вивчається (явище, процес) і спирається на дані спостереження та експерименту.

Діяльність – активність людини, спрямована на досягнення свідомо поставлених цілей, пов'язаних із задоволенням її потреб та інтересів, на виконання вимог суспільства до неї. Визначають такі компоненти **Д.:** постановка мети, планування роботи, виконання роботи, перевірка результатів, підбиття підсумків, оцінювання роботи.

Спостереження – це цілеспрямоване, систематичне сприйняття дослідником педагогічного процесу, його окремих сторін у природних умовах.

Метод бесіди – це педагогічне дослідження, яке допомагає з'ясувати недоступні безпосередньому спостереженню особливості педагогічних явищ, оцінок, суджень, думок, мотивів поведінки, вчинків.

Бесіда та інтерв'ю – це усне опитування за запитаннями, які цікавлять дослідника.

Методи вивчення продуктів діяльності учнів дають уявлення про систему роботи вчителя, особливості вияву якостей особистості.

Групове оцінювання особистості – соціально-психологічний метод, що ґрунтується на оцінюванні різноманітних особистісних якостей і поведінки конкретних людей, який запроваджується особами достатньо близько з ними знайомими (експертами).

Метод вивчення документів особистості орієнтує вихователя на глибокий психологічний аналіз різноманітних матеріалів про учнів.

Тест – це спеціальні завдання або запитання, які дають можливість оцінити рівень розвитку знань, інтересів, стосунків, особистих якостей.

Анкетування – це проведення по заздалегідь розробленому особистісному питальнику, який являє собою стандартизовану (однакову для всіх учнів) анкету.

Під **методом опитування** розуміють методи одержання даних про стан суспільної думки, стан свідомості та поведінки людей; методи одержання первинної інформації, засновані на усному або письмовому зверненні до досліджуваної сукупності людей із запитаннями, зміст яких ставить проблему дослідження на емпіричному рівні.

Експеримент – метод дослідження, у процесі якого створюються умови для з'ясування залежності між педагогічними засобами та результатами їх використання за точно встановлених і зафіксованих умов.

Констатувальний експеримент – допомагає зібрати відомості про вихідний рівень сформованості знань, способів діяльності, пізнавальних здібностей.

Формувальний експеримент – передбачає організацію діяльності для перевірки методів, засобів, підходів.

Контрольний експеримент – перевірка ефективності застосованих методів, засобів, підходів тощо.

Природний експеримент зберігає природні умови спостереження.

Лабораторний експеримент проводиться у спеціальних лабораторних умовах.

Новаторський досвід – вид передового педагогічного досвіду, який відбиває нові шляхи у розв'язанні часткових і загальних педагогічних завдань, нові форми, методи прийоми, системи діяльності, раніше не відомі педагогічній науці, або суттєво модифікує вже відомі (стосовно розв'язання завдань).

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Проведіть тест самовизначення «Знайди свій шлях». Зробіть загальні висновки (5-10 речень).
2. Опрацюйте одне із запропонованих джерел і доповніть конспект викладача з цієї теми.
3. Знайдіть у книзі В. Сухомлинського «Сто порад учителю» рекомендації щодо застосування методів педагогічних досліджень з вивчення колективу та окремих учнів і зробіть їх коротку характеристику.

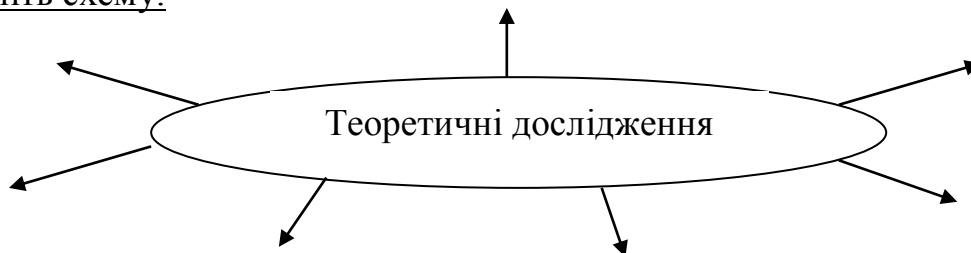
БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Доповніть таблицю визначеннями.

Педагогічні дослідження	
Методи дослідження	
Об'єкти дослідження	

2. Заповніть схему.

2 РІВЕНЬ

1. Назвіть теоретичні й емпіричні методи науково-педагогічних досліджень.

Теоретичні

Емпіричні

2. Заповніть таблицю

Педагогічний експеримент

Вид	Визначення

3. Оберіть правильну відповідь.

1. ДО ТЕОРЕТИЧНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЛЕЖИТЬ

1) вплив;	7) аналіз;
2) експеримент;	8) бесіда;
3) екскурсія;	9) процес;

-
-
4) анкета;	10) тести;
5) спостереження;	11) формування;
6) рейтинг;	12) моделювання.

2. РІЗНОВИДИ СПОСТЕРЕЖЕНЬ

1) короткочасний;	5) природний;
2) безпосередній;	6) контрольний;
3) дискретний;	7) формувальний;
4) скрите;	8) лабораторний;
9) констатувальний;	
10) дискретний тривалий;	
11) педагогічний;	
12) моніторинг.	

3. ЦІЛЕСПРЯМОВАНЕ, СИСТЕМАТИЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ ДОСЛІДНИКОМ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ, ЙОГО ОКРЕМИХ СТОРІН У ПРИРОДНИХ УМОВАХ – ЦЕ

- 1) спостереження;
- 2) експеримент;
- 3) бесіда;
- 4) тести.

4. З'ЯСУВАННЯ СТАНУ ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ

- 1) констатувальний експеримент;
- 2) контрольний експеримент;
- 3) формувальний експеримент.

5. У РЕЗУЛЬТАТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВИЯВЛЯЮТЬСЯ:

- 1) предмет дослідження;
- 2) закономірності;
- 3) вимоги до навчання.

4. Встановіть правильну послідовність, доповніть твердження, визначте правильну відповідь.

1. ПЕДАГОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

процес
науковий
це
актуальний
вивчення
та
результат
педагогічний
визначення
проблема
аналіз

2. ПЕДАГОГІЧНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ – ЦЕ СПОСІБ

- 1) обробки даних;
- 2) аналіз даних;
- 3) одержання даних;
- 4) кількісна обробка.

МЕТА СПОСТЕРЕЖЕННЯ

- 1) виявлення тенденції;
- 2) отримання інформації;
- 3) створення нового;
- 4) фіксація дій;
- 5) забезпечення діяльності.

НОСИТЬ ХАРАКТЕР

- 1) цілеспрямований;
- 2) короткочасний;
- 3) контрольний;
- 4) систематичний;
- 5) лабораторний.

3. МЕТОДАМИ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ Є

1) експеримент;	5) корекція;
2) математичний аналіз;	6) анкетування;
3) бесіда;	7) спостереження;
4) вплив;	8) апробація.

ЇХ ВІДНОСЯТЬ ДО МЕТОДІВ

- 1) загальнонаукових;
- 2) конкретно-наукових.

5 Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Призначений класним керівником учитель просить свого попередника дати характеристику учням класу й одержує таку інформацію:

Андрій Клименко – староста класу, відмінник, але тільки і всього. Я вже була задоволена тим, що він сам не порушує дисципліну.

Петро Мельниченко – навчається добре, але поведінка погана.

Лариса Масенко – навчається посередньо, домашніх завдань не виконує.

Олексій Степанюк – навчається посередньо, дисципліна погана.

Станіслав Лещук навчається погано, дисципліна ще гірша.

Володимир Степашин – слабувато навчається, проте хуліган видатний.

Які висновки Ви зробили б із такої інформації про учнів, про вчителя та про їх стосунки. Чи знає вчитель дітей?

Які засоби одержання відомостей про учнів Ви знаєте?

3 РІВЕНЬ

1. Дайте відповідь на запитання.

Нині значно розширюються межі педагогіки як науки про виховання. Тому є спроби віднайти нове визначення цього терміну. Який із поданих нижче визначень найбільш повно відображає «масштаби» науки про виховання:

- а) андрагогіка (від гр. andros – доросла людина і aho – веду) – наука про виховання й освіту дорослих людей;
- б) антропологіка (від гр. antropos – людина і aho – веду) – наука про людину;
- в) педагогіка (від гр. pais – дитина і aho – веду) – наука про дитинознавство, навчання і виховання дітей.

2. Складіть схему «Методи педагогічних досліджень».

3. Дайте відповідь на запитання:

Чому науково-дослідна робота студентів – обов'язкова складова системи підготовки майбутнього вчителя?

4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Для вивчення уявлень дітей про надійного товариша класний керівник запропонував їм такі запитання:

1. Кого можна назвати товаришем? Чому?
2. Згадай випадок зі свого життя чи вчинок літературного героя, який свідчив би про справжнє товаришування.

Зібрані відповіді аналізувалися класним керівником для одержання результату.

Який метод застосував класний керівник при вивченні уявлень дітей? У чому недоліки цієї методики? Якими шляхами Ви б отримували б об'єктивну інформацію?

Тема 5.

РОЗВИТОК, ВИХОВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Людина – з одного боку, біологічна істота, наділена свідомістю, яка володіє мовою, здатністю працювати, пізнавати світ, активно змінювати його; з іншого боку, істота суспільна і соціальна.

Розвиток – це складне динамічне явище, спрямоване на збільшення фізичних та інтелектуальних сил особистості, що дозволяють формувати творчі здібності школяра, його активну громадську позицію.

Розвиток людини – це процес становлення її особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих соціальних і природних процесів.

Формування – результат розвитку особистості, означає її становлення, придбання сукупності стійких якостей і властивостей.

Особистість – специфічна суспільна особливість людини, пов'язана із засвоєнням матеріального і духовного досвіду, накопиченого людством.

Особа (особистість) – член суспільства, «соціальна одиниця» взагалі.

Індивід – людина з усіма властивими лише їй рисами та якостями (біологічними, фізіологічними, соціальними, психологічними), що відрізняють її від інших людей.

Індивідуальність – сукупність індивідуально-психологічних неповторних властивостей, що відрізняють одного індивіда від усіх інших.

Індивідуалізація навчання – 1) принцип урахування індивідуальних особливостей окремих учнів в інтересах розвитку їхніх нахилів і здібностей;

2) педагогічна технологія навчання, що забезпечує реалізацію принципу індивідуалізації.

Чинники, що впливають на формування особистості

Спадковість – відтворення в нащадків біологічної схожості з батьками – морфологічної, фізіологічної: форми тіла, зріст, колір очей, волосся тощо.

Середовище – це оточення особистості, яке можна звести до трьох груп:

- *макрофактори* (суспільство, держава, планета і навіть космос);
- *мезофактори* (етнокультурні умови, тип поселення, де живе і розвивається людина);

- *мікрофактори* (сім'я, дитячий садок, школа, засоби масової інформації, групи ровесників).

Виховання – спеціально організований і систематично здійснюваний вплив на дитину, який спирається на природні дані людини і розумно використовує можливості середовища.

Геніальність – вищий рівень розвитку здібностей як загальних (інтелектуальних), так і спеціальних. Про наявність Г. можна судити лише у випадку досягнення особистістю таких результатів творчої діяльності, які становлять епоху в житті суспільства, у розвитку культури.

Деградація особистості – поступова втрата особистістю позитивних якостей, що настає внаслідок деяких психічних розладів. Виражається в постійному зниженні активності та працездатності особистості, у звуженні кола її інтересів, підвищеній стомлюваності, дратливості, розладах пам'яті, уваги.

Національна свідомість і самосвідомість особистості – це усвідомлення себе часткою певної національної (етнічної) спільноти та оцінювання себе як носія національних (етнічних) цінностей, що склалися у процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності.

Життєва позиція розкриває спосіб самореалізації особистості у суспільстві; психологічні, моральні та вольові координати особистості в системі міжособистісних стосунків, суспільних відносин.

Вікові особливості – характерні для того чи іншого вікового періоду анатомо-фізіологічні та психологічні особливості.

Мотив – 1) внутрішнє спонукання до діяльності з метою задоволення потреб; спонукальна причина дій і вчинків людини;

2) спонукальна причина дій та вчинків людини, зумовлених об'єктивними потребами. Основою М. діяльності та поведінки людини виступають потреби, інтереси, емоції, установки.

Мотиваційна сфера особистості – система всіх спонукань особистості, її мотивів, потреб, установок, інтересів.

Мотивація – 1) сукупність психологічних явищ, у яких відображається наявність у людській психіці певної готовності, що спрямовує до досягнення мети. М. тісно пов'язана з потребами людини і супроводжується переживаннями, позитивними або негативними емоціями;

2) процес спонукання себе та інших до діяльності з метою досягнення особистих цілей та цілей організації;

3) сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які заохочують людину до діяльності, визначають межі та форми дій і надають цій діяльності цілеспрямованість, орієнтовану на досягнення певних цілей;

4) сукупність стійких мотивів, спонукань, що визначають зміст, спрямованість і характер діяльності людини, її поведінку;

5) побудження, яке викликає активність особистості та визначає її направленість.

Мотивування – процес впливу на людину з метою стимулювання її до певних дій шляхом пробудження в неї певних мотивів.

Мотивування основою управління людиною. Ефективність управління значною мірою залежить від того, наскільки успішно здійснюється процес **М**.

Направленість особистості – сукупність стійких мотивів, що орієнтують діяльність особистості залежно від наявних ситуацій. **Н.о.** характеризує її інтереси, нахили, переконання, ідеали, в яких відображається світогляд людини.

Діяльність – спосіб буття людини у світі, її здатність вносити в дійсність зміни.

Основними компонентами діяльності є:

- 1) суб'єкт з його потребами;
- 2) мета, відповідно до якої предмет перетворюється на об'єкт, на який спрямовано діяльність;
- 3) засіб реалізації мети;
- 4) результат діяльності.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підберіть відеоепізоди та факти з періодичної преси, що розповідають про факти впливу на становлення особистості. Опишіть свої враження.
2. Проаналізуйте процеси власного розвитку і становлення. Складіть план подальшої роботи над своїм удосконаленням.
3. Ознайомтесь із науковою літературою, у якій розкриваються досягнення сучасної генетики в галузі клонування. Висловіть свою думку стосовно цього явища.
4. Користуючись навчальними посібниками з вікової фізіології та дитячої і педагогічної психології, випишіть особливості анатомо-фізіологічного й психологічного розвитку дітей молодшого, середнього і старшого віку (в ліву колонку) та педагогічні вимоги до врахування кожної особливості навчально-виховного процесу (у праву колонку).
5. Підберіть факти з періодичної преси про явище акселерації у розвитку людини. Напишіть основні шляхи роботи з такими дітьми.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Доповніть таблицю визначеннями.

Людина	
Розвиток	
Формування	
Індивід	
Індивідуальність	
Особистість	

2. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

В учительській виникла суперечка між учителями. Одні висловлювали думку про те, що успіх освітньої роботи залежить від якісного складу учнів, інші вважали, що успіх може прийти у будь-якому віці, потрібно лише докласти зусиль до виховного процесу, знайти індивідуальний підхід до кожного учня.

Чю думку Ви поділяєте? Які фактори відіграють провідну роль у формуванні особистості?

3. Заповніть схему.

4. Оберіть одну правильну відповідь.

1. ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

- 1) потреби, задатки, інтереси;
- 2) виховання, середовище, нахили;
- 3) спадковість, соціальне середовище, виховання.

2. РОЗВИТОК – ЦЕ

- 1) процес;
- 2) формування;
- 3) вплив;
- 4) зміна;
- 5) засвоєння.

3. РУШІЙНИМИ СИЛАМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ Є

- 1) природні задатки і можливості;
- 2) вимоги дорослих і потреби;
- 3) протиріччя між потребами і можливостями;
- 4) природні задатки і вимоги.

4. РОЗВИТОК ЗДІБНОСТЕЙ, ІНТЕРЕСІВ І ОБДАРУВАНЬ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД

- 1) організації і здійснення освітнього процесу;
- 2) природних задатків;
- 3) об'єму набутих знань;
- 4) кількості прочитаних книг.

5. ОСОБИСТІСТЮ ЛЮДИНА СТАЄ, КОЛИ

- 1) самостійно і свідомо керує своєю поведінкою;
- 2) отримує паспорт;
- 3) оволодіває певною професією;
- 4) досягне вісімнадцятирічного віку.

2 РІВЕНЬ

1. Виберіть варіанти відповідей.

1. ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ХАРАКТЕРИЗУЄТЬСЯ

- 1) неперервністю;
- 2) взаємозумовленістю;
- 3) прогресивністю;
- 4) однобічністю;
- 5) кількісними і якісними змінами;
- 6) біосоціальністю;
- 7) тільки фізіологічними змінами.

2. ОСОБИСТІСТЮ ЛЮДИНА СТАЄ, КОЛИ

- 1) досягає вісімнадцятирічного віку;
- 2) самостійно і свідомо керує своєю поведінкою;
- 3) оволодіває певною професією.

3. ВІД НАРОДЖЕННЯ ДИТИНА ОТРИМУЄ

- 1) характер;
- 2) потреби;
- 3) інтереси;
- 4) задатки;
- 5) нічого;
- 6) діяльність.

4. ЗАДАТКИ – ЦЕ

- 1) готові психічні властивості, які, незалежно від зовнішніх факторів, виявляються на певному етапі життя;
- 2) уміння, навички;
- 3) отримані від народження природні потенції розвитку певних психічних властивостей.

5. ІНДИВІДУАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ФОРМУЮТЬСЯ ПІД ВПЛИВОМ

- 1) тільки спадковості;
- 2) оточуючого середовища і виховання;
- 3) природних задатків, суспільних обставин і діяльності самої дитини.

6. ДИТИНА ЗАСВОЇТЬ ТУ МОВУ, ЯКА

- 1) передається спадково;
- 2) якою користуються оточуючі;
- 3) засвоїть мову своїх батьків, навіть серед тварин (наприклад, Тарзан).

7. РУШІЙНИМИ СИЛАМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ Є

- 1) природні задатки дитини;
- 2) вимоги суспільства;
- 3) протиріччя між потребами особистості та можливостями для їх досягнення.

8. ДЛЯ ВИРШЕННЯ ПРОТИРІЧ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ НЕОБХІДНО

- 1) дати дитині можливість робити все, що вона хоче;
- 2) примусити робити те, що потрібно суспільству;
- 3) процес саморозвитку і педагогічний процес повинні збігатися.

9. НАВЧАННЯ ЕФЕКТИВНО ВПЛИВАЄ НА ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ТОДІ, КОЛИ

- 1) орієнтується на вже розвинуті здібності;
- 2) знаходиться поза межами можливостей дитини;
- 3) знаходиться в зоні найближчого розвитку здібностей дитини.

2. Визначте рушійні сили процесу розвитку особистості. Наведіть конкретні приклади єдності та боротьби суперечностей у процесі розвитку.

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Оцініть народні уявлення про фактори впливу на розвиток дитини:

- Яке коріння – таке й насіння.
- З ким поведешся, того й наберешся.
- Що виховаєш, те й матимеш.

4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

М. Квінтіліан (35-95рр. н.е.) високо оцінював природні здібності дітей. На його думку, тупість і нездібність – рідкісні явища.

Чи необхідно розвивати природні здібності дітей?

5. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Й. Песталоцці (1746-1827 р.н.) стверджував, що цілеспрямоване виховання необхідне кожній людині, тому що віддана сама собі, вона стихійно розвивається і не досягає того ступеня гармонійного розвитку всіх людських сил, яких потребує від неї суспільство.

На яких факторах формування особистості наполягав педагог?

6. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Відомий психолог К. Левін називав підлітка людиною, яка вийшла зі світу дитинства і не потрапила до світу дорослих. Проблема перехідного періоду підлітка полягає в тому, що він уже не хоче бути дитиною, але ще не може бути дорослим в очах дорослих та й у своїх власних.

Як, на Вашу думку, у виховному процесі слід урахувати особливості підліткового віку?

3 РІВЕНЬ

1. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Учитель спокійно, з категоричною впевненістю, викладає навчальний матеріал у 9-му класі. Несподівано в тиші лунає голос учня: «Я не погоджуюся з вашим твердженням, що...». Клас із цікавістю чекає на реакцію вчителя.

Які особливості слід врахувати вчителю в такій ситуації?

Як Ви повели б себе в подібній ситуації?

2. Обґрунтуйте свою позицію щодо вислову Вольтера «Від усілякого виховання, мій друже, рятуйтеся на всіх вітрилах».

3. Розробіть 10-12 порад учителю щодо врахування вікових особливостей учнів у навчально-виховному процесі.

4. Якої позиції Ви дотримуетесь:

А. Розвиток іде попереду навчання та визначає навчання. Навчання підпорядковане законам розвитку.

Б. Навчання повинно йти попереду розвитку і вести розвиток за собою.

Обґрунтуйте свою позицію.

6. Опишіть розвивальні ігри, які розкриті в книзі Б. Нікітіна «Ступеньки творчества или развивающие игры».

Завдання для контрольної роботи з розділу «Загальні основи педагогіки»

1 варіант

1. Дайте визначення терміну «педагогіка» та схарактеризуйте його методологічну основу. Назвіть категорії педагогіки, їх сутність.
2. Поняття розвитку. На які вікові групи поділяють дітей і що покладено в основу цього розподілу? Схарактеризуйте соціально-педагогічний розвиток дітей молодшого, середнього, старшого шкільного віку (за вказівкою викладача).
3. Сутність біологізаторської і соціологізаторської концепцій розвитку.

2 варіант

1. Розкрийте систему педагогічних наук. Якими питаннями покликані займатися тифлопедагогіка, сурдопедагогіка, олігофренопедагогіка? У чому сенс твердження, що педагогіка – це наука і мистецтво?
2. Назвіть основні методи науково-педагогічних досліджень, схарактеризуйте їх.
3. Особливості соціального розвитку особистості. Сутність і механізм дії соціального наслідування у становленні та формуванні особистості людини.

3 варіант

1. Назвіть і розкрийте суть основних психолого-педагогічних якостей учителя.
2. Сутність наукової теорії розвитку і формування особистості.
3. Що становить природничо-наукову основу педагогіки? Назвіть джерела розвитку педагогіки.

Розділ 2.

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

Тема 1. Мета виховання. *Тема 2.* Сутність процесу виховання. *Тема 3.* Принципи виховання. *Тема 4.* Методи і форми виховання. *Тема 5.* Робота з колективом учнів. *Тема 6.* Розумове виховання школярів. Формування пізнавального інтересу. *Тема 7.* Національнопатріотичне виховання дітей і молоді. Формування громадянськості та політичної культури школярів. *Тема 8.* Моральне виховання школярів. *Тема 9.* Трудове та економічне виховання школярів. *Тема 10.* Естетичне виховання школярів. *Тема 11.* Фізичне виховання школярів. *Тема 12.* Формування наукового світогляду школярів. *Тема 13.* Учитель – класний керівник. *Тема 14.* Робота класного керівника з батьками учнів. *Тема 15.* Дитячі та молодіжні організації в Україні. *Завдання для контрольної роботи з розділу «Теорія виховання»*

МОДУЛЬ 1

Тема 1.

МЕТА ВИХОВАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Мета – це розуміння і свідоме уявлення кінцевого результату певної діяльності.

Під *метою виховання* слід розуміти ті заздалегідь визначені результати з підготовки молодого покоління до життя, в їх особистісному розвитку та формуванні, які прагнуть досягти у процесі виховної роботи.

Завдання – конкретизація мети в реальних умовах.

Мета виховання – формування гармонійно розвиненої й суспільно активної особистості з науковим світоглядом і високим моральним потенціалом, що бажає і вміє працювати, духовно багатой та фізично досконалою.

Виховання всебічно розвинутої особистості – це вміння розібратись у найскладніших і, на перший погляд, нібито непомітних залежностях.

Гармонійний розвиток особистості – цілісність особистості, яка характеризується рівновагою, рівномірним розвитком її інтелектуальної, емоційної, вольової та фізичної сфер.

Завдання сучасної системи виховання полягає в реальному переході до поширення педагогічної творчості та індивідуального впливу, у переорієнтації учнівських і вчительських колективів на подолання авторитарно-командного стилю ставлення до учнів. Розуміння самоцінності особистості учня, поєднання виховання і навчання на уроках і в позаурочний час, висування на перший план замість ідейно-політичного виховання – морального, заснованого на загальнолюдських цінностях, а також правового, екологічного, економічного напрямів виховання, тобто тих, які найповніше відповідають проблемам сучасного суспільства.

Національна система виховання – це історично зумовлена і створена народом система поглядів, переконань, ідеалів, а також традицій, звичаїв, обрядів, практичних дій, спрямованих на виховання молодого покоління в дусі культурно-історичної спадщини, духовності нації. Вона охоплює ідейне багатство народознавства, принципи організації освітньої роботи, а також наукову педагогіку, має під собою ґрунт духовності рідного народу, постійну і систематичну діяльність родини, державних, громадських виховних закладів, установ та організацій.

Мета національного виховання – формування особистісних рис громадянина України, що включає в себе національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Складіть тези до Закону України «Про Освіту».
2. Опрацюйте роботу В.Сухомлинського «Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості».
3. Законспектуйте основні ідеї статей І. Підласого «Ідеал українського виховання».

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Оберіть вірну відповідь.

МЕТА ВИХОВАННЯ

- 1) категорія педагогіки;
- 2) сукупність конкретних завдань;
- 3) очікуваний результат;
- 4) ваш варіант.

МЕТА ВИХОВАННЯ

- 1) забезпечення всебічного розвитку людини як особистості;
- 2) задоволення потреб суспільства;
- 3) підвищення економічного рівня розвитку суспільства;
- 4) ваш варіант.

2. Дайте визначення.

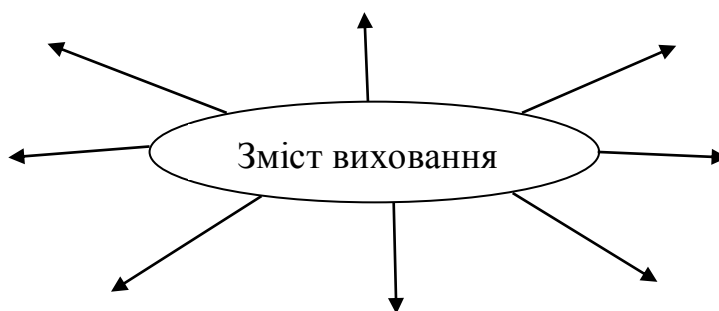
Мета виховання	
Ідеал виховання	
Цілі виховання	

3. Яке із формулювань найбільш повно й вичерпно висловлює мету виховання в демократичному суспільстві? Відповідь обґрунтуйте.

1. Виховання громадянина.
2. Виховання ділової людини.
3. Виховання прагматично спрямованої особистості.
4. Виховання всебічно розвиненої особистості.
5. Виховання багатой, щасливої людини.

2 РІВЕНЬ

1. Опишіть власний ідеал, до якого Ви хотіли б прагнути.
2. Складіть схему.

3. Опрацюйте Закон України «Про освіту», випишіть завдання з виховання молодого покоління.

4. У чому полягає сутність всебічного гармонійного розвитку особистості? Із запропонованих відповідей оберіть правильну, обґрунтувавши її.

1. Завдання всебічного гармонійного виховання особистості полягає в тому, щоб підготувати її до практичної діяльності та самоствердження в суспільстві.

2. Усебічний гармонійний розвиток ставить завдання забезпечити умови для реалізації в кожній особистості детермінованих природою якостей в інтересах її духовного розквіту.

3. Усебічне гармонійне виховання передусім передбачає повноцінний інтелектуальний розвиток та моральну досконалість особистості.

4. Під усебічним гармонійним вихованням необхідно розуміти високу освіченість людини, її інтелігентність і здатність до активної діяльності.

5. Власний варіант.

3 РІВЕНЬ

1. Виділити особливості національного виховання на сучасному етапі.

2. Сформулюйте і обґрунтуйте власний ідеал українського виховання.

Тема 2.

СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Суть виховання – організація життя дитини, виховання навичок і звичок – стійких форм поведінки та вчинків як способів співіснування в суспільстві.

Суть виховання полягає у включенні людини в різноманітну діяльність з метою оволодіння різними видами суспільного досвіду, якими визначається її особистісне формування.

Сутність – філософська категорія, що відображає, по-перше, глибинні зв'язки та внутрішні відносини, які визначають основні риси та тенденції розвитку цього явища; по-друге, перехід зовнішнього (об'єктивного) у внутрішнє (суб'єктивне), тобто у свідомість людини. Отже, сутність означає сенс речі чи явища, те, чим воно відрізняється від усіх інших речей.

В основі виховного процесу лежить система відносин, що забезпечує взаємодію вихователів і вихованців згідно з суспільно важливими цілями формування особистості. Будь-який тип виховних відносин завжди пов'язаний з прагненням змінити людину, вплинути на її внутрішню позицію, поведінку і діяльність, керувати формуванням її особистості.

Виховний процес – це цілісний процес формування і розвитку особистості.

Процес виховання – це виховна діяльність, обмежена часом та об'єктами виховання (школа, клас, учень), яка поділяється на форми організації виховання, методи і прийоми, засоби виховання.

Структурними елементами процесу виховання є мета виховання; його завдання; зміст; форми, методи і засоби виховання; результати; коригування результатів виховання.

Відповідно до структурних елементів виділяють основні компоненти виховного процесу, а саме:

- *ціле-мотиваційний компонент* – який полягає у визначенні мети;
- *учасники процесу виховання* – суб'єкти виховної взаємодії (суб'єкт 1 – учитель, вихователь, батьки; суб'єкт 2 – дитина, учень, вихованець);
- *способи спільної діяльності* учасників виховного процесу – форми, методи, засоби, прийоми цієї роботи;
- *результат* – сформована особистість (певний рівень вихованості особистості).

Суб'єкт – носій предметно-практичної діяльності та пізнання, джерело активності, яка спрямована на об'єкт.

Об'єкт – той, хто протистоїть суб'єкту в його предметній або пізнавальній діяльності.

Об'єкт виховання – індивід або група людей, на розум, емоції і волю яких здійснюється цілеспрямований виховний вплив.

Закономірність – об'єктивно наявний зв'язок педагогічних явищ і процесів.

Закономірності педагогічні – об'єктивні, стійкі зв'язки між цілями, можливостями, змістом, умовами, способами, засобами, результатами педагогічної дії (діяльності).

Засоби виховання – доцільно організовані методичні шляхи розв'язання виховних завдань.

Закономірності процесу виховання:

- виховання особистості відбувається тільки у процесі включення її в діяльність;

- виховання не можливе без стимулювання активності особистості, що формується;

- у процесі виховання необхідно виявити високий гуманізм і повагу до дитини у поєднанні з високою вимогливістю;

- необхідно розкривати перед учнями перспективу їх росту, допомагати їм досягати успіхів; необхідно виявляти і спиратися на позитивні риси учнів;

- необхідно враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів;

- виховання має здійснюватися у колективі та через колектив;

- у вихованні необхідно прагнути до єдності зусиль учителів, школи, сім'ї та громадськості.

Рушійними силами процесу виховання є внутрішні суперечності. Серед них слід виділяти ситуативні та загальні (процесуальні), природні або штучно створені ускладнення у процесі виховання та самовиховання.

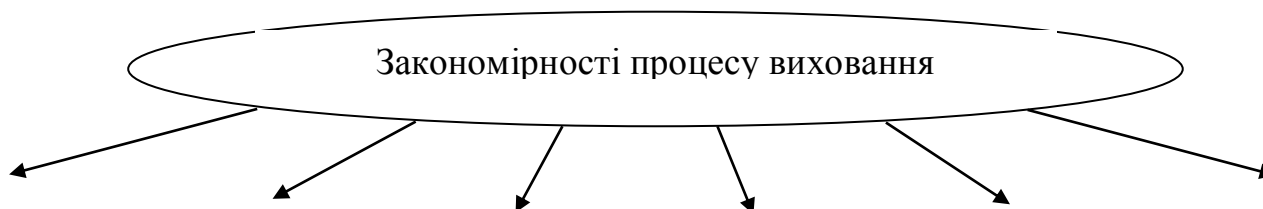
БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Користуючись творами В. Сухомлинського випишіть 5-6 суджень про завдання та зміст виховання.
2. Наведіть приклади з власного життя про дії рушійної сили, яка впливала на ваше виховання.
3. Розкрийте сутність концепцій виховання і висловіть своє ставлення до них.
4. Складіть тези до «Концепції національного виховання».

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Заповніть схему.

2. Визначте специфіку процесу виховання.

3. Із запропонованих відповідей виберіть правильну.

1. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ВИХОВАННЯ В ШИРОКОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗНАЧЕННІ»

- 1) спеціально і педагогічно організований процес створення оптимальних умов для формування людини як особистості;
- 2) процес передачі суспільно-історичного досвіду наступним поколінням з метою підготовки їх до практичної діяльності;
- 3) вплив вихователя на вихованця з метою формування в нього бажаних соціально-психічних і фізичних якостей, здійснюваний у позаурочний час;
- 4) процес соціалізації особистості.

2. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ВИХОВАННЯ У ВУЗЬКОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗНАЧЕННІ»

- 1) спеціально і педагогічно організований процес створення оптимальних умов для формування людини як особистості;
- 2) процес передачі суспільно-історичного досвіду наступним поколінням з метою підготовки їх до практичної діяльності;
- 3) вплив вихователя на вихованця з метою формування в нього бажаних соціально-психічних і фізичних якостей, здійснюваний в позаурочний час;
- 4) процес соціалізації особистості.

3. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «САМОВИХОВАННЯ»

- 1) вплив особистості на біологічне та соціальне середовище, в якому вона живе;
- 2) діяльність вихователя, спрямована на гальмування розвитку у вихованця негативних якостей;
- 3) свідомі і самостійна діяльність, що виникає в результаті активної взаємодії особистості з середовищем та впливає на розвиток у неї позитивних якостей і подолання негативних;
- 4) цілеспрямована взаємодія особистості з людьми, які її оточують, з метою проведення порівняльного аналізу власних учинків.

4. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПЕРЕВИХОВАННЯ»

- 1) вплив вихователя на особистість з метою спонукання її до позитивних дій;
- 2) передбачає різке гальмування негативних особливостей поведінки вихованця;
- 3) цілеспрямований вплив вихователя на перебудову у вихованця неправильно сформованих поглядів, особливостей поведінки, які ускладнюють процес формування особистості;
- 4) передбачає навіювання вихованцеві критичного ставлення до себе, своїх дій з метою подальшої відмови від них.

5. КОМПОНЕНТИ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ

- 1) естетичне, моральне, трудове, фізичне, розумове виховання;
- 2) виховання у вузькому педагогічному значенні, самовиховання, перевиховання;
- 3) оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки, формування почуттів, переконань, умінь і звичок у поведінці;
- 4) оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки, формування переконань, умінь і звичок у поведінці.

6. РУШІЙНА СИЛА ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ

- 1) результат існування протиріч між пізнавальними завданнями, які ставляться перед учнем, і наявними у нього засобами розв'язання цих завдань;
- 2) результат узгодженої дії вихователя і вихованця;
- 3) результат існування протиріч між потребами і наявним рівнем вихованості особистості;
- 4) результат існування протиріч між вихователем і вихованцем.

4. Оберіть правильну відповідь.

ВИХОВАННЯ МАЄ ОСОБЛИВЕ СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ТОМУ, ЩО...

- 1) розвиває природні здібності дитини;
- 2) здійснюється в соціальних інститутах;
- 3) здатне змінити ставлення особистості до людей, середовища, речей та умов життєдіяльності;
- 4) ваш варіант.

2 РІВЕНЬ

1. Дайте визначення понять.

Виховання –

Суб'єкт –

Об'єкт –

Закономірність –

2. Заповніть таблицю.

Рушійні сили процесу виховання – сукупність _____, вирішення яких сприяє просуванню до _____.

3. Дайте відповідь на запитання.

Чому виховання є процесом довготривалим?

4. Схарактеризуйте внутрішні та зовнішні суперечності процесу виховання.

5. Доповніть схему.

3 РІВЕНЬ

1. Заповніть таблицю.

Етапи процесу самовиховання

	Характеристика етапу	Роль вчителя
I етап		
II етап		
III етап		

2. Дайте відповідь на запитання.
Чому самовиховання є вищим етапом процесу виховання?
3. Складіть діаграму співвідношення процесів виховання та самовиховання
4. Розкрийте суть процесу перевиховання
5. Ваше розуміння провідних орієнтирів, складників та основних напрямків виховного процесу в сучасному суспільстві.

Тема 3.

ПРИНЦИПИ ВИХОВАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Принцип – керівна ідея, основне правило, вимога до діяльності та поведінки, вихідне положення, що впливає зі встановлених закономірностей процесу, і в якій ураховано внутрішній і зовнішній зв'язки між компонентами.

Принципи виховання – це основні вихідні положення, правила, закономірності, виконання яких дає можливість вихователю впорядкувати і систематизувати свою роботу, досягти найкращих результатів у формуванні особистості вихованця.

Класифікація принципів виховання

1. **Принцип гуманізму виховання** передбачає визнання цінності дитини як особистості, її прав на свободу, щастя, захист і охорону життя, здоров'я, створення умов для розвитку дитини, її творчого потенціалу, схильностей, здібностей, надання їй допомоги у життєвому самовизначенні, повноцінної самореалізації.

2. **Принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей школярів** передбачає, що на основі всебічного глибокого вивчення особистості дитини вихователь повинен організувати її діяльність і міркування, які максимально забезпечили б у наявній ситуації виховний ефект.

3. **Принцип виховання в діяльності та спілкуванні** вимагає їх організації, які стали засобом формування особистості, формою виявлення її ставлення, оцінного ставлення до навколишнього світу, ареною самореалізації можливостей, потреб, інтересів людини.

4. **Принцип стимулювання дитини до самовиховання** вимагає постійного заохочення дитини до самовиховання як певного цілеспрямованого систематичного впливу на себе з метою прищеплення собі бажаних якостей (моральних, фізичних, розумових та ін.)

5. **Принцип цілеспрямованості та ідейності виховання** орієнтує вихованця на конкретну мету в його складній роботі.

6. **Принцип національного виховання** – це забезпечення можливості для виховання дитини в її природному оточенні, «коли вона росте і розвивається у звичайному для неї середовищі, в атмосфері культури свого народу, вчиться і виховується рідною мовою шляхом культурно-історичних, духовно-національних традицій і звичаїв».

7. **Принцип цілісного підходу до виховання** передбачає:

- необхідність обліку всієї сукупності економічних, соціальних, моральних та інших умов, які мають вплив на формування людини як особистості;
- формування різноманітних якостей особистості школяра;
- оптимальний вибір методів і засобів досягнення мети;
- визначення умов, які забезпечують успіх реалізації мети;
- облік результатів виховної діяльності й коригування за необхідності мети, завдань, методів, умов досягнення цілей.

8. **Принцип демократизації виховання** виключає авторитарний стиль виховання, жорстокість, вимогливість, надмірну різкість у критиці вад вихованця.

9. **Принцип виховання особистості в групі, колективі.** Будь-яка структура групи відіграє свою роль у вихованні дітей і учнів лише тоді, коли вони вважають себе членом цієї групи, усвідомлюють себе як єдине ціле і переломлюють індивідуальні бажання у фокусі загальних інтересів.

10. **Принцип опори на позитивне у вихованні** полягає в тому, щоб опиратися на кращі позитивні якості вихованця у процесі педагогічного розвитку його особистості.

11. **Принцип зв'язку виховання з навчанням** – правильно організований навчальний процес, який розв'язує двоєдине завдання: «навчаючи – виховувати; виховуючи – навчати».

12. **Принцип зв'язку виховання з життям, працею, реаліями суспільства** зобов'язує йти в ногу з часом розвитку суспільства, враховувати трудову діяльність батьків, склад сім'ї, взаємини в родині, постійні зміни умов життя вихованців.

13. **Принцип єдності й узгодженості виховних впливів** передбачає єдність вимог до вихованців і єдність педагогічних впливів на них.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Порівняйте закономірності та принципи процесу виховання, подані у різних посібниках з педагогіки. Знайдіть спільне та відмінне. Обґрунтуйте вашу думку.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. СУТНІСТЬ ПРИНЦИПІВ ВИХОВАННЯ:

- 1) своєрідні правила, яких мають дотримуватися вихованці;
- 2) основа, базові вихідні положення, які є фундаментом змісту, форм, методів, засобів і прийомів виховного процесу;

-
- 3) система впливів на особистість, здійснюваних з метою формування у неї бажаних якостей;
 - 4) система методів і засобів, спрямованих на створення оптимальних умов для виховання дітей.
2. СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ВИХОВАННЯ:
- 1) урахування багатогранної природи людини, особливостей її анатомо-фізіологічного і психічного розвитку з погляду віку і статі;
 - 2) виховання є цілісною системою організації життєдіяльності дітей і дорослих у сім'ї, школі, на виробництві, в соціально-природному середовищі; кожен компонент такої діяльності певним чином впливає на формування тих чи інших якостей особистості;
 - 3) застосування засобів впливу на особистість з урахуванням її індивідуальних фізичних і соціально-психічних якостей; моделювання на основі індивідуальних потенціальних можливостей групових та індивідуальних програм розвитку;
 - 4) виховання є багатогранним і багатофакторним процесом, який не обмежується ні часовими, ні віковими межами, здійснюється від народження і триває упродовж всього життя.
3. ЗНАЧЕННЯ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ ДЛЯ ВИХОВАТЕЛЯ:
- 1) знання вікової періодизації дає вчителю змогу побачити розвиток біологічного фонду дитини;
 - 2) на основі вікової періодизації вчитель враховує індивідуальні особливості дітей та використовує в процесі виховання збільшення сил та можливостей учня;
 - 3) схема психічного розвитку дитини, відповідно до якої розробляються і використовуються відносно універсальні засоби виховання з урахуванням індивідуальних особливостей дитини;
 - 4) для виховання знання вікових особливостей не має вагомого значення, оскільки всі методи виховного процесу базуються лише на знанні індивідуальних особливостей учнів.
4. СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ ВИХОВАННЯ:
- 1) застосування засобів впливу на особистість з урахуванням її індивідуальних фізичних і соціально-психічних якостей; моделювання на основі індивідуальних потенціальних можливостей групових та індивідуальних програм розвитку;
 - 2) виховання є цілісною системою організації життєдіяльності дітей і дорослих у сім'ї, школі, на виробництві, у соціально-природному середовищі; кожен компонент такої діяльності певним чином впливає на формування тих чи інших якостей особистості;
 - 3) урахування багатогранної природи людини, особливостей її анатомо-фізіологічного і психічного розвитку з погляду віку і статі;

-
- 4) виховання є багатограним і багатофакторним процесом, який не обмежується ні часовими, ні віковими межами, здійснюється від народження і триває упродовж всього життя.

5. СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ КУЛЬТУРОВІДПОВІДНОСТІ ВИХОВАННЯ:

- 1) встановлення нерозривного зв'язку виховання з культурним надбанням людства в цілому і свого народу зокрема; забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь;
- 2) єдність загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення національної спрямованості виховання; оволодіння духовними багатствами свого народу – мовою, традиціями, звичаями, національно-етнічною культурою; виховання шанобливого ставлення до національних надбань тих народів, які проживають в Україні;
- 3) наповнення процесу виховання національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості та національної гідності; створення умов для дітей усіх національностей, які є громадянами України, навчатися рідною мовою, вивчати традиції, звичаї, обряди свого народу;
- 4) виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права кожної особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, доброчинності.

6. СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИХОВАННЯ:

- 1) наповнення процесу виховання національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості та національної гідності; створення умов для дітей всіх національностей, які є громадянами України, навчатися рідною мовою, вивчати традиції, звичаї, обряди свого народу;
- 2) встановлення нерозривного зв'язку між вихованням та культурним надбанням людства в цілому і свого народу зокрема; забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь;
- 3) виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права кожної особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, на самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, доброчинності;
- 4) єдність загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення національної спрямованості виховання; оволодіння духовними багатствами свого народу – мовою, традиціями, звичаями, національно-етнічною культурою; виховання шанобливого ставлення до національних надбань тих народів, які проживають в Україні.

7. СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ НАРОДНОСТІ ВИХОВАННЯ:

- 1) наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості та національної гідності; створення умов для дітей всіх національностей, які є громадянами

України, навчатися рідною мовою, вивчати традиції, звичаї, обряди свого народу;

- 2) встановлення нерозривного зв'язку між вихованням та культурним надбанням людства в цілому і свого народу зокрема; забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь;
- 3) єдність загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення національної спрямованості виховання; оволодіння духовним багатством свого народу – мовою, традиціями, звичаями, національно-етнічною культурою; виховання шанобливого ставлення до національних надбань тих народів, які проживають в Україні;
- 4) виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права кожної особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, добротності.

8. СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ВИХОВАННЯ:

- 1) подолання авторитарного стилю виховання; забезпечення співробітництва вихователів і вихованців; урахування думки колективу в цілому і кожної особистості зокрема; визнання особистості як вищої природної та соціальної цінності; формування колективу на засадах волі та прагнень його членів;
- 2) виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права кожної особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, добротності;
- 3) єдність загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення національної спрямованості виховання; оволодіння духовними багатствами свого народу – мовою, традиціями, звичаями, національно-етнічною культурою; виховання шанобливого ставлення до національних надбань тих народів, які проживають в Україні;
- 4) визнання особистості як вищої природної та соціальної цінності; формування колективу на засадах волі та прагнень його членів.

9. СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ЄДНОСТІ ВИХОВАННЯ ТА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ:

- 1) організовуючи будь-який вид діяльності, необхідно забезпечувати наявність у ньому виховного потенціалу;
- 2) виховання є багатогранним і багатофакторним процесом, який не обмежується ні часовими, ні віковими межами, здійснюється від народження і триває упродовж усього життя;
- 3) виховання – сфера діяльності окремих людей, що є цілісною системою організації життєдіяльності дітей і дорослих у сім'ї, школі, на виробництві, у соціально-природному середовищі; організовуючи будь-який вид діяльності, необхідно забезпечувати наявність у ньому виховного потенціалу;

-
- 4) виховання – сфера діяльності окремих людей, що є цілісною системою організації життєдіяльності дітей і дорослих у сім'ї, школі, на виробництві, у соціально-природному середовищі.

2. Оберіть правильну відповідь.

1. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ, ЯКИЙ ПЕРЕДБАЧАЄ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІСТЬ З УРАХУВАННЯМ ЇЇ ІНДИВІДУАЛЬНИХ, ФІЗИЧНИХ І СОЦІАЛЬНО-ПСИХІЧНИХ ЯКОСТЕЙ; МОДЕЛЮВАННЯ НА ОСНОВІ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПОТЕНЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ГРУПОВИХ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ:

- 1) принцип гуманізації виховання;
- 2) принцип природовідповідності виховання;
- 3) принцип індивідуалізації та диференціації виховання;
- 4) принцип послідовності та систематичності виховання.

2. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ, ЯКИЙ ПЕРЕДБАЧАЄ ПОДОЛАННЯ АВТОРИТАРНОГО СТИЛЮ ВИХОВАННЯ; ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ВИХОВАТЕЛІВ І ВИХОВАНЦІВ; УРАХУВАННЯ ДУМКИ КОЛЕКТИВУ В ЦІЛОМУ І КОЖНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗОКРЕМА; ВИЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВИЩОЇ ПРИРОДНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЦІННОСТІ; ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВУ НА ЗАСАДАХ ВОЛІ І ПРАГНЕНЬ ЙОГО ЧЛЕНІВ:

- 1) принцип народності виховання;
- 2) принцип єдності виховання і життєдіяльності;
- 3) принцип демократизації виховання;
- 4) принцип гуманізації виховання.

3. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ, ЯКИЙ ҐРУНТУЄТЬСЯ НА ТОМУ, ЩО ВИХОВАННЯ Є ЦІЛІСНОЮ СИСТЕМОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ У СІМ'Ї, ШКОЛІ, НА ВИРОБНИЦТВІ, У СОЦІАЛЬНО-ПРИРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩІ; КОЖЕН КОМПОНЕНТ ТАКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕВНИМ ЧИНОМ ВПЛИВАЄ НА ФОРМУВАННЯ ТИХ ЧИ ІНШИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ:

- 1) принцип неперервності виховання;
- 2) принцип єдності виховання і життєдіяльності;
- 3) принцип послідовності та систематичності виховання;
- 4) принцип індивідуалізації та диференціації виховання.

4. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ, ЯКИЙ ПЕРЕДБАЧАЄ НАЯВНІСТЬ НЕРОЗРИВНОГО ЗВ'ЯЗКУ ВИХОВАННЯ З КУЛЬТУРНИМ НАДБАННЯМ ЛЮДСТВА В ЦІЛОМУ І СВОГО НАРОДУ ЗОКРЕМА

ТА ЗАБЕЗПЕЧУЄ ДУХОВНУ ЄДНІСТЬ ТА СПАДКОЄМНІСТЬ ПОКОЛІНЬ:

- 1) принцип демократизації;
- 2) принцип народності;
- 3) принцип культуровідповідності;
- 4) принцип етнізації.

5. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ, ЯКИЙ МАЄ ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ ПЕВНИЙ ВПЛИВ НА ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ З УРАХУВАННЯМ ЇЇ ВІКОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ І РОЗВИТКУ, ПОСТУПОВО РОЗШИРЮВАТИ СИСТЕМУ ВИМОГ ДО ДІЯЛЬНОСТІ:

- 1) принцип природовідповідності;
- 2) принцип неперервності;
- 3) принцип послідовності та систематичності;
- 4) принцип єдності виховання і життєдіяльності.

6. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ, ЯКИЙ ПЕРЕДБАЧАЄ НАПОВНЕННЯ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ЗМІСТОМ, СПРЯМОВАНИМ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ; СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ДІТЕЙ УСІХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ, ЯКІ Є ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ, НАВЧАТИСЯ РІДНОЮ МОВОЮ, ВИВЧАТИ ТРАДИЦІЇ, ЗВИЧАЇ, ОБРЯДИ СВОГО НАРОДУ:

- 1) принцип народності виховання;
- 2) принцип гуманізації;
- 3) принцип етнізації;
- 4) принцип культуровідповідності.

7. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ, ЯКИЙ ҐРУНТУЄТЬСЯ НА ТОМУ, ЩО ВИХОВАННЯ Є БАГАТОГРАННИМ І БАГАТОФАКТОРНИМ ПРОЦЕСОМ, ЯКИЙ НЕ ОБМЕЖУЄТЬСЯ НІ ЧАСОВИМИ, НІ ВІКОВИМИ МЕЖАМИ; ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ВІД НАРОДЖЕННЯ І ТРИВАЄ УПРОДОВЖ УСЬОГО ЖИТТЯ:

- 1) принцип послідовності та систематичності виховання;
- 2) принцип єдності виховання і життєдіяльності;
- 3) принцип неперервності виховання;
- 4) принцип індивідуалізації та диференціації виховання.

8. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ, ЯКИЙ ПЕРЕДБАЧАЄ ВИЯВЛЕННЯ ГЛИБОКОЇ ПОВАГИ ДО ЛЮДИНИ; ВИЗНАННЯ ПРИРОДНОГО ПРАВА І КОЖНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА СВОБОДУ, СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ, РОЗВИТОК: ЗДІБНОСТЕЙ І ВИЯВ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ, САМОРЕАЛІЗАЦІЮ ФІЗИЧНИХ, ПСИХІЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ПОТЕНЦІЙ; ВИХОВАННЯ У МОЛОДІ ПОЧУТТІВ ГУМАНІЗМУ, МИЛОСЕРДЯ, ДОБРОЧИННОСТІ:

- 1) принцип індивідуалізації та диференціації виховання;

-
- 2) принцип єдності виховання і життєдіяльності;
 - 3) принцип гуманізації виховання;
 - 4) принцип демократизації виховання.
9. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ, ЯКИЙ ҐРУНТУЄТЬСЯ НА ВРАХУВАННІ БАГАТОГРАННОЇ ПРИРОДИ ЛЮДИНИ, ОСОБЛИВОСТЕЙ ЇЇ АНАТОМО-ФІЗІОЛОГІЧНОГО ТА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ З ПОГЛЯДУ ВІКУ І СТАТІ:
- 1) принцип неперервності виховання;
 - 2) принцип послідовності та систематичності виховання;
 - 3) принцип природовідповідності виховання;
 - 4) принцип індивідуалізації та диференціації виховання.
10. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ, ЯКИЙ МАЄ ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ ЄДНІСТЬ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ, НАЦІОНАЛЬНУ СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ, ОВОЛОДІННЯ ДУХОВНИМИ БАГАТСТВАМИ СВОГО НАРОДУ – МОВОЮ, ТРАДИЦІЯМИ, ЗВИЧАЯМИ, НАЦІОНАЛЬНО-ЕТНІЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ; ВИХОВАННЯ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАЦІОНАЛЬНИХ НАДБАНЬ ТИХ НАРОДІВ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ В УКРАЇНІ:
- 1) принцип етнізації виховання;
 - 2) принцип культуровідповідності виховання;
 - 3) принцип народності виховання;
 - 4) принцип гуманізації виховання.
11. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ, МЕТОЮ ЯКОГО Є ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ; СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ДІТЕЙ ВСІХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ, ЯКІ Є ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ, НАВЧАТИСЯ РІДНОЮ МОВОЮ, ВИВЧАТИ ТРАДИЦІЇ, ЗВИЧАЇ, ОБРЯДИ СВОГО НАРОДУ:
- 1) принцип культуровідповідності;
 - 2) принцип народності;
 - 3) принцип гуманізації;
 - 4) принцип етнізації.

2 РІВЕНЬ

1. Оберіть правильну відповідь.

1. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ ЦЕ –

- 1) основні положення, які визначаються нормативними вимогами;
- 2) керівні ідеї, основне правило, основна вимога до діяльності та поведінки, що впливає зі встановлених наукою закономірностей;
- 3) педагогічні положення, які визначають вимоги до цілей, змісту, засобів і методів виховної роботи;
- 4) ваш варіант.

2. ПРИНЦИП ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОЛЕКТИВІ ПЕРЕДБАЧАЄ

- 1) єдність вимог, повага до кожного, використання групових методів впливу на вихованців;
- 2) свідоме слідування вимогам колективу;
- 3) підвищення взаємоконтролю за поведінкою вихованців;
- 4) підкорення вимогам вихователя, підвищення ролі вихователя, урахування потреб та інтересів вихованців;
- 5) ваш варіант.

3. УТІЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ЯК ПРИНЦИПУ ВИХОВАННЯ ВИЗНАЧАЄТЬСЯ

- 1) поведінкою та вчинками вихованця;
- 2) прагненням до підвищення ефективності впливу на вихованця;
- 3) рівнем знань, умінь і навичок вихователя;
- 4) ваш варіант.

4. УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИНЦИПУ ЗАОХОЧЕННЯ:

- 1) справедливість, своєчасність, дотримання міри;
- 2) подяка, нагороди, усне схвалення;
- 3) обмеження певних прав, збудження і розвиток моральних почуттів, корекція поведінки;
- 4) ваш варіант.

2. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Молода вчителька української літератури працювала у 8-А з п'ятого класу. Учні її дуже любили і поважали. Проте у восьмому класі стосунки вчителя та учнів почали погіршуватися, постійно виникали непорозуміння і навіть конфлікти. Вчителька скаржилася класному керівникові та батькам, що учні стали гіршими, що вони змінилися порівняно з 5-тим класом і з ними стало важко працювати.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася в класі. На які принципи виховання слід спиратися, щоб розв'язати цю проблему?

3. Обґрунтуйте на прикладах необхідність опори на позитивне у виховній роботі вчителя.

3 РІВЕНЬ

1. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Олена К. постійно порушувала встановлений у школі порядок. Виправдовувалась, обманювала. Але в неї було одне постійне захоплення – вона любила і вмiла в'язати. На цьому педагог і побудував її перевиховання. Олені було доручено організувати у школі гурток в'язання. Дорученням вона

пишалася, почувала себе в дитячому колективі і вагоміше, і помітніше. А це зобов'язувало її до кращої поведінки.

Чому дії вчителя дали позитивний результат? Обґрунтуйте сутність принципу «опора на позитивне»?

2. Доведіть необхідність урахування вікових та індивідуальних особливостей школярів у процесі виховання.
3. Доведіть практичне значення 2-3 принципів, які визначають ефективність виховної діяльності педагога.
4. Складіть по 6-8 правил, спрямованих на реалізацію вимог 2-3 будь-яких принципів.

Тема 4.

МЕТОДИ І ФОРМИ ВИХОВАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Методи виховання – це способи педагогічної діяльності, які спрямовані на реалізацію мети виховання.

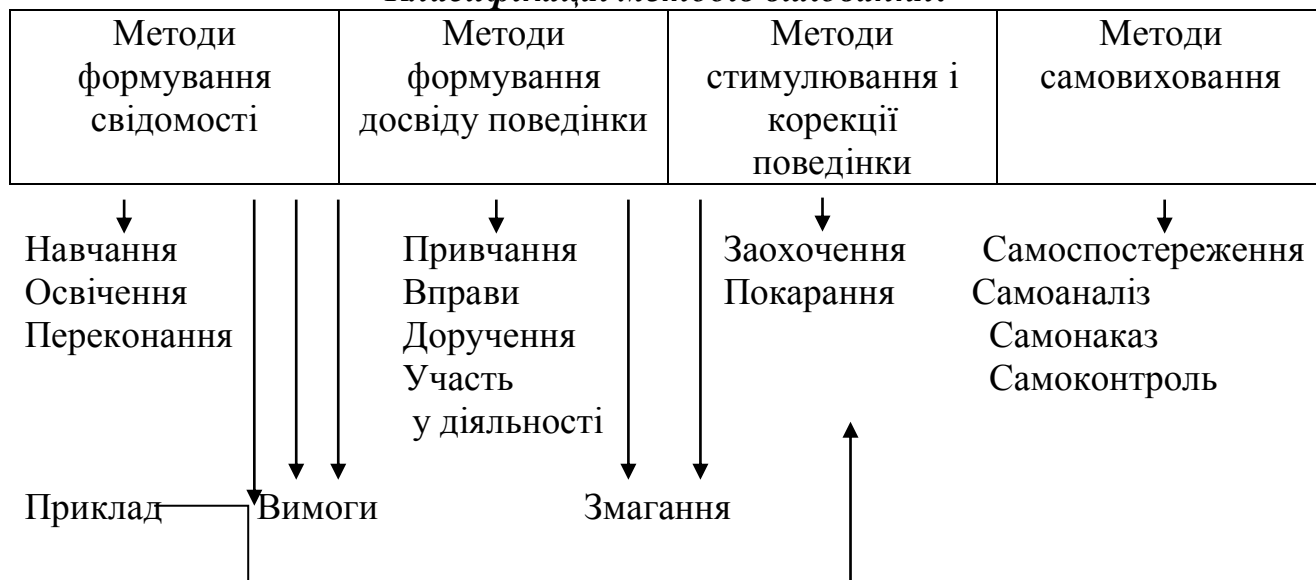
Прийоми виховання – це часткові способи використання вихователем різноманітних засобів виховання.

Засоби виховання – це ті конкретні заходи або форми виховної роботи, види діяльності учнів, а також предмети, які використовуються у процесі реалізації того чи іншого методу.

Методи виховання поділяють на *загальні* (їх застосовують в усіх напрямках виховання) і *часткові* (використовуються переважно в одному з них – моральному, фізичному, правовому тощо). Методи виховання завжди діють у певній системі, кожен є структурним елементом цієї системи і у взаємозв'язку з іншими забезпечує ефективність виховного процесу. Їх використовують у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності. Методи виховання змінюються, вдосконалюються з зміною мети виховання, умов здійснення, залежно від віку дитини та ступеня її вихованості.

Форми організації виховання постають як виховні заходи, що втілюють у собі зміст виховної діяльності.

Класифікація методів виховання:

1. *Методи формування свідомості особистості.*

Освічення передбачає інформацію, повідомлення про факти, вчинки, події, а також роз'яснення суті, значення тих чи інших якостей особистості, принципів, норм і правил поведінки, шляхів досягнення поставленої мети, способів самовиховання, самоосвіти, щоб сформувати на основі набутих знань певні поняття.

Навіювання – метод психологічного впливу на людину, розрахований на некритичне сприйняття нею слів, думок інших, що сприяє вияву у неї, навіть, крім його волі та свідомості, певного стану, почуттів, ставлення до здійснення людиною вчинків, що можуть безпосередньо не відповідати її принципам діяльності, поведінки.

Переконання – метод впливу на свідомість, волю індивіда, що сприяє формуванню його нових поглядів, ставлення або зміцнення тих, що не відповідають загальнолюдським та національним нормам і принципам.

Основними засобами реалізації методів формування свідомості індивіда є: лекції, розповіді, бесіди, диспути, конференції, збори, в основі яких є слово.

Бесіда передбачає цілеспрямовану організацію обміну думками.

Розповідь проводиться, щоб викликати почуття співпереживання з героями розповіді, радість від усвідомлення хороших вчинків, обурення від поганих і розкрити зміст моральних норм і правил поведінки, уявити ідеальний образ тощо.

Лекція – проводиться з метою розкриття різних питань, пов'язаних з формуванням особистості школяра.

Метод прикладу – включає різноманітні засоби і прийоми, які враховують природний нахил людини до копіювання найбільш яскравих образів та ідеалів.

2. *Методи формування досвіду громадської поведінки.*

Педагогічна вимога – пряма (характеризується такими ознаками, як позитивність, інструктивність, рішучість і проявляється у вигляді наказу, вказівки) та опосередкована (спирається на сформованість у вихованців мети, цілей, переконань і проявляється у вигляді прохання, поради, натяку та ін.).

Привчання (вправи) – організація планомірного та регулярного виконання дітьми певних дій з метою перетворення їх на звичні форми громадської поведінки. Основні форми: режим, самовиховання, доручення.

Створення виховних ситуацій (спеціально створені педагогічні умови). Це можуть бути подорож, екскурсія, вечір, дискотека тощо.

Доручення – визнання визначених завдань учителя, батьків, колективу, що сприяє накопиченню досвіду позитивної поведінки, вихованню гуманних якостей особистості, відповідальності, старанності.

3. *Методи стимулювання і корекції поведінки.*

Заохочення – це підтвердження правильності вчинків, дій дитини. Воно сприяє закріпленню позитивних форм поведінки людини.

Метод заохочення – це комплекс прийомів і засобів морального і матеріального стимулювання кращих результатів різноманітної діяльності учнів, їх успіху у вихованні.

Метод засудження виражається у несхваленні, засудженні та негативному оцінюванні дій і вчинків особистості, які не відповідають нормам і правилам поведінки.

Метод примусу – це система прийомів і способів, за допомогою яких вихователь примушує вихованця розвивати й удосконалювати свої особисті якості й відмовлятися від поганих, шкідливих звичок.

Покарання – вплив на особистість школяра, який відбиває засудження його дій, вчинків, що суперечать нормам, принципам поведінки у суспільстві, змушують учнів дотримуватись цих норм.

Змагання – метод виховного впливу шляхом організації діяльності змагального характеру, в основі якого лежить співпраця дітей, зіставлення, порівняння результатів, що спонукає дітей до пошуку оптимальних шляхів розв'язання завдань, розвитку активності, цікавості, пізнавальних інтересів, творчих можливостей.

Метод «вибуху», пробудження у вихованців сильних почуттів, які сприяють швидким і докорінним змінам у свідомості та поведінці.

4. Методи самовиховання.

Корекція – здійснення психологічних і медико-педагогічних заходів з метою усунення відхилень у психофізичному та індивідуальному розвитку і поведінці, схильності до залежності та правопорушень; подолання різних форм девіантної поведінки, формування соціально корисної життєвої перспективи.

Самопізнання – вивчення себе як особистості.

Самопереконавання полягає в тому, що учень, усвідомивши свої вади, переконує себе в необхідності позбутися їх, при цьому не можна обмежуватися лише внутрішнім самопереконаванням.

Самонавіювання як метод полягає в тому, що учень навіює собі правила певної поведінки.

Самокритика полягає в тому, що учні, намітивши перебороти ту чи іншу негативну рису, піддають її критичному оцінюванню, вказуючи собі на брак у своїй поведінці необхідної культури і вихованості.

Самообов'язок полягає в тому, що учні, які поставили мету перебороти в собі ту чи іншу вадку або виробити якусь позитивну рису, беруть на себе обов'язок не поспішати, добре продумувати послідовність виконання завдань.

Самопримус (самонаказ) – виваження на терезах розуму і совісті, коли потрібно або коли, навпаки, не потрібно примусити себе.

Самопокарання використовується, коли допущено порушення поставленої перед собою мети, правила.

Самоінформація – це активне сприйняття письмового або усного слова з метою змінити своє «Я».

Самоконтроль – це здатність людини самостійно регулювати свою поведінку, контролювати її мотиви, стежити за виявленням своїх почуттів.

Самоствердження – це дискусія людини з самим собою, висунення доказів «за» і «проти», їх порівняння з метою з'ясування істини.

Самовправа – багаторазове перенесення труднощів у життя.

Самонагорода застосовується тоді, коли людина досягає успіхів у діяльності або самовихованні.

Самонавіювання – це вплив людини на саму себе через слово без критичного до нього ставлення, тобто коли воно не розходиться з потребами, поглядами, інтересами людини.

Умови оптимального вибору методів виховання:

- органічний зв'язок з навчально-виховною метою;
- необхідність застосування цілої системи методів (без універсалізації будь-якого з них);
- залежність при виборі методу від конкретних обставин, у яких здійснюється виховний процес;
- підпорядкованість конкретним завданням і змісту виховного заходу;
- урахування індивідуальних і вікових особливостей учнів;
- відповідність методу виховання особистості вихователя.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Прочитайте твори А. Макаренка «Педагогічна поема», «Прапори на баштах». Знайдіть приклади успішного використання методів виховання і перевиховання безпритульних.
2. З творів В. Сухомлинського випишіть 4-5 педагогічних ситуацій застосування методів виховання.
3. Відвідайте бесіду вчителя з дітьми, зробіть її короткий запис, дайте аналіз бесіди:
 - 1) у якій обстановці починалась бесіда, якими були зовнішні умови, організація учнів;
 - 2) якими прийомами вчитель налаштував дітей на сприймання бесіди;
 - 3) які завдання ставив вчитель, проводячи бесіду;
 - 4) як вони були вирішені в ході її проведення;
 - 5) яким чином була побудована бесіда;
 - 6) наскільки її побудова відповідала завданням ;
 - 7) який матеріал використав вчитель з життя класу;
 - 8) як завершилась бесіда;
 - 9) чи були досягнуті завдання, які вчитель ставив у ході бесіди;
 - 10) з яких показників можна було зрозуміти це.
4. Скористайтеся власним досвідом навчання у школі й опишіть конкретну педагогічну ситуацію, під час якої було застосовано методи виховання (вдало чи ні) та проаналізуйте її.
5. Складіть правила для себе щодо застосування методів виховання.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Оберіть правильну відповідь.

1. СИНОНІМ ПОНЯТТЯ «МЕТОД»

- 1) організація;
- 2) спосіб;
- 3) закон.

2. СПОСОБИ ПІЗНАННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

- 1) закони;
- 2) методи;
- 3) правила.

3. « МЕТОД» У ПЕРЕКЛАДІ З ГРЕЦЬКОЇ

- 1) вплив;
- 2) мета;
- 3) шлях.

4. НАЙДАВНІШИЙ МЕТОД СТИМУЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ ВИХОВАНЦЯ

- 1) змагання;
- 2) покарання;
- 3) подяка.

5. МЕТОД, ЩО НАЛЕЖИТЬ ДО ГРУПИ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

- 1) дискусія;
- 2) вправа;
- 3) доручення.

2. Дайте визначення поняттям.

Метод виховання	
Прийом виховання	
Засіб виховання	
Форма виховання	

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Біля входу до комуни імені Ф. Дзержинського завжди стояв вартовий з гвинтівкою. Я навіть боюсь про це говорити. Набоїв у нього, звичайно, не було, але він мав велику владу. Часто стояв тринадцяти-чотирнадцятилітній хлопчик. Стояли почергово. Він кожного стороннього перевіряв при вході – хто він такий, чого йому треба, за чим іде, і мав право заступити йому дорогу гвинтівкою. Уночі двері до комуни не запиралися, він стояв теж на варті, іноді боявся, але все ж стояв свої дві години.

Які методи виховання були застосовані у цій ситуації?

Формування яких якостей вихованців сприяло застосування цих методів?

4. Виберіть правильну відповідь.

1. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «МЕТОДИ ВИХОВАННЯ»

- 1) способи діяльності вихователя і вихованців, спрямовані на формування у школярів переконань, розвиток почуттів, волі, поведінки, формування якостей особистості;
- 2) певні види діяльності, які застосовуються з метою формування особистості вихованця;
- 3) діяльність вихователя, в результаті якої вихованці засвоюють необхідні правила поведінки;
- 4) способи впливу вихователя на свідомість та волю вихованців з метою формування у них бажаних якостей.

2. МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ

1.	розповідь,
бесіда,
лекція,
диспут,
роз'яснення,
метод виховання,
на прикладі	3.	розповідь,
бесіда,
лекція,
громадська думка,
роз'яснення,
метод виховання
на прикладі
2.	гра,
доручення,
вправа,
привчання,
режим,
створення
виховних
ситуацій	4.	заохочення,
покарання,
вимога,
змагання,
громадська думка,
перспектива

3. МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПОВЕДІНКИ

1.	гра,
доручення,
вправа,
привчання,
режим,
диспут	3.	розповідь,
бесіда,
лекція,
диспут,
роз'яснення,
метод виховання
на прикладі
2.	гра,
доручення,
вправа,
привчання,
режим,
створення
виховних
ситуацій	4.	заохочення,
покарання,
вимога,
змагання,
громадська думка,
перспектива

4. МЕТОДИ СТИМУЛЮВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

1.	заохочення, покарання, вимога, змагання, громадська думка, створення виховних ситуацій	3.	розповідь, бесіда, лекція, диспут, роз'яснення, метод виховання на прикладі
2.	гра, доручення, вправа, привчання, режим, створення виховних ситуацій	4.	заохочення, покарання, вимога, змагання, громадська думка, перспектива

5. МЕТОДИ САМОВИХОВАННЯ

1.	гра, доручення, вправа, привчання, режим, диспут	3.	розповідь, бесіда, лекція, диспут, роз'яснення, метод виховання на прикладі
2.	самопостереження, самоаналіз, самонавіювання, самозаохочення, самосудження, самовладання, самопереконування	4.	заохочення, покарання, вимога, змагання, громадська думка, перспектива

3. Виберіть правильну відповідь.

1. ГРУПА МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ, ДО ЯКОЇ ВІДНОСЯТЬ ГРУ, ДОРУЧЕННЯ, ВПРАВУ, ПРИВЧАННЯ, РЕЖИМ, СТВОРЕННЯ ВИХОВНИХ СИТУАЦІЙ

- 1) методи формування поведінки;
- 2) методи формування свідомості;
- 3) методи стимулювання позитивної поведінки;
- 4) методи самовиховання.

2. ГРУПА МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ, ДО ЯКОЇ ВІДНОСЯТЬ
ЗАОХОЧЕННЯ, ПОКАРАННЯ, ВИМОГУ, ЗМАГАННЯ

- 1) методи формування поведінки;
- 2) методи формування свідомості;
- 3) методи стимулювання позитивної поведінки;
- 4) методи самовиховання.

3. ГРУПА МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ, ДО ЯКОЇ ВІДНОСЯТЬ РОЗПОВІДЬ,
БЕСІДУ, ЛЕКЦІЮ, ДИСПУТ, РОЗ'ЯСНЕННЯ, ВИХОВАННЯ НА ПРИКЛАДІ

- 1) методи формування поведінки;
- 2) методи формування свідомості;
- 3) методи стимулювання позитивної поведінки;
- 4) методи самовиховання.

4. ГРУПА МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ, ДО ЯКОЇ ВІДНОСЯТЬ
САМОСПОСТЕРЕЖЕННЯ, САМОАНАЛІЗ, САМОНАВІЮВАННЯ,
САМОЗАОХОЧЕННЯ, САМООСУДЖЕННЯ

- 1) методи формування поведінки;
- 2) методи формування свідомості;
- 3) методи стимулювання позитивної поведінки;
- 4) методи самовиховання.

2 РІВЕНЬ

1. Оберіть правильну відповідь.

1. МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ

- 1) гра, змагання, «вибух», догана, самопереконавання вправи;
- 2) доручення, вимога, самонаказ, похвала, самооцінювання, покарання;
- 3) лекція, розповідь, доручення, бесіда, приклад, вимога;
- 4) переконання, бесіда, лекція, диспут, приклад.

2. МЕТОДИ СТИМУЛЮВАННЯ

- 1) розповідь, пояснення, бесіда, особистий приклад;
- 2) заохочення, вправа, доручення, привчання, вимога;
- 3) заохочення, покарання, вимога, змагання;
- 4) заохочення, вимога, доручення, покарання.

3. ЗАОХОЧЕННЯ

- 1) спосіб педагогічного впливу на вихованця, що містить позитивну оцінку його поведінки з метою закріплення позитивних якостей;
- 2) метод виховання, який передбачає висловлення вихованцю подяки;
- 3) метод стимулювання діяльності вихованців.

4. МЕТОДИ ВИХОВАННЯ

- 1) інструмент впливу на особистість;
- 2) елементи взаємопов'язаної діяльності, спрямовані на розв'язання виховних завдань;
- 3) сукупність специфічних способів і прийомів виховної роботи, спрямованих на формування особистості;
- 4) складова частина виховання.

5. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ВИХОВНОЇ БЕСІДИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

- 1) актуальність теми, зв'язок з життям учнів, класу, школи, урахування вікових та індивідуальних особливостей, відкритий обмін думками, наведення нових фактів;
- 2) актуальність теми, новизна знань, формування і заучування в кінці бесіди певних правил поведінки;
- 3) обговорення поведінки учнів, використання наочності, читання й обговорення книг, запропонованих учителем для позакласного читання;
- 4) самостійна підготовка учнів до бесіди, оформлення приміщення, використання ТЗН.

6. ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ

- 1) те саме, що й методи виховання;
- 2) конкретні заходи, форми, види діяльності, що використовуються в процесі реалізації того чи іншого методу;
- 3) способи впливу на виховання;
- 4) способи прояву вимог до виховання з боку вчителя.

7. ДЛЯ ВИБОРУ ОПТИМАЛЬНОГО МЕТОДУ ВИХОВАННЯ ПОТРІБНО

- 1) з'ясувати, який метод найшвидше допоможе досягти мети;
- 2) з'ясувати сутність кожного методу, проаналізувати ситуацію та підібрати потрібний;
- 3) перевірити кожний метод на результативність у конкретних умовах;
- 4) заздалегідь встановити конкретний критерій результативності й у відповідності з ним визначити ефективність методу.

2. Визначте сутність та особливості одного з методів виховання (на Ваш вибір).

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

У своїх творах «Педагогічна поема», «Прапори на баштах» А. Макаренко навів багато прикладів успішного використання «вибуху» як методу виховання та перевиховання безпритульних:

- доручення Карабанову одержати за чеком гроші в банку;
- «операція» зняття п'ятдесяти безпритульних з нічного потягу в Харкові;
- урочистий вступ колоністів до Куряжа;

– дуже точна назва «перетворення Куряжан».

Перечитавши відповідні епізоди із творів А. Макаренка, поясніть педагогічну сутність цього виховного методу.

4. Оберіть правильну відповідь.

Щойно закінчилося новорічне свято в учнів вашого класу. Уже пізно. Потрібно прибрати класну кімнату. Ваші пропозиції й дії:

- 1) залишите класну кімнату неприбраною, але призначите чергових, які наведуть лад наступного дня;
- 2) залишите все, як є, а наступного дня запропонуєте зібратися всім колективом і прибрати у класі;
- 3) зобов'яжете учнів, які живуть поблизу школи, прибрати;
- 4) зобов'яжете колектив класу призначити чергових, які й приберуть у класі;
- 5) запропонуєте всім, хто бажає, залишитися прибрати класну кімнату, надасте повну свободу у виборі виду роботи, регламентуючи при цьому тільки час виконання окремих завдань;
- 6) таємно від учнів приготуєте призи і наприкінці вечора організуєте змагання: хто буде найбільш активним під час прибирання класної кімнати;
- 7) завчасно організуєте групу слухняних учнів і з ними приберете класну кімнату;
- 8) складете графік чергування учнів на півріччя, тому ніяких проблем не буде.

Поясніть чому.

3 РІВЕНЬ

1. Наведіть приклад використання одного з методів виховання в роботі вчителя під час Вашої педагогічної практики.
2. Дайте відповідь на запитання:
Яка роль прикладу у вихованні?
Чи тотожні поняття «взірець» та «ідеал»?
3. Поясніть думку А. Макаренка: «Найкращий засіб у деяких випадках неодмінно буде найгіршим».
4. Обґрунтуйте залежність вибору методів від мети і завдань виховання.
5. Наведіть приклади вдалого використання методу «вибуху» в сучасній школі. Поясніть також, чому ви розцінюєте наведені вами приклади як «вибух».

МОДУЛЬ 2

Тема 5.

РОБОТА З КОЛЕКТИВОМ УЧНІВ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Колектив – найвища стадія добровільно організованої спільності людей, метою діяльності яких є досягнення соціально значущих цілей, об'єднаних як власне процесом спільної діяльності, так і організацією та системою стимулювання.

Колектив – це соціально живий організм, який передбачає органи, що мають є повноваження, відповідальність, співвідносність частин, взаємозалежність, а якщо нічого цього немає, тоді немає і колективу, а є просто натовп.

Ознаки колективу:

- 1) спільна спрямованість на соціально значущі цілі;
- 2) єдина діяльність;
- 3) відносини відповідальної взаємодопомоги, загальної турботи;
- 4) психологічний клімат у колективі;
- 5) дисципліна та самодисципліна.

Колектив виконує важливі **соціальні функції**: організаторську – колектив стає суб'єктом управління своєю суспільно-корисною діяльністю; морально-виховну – дитячий колектив формує морально-ціннісні орієнтації, ідеали своїх членів; стимулювання – колектив сприяє активізації позитивних стимулів у дитини до виконання суспільно-корисних справ.

Вирізняють колективи трудові, навчальні, дитячі, військові, спортивні, колективи громадських організацій тощо.

Дитячий колектив – це група дітей, яка об'єднана загальною спільною діяльністю, спрямованою на реалізацію цієї мети, характеризується взаємною відповідальністю.

Колектив класу – одна із форм первинного учнівського колективу, що вимагає особливої уваги.

Наукове об'єднання учнів – добровільне об'єднання школярів, які прагнуть удосконалити свої знання в певній галузі наук, набувати вміння та

навички творчої науково-дослідної діяльності в позаурочний час під керівництвом учителів та інших спеціалістів.

Виховний колектив – таке об’єднання вихованців, життя і діяльність яких мотивуються метою і завданнями суспільства, в якому добре формуються органи самоврядування, а міжособисті взаємини характеризуються високою організованістю, відповідальною залежністю, прагненням до загального успіху, багатством духовної спрямованості та інтересів.

Первинний колектив характеризується тим, що його члени перебувають у постійних ділових, дружніх, побутових стосунках.

Первинні колективи – це класи в умовах школи, які постійно об’єднують учнів до спільної навчальної та позакласної роботи.

Тимчасові колективи – це гуртки в умовах школи, створені для вирішення окремих завдань бригади.

Група – будь-яке об’єднання людей незалежно від того, якого характеру зв’язки виявляються між її членами.

Учнівському колективу притаманна відповідна структура. Вона може бути формальною і неформальною. Формальний поділ створюється на основі будь-яких офіційних документів, неформальний – виникає на основі симпатій, близькості поглядів, переконань, дружби.

Формальний колектив – це офіційне об’єднання учнів.

Неформальний колектив – фактично діючий колектив.

Органи колективу – виборні або уповноважені особи, яким члени колективу доручають спільно планувати громадські справи, розподіляти доручення між членами колективу, перевіряти їх виконання, координувати й об’єднувати роботу всіх первинних осередків.

Мікрогрупа – 5-7 членів, об’єднаних спільними інтересами, почуттями взаємної симпатії, дружби, особистими та діловими взаєминами.

Лідери – діти з високим позитивним статусом.

Формальний лідер – це така офіційно уповноважена особа, вплив якої не завжди є реальним, тому що її лідерство учні фактично не визнають.

Розвиток дитячого колективу – це процес становлення суспільних і особистих стосунків між учнями, між шкільним і класним колективом, між колективом учнів і педагогами.

Стадії – характеристика колективу з якісного боку.

Три стадії розвитку колективу:

1. Початкова, коли колектив тільки створюється, формується, діти придивляються один до одного, до педагога. Класний керівник знайомить вихованців з метою, завданнями, перспективами колективу. Вимоги йдуть від нього. Школярі поступово знайомляться один з одним, з’являються мікрогрупи.

2. Стадія характеризується тим, що завершується взаємне вивчення, утворюються малі групи, формується актив, виникають традиції, розвивається співробітництво, взаємодопомога. Вимоги йдуть не лише від вихователя, а й від активу, лідерів. Колектив стає фактором розширення соціального досвіду дітей, залучення його до взаємодії з іншими колективами.

3. На третій стадії розвитку колективу утверджуються відносини співробітництва, взаємодопомоги, створюються умови для всебічного розвитку кожної особистості. Колектив ставить вимоги до себе та до інших членів. На фоні вимог колективу кожний висуває вимоги до себе і відповідно до цих вимог обирає способи поведінки. Колектив активно взаємодіє з іншими колективами.

На всіх етапах розвитку колективу *головна мета* – повага до кожної особистості, створення умов для її самореалізації.

Конфліктна ситуація – складна ситуація, що виникла у стосунках об'єкта та інших учасників різної спрямованості, у якій один або кілька опонентів, наближаючись до своєї мети, віддаляють інших від своїх цілей, ускладнюють або просто унеможливають їх досягнення.

Шляхи згуртування дитячого колективу

1. **Спільна колективна діяльність**, у якій відбувається спілкування школярів, розвиток усіх сфер їхньої життєдіяльності: інтелектуальної, емоційної, вольової.

2. **Постановка перспектив**

Перспектива – постановка перед учнями завдань, які постійно ускладнюються.

Близька перспектива зароджується у повсякденному житті, вона стимулює діяльність особистості, допомагає їй переборювати труднощі, є у кожної дитини.

Середня полягає у прагненні дитини до якоїсь події в її житті, але віддаленій за часом.

Далека перспектива – це те, чого прагне людина протягом тривалого часу.

3. **Створення традицій** – вироблення установлених у колективі звичок, звичаїв, неписаних законів.

4. **Метод «паралельної дії»** – вплив на окремого члена колективу через колектив і навпаки, окремий учень впливає на весь колектив.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Проаналізуйте досвід організації колективу й колективного виховання видатних вітчизняних педагогів А. Макаренка і В. Сухомлинського.

2. Під час педагогічної практики визначте рівень розвитку колективу у класі, де ви працюєте. Ознайомтесь з роботою класного керівника щодо згуртування дитячого колективу та оцініть її ефективність.

3. Випишіть із творів В. Сухомлинського 4-5 висловлювань про колектив.

4. Проаналізуйте принципи здійснення колективних трудових справ, користуючись методиками І. Іванова «Методика комунарського виховання».

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Заповніть таблицю.

Укажіть на ознаки, характерні для груп учнів і колективу, використовуючи знаки «+» і «-».

№	Ознаки	Група	Колектив
1.	Спільна діяльність		
2.	Спільна мета		
3.	Виборні органи		
4.	Соціально значима мета		
5.	Спільна організація діяльності		
6.	Співробітництво		
7.	Спільна відповідальність		
8.	Взаємодопомога		
9.	Взаємозалежність, взаємопідпорядкованість		
10.	Доброзичливість у стосунках		
11.	Керівництво		

2. Дайте визначення основним поняттям.

Колектив – ...

Дитячий колектив – ...

Група – ...

Формальний колектив – ...

Неформальний колектив – ...

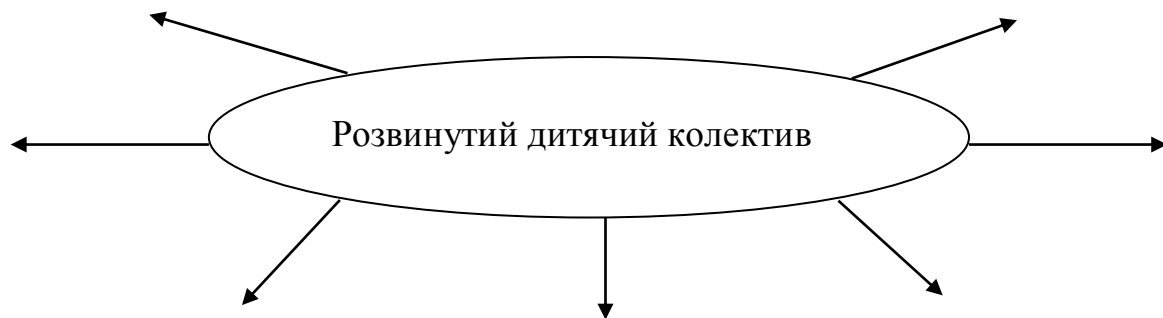
Лідер – ...

Мікрогрупа – ...

Стадія – ...

3. Оцініть організаційні та виховні переваги різновікових колективів.

4. Заповніть схему «Ознаки розвинутого дитячого колективу».

5. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. КОЛЕКТИВ – ЦЕ ...

- 1) група людей, об'єднаних на основі єдиної спільної для всіх мети;
- 2) група, в якій люди об'єднані на основі спільної діяльності (наприклад, виробничої, навчальної);
- 3) добровільне об'єднання людей на основі єдиних інтересів, суспільно цінного й особистісно значущого змісту спільної діяльності.

2. ОЗНАКИ ДИТЯЧОГО РОЗВИНУТОГО КОЛЕКТИВУ:

- 1) наявність суспільно-значущих цілей діяльності;
- 2) спільна навчальна діяльність;
- 3) відчуття захищеності кожного члена в колективі;
- 4) чітке виконання розпоряджень класного керівника;
- 5) відносини взаємодопомоги, відповідальності за справи у класі;
- 6) вироблені та прийняті дітьми закони і правила поведінки в групі.

3. ДИСЦИПЛІНА В ДИТЯЧОМУ КОЛЕКТИВІ БАЗУЄТЬСЯ НА ...

- 1) розпорядженнях класного керівника;
- 2) самоуправлінні та самоорганізації;
- 3) виконанні правил поведінки, передбачених статутом школи.

4. РОЗВИТОК ДИТЯЧОГО КОЛЕКТИВУ ВІДБУВАЄТЬСЯ ...

- 1) під впливом вимог класного керівника;
- 2) у процесі колективної діяльності, спрямованої на досягнення соціально цінних і особистісно значущих цілей.

5. ЕТАПИ РОЗВИТКУ КОЛЕКТИВУ ЗА СЛОВАМИ А. МАКАРЕНКО

- 1) залежно від кількості членів групи;
- 2) відповідно до характеру постановки та сприйняття вимог;
- 3) залежно від характеру провідної діяльності групи.

6. ФУНКЦІЇ РОЗВИНУТОГО ДИТЯЧОГО КОЛЕКТИВУ

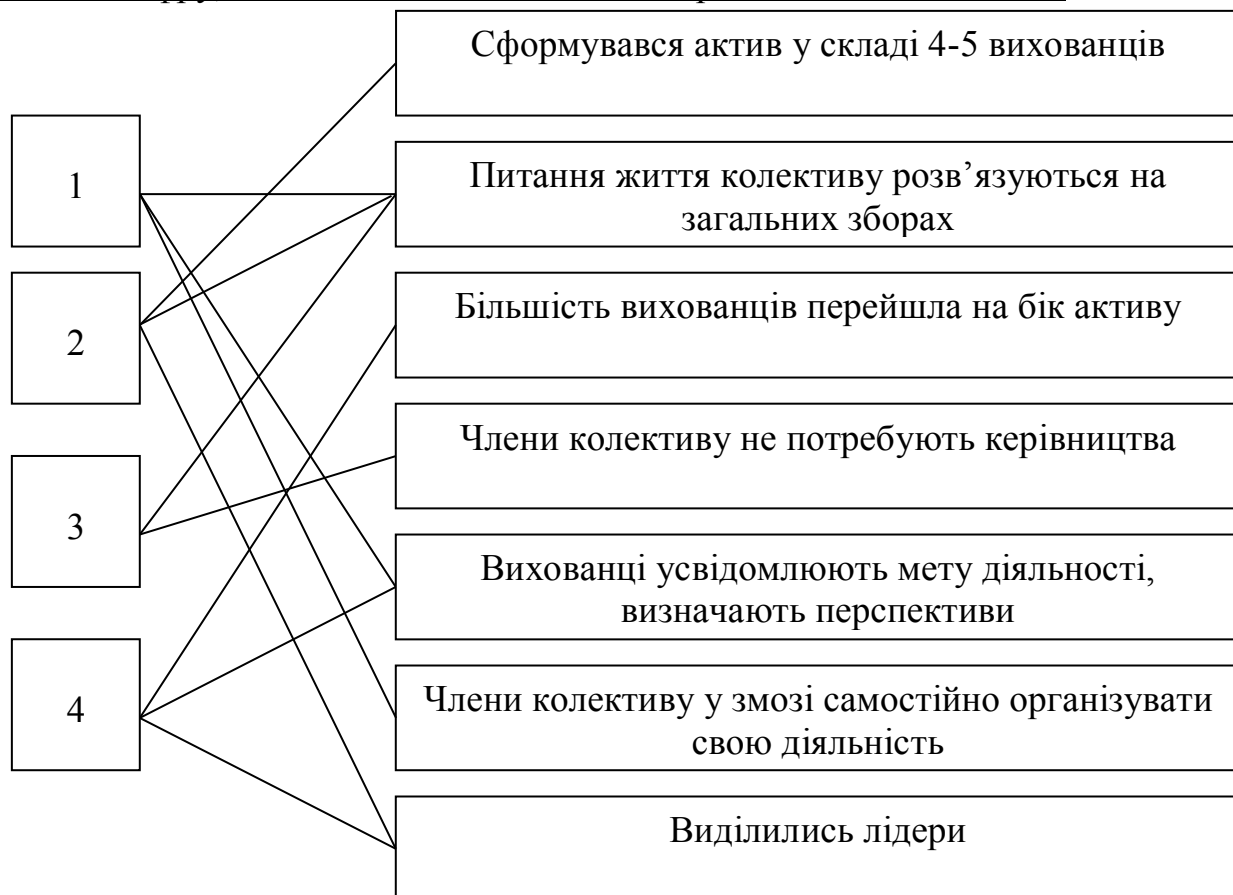
- 1) навчальна;
- 2) організаторська;
- 3) морально-виховна;
- 4) трудова;
- 5) стимулювальна.

7. ПРИ ПОСТАНОВЦІ ПЕРСПЕКТИВНИХ ЛІНІЙ СЛІД ВИХОДИТИ ...

- 1) з наявної суспільно-політичної ситуації;

- 2) з особистісних прагнень членів колективу;
 - 3) із загальнодержавних, національних інтересів і потреб.
8. КЛАСНИЙ КЕРІВНИК ПРИ ПРИЙНЯТТІ ВАЖЛИВИХ РІШЕНЬ ЗАГАЛЬНОКОЛЕКТИВНОГО ЖИТТЯ КЛАСУ ПОВИНЕН ...
- 1) сам приймати рішення;
 - 2) радитися з активом класу;
 - 3) вирішувати проблеми разом, на загальних зборах.
9. КОЛЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
- 1) дії однієї людини обов'язково узгоджуються з діями інших і зорієнтовані не на себе, а на досягнення загальної, але особисто значущої мети;
 - 2) учні працюють разом, у них одна мета, однакові для кожного, незалежні від діяльності інших, умови їх досягнення;
 - 3) відбувається диференціація інтересів і дій кожного члена групи.
10. ПРИ ЗАСТОСУВАННІ МЕТОДУ «ПАРАЛЕЛЬНОЇ ДІЇ» ВИХОВАТЕЛЬ ПОВИНЕН ВИКОРИСТОВУВАТИ ...
- 1) негативне ставлення колективу до індивіда, що завинив;
 - 2) бажання дітей допомогти члену свого колективу, який очікує від них допомоги;
 - 3) свій авторитет, тиск на колектив.

6. Виділіть ознаки, які характеризують розвиток колективу на 3-й стадії. Назвіть цифру, до якої сходиться лінії від обраних вами відповідей.

7. Визначте, в якій групі зазначені основні передумови, що ефективно впливають на формування колективу.

1.	Спільність мети.
Знання дітьми один одного.
Авторитарне керівництво вихованцями.
Відсутність конфліктів.
Спільне виконання домашніх завдань.	2.	Спільна діяльність спрямована на досягнення мети.
Єдина шкільна форма.
Наявність лідерів.
Спільні походи рідним краєм.
Наявність органів самоврядування.
3.	Спільна діяльність спрямована на досягнення мети.
Знання вихователем теорії колективу.
Наявність діалектичних протиріч.
Наявність лідера.
Дружба між учнями.	4.	Знання педагогом теорії колективу.
Наявність і розуміння вихованцями завдань.
Цілеспрямована спільна діяльність.
Наявність перспективних ліній.

8. Із запропонованих відповідей виберіть правильну.

1. ПЕДАГОГ, ЯКИЙ ДАВ ОБРАЗНИЙ ОПИС ЕТАПІВ РОЗВИТКУ КОЛЕКТИВУ (ПІСЧАНИЙ РОЗСИП – ПАЛАЮЧИЙ ФАКЕЛ)
 - 1) А. Макаренко;
 - 2) Л. Лутошкін;
 - 3) І. Іванов.
2. ОПТИМАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ЧЛЕНІВ КОЛЕКТИВУ НА ДУМКУ А. МАКАРЕНКО –
 - 1) не менше 3, не більше 10;
 - 2) не менше 7, не більше 15;
 - 3) не менше 10, не більше 30.
3. АВТОР МЕТОДИКИ КОМУНАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ –
 - 1) А. Макаренко;
 - 2) І. Іванов;
 - 3) В. Сухомлинський.
4. ДИСЦИПЛІНА В ДИТЯЧОМУ КОЛЕКТИВІ БАЗУЄТЬСЯ НА ...
 - 1) розпорядженнях класного керівника;
 - 2) самоуправлінні, самоорганізації;
 - 3) виконанні правил поведінки, передбачених статутом школи.
5. ДИТИНА З ВИСОКИМ СТАТУСОМ
 - 1) лідер;
 - 2) актив;
 - 3) член колективу.

6. БАЖАНА ДЛЯ ДИТИНИ МЕЖА, ЯКУ ВОНА ХОЧЕ РЕАЛІЗУВАТИ, «ЗАВТРАШНЯ РАДІСТЬ» (А.МАКАРЕНКО)

- 1) традиції;
- 2) вимоги педагога;
- 3) перспектива.

7. ВИРІШАЛЬНИЙ ЧИННИК У ФОРМУВАННІ ТА ЗГУРТУВАННІ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

- 1) спільна суспільно-корисна діяльність дітей і єдина мета;
- 2) наявність мети і органів самоуправління;
- 3) наявність мети і керівника;
- 4) єдині цікаві перспективи і ведуча роль вихователя.

9. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

У вересні Славко прийшов до 6-го класу. Не треба багато часу, щоб визначити: «важких» учнів тут удосталь. Славко швидко і без проблем посів значне місце в колективі. Стріляв на уроці з гумки, витирав оцінки в щоденнику. Хлопці домовилися: усі стоїмо. Увійшла вчителька.

– Добрий день, – промовила вона. – Сідайте... Але клас стояв. Почувся сміх.

Як слід вести себе в такій ситуації?

Як краще організувати виховну роботу в такому класі?

10. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. КОЛЕКТИВ –

- 1) група дітей одного віку, в якій є певна мета і керівник;
- 2) група людей, об'єднаних єдиною суспільно корисною метою, спільною діяльністю, спрямованою на досягнення цієї мети, що має органи самоврядування;
- 3) група осіб, для якої характерна наявність єдиних вимог, готовність надати допомогу один одному в розв'язанні спільних задач;
- 4) група вихованців, що займаються одним видом діяльності під керівництвом вихователя.

2. ОЗНАКИ КОЛЕКТИВУ:

- 1) наявність спільної мети, спільної діяльності, органів самоврядування;
- 2) наявність спільної діяльності, вихователя, постійна взаємодія всіх членів;
- 3) наявність єдиних вимог, готовність надати допомогу один одному в розв'язанні спільних завдань;
- 4) наявність спільної суспільно корисної мети, спільної діяльності, органів самоврядування.

3. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПЕРВИННИЙ КОЛЕКТИВ»

- 1) колектив, який перебуває на першій стадії розвитку;
- 2) колектив, у якому окремі його члени знаходяться в постійному діловому та дружньому об'єднанні;
- 3) колектив, який об'єднує людей, згуртованих у порівняно невелику

соціальну групу;

4) учні одного класу.

4. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЗАГАЛЬНОШКІЛЬНИЙ КОЛЕКТИВ»

- 1) колектив, що об'єднує первинні колективи (класи) школи;
- 2) до складу загальношкільного колективу входять усі учні певного загальноосвітнього навчально-виховного закладу та педагоги;
- 3) загальношкільний колектив групує особистостей, які є членами постійних колективів, що об'єднуються для виконання тимчасових завдань, задоволення своїх пізнавальних і соціальних інтересів.

5. ОЗНАКИ КОЛЕКТИВУ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ НА ПЕРШІЙ СТАДІЇ РОЗВИТКУ:

- 1) сформувався актив, більшість підпорядковується меншості; члени колективу усвідомлюють завдання; актив починає виявляти ініціативу у визначенні завдань і організації колективної діяльності;
- 2) колектив лише формується; члени колективу недостатньо знають один одного; не повною мірою усвідомлюють завдання; немає ініціативи у конкретній діяльності;
- 3) колектив у цілому усвідомлює завдання; члени колективу здатні пропонувати актуальні завдання; більшість вихованців діє свідомість, активність й підпорядковує собі меншість;
- 4) вимоги керівника колективу перетворюються на вимоги кожного з членів спільноти до себе; весь колектив впливає на особистість; здійснюється процес самовиховання.

6. ОЗНАКИ КОЛЕКТИВУ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ НА ДРУГІЙ СТАДІЇ РОЗВИТКУ:

- 1) сформувався актив, більшість підпорядковується меншості; члени колективу усвідомлюють завдання; актив починає виявляти ініціативу у визначенні завдань і організації колективної діяльності;
- 2) колектив лише складається; члени колективу недостатньо знають один одного; не повною мірою усвідомлюють завдання; немає ініціативи у конкретній діяльності;
- 3) колектив у цілому усвідомлює завдання; члени колективу здатні пропонувати актуальні завдання; більшість вихованців діє свідомість, активність й підпорядковує собі меншість;
- 4) вимоги керівника колективу перетворюються на вимоги кожного з членів спільноти до себе; весь колектив впливає на особистість; здійснюється процес самовиховання.

7. ОЗНАКИ КОЛЕКТИВУ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ НА ТРЕТІЙ СТАДІЇ РОЗВИТКУ:

- 1) сформувався актив, більшість підпорядковується меншості; члени колективу усвідомлюють завдання; актив починає виявляти ініціативу у визначенні завдань і організації колективної діяльності;
- 2) колектив лише формується; члени колективу недостатньо знають один одного; не повною мірою усвідомлюють завдання; немає ініціативи у конкретній діяльності;

-
- 3) колектив у цілому усвідомлює завдання; члени колективу здатні пропонувати актуальні завдання; більшість вихованців діє свідомість, активність і підпорядковує собі меншість;
 - 4) вимоги керівника колективу перетворюються на вимоги кожного з членів спільноти до себе; весь колектив впливає на особистість; здійснюється процес самовиховання.

8. НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ НА ПЕРШІЙ СТАДІЇ РОЗВИТКУ КОЛЕКТИВУ:

- 1) постановка більш складних завдань; розвиток у вихованців інтересу до самовиховання; педагогічне керівництво процесом самовиховання; залучення всіх членів колективу до самоврядування;
- 2) почергове залучення вихованців до виконання керівних функцій, самостійне виконання ними доручень колективу; спільне з усіма членами колективу обговорення завдань і перспективних ліній його розвитку;
- 3) продовження вивчення вихованців; навчання активістів виконувати керівні функції; спільне з активом визначення перспективних ліній розвитку та завдань колективу;
- 4) вивчення членів колективу; забезпечення знайомства вихованців між собою; постановка конкретних завдань; організація спільної діяльності; сприяння формуванню активу.

9. НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ НА ДРУГІЙ СТАДІЇ РОЗВИТКУ КОЛЕКТИВУ:

- 1) постановка більш складних завдань; розвиток у вихованців інтересу до самовиховання; педагогічне керівництво процесом самовиховання; залучення всіх членів колективу до самоврядування;
- 2) почергове залучення вихованців до виконання керівних функцій, самостійне виконання ними доручень колективу; спільне з усіма членами колективу обговорення завдань і перспективних ліній його розвитку;
- 3) продовження вивчення вихованців; навчання активістів виконувати керівні функції; спільне з активом визначення перспективних ліній розвитку та завдань колективу;
- 4) вивчення членів колективу; забезпечення знайомства вихованців між собою; постановка конкретних завдань; організація спільної діяльності; сприяння формуванню активу.

10. НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ НА ТРЕТІЙ СТАДІЇ РОЗВИТКУ КОЛЕКТИВУ

- 1) постановка більш складних завдань; розвиток у вихованців інтересу до самовиховання; педагогічне керівництво процесом самовиховання; залучення всіх членів колективу до самоврядування;
- 2) почергове залучення вихованців до виконання керівних функцій, самостійне виконання ними доручень колективу; спільне з усіма членами колективу обговорення завдань і перспективних ліній його розвитку;

- 3) продовження вивчення вихованців; навчання активістів виконувати керівні функції; спільне з активом визначення перспективних ліній розвитку та завдань колективу;
- 4) вивчення членів колективу; забезпечення знайомства вихованців між собою; постановка конкретних завдань; організація спільної діяльності; сприяння формуванню активу.

11. СУТНІСТЬ ПЕРСПЕКТИВИ

- 1) різновид або форма дії, що відрізняється особливою стійкістю і спрямованими зусиллями людей зберегти незмінними форми поведінки, успадковані від попередніх поколінь;
- 2) мета, «завтрашня радість», що є стимулом діяльності колективу й окремих його членів;
- 3) висунення вимог до окремого вихованця через актив чи колектив;
- 4) імітація, умовне відтворення учнями реальних життєвих ситуацій.

14. СУТНІСТЬ ТРАДИЦІЇ

- 1) різновид або форма дії, що відрізняється особливою стійкістю і спрямованими зусиллями людей зберегти незмінними форми поведінки, успадковані від попередніх поколінь;
- 2) мета, «завтрашня радість», що є стимулом діяльності колективу й окремих його членів;
- 3) різновид або форма дії, що відрізняється особливою стійкістю;
- 4) імітація, умовне відтворення учнями реальних життєвих ситуацій.

15. СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ПАРАЛЕЛЬНОЇ ДІЇ

- 1) різновид або форма дії, що відрізняється особливою стійкістю і спрямованими зусиллями людей зберегти незмінними форми поведінки, успадковані від попередніх поколінь;
- 2) висунення вимог до окремого вихованця через актив чи колектив;
- 3) мета, «завтрашня радість», що є стимулом діяльності колективу й окремих його членів;
- 4) імітація, умовне відтворення учнями реальних життєвих ситуацій.

2 РІВЕНЬ

1. Наведіть приклади виховних завдань близької, середньої та далекої перспектив.
2. Визначте, на якому етапі розвитку знаходиться колектив.

Робота у класі ведеться цікава й велика. Дуже вдало проходять походи, екскурсії, зустрічі з цікавими людьми, різні конкурси, зворушливі класні «вогники». Клас успішно бере участь у загальношкільних справах, часто сам виступає ініціатором та організатором їх проведення. У спілкуванні з дітьми спостерігається повага один до одного; разом з тим проявляється непримиримість більшості до тих, хто порушує загальноприйняті норми життя

і діяльності. Класний керівник для дітей – старший товариш, порадник в особистих і колективних справах.

Спроектуйте основні напрямки роботи з такими класними колективами.

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

У класі стало доброю традицією всі справи вирішувати і проводити колективно. Перед проведенням заходу у класі проводиться початкова бесіда, під час якої спільно вирішують: що робимо, як і для чого. Обираються відповідальні, розподіляються доручення, враховуючи можливості й інтереси кожного. Тому всі із захопленням беруть участь у класних заходах. У цьому немає нічого дивного, бо справи не нав'язуються кимсь з гори, а кожен пропонує, що і як він хоче робити. Наприкінці тижня проводяться збори-вогники, на яких обговорюється, що доброго було зроблено колективно, планується подальша робота.

Оцініть таку організацію життя класного колективу. Визначте роль і завдання класного керівника за такої організації життєдіяльності дітей.

4. Дайте аргументовану відповідь на запитання:

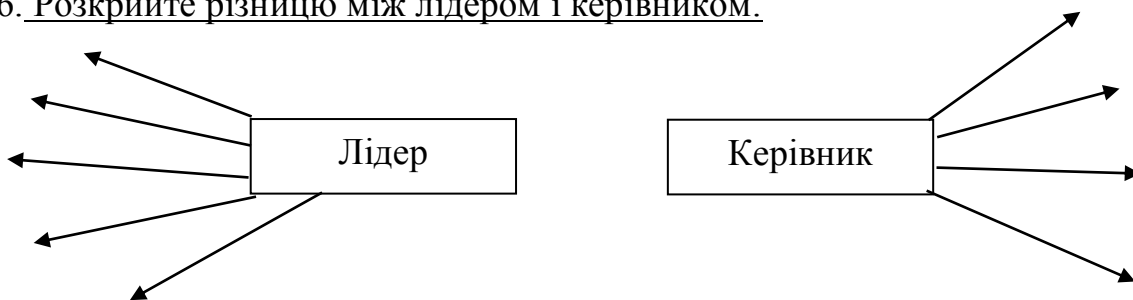
Чи тотожні поняття «актив», «органи самоврядування», «лідер»? Якщо ні, то поясніть відмінності між ними.

5. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

Вихователі до цього часу по-різному ставляться до обрання органів самоврядування. Із наведених суджень оберіть найбільш прийнятні з позицій вимог принципу демократизації школи.

1. Незалежно від того, на якій стадії розвитку знаходиться колектив, вихователеві необхідно мати міцну основу. Тому необхідно призначати в органи самоврядування найбільш відповідальних учнів, адже учні ще не мають достатньої соціальної зрілості, щоб обирати своїх керівників.
2. При достатній сформованості колективу вихователь повною мірою надає право учням обирати органи самоврядування на засадах повної демократії. Адже вихованці добре знають своїх товаришів і цілком можуть доручити їм функції керівництва.
3. Органи самоврядування – це уповноважені колективу, на яких покладаються обов'язки здійснювати функції організації життєдіяльності вихованців. Тому можна допустити обрання таких органів тільки в колективі, який перебуває на третій стадії розвитку.
4. В обранні органів самоврядування необхідно спиратися на актив. Вихователь спільно з активом вирішує, кого обрати до складу органів самоврядування й інформує про це інших членів колективу.

6. Розкрийте різницю між лідером і керівником.

7. Дайте аргументовану відповідь на запитання.

Основні ознаки колективу ...

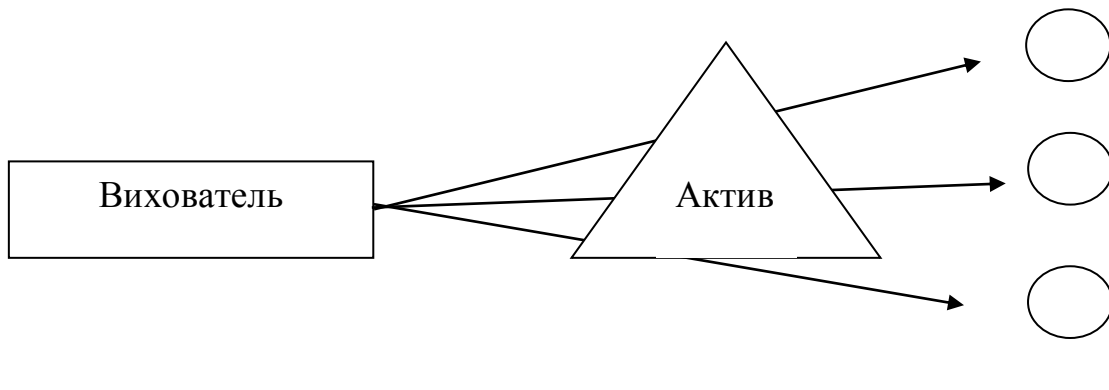
Основні функції дитячого колективу...

Стадії розвитку колективу....

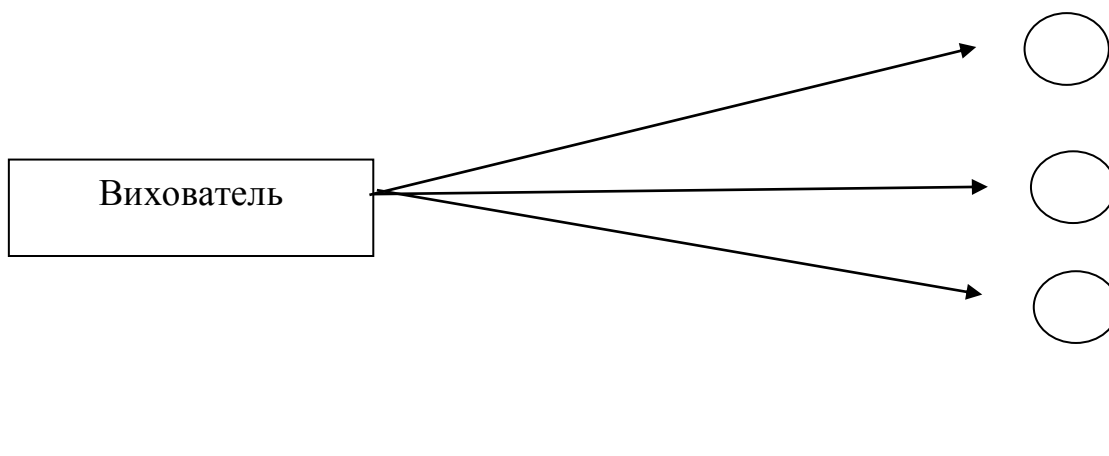
Основні показники сформованості учнівського колективу...

8. За запропонованими схемами визначте, на яких стадіях розвитку перебуває колектив.

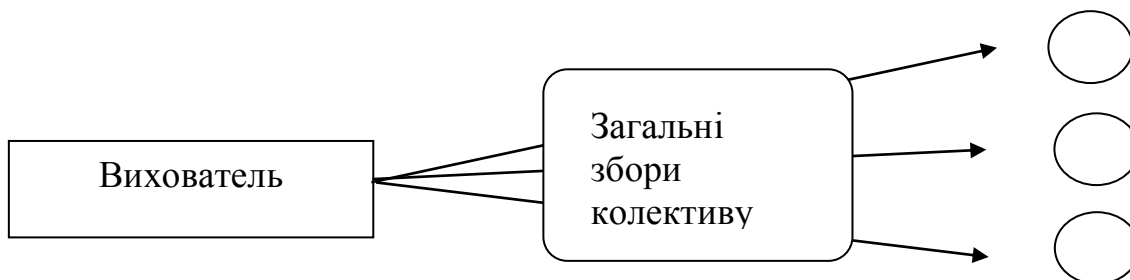
1.

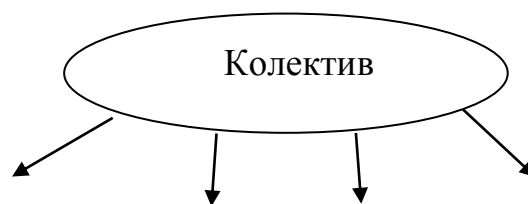
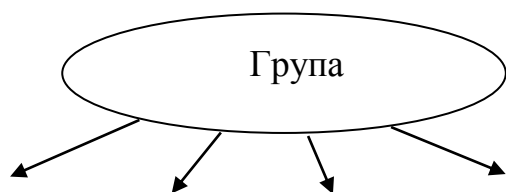
2.

3.

9. Назвіть якісні відмінності понять.

3 РІВЕНЬ

1. Дайте аргументовану відповідь на запитання.

Який погляд на роль і значення колективу в формуванні особистості ви поділяєте? Чому?

1. Колектив має великий вплив на формування особистості. В спільній роботі розвиваються у людини суспільно-цінні якості: товаришкості, дружбі, взаємодопомоги, співчуття. Якщо колектив добре організований, його вплив на моральне удосконалення особистості виключно сильний.

2. Навряд чи можна вважати, що для розвитку особистості колектив має значення. Основи звичок і характеру у дитини та започатковує сім'я. В школі учнем керує вчитель, а колектив – сполучний механізм між вчителем і учнем.

3. Вплив колективу на особистість більш негативний, ніж позитивний, оскільки він пригнічує особистість. Слабовільні діти попадають під вплив спільної думки. В них гине їх неповторність.

4. В формуванні особистості колектив має деяке значення. Тому що особистість – це сплав природних елементів неорганізованих і організованих впливів. Останні і є впливом колективу.

2. Дайте аргументовану відповідь на запитання, що таке колектив, використовуючи при цьому думку вчених, позиції яких ви поділяєте.

3. Розкрийте роль та значення колективу у формуванні особистості школяра.

4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Побудована в новому мікрорайоні школа радувала батьків і дітей. Перші дні вересня були наповнені радістю учнів, їхніми знайомствами з учителями, один з одним. Учителька четвертого класу повела школярів на прогулянку в сусідній парк. Діти мирно розглядали дерева, пожовклу траву. Вихователька запропонувала школярам включитись у відому гру. Та гри не вийшло. Так і повернулися діти тихо у класну кімнату.

У чому причина невдачі вчителя? Як би Ви вчинили у цій ситуації?

5. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Для вивчення уявлень дітей про надійного товариша класний керівник запропонував їм такі запитання:

1. Кого можна назвати товаришем? Чому?
2. Згадай випадок зі свого життя чи вчинок літературного героя, який свідчив би про справжнє товаришування.

Зібрані відповіді аналізують класним керівником для одержання результату.

Яким методом користувався класний керівник при вивченні уявлень дітей? У чому недоліки цієї методики? Якими шляхами Ви б отримували б об'єктивну інформацію?

6. Наведіть свій приклад різноманітних форм роботи з класом на 1-му етапі формування колективу.

7. Оцініть судження.

«У групах, де навчальні заняття організовані як колективні, ефективність навчання зростає за рахунок ефекту впливу групи на своїх членів» (Н. Тализіна).

Тема 6.

РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ. ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Розумове виховання – це процес розвитку розуму, пізнавальних здібностей та інтересів дітей, озброєння їх знаннями, уміннями і навичками, формування наукового світогляду.

Розумове виховання спрямоване на розвиток інтелектуальної культури особистості, пізнавальних мотивів, навичок мислення, регіональної організації навчальної праці.

Головне завдання розумового виховання – формування творчо мислячої особистості.

Основними *компонентами* розумового виховання є: система знань і вмінь; погляди на пізнання і свідомість людини, колективу та суспільства; світоглядно-методологічна готовність до дій; сучасна культура пізнавальної та трудової діяльності, саморегуляції та саморозвитку особистості; соціальна активність.

Пізнавальний інтерес – це властивість особистості, яка виявляється в активному, емоційно забарвленому ставленні до пізнання предметів, явищ навколишньої дійсності, видів діяльності, що викликається усвідомленням їх значущості для особистості.

Інтерес у всіх його видах і на всіх етапах розвитку характеризується трьома обов'язковими моментами: 1) наявністю позитивної емоції відносно діяльності; 2) наявністю пізнавальної сторони цієї емоції, тобто тим, що ми називаємо радістю пізнання; 3) наявністю безпосереднього мотиву, що йде від самої діяльності.

Способи пізнавальної діяльності – уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати; формування у дитини необхідності здобувати нові знання, оволодівати вмінням мислення.

Три види стимулів пізнавального інтересу учнів під час уроку:

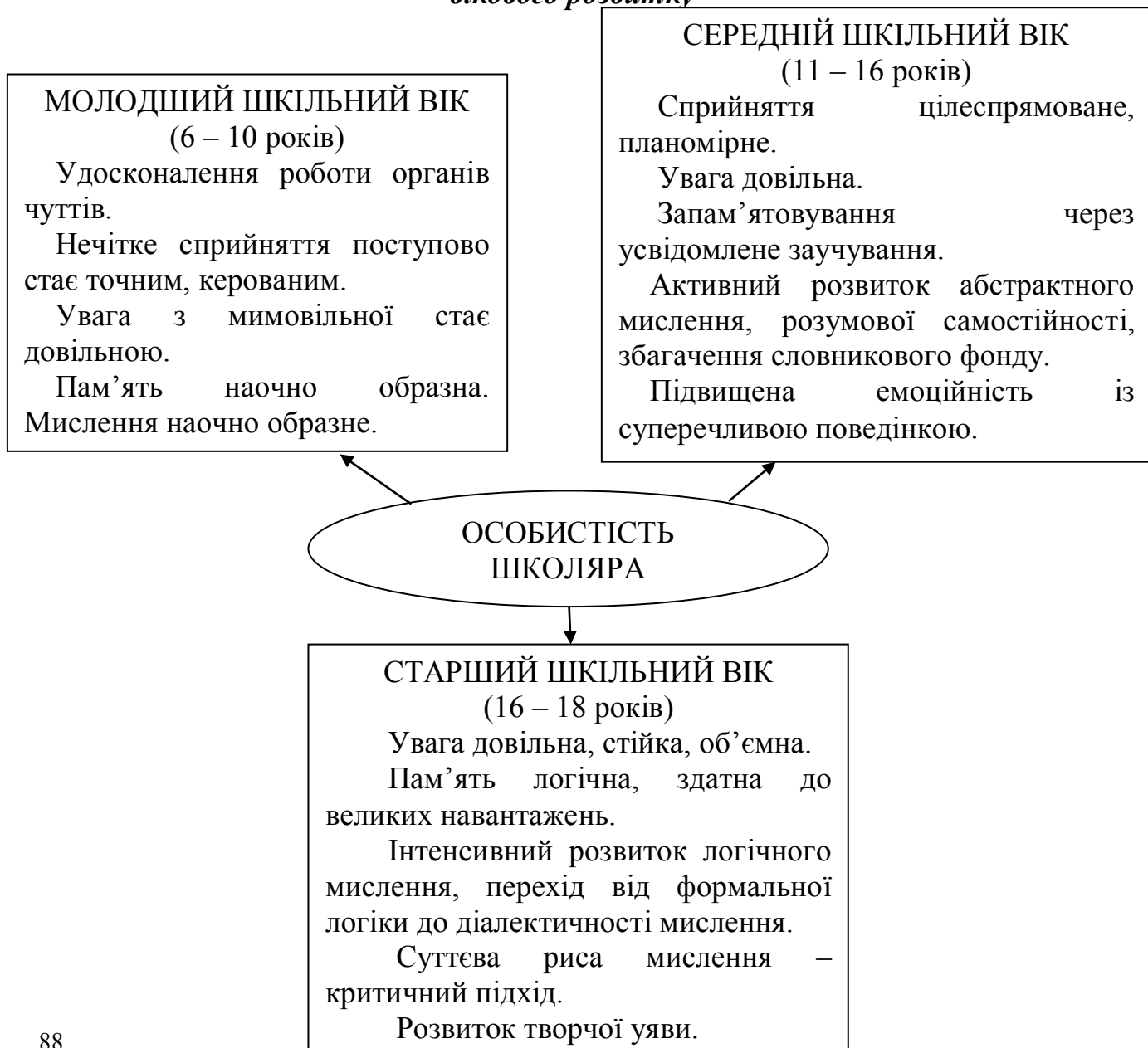
- ті, що йдуть від змісту навчального матеріалу;
- ті, що йдуть від діяльності під час уроку;
- ті, що виходять зі стосунків, які складаються між учителями та учнями, між самими учнями під час уроку.

Способи формування пізнавального інтересу:

- розкриття значення знань;
- цікавість матеріалу;
- створення проблемних ситуацій;
- ефект позитиву парадоксальності;
- навчальні дискусії, на яких окреслюються проблеми і питання, що потребують аргументованих відповідей, обґрунтування своєї точки зору з позиції науки, практики;
- пізнавальні ігри;
- емоційність викладання;
- використання наочності;
- застосування комп'ютерів.

Інтелектуальність виражається в успішному навчанні дитини, зацікавленості щодо широкого кола знань, яке не обов'язково наповнюється тільки програмним матеріалом.

Особливості пізнавальної діяльності школярів на різних етапах вікового розвитку

Шляхи розумового виховання:

1. Систематичне навчання, побудоване на принципах розвивального навчання.
2. Позакласна робота.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Прочитайте книгу В. Сухомлинського «Павлиська середня школа» і визначте, які умови було створено в цій школі для розумового виховання.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Дайте визначення понять.

Розумове виховання – ...

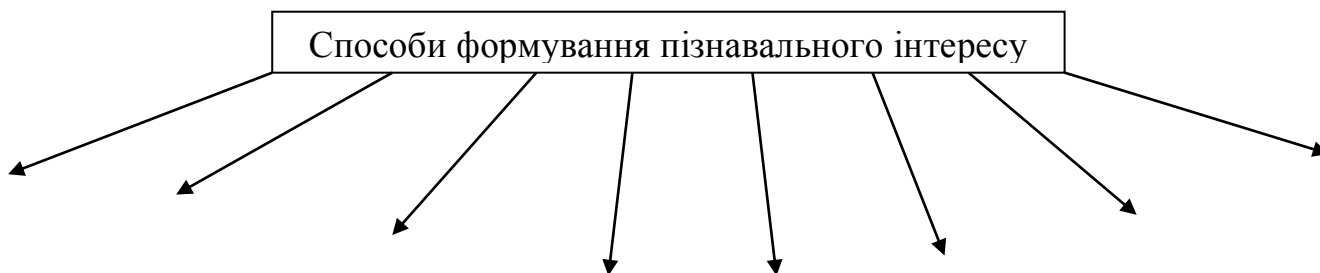
Пізнавальний інтерес – ...

2. Перерахуйте компоненти розумового виховання.

3. Заповніть таблицю.

Розумове виховання	
Мета розумового виховання	
Завдання	1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. _____

4. Заповніть схему

5. Із запропонованих відповідей оберіть правильну

1. РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ

- 1) нагромадження певного фонду знань, розвиток мислення взагалі і різних його видів;

-
- 2) цілеспрямована діяльність педагогів з розвитку розумових сил і мислення учнів з метою прищеплення їм культури розумової праці;
 - 3) прищеплення здатності людини мислити, відображати і пізнавати об'єктивну дійсність;
 - 4) розвиток мислення й пізнавальних здібностей людини.
2. ЗАВДАННЯ РОЗУМОВОГО ВИХОВАННЯ
- 1) формування системи знань, формування світогляду, формування умінь і навичок культури розумової праці;
 - 2) формування світогляду, формування системи знань, формування навичок естетики поведінки;
 - 3) розвиток пізнавальних здібностей, психологічна і практична підготовка до праці, формування системи знань;
 - 4) розвиток пізнавальних сил учнів, психологічна і практична підготовка до праці, формування світогляду.
3. ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС
- 1) складне психічне явище, що охоплює свідомість, волю та почуття людини;
 - 2) інтерес до пізнання, у процесі якого відбувається оволодіння змістом навчальних предметів і необхідними засобами або вміннями та навичками, за допомогою яких учень отримує освіту;
 - 3) інтерес, що виникає в ході навчальної діяльності й стимулює школярів до пошуку відповіді на запитання.
4. ЗАСОБИ, ЯКІ НЕ ФОРМУЮТЬ ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС
- 1) проблемність викладання;
 - 2) емоційність викладання;
 - 3) негативна оцінка;
 - 4) навчальні дискусії;
 - 5) порівняння та аналогії.
5. СФОРМУЛЮВАВ НИЗКУ ПРИНЦИПІВ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ
- 1) А. Макаренко;
 - 2) Н. Крупська;
 - 3) Л. Занков;
 - 4) В. Сухомлинський;
 - 5) В.Онишук.
6. ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ТЕОРІЮ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ
- 1) здійснення навчання на високому рівні труднощів, просування вперед швидким темпом, провідна роль практичних знань;
 - 2) здійснення навчання на високому рівні труднощів, просування вперед швидким темпом, провідна роль теоретичних знань, принцип усвідомленого засвоєння знань учнями;
 - 3) здійснення навчання на низькому рівні труднощів, просування вперед повільно, провідна роль теоретичних знань, принцип усвідомленого засвоєння знань учнями.

2 РІВЕНЬ

1. Заповніть таблицю.

<i>Пізнавальний інтерес</i>	
Ознаки інтересу	Способи формування

2. Дайте аргументовану відповідь на запитання:

Чим відрізняється пізнавальний інтерес від цікавості?

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Йде урок історії. Учитель цікаво розповідає про події, зачитує учням уривки з книг, що викликають у них великий інтерес. Педагог рекомендує школярам прочитати книги, з яких він цитував уривки, і диктує для запису в зошитах їх назви. У цей час учень піднімає руку:

- Слухаю тебе, – говорить вчитель.
- А ось ще одна цікава книга..., – каже учень.
- Сідай і помовчи, – відказав учитель.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася на уроці. Ваше ставлення до застосованих учителем методів.

3 РІВЕНЬ

1. Дайте аргументовану відповідь на запитання:

Який зв'язок існує між розумовим вихованням і розвитком особистості людини?

2. Проаналізуйте способи формування пізнавального інтересу в залежності від віку учнів.

3. Заповніть таблицю.

Спільне та специфічне у поняттях «освіта» і «розумове виховання»

Освіта	Розумове виховання
СПІЛЬНЕ	
СПЕЦИФІЧНЕ	

Тема 7.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Сьогодні найбільш актуальними серед виховних напрямів є національно-патріотичне та громадянське виховання як основоположні, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності, закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь. Вони розглядатимуть державу (*patria*) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, європоцентричність, пробудження громадянської та громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, які накладаються на технологічну і комунікативну глобалізацію, міграційні зміни всередині суспільства, ідентифікаційні й реідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця відбуваються на тлі вияву патріотичних почуттів і нового ставлення до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв свого народу.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства та політичної нації. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України.

Основні національні та європейські цінності для формування нового українця:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- повага до прав людини;
- верховенство права;

-
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних і національно-мовних особливостей;
 - рівність усіх перед законом;
 - готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Національно-патріотичне виховання дітей і молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Національне виховання – це створена упродовж віків самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв тощо, покликаних формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації молоді, передавати їй соціальний досвід, надбання попередніх поколінь.

Науково обґрунтоване, правильно організоване національне виховання відображає історичну ходу народу, перспективи його розвитку.

Актуальність створення системи національного виховання в умовах творення Української державності визначається потребами суспільства у всебічній активізації інтелектуального і духовно-творчого потенціалу національних і загальнолюдських цінностей, суперечливими процесами входження особистості в соціальне життя, необхідності забезпечення єдності, наступності та послідовності виховних впливів різних соціальних інститутів, постійного коригування виховного процесу.

Головною метою національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатой духовної культури народу, його національної ментальності, спорідненості світогляду та на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і талантів.

Найважливішою громадською рисою є сформованість національної самосвідомості, любові до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України. Виховання національної самосвідомості передбачає усвідомлення молоддю своєї етнічної спільності, національних цінностей (мови, території, культури), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, патріотизм, що сприяє утвердженню власної національної гідності, внутрішньої свободи, гордості за свою землю. Національна ідея має бути не просто атрибутом національної свідомості, суто духовним феноменом, а поштовхом до практичних справ, як було у кращих синів і дочок нашого народу споконвіку.

Національна самосвідомість – це сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, що відображають специфічний зміст, рівень і особливості уявлень

представників національної спільності про минуле, сучасне і майбутнє свого розвитку, про місце та призначення серед інших спільнот і характер взаємовідносин з ними.

Національна свідомість – це сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, у яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів.

До національної свідомості належать цінності внутрішньонаціональних і міжнаціональних відносин.

Основними складовими національної свідомості є:

- сприйняття оточуючого світу та ставлення до нього;
- усвідомлення національно-етнічної належності;
- ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти;
- ставлення до представників інших націй і національностей;
- патріотичні почуття та патріотична самосвідомість;
- усвідомлення національно-державної спільності.

Національна гідність і самоповага – це атрибути національної свідомості, тобто осмисленого, «когнітивного» ставлення до себе, до свого народу, своєї держави, історії, культури, мови. Це перманентне зусилля пізнати ці феномени, пізнати інших, аби зрозуміти суть і сенс перебування свого і своєї спільноти на світі, аби знати справжні вартості та вміти відрізнити їх від фіктивних і фальшивих.

Принципи національного виховання

- *Принцип гуманізації виховання* – означає сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання.

- *Принцип демократизації виховання* передбачає усунення авторитарного стилю виховання, гуманізацію взаємин між вихователями і вихованцями, співробітництво вихователів і вихованців; формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини, її громадською відповідальністю.

- *Принцип народності виховання* передбачає забезпечення виховання в душі своєї нації, свого народу, його історії, культури, мови, звичаїв, побуту тощо; оволодіння рідною мовою, формування національної свідомості, прищеплення любові до рідної землі та свого народу; шанобливого ставлення до культури, спадщини, народних традицій і звичаїв, національно-етнічної обрядовості українського народу і всіх народів, що населяють Україну.

- *Принцип природовідповідності виховання* означає врахування багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей дітей, учнівської та студентської молоді, їх анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних і регіональних особливостей.

- *Принцип культуровідповідності виховання* означає забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь; органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними і побутовими традиціями, з народним мистецтвом, ремеслами і промислами.

- *Принцип безперервності виховання* означає забезпечення цілісності і наступності у вихованні, перетворення його у процес, що триває впродовж усього життя людини.

- *Принцип етнізації виховного процесу* означає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина.

- *Принцип диференціації та індивідуалізації навчально-виховного процесу* означає врахування у виховній роботі рівнів фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального розвитку вихованців, стимулювання активності, розкриття творчої індивідуальності кожного.

- *Принцип послідовності, систематичності, варіативності форм і методів виховання* передбачає: свідомість, самодіяльність і творчу ініціативу учнівської молоді, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю; зв'язок виховання з життям, трудовою діяльністю народу і продуктивною працею; прищеплення любові до праці та до людей праці; ознайомлення з основами сучасного промислового і сільськогосподарського виробництва, будівництва, транспорту, сфери обслуговування; розвиток у дітей і молоді трудових навичок і вмінь, готовності до життєвої адаптації в умовах ринкових відносин.

- *Принцип інтегративності* передбачає єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості.

Патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань свого народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку суспільства і держави.

Складовою частиною патріотичного виховання, а в часи воєнної загрози – пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у духовно зростаючої особистості готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання учнівської молоді має проводитися комплексно, в єдності всіх його складників спільними зусиллями органів державного управління, а також освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій та об'єднань, Збройних Сил України, інших силових структур.

Системна організація військово-патріотичного виховання молоді має бути спрямована на підготовку її до оволодіння військовими професіями, формування психологічної та фізичної готовності до служби в армії, задоволення потреби молодого покоління у постійному вдосконаленні своєї підготовки до захисту Вітчизни.

Патріотизм (від. patriot – співвітчизник) – той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на жертви й подвиги.

Патріот – це людина, яка цінує і любить свою батьківщину, народ, мову, історію, пишається своєю культурою, досягненнями народу, цінує і береже природу своєї країни.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему виховних завдань:

- утвердження в свідомості та почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, законів, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- отримання дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів і захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукування молоді до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, урахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас **патріотичне виховання має власні принципи**, що відображають його специфіку. Серед них:

- *принцип національної спрямованості*, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- *принцип самоактивності й саморегуляції* забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях і вчинках;

- *принцип полікультурності* передбачає інтегрованість української культури в європейський і світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до інших ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань тощо; здатності диференціювати спільне та відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;

- *принцип соціальної відповідності* зумовлює потребу узгодження змісту й методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;

- *принцип історичної та соціальної пам'яті* спрямований на збереження духовно-моральної та культурно-історичної спадщини українців та відтворює її в реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

- *принцип міжпоколінної наступності*, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

Громадянськість характеризується системою ставлення особистості до держави, народу, законів, норм життя, турботою про добробут своєї країни, збереження людської цивілізації.

Виховання громадянської особистості – виховання громадянина, «тобто людини з певним набором її прав і обов'язків, яка поважає і дотримується норм і правил співжиття, прийнятих у цій країні, традицій своїх співвітчизників».

Громадянин – людина, яка ідентифікує себе з певною країною, де вона наділена відповідним юридичним статусом, що є основою користування певними правами та виконанням обов'язків.

Громадянство – юридичний статус особистості, який надається їй після досягнення відповідного віку або шляхом натуралізації та засвідчується врученням їй відповідного документа. Громадянський статус пов'язаний з одержанням людиною певних юридичних, політичних, економічних, інших прав і покладанням відповідальності за додержання встановлених у державі порядків.

Громадянська культура – ставлення індивідів до інституцій держави та настанов влади, їхня законослухняність і критична вимогливість. Культура громадянськості, на відміну від культури політичності, належить до сфери взаємодії населення, з одного боку, та влади – з іншого, а не до сфери протистояння окремих верств одна одній. Вона характеризується сприйняттям влади не як предмета боротьби і завоювання, а як об'єкта впливу щодо захисту інтересів і прав громадян. Виражається у ставленні населення до чинного порядку, у знанні й визнанні ним суспільних норм, готовності їх додержувати.

Визначальними характеристиками громадянської культури є патріотизм, правосвідомість, політична культура, моральність, реалізація громадянської позиції у соціальній практиці.

Громадянська освіта – 1) діяльність, спрямована на формування знань і навичок, необхідних громадянину в демократичній правовій державі для реалізації громадянських прав і свобод, користування інститутами сучасної правової демократичної держави.

2) навчання людей, як жити в умовах сучасної держави, додержуватись її законів, водночас не дозволяти владі порушувати їхні права, вимагати від неї забезпечення їхніх правомірних потреб, як бути громадянином демократичного суспільства.

Громадянська позиція – система цілісних і соціальних орієнтацій і настанов, що характеризують людину як громадянина країни та суспільства.

Громадянське виховання – формування громадянськості як інтегративної якості особистості, що дає можливість людині відчувати себе морально, соціально, політично та юридично дієздатною і захищеною.

Правосвідомість – це сукупність правових поглядів людей, що відбивають їхню оцінку чинного права, наявного суспільного і державного ладу, а також відповідність дій, учинків окремих громадян нормам права.

Політика – сфера діяльності, яка пов'язана із забезпеченням інтересів суспільства, країни, соціальних і національних груп у галузі внутрішнього упорядкування життя та міжнародних відносин.

Політичне виховання передбачає оцінювання ролі всіх ідеологій через призму загальнолюдських гуманістичних цінностей: ідеалів добра, правди, краси, справедливості, совісті, людської гідності.

Політична культура – одна зі сфер духовного життя людини, що характеризує її досягнення в засвоєнні політичних знань, умінь, норм і традицій політичної діяльності, які дають можливість учневі регулювати свої політичні дії, поведінку.

Завдання формування політичної культури школярів:

- виховання в учнів інтересу до політики, до політичних знань, політичної літератури, історичних документів;

- усвідомлення необхідності політичної самоосвіти;

- формування вмінь аналізувати й оцінювати суспільно-політичні події, які відбуваються в країні, світі;

- сприяння засвоєнню учнями політичних норм, цінностей, традицій своєї країни;

- сприяння усвідомленню школярами своїх прав, обов'язків і прав інших людей;

- спонукання до активної участі в суспільно-політичній діяльності на засадах демократизму, вагомості, терпимості до інакомислення;

- усвідомлення школярами єдності мотивів, знань, переконань, слова і діла як основи політичної культури.

Зміст політичної культури

1. Спеціальні політичні знання: певних теорій, законів, суспільного розвитку, державних органів, традицій, політичного життя, економіки своєї держави та інших держав, державної символіки, її історичне походження, політичних прав і свобод людини тощо.

2. Політичне мислення – «активний процес» відображення у свідомості суб'єкта в процесі розв'язання політичних завдань, вагомих властивостей і взаємозв'язків, політичних та соціально-економічних явищ.

3. Конкретні вчинки, дії учнів, їх суспільно-політична діяльність.

4. Самоконтроль – співвідношення, аналіз людиною відповідності особистого стилю життя, власних політичних орієнтацій і цінностей з політичними ідеалами та цінностями суспільства.

Основні шляхи формування політичної культури:

- у процесі навчання;
- позакласна робота.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Із Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді випишіть завдання, що стосуються виховання громадянськості школярів.
2. Прочитайте брошуру Г. Амінева, А. Копаньової «Политическая культура старшекласников» і з'ясуйте рівень політичних інтересів школярів під час практики.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Заповніть таблицю.

Політична культура	
Громадянськість	
Громадянська культура	
Громадянське виховання	

2. Заповніть схему.

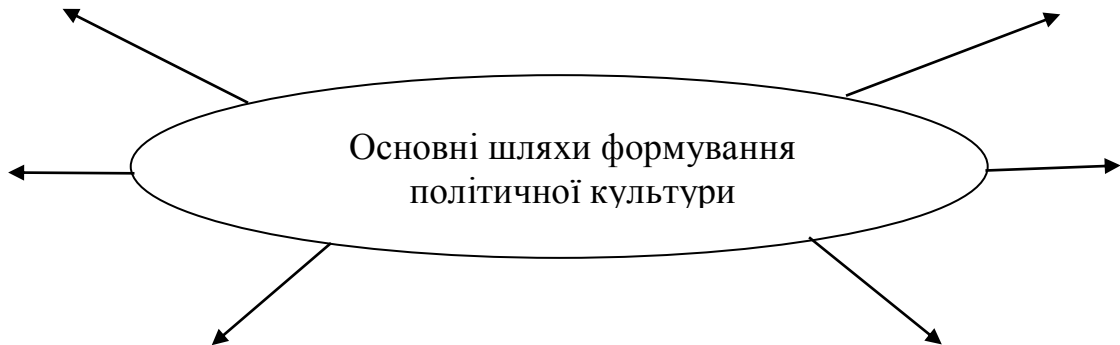
Завдання формування політичної культури школярів.

3. Дайте відповідь на запитання:

У чому сутність вияву національної гідності особистості, які чинники впливають на її формування?

2 РІВЕНЬ

1. Заповніть схему.

2. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. СУТНІСТЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

- 1) передбачає оволодіння знаннями про відносини людини з природним середовищем і розумне співіснування з ним, формування моральної відповідальності за збереження природного довкілля;
- 2) спрямоване на оволодіння знаннями, поглядами, переконаннями про права й обов'язки людини, вироблення вмінь, звичок поведінки відповідно до правових норм, формування нетерпимості до правопорушень, прагнення боротися з цим явищем;
- 3) спрямоване на оволодіння знаннями про свою Вітчизну, формування любові до своєї Батьківщини, відданості своєму народу, гордості за свій народ;
- 4) передбачає формування любові до своєї Батьківщини, відданості своєму народу, гордості за свій народ, прагнення захистити надбання свого народу, продовжити збагачення загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей.

2. СУТНІСТЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

- 1) процес оволодіння знаннями, поглядами, переконаннями про права й обов'язки людини, вироблення вмінь, звичок поведінки і відповідно до правових норм, формування нетерпимості до правопорушень, прагнення боротися з цим явищем;
- 2) передбачає формування у вихованців активної позиції в правовій сфері, що має виявлятися в нетерпимому ставленні до правопорушень, прагненні боротися з цим явищем;
- 3) спрямоване на формування правової свідомості на основі правових знань, поглядів, уявлень, почуттів, переконань;
- 4) система роботи вихователів, спрямована на вироблення у вихованців умінь, звичок поведінки відповідно до правових норм.

3. ПРАВОВА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ

- 1) система наукових знань, яка передбачає оволодіння комплексом норм, правил поведінки, що встановлені або санкціоновані державою;

- 2) система повсякденної поведінки, яка відповідає нормам і правилам життя, що характеризується вмінням знаходити правильний тон у спілкуванні з людьми;
- 3) передбачає засвоєння особистістю правових норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань;
- 4) сформована система наукових знань, спрямована на пізнання комплексу норм, правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою; готовність дотримуватися цих норм і правил.

4. ЗАВДАННЯ ВИХОВАННЯ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ОВОЛОДІННЯ ЗНАННЯМИ, ПОГЛЯДАМИ, ПЕРЕКОНАННЯМИ ПРО ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ, ВИРОБЛЕННЯ ВМІНЬ, ЗВИЧОК ПОВЕДІНКИ ВІДПОВІДНО ДО ПРАВОВИХ НОРМ, ФОРМУВАННЯ НЕТЕРПИМОСТІ ДО ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПАГНЕННЯ БОРОТИСЯ З ЦИМ ЯВИЩЕМ

- 1) завдання інтернаціонального виховання;
- 2) завдання патріотичного виховання;
- 3) завдання екологічного виховання;
- 4) завдання правового виховання.

5. ЗАВДАННЯ ВИХОВАННЯ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ЛЮБОВІ ДО СВОЄЇ БАТЬКІВЩИНИ, ВІДДАНОСТІ СВОЄМУ НАРОДУ, ГОРДОСТІ ЗА СВІЙ НАРОД, ПРАГНЕННЯ ЗАХИСТИТИ НАДБАННЯ СВОГО НАРОДУ, ПРОДОВЖИТИ ЗБАГАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ МОРАЛЬНО-ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

- 1) завдання інтернаціонального виховання;
- 2) завдання патріотичного виховання;
- 3) завдання екологічного виховання;
- 4) завдання правового виховання.

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

К. Ушинський, роздумуючи над проблемами громадянського виховання, писав: «Загальної системи народного виховання для всіх народів немає не тільки на практиці, а й у теорії...»

У кожного народу своя особлива національна система виховання, а тому запозичення одним народом у іншого виховних систем є неможливим.

Досвід інших народів у справі виховання є дорогоцінною спадщиною для всіх, але точно в тому ж розумінні, в якому досвід всесвітньої історії належить усім народам. Як не можна жити за зразком іншого народу, яким би принадим не був цей зразок, так не можна виховуватись за чужою педагогічною системою, якою б вона не була стрункою і добре обдуманною. Кожний народ щодо цього повинен випробовувати свої власні сили...».

Висловіть своє ставлення до цих думок К. Ушинського. Із наведених нижче альтернативних міркувань оберіть правильне, проаналізувавши помилковість інших.

1. З погляду розвитку суспільства у XXI столітті навряд чи можна погодитись з цими думками педагога. Процеси міграції, інтеграції, інтернаціоналізації вивели окремі народи за рамки національної обмеженості в усіх сферах діяльності, у тому числі у вихованні.

2. У середині XIX століття такі думки щодо національного громадянського виховання були на часі. А в епоху науково-технічної революції, глобалізації в інформаційній сфері, необхідності підготовки поколінь до життєдіяльності в епоху ноосфери було б гальмом обмежувати процес виховання національними рамками.

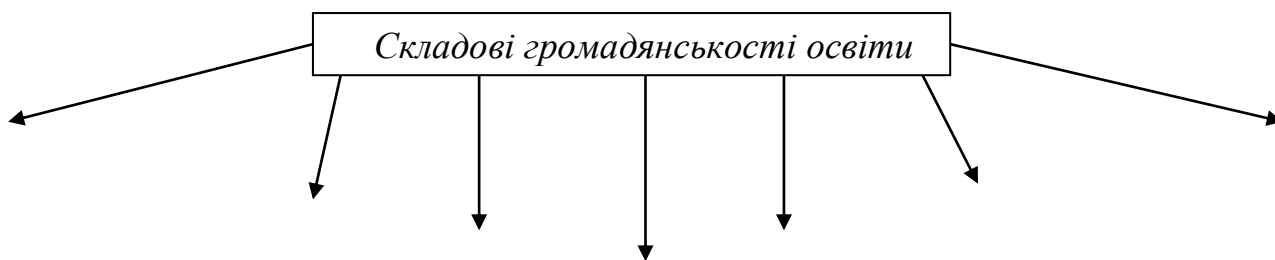
3. Життя людини пов'язане з потаємною силою божественного впливу. Людина – витвір Бога і єдиної на Землі природи. Тому для узгодження дій людства на планеті, особливо в моральному сенсі, не можна створювати штучні національні резервації для певних груп населення. Це стане гальмом на шляху духовного розвитку людей на Землі.

4. Національне виховання було і є наріжним каменем морально-духовного розвитку людей. Кожній нації властивий специфічний менталітет, свої національні морально-духовні цінності. Через вплив сім'ї, національну систему громадянського виховання вони утверджуються, розвиваються і цим самим збагачується розмаїття всіх земель. Історія підтвердила, що ті народи, які зберегли в основі своїх систем виховання національний колорит, мають значний успіх у соціально-економічному розвитку.

5. Правильної відповіді немає.

3 РІВЕНЬ

1. Заповніть схему.

2. Розкрийте взаємозв'язок громадянського і політичного виховання.

3. Побудуйте схему діяльності сім'ї та школи, спрямовану на виховання патріотизму у вихованців.

Тема 8.

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Мораль – це сукупність норм поведінки людей, що регулюють їх ставлення до суспільства, нації, колективу, один до одного, підтримане особистим переконанням, традицією, спеціальною думкою.

Моральне виховання – це цілеспрямований процес організації та стимулювання різнобічної діяльності учнів, їхнього спілкування, спрямований на оволодіння школярами моральною культурою, яка визначає ставлення школярів до навколишнього світу.

Моральне виховання як педагогічний процес має складатися з організації різноманітної практичної діяльності учнів і формування у них моральних принципів.

Моральне виховання має таку мету: формування моральної свідомості особистості, розвиток благородних почуттів, умінь і навичок культурної поведінки в суспільстві.

Суть морального виховання полягає у відображенні таких поглядів, переконань і відповідних їм звичок поведінки, коли контролером виступають власні погляди і переконання.

Морально вихованою слід уважати таку людину, для якої норми, правила і вимоги моралі виступають як його особисті погляди і переконання, як природні норми поведінки.

Моральне виховання потребує глибокого, розумного та емоційного впливу на людину, вміння розбудити моральні почуття, запалити високими ідеалами, надати такі приклади, що підносять душу, навчити поєднувати слово і справу, перетворюючи благодійні переконання на корисні вчинки, на натхненну працю.

Методи морального виховання – це об'єктивно необхідні способи педагогічного впливу на розвиток і становлення особистості школяра з метою вироблення у нього соціально ціннісних норм поведінки – результату виховної діяльності.

Головне завдання морального виховання – формування моральної культури особистості, яка включає такі компоненти: індивідуальну моральну свідомість, моральні почуття, моральні стосунки, поведінку і спілкування.

Моральна культура – це найголовніший компонент духовного життя людини, який характеризує її досягнення в оволодінні основами моралі як сукупності принципів, вимог, норм, правил, що регулюють поведінку в усіх сферах її життя.

Норми – це стандарт найбільш типових способів поведінки, дій, мислення, що склалися історично. Вони стандартизують психологію людей як на рівні внутрішньої суб'єктивності, так і зовнішньої форми та способів поведінки і мислення.

Моральні норми – це система вимог, які визначають обов'язки людини стосовно навколишнього світу, взірці, які не тільки орієнтують поведінку особистості, а й дають можливість оцінювати і контролювати її.

Норми поведінки знаходять вияв у ставленні:

- людини до народу, Батьківщини, національної культури, історії, народних звичаїв, що свідчити про патріотизм людини, повагу до свободи інших народів;
- до праці, національного багатства, природи;
- дитини до людей, усього живого;
- людини до себе.

Моральні почуття – емоційне ставлення до того, що раніше було байдужим.

Моральність включає моральні погляди, теорії, переконання, почуття, відношення людей, моральну поведінку.

Моральна свідомість школяра – одна із сторін суспільної свідомості, її суб'єктивно-ідеальна форма, що відображує реальні відношення у вигляді уявлень і понять і регулює моральну сторону його діяльності.

Моральні переконання – це пережиті та узагальнені моральні принципи, норми. Вони формуються в процесі активного й вольового оволодіння всім багатством моральної культури і стають керівництвом до дії особистості.

Моральні почуття відображають запити, оцінки, відношення, спрямованість духовного розвитку особистості. У результаті формування почуттів у системі морального виховання з'являється емоційне ставлення до того, що раніше було нецікавим.

Моральні звички – це корисні для суспільства, стійкі форми поведінки (образ дії), які стають потребою людини і здійснюються у будь-яких ситуаціях і умовах.

Моральна спрямованість – це стійка суспільна позиція особистості, що складається в результаті світоглядної основи, домінуючих мотивів поведінки і виявляється як властивість особистості в різних умовах і обставинах

Вчинок – дія людини, що викликає істотні зміни ситуативних відносин і спричиняється певним мотивом.

Поведінка – це сукупність вчинків, які характеризують загальне моральне обличчя людини, її ставлення до суспільства, інших людей і до себе.

Наполегливість – вольова риса людини, що полягає у здатності тривало, не знижуючи активності, незважаючи на труднощі та перешкоди, досягати свідомо поставленої мети.

Моральні стимули – вид суспільного визнання і заохочення за досягнуті результати у виробничій і громадській діяльності. **М.с.** є нагородження державними нагородами, вручення пам'ятних знаків і медалей, оголошення подяки, присвоєння почесних звань тощо.

Морально-етичні якості – група соціально-психологічних якостей, що характеризують індивідуальні особливості працівника, пов'язані з іншими морально-психологічними якостями. До складу **М.-е.я.** відносять: загальний рівень культури, чесність і справедливість, обов'язковість, уміння дотримуватися слова тощо.

Дисциплінованість – вольове зусилля особистості, що виявляється в діях та поведінці людини відповідно до законів, норм і правил.

Процес формування дисциплінованості – становить собою процес змін мотивів, вчинків та поведінки від «я так хочу; мені так подобається» до «так потрібно; у цьому мій обов'язок».

Суть свідомої дисципліни учнів полягає у знаннях правил поведінки та встановленого у школі порядку, розумінні її необхідності та закріпленої, стійкої звички дотримуватися цих вимог.

Організованість – здатність особистості підкорити себе необхідному режиму, планувати свою діяльність, дотримуватися послідовності, зібраності під час здійснення будь-якої діяльності.

Культура поведінки – відшліфовані дії та вчинки людини, удосконалення її дій у різних сферах життя.

Вихованість школярів – показник ефективності та якості навчального процесу. Якості особистості школяра є результатом інтеріоризації зовнішніх впливів у внутрішні, вираження єдності зовнішніх і внутрішніх факторів виховання і розвитку.

Шляхи морального виховання школярів:

1. **Моральна освіта** – ознайомлення людини з основними вимогами моралі, її принципами і категоріями, що піднімає емпіричні знання до рівня наукових, сприяє усвідомленню суті змісту моральних дій, вихованню переконань, пов'язаних з почуттями людини.

2. Вправи, привчання.

3. Організації виховних заходів з метою формування стосунків школярів на основі знань норм поведінки й оволодіння окремими звичками.

4. Спонування школярів до морального самовдосконалення.

5. Приклад учителя, старших товаришів, опора на народну мудрість, звичаї.

Основними критеріями оцінки морального виховання є:

1. Знання теорії моралі, моральних норм, правил загального етикету.

2. Моральні почуття: почуття відповідальності, обов'язку, честі, гуманізму, патріотизму, працелюбства.

3. Моральні вміння: вміння діяти відповідно до моральних переконань, принципів тощо.

Гуманізація – упровадження у взаємодію людей принципів гуманізму, формування і розвиток у стосунках між людьми гуманістичних почуттів.

Екологічне виховання дітей та молоді – 1) передбачає формування екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, відчуття відповідальності за неї як за національне багатство, основу життя на землі, залучення вихованців до активної екологічної діяльності, нетерпиме ставлення до тих, хто завдає шкоди природі;

2) це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури. Завдання **Е. в.**: нагромадження екологічних знань; виховання любові до природи, бажання берегти і примножувати її; формування вмінь і навичок діяльності у природі.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Користуючись творами В. Сухомлинського, випишіть 5-6 суджень про завдання і зміст морального виховання.
2. Із Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») випишіть завдання морального виховання.
3. Із «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді» випишіть міркування, що стосуються змісту морального виховання.
4. Зверніться до джерел української народної педагогіки (прислів'я, приказки, легенди, пісні, звичаї, казки) і проаналізуйте, якою мірою в них акумульовані багатства загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Оберіть правильну відповідь.

1. МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

- 1) виховна діяльність школи і сім'ї, мета якої – формування моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок;
- 2) цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвитку морального почуття й формування звичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології;
- 3) прищеплення норм і принципів, моральних ідеалів і почуттів;
- 4) прищеплення моральних норм і якостей, які є регулятором взаємовідносин у суспільстві, узгодження дій і вчинків людей.

2. ЗАВДАННЯ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ:

- 1) вироблення навичок моральної поведінки, формування моральної свідомості;
- 2) формування у учнів моральної свідомості, виховання моральних почуттів, вироблення навичок моральної поведінки;

3) формування естетичних смаків, тренування і загартування організму;

4) тренування і загартування організму, формування моральної свідомості, розвиток естетичних почуттів.

3. МОРАЛЬНІ ЯКОСТІ ЛЮДИНИ:

1) патріотизм, дружба, любов, сором;

2) відповідальність, дисциплінованість, людяність, порядність;

3) здивування, гуманізм, колективізм.

2. Доповніть «Завдання морального виховання».

1) виховання доброти, ...

2) послідовне залучення дітей і підлітків до ...

3) формування ...

4) спрямування їх свідомості, почуттів, поведінки на ...

5) формування морального ...

3. Процес формування моральних якостей особистості школяра складається з трьох етапів:

I етап оволодіння

II етап формування

III етап організації

4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

«Ви наші контрольні роботи перевірили?» – вигукнув один з учнів, коли вчителька зайшла до класу.

Знайома картина – на обличчі дітей нетерпіння.

- Перевірила, – заспокоює дітей вчителька. – Зараз отримаєте зошити.

Кожен учень запитував: «А що мені поставили?»

- Зараз дізнаєтесь.

- П'ятірка є? – допитуються учні.

- Є. Правда, лише одна.

- У Ліди Марченко, – дружно говорять діти. – Вона краще всіх пише перекази.

- Вгадали. Тільки Ліда цього разу допустила помилку.

- Чому ж ви їй поставили «п'ятірку»?

Діти дивилися на вчительку зі здивуванням, адже вона їм говорила, що навіть при одній помилці не можна ставити «5».

- Ліда написала слово «Мама» з великої літери, – пояснила вчителька.

- А-а-а..., – із розумінням пронеслося класом.

У чому цінність такого прийому вчительки з погляду формування моральних цінностей дітей?

2 РІВЕНЬ

1. Дайте аргументовану відповідь на запитання:

Чому питання екологічного виховання віднесено до сфери морального виховання?

2. Порівняйте поняття «мораль» і «моральність». У чому виявляється взаємозв'язок?

3. Поясніть роль ідеалу для становлення моральності особистості.

4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

У сьомому класі зник журнал. Розпочалися пошуки. Ситуація загострювалася тому, що сталося це наприкінці навчального року і журнал був потрібен для підбиття підсумків успішності з усіх дисциплін. Здавалося, будь-яка надія знайти його була втрачена і лишалося питання, як поновити оцінки кожному учневі. Та раптом після уроків до вчителя підійшов Станіслав із заявою, що може назвати ім'я учня, який взяв журнал. Педагог замислився й відповів:

- За таку ціну, напевно, журнал мені не потрібен.
- За яку? – здивувався Станіслав.
- Ціну Вашого падіння.

Схарактеризуйте позицію та поведінку вчителя.

Яким чином повели б себе Ви в такій ситуації?

5. Назвіть основні завдання статевого виховання.

6. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. ОВОЛОДІННЯ ПРАВИЛАМИ І НОРМАМИ ПОВЕДІНКИ, ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПОЧУТТІВ І ПЕРЕКОНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

- 1) завдання патріотичного виховання;
- 2) завдання екологічного виховання;
- 3) завдання правового виховання;
- 4) завдання морального виховання.

2. СИСТЕМА ПОГЛЯДІВ І УЯВЛЕНЬ, НОРМ І ОЦІНОК, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ПОВЕДІНКУ ЛЮДЕЙ

- 1) моральна культура особистості;
- 2) моральність;
- 3) мораль;
- 4) моральні відносини.

3. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «МОРАЛЬНІСТЬ»

- 1) засвоєння особистістю моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки;
- 2) система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей;

-
- 3) сукупність взаємин і зв'язків, у процесі яких виявляється ставлення людей до суспільства та самих себе і за допомогою яких регулюється моральна діяльність;
 - 4) ознака волі до діяння і самого діяння відповідно до принципів і норм моралі.
4. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ»
- 1) система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей;
 - 2) засвоєння особистістю моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки;
 - 3) сукупність взаємин і зв'язків, що допомагають виявляти ставлення людей до суспільства та самих себе, у процесі яких регулюється моральна діяльність;
 - 4) ознака волі до діяння і самої дії відповідно до принципів і норм моралі.
5. МОРАЛЬНИЙ ІДЕАЛ
- 1) взірць досконалості з погляду морально-духовних цінностей, образ бажаного та уявленого майбутнього;
 - 2) гарний приклад старших людей у системі спілкування;
 - 3) естетична категорія, що свідчить про досконалість творчої діяльності митця.

7. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

П'ятикласники зібралися їхати на екскурсію до Канева. Раділи діти: багато побачать нового, цікавого. Побувають на могилі Т. Шевченка.

Збиралася їхати й Галя. Та ось у неї тяжко захворіла мати. Приходить Галя до школи заплакана.

- Чого це ти така сумна? – питають у неї товариші.
- Мама дуже хвора. Не поїду я на екскурсію.

Тяжко стало на душі в дітей. Як же можна радіти? Видужає мама, тоді й поїдемо на екскурсію. Минуло три тижні. Галина мама одужала – весь клас поїхав на екскурсію. Поїхала й Галя.

Коли в тебе радість, у другої людини може бути горе. Розуміти чуже горе – це велика краса.

Чи правильне рішення прийняли товариші Галі, разом з учителем відклавши поїздку?

Чи варто виховувати в дітей почуття любові та обов'язку перед однолітками?

3 РІВЕНЬ

1. Дайте аргументовану відповідь на запитання:

У чому ви вбачаєте взаємозв'язок між поняттями «моральне виховання», «етика», «мораль»?

2. Дайте аргументовану відповідь на запитання:

Які чинники визначають зміст морального виховання? У чому виявляється зв'язок між загальнолюдськими і національними морально-духовними цінностями?

3. Проаналізуйте основні шляхи, форми і засоби, які вплинули на формування ваших моральних якостей.

4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

У старших класах однієї зі шкіл класними керівниками було проведено анкетування щодо визначення ідеалу молодих людей. Результати опитування засвідчили, що значна частина старшокласників (70 %) втратили свої ідеали. Разом з тим, на питання «Ваш улюблений герой, взірець, ідеал?», вони назвали героїв телесеріалів (35 %), сильну особистість американізованого типу (30 %), героїв мультфільмів (20 %), героїв літературних творів (10 %). Старшокласники, водночас, зазначили, що духовних і моральних якостей їм допомагають набути батьки, родичі, друзі, вчителі. Отримані тенденції співпадають з результатами наукових досліджень.

Розкрийте суперечності морального виховання старшокласників і пов'язані з ними недоліки у їх духовному розвитку. Назвіть доцільні методи і прийоми морального виховання щодо формування гуманістичного ідеалу юнацтва.

5. Дайте аргументовану відповідь на запитання:

У чому полягає сутність вияву національної гідності особистості, які чинники впливають на їх формування?

6. Дайте аргументовану відповідь на запитання:

Які чинники, на ваш погляд, зумовлюють труднощі у розв'язанні завдань морального виховання?

Тема 9.

ТРУДОВЕ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Труд – це цілеспрямована діяльність людей для задоволення своїх життєвих потреб, необхідна умова існування і розвитку суспільства, основа життєдіяльності людини.

Трудове виховання – це сукупність дій вихователя і вихованця, що забезпечують формування готовності до трудової діяльності.

Трудове виховання – це процес формування в учнів позитивного ставлення до праці: працелюбства, акуратності, сумлінності в роботі, яку виконують, прагнення до досягнення найбільш високих результатів, виявлення ініціативи, творчості, взаємодопомоги тощо.

Трудове виховання спрямоване на формування особистості в різноманітних видах трудової діяльності, навчальної, наукової, виконавчої, сфери обслуговування, господарчо-побутової тощо.

Види трудової діяльності

1. **Навчальна праця** – найскладніша праця, яка забезпечує формування особистості, дає матеріал для розуму і душі, формує характер, розвиває здібності.

2. **Трудове навчання** – спеціально організований педагогічний процес, спрямований на вироблення в учнів трудових навичок і вмінь, на оволодіння практичними прийомами трудової діяльності.

3. **Суспільно корисна праця** – не спрямована безпосередньо на створення матеріальних цінностей, а припускає участь школярів у справах, що приносять користь навколишнім людям.

4. **Продуктивна праця** – спрямована на створення матеріальних цінностей, коли учень безпосередньо включається в систему виробничих відносин.

5. **Самообслуговування** – найпростіший вид праці, яка входить у життя з дитячих років і передбачає догляд за своїми речами, прибирання шкільних приміщень тощо.

Завдання трудового виховання:

- створення умов для розуміння школярами ролі праці в житті, реальних перспектив її в умовах ринкової економіки;
- підготовка до самовизначення, вибору, адекватного реальному життю та своїм потенційним можливостям;
- виховання психологічної готовності до праці; працелюбності, творчого ставлення до роботи;
- практична підготовка школярів до трудової діяльності, яка припускає оволодіння індивідом конкретними вміннями та навичками;
- формування культури праці (знання і дотримання правил техніки безпеки і культури праці);
- виховання економічної культури.

Вимоги до організації праці учнів:

1. Підпорядкованість праці учнів освітнім завданням.
2. Розвиток у школярів позитивної мотивації.
3. Сприяти розвитку ініціативи, творчої самостійності школярів.
4. Посильність праці.
5. Надання, за необхідності, допомоги учням у процесі їхньої праці.
6. Своєчасне оцінювання результатів праці.
7. Наукова організація праці.

Працелюбність є результатом трудового виховання і виступає як особистісна якість, для якої характерна потреба в соціальній та особистісно мотиваційній сфері, глибоке розуміння сили праці, уміння і бажання якісно виконувати будь-яку трудову діяльність, наявність трудових умінь і навичок та їх постійне вдосконалення, виявлення вольових зусиль при подоланні певних труднощів у процесі трудової діяльності.

Професійна орієнтація як педагогічна категорія визначає процес профорієнтаційного консультування учнів щодо надання їм допомоги у виборі своєї майбутньої професії та спеціальності відповідно до особистих здібностей і нахилів.

Напрями профорієнтації:

1. *Профінформація* – ознайомлення школярів з різними галузями господарства, масовими професіями, вимогами, які висуває конкретна спеціальність.
2. *Профконсультація* припускає допомогу школяреві у виборі сфери діяльності та конкретної професії відповідно до здібностей, інтересів, фізичних даних.
3. *Профвибір* – це рішення школяра при виборі професії на основі ознайомлення з її особливостями.
4. *Соціально-професійна адаптація* передбачає створення реальних ситуацій, які сприяють застосуванню знань на практиці.

Економічне виховання – систематичний цілеспрямований вплив з метою формування в учнів економічних знань, умінь, навичок, потреб, інтересів, стилю мислення, які відповідають нормам господарювання і принципам моралі.

Основні завдання економічного виховання:

1. Засвоєння знань об'єктивних законів, закономірностей розвитку і механізму виробництва.
2. Формування особистості, яка добре знає економічну теорію, вміє досягати високих результатів у навчально-виробничій діяльності.
3. Вироблення початкових умінь, які забезпечують активну участь в економічній діяльності на виробництві.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Випишіть із творів А. Макаренка, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі цікаві думки про трудове виховання.
2. Прочитайте з книги В. Сухомлинського «Павлівська середня школа» розділ «Трудове виховання» і знайдіть приклади ефективних методів і прийомів включення дітей у творчу діяльність.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Допишіть визначення понять.

Трудове виховання –...

Основна мета трудового виховання школярів –...

Профорієнтація –...

Коллективні творчі справи –...

2. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

У сім'ї Сергійка високо підносять культ навчання. Хлопчика вже з 5 років готували до занять у школі. За оцінкою вчителів Сергійко кмітливий, має добре розвинену увагу (як для першокласника), вчиться із захопленням. На уроках праці має відмінні оцінки. Але вкрай негативно ставиться до самообслуговування, не любить фізичної праці, дома не виконує і не хоче виконувати ніяких обов'язків.

Які помилки допущені у трудовому вихованні Сергійка?

Як би ви діяли на місці вчительки?

2. Допишіть види трудової діяльності.

1. Самообслуговування...

3. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. СУТНІСТЬ СУСПІЛЬНО КОРИСНОЇ ПРАЦІ

1) передбачає догляд за собою, своїм одягом, житлом, місцем роботи;

- 2) праця, спрямована на оволодіння знаннями, уміннями, навичками, розвиток творчої діяльності;
 - 3) не є джерелом матеріальних цінностей, але приносить користь іншим членам суспільства;
 - 4) передбачає виконання операцій, результатом яких є створення матеріальних цінностей, необхідних іншим людям, за які отримують матеріальну винагороду.
2. СУТНІСТЬ ПОБУТОВОЇ ПРАЦІ
- 2) передбачає догляд за собою, своїм одягом, житлом, місцем роботи;
 - 3) праця, спрямована на оволодіння знаннями, уміннями, навичками, розвиток творчої діяльності;
 - 4) не є джерелом матеріальних цінностей, але приносить користь іншим членам суспільства;
 - 5) передбачає виконання операцій, результатом яких є створення матеріальних цінностей, необхідних іншим людям, за які отримують матеріальну винагороду.
3. СУТНІСТЬ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ
- 1) передбачає догляд за собою, своїм одягом, житлом, місцем роботи;
 - 2) праця, спрямована на оволодіння знаннями, уміннями, навичками, розвиток творчої діяльності;
 - 3) не є джерелом матеріальних цінностей, але приносить користь іншим членам суспільства;
 - 4) передбачає виконання операцій, результатом яких є створення матеріальних цінностей, необхідних іншим людям, за які отримують матеріальну винагороду.
5. СУТНІСТЬ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАЦІ
- 1) передбачає догляд за собою, своїм одягом, житлом, місцем роботи;
 - 2) праця, спрямована на оволодіння знаннями, уміннями, навичками, розвиток творчої діяльності;
 - 3) не є джерелом матеріальних цінностей, але приносить користь іншим членам суспільства;
 - 4) передбачає виконання операцій, результатом яких є створення матеріальних цінностей, необхідних іншим людям, за які отримують матеріальну винагороду.

2 РІВЕНЬ

1. Допишіть форми економічного виховання.

• урок	•	диспут
• _____	•	_____
• семінар	•	економічний тиждень
• _____	•	_____
• _____	•	_____

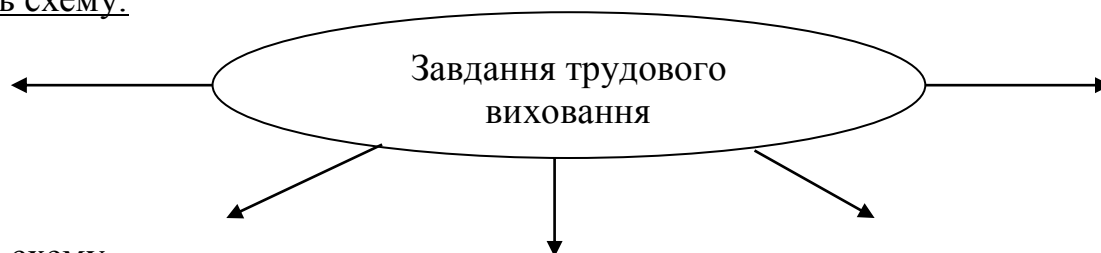
2. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Б.П. і Л.О. Нікітіни розповідали: «Був у нас досить важкий період у житті. Для додаткового заробітку брали «надомну» роботу – шили фартухи. Допомогали всі. Працювали щоденно до двох годин. Назвали своє виробництво «Швейною фабрикою». Година-дві копійкою роботи, здавалося б, мали втомити дітей, але ні: вони проникались якоюсь особливою трудовою гідністю внаслідок своєї необхідності, потрібності на фабриці. Яюсь в Анюти болів пальчик – вона його вколола. Ми хотіли звільнити її від роботи, але вона заявила: «А хто буде кишеньки пришивати?» – і працювала з усіма до кінця «зміни».

Навіть дивно, як наші вертуни перертлювалися за роботою: ставали зосередженими, уважними, серйозними, навіть якимись трішки поважними. Участь у загальній праці, усвідомлення залежності всіх від кожного допомагали їм відчувати, що життя складається не лише з приємного «хочу», а й із суворого і відповідального «треба».

Як ви оцінюєте залучення маленьких дітей до домашньої продуктивної праці? Проаналізуйте, як участь дітей у праці впливає на моральне і розумове виховання.

3. Заповніть схему.

4. Складіть схему.

5. Виділіть складові частини поняття «професійна орієнтація школярів» і поясніть кожну з них.

3 РІВЕНЬ

1. Дайте аргументовану відповідь на запитання

Як впливає розвиток у державі ринкових відносин на завдання і зміст трудового виховання? Чому?

2. А. Макаренко, В. Сухомлинський стверджували, що не можна фетишизувати слово «праця», що не всяка діяльність виховує.

Назвіть головні педагогічні вимоги, дотримання яких будуть зумовлювати позитивний результат у трудовій діяльності школярів.

3. Дайте аргументовану відповідь на запитання:

У чому, на Вашу думку, виявляється взаємозв'язок трудового і морального виховання?

4. Складіть правила трудового виховання дітей молодшого (або середнього, або старшого) шкільного віку в сім'ї.

5. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

До класного керівника за порадою прийшла мати однієї з учениць 10 класу. Хоча дівчинка добре вчилась, проте дочка зовсім не допомагала матері в роботі по господарству.

Які можливі причини такого становища?

Що б порадили Ви матері як класний керівник? Знання яких форм і методів трудового виховання дітей у сім'ї допоможе класному керівникові надати дійову допомогу в цій ситуації?

МОДУЛЬ 3

Тема 10.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Методологічна основа естетичного виховання – естетика – наука про прекрасне.

Естетичне виховання – це процес формування цілісного сприймання і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності, здатність до творчого самовиявлення, що притаманна людині.

Естетичне виховання – це сукупність дій вихователя і вихованців у процесі їх діяльності, які забезпечують формування естетичної культури особистості.

Суть естетичного виховання полягає у формуванні в учнів здібностей повноцінного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві й житті, виробленні естетичних понять, смаків та ідеалів, розвитку творчих задатків та обдаровань у галузі мистецтва.

Завдання естетичного виховання – виховання думок і почуттів у взаємозв'язках з об'єктивним світом.

Естетична культура – це формування у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, розвиток здібностей естетично сприймати явища дійсності, твори мистецтва, потреби вносити прекрасне в навколишній світ і зберігати.

Художньо-естетична культура містить такі компоненти:

- *інформаційний* (знання про естетику, про красиве і потворне, про закони краси, мистецтво, про розвиток світової і національної культури);

- *емоційно-почуттєвий* (естетична свідомість, естетичні потреби, почуття, смаки, ідеали, здібності);

- *діяльнісний* (естетика поведінки, творча художня діяльність).

Естетичні смаки розглядають як переживання емоційного ставлення особистості до того чи іншого об'єкта.

Естетичні цінності – морально-естетичні, твори живопису, архітектури, ікони, ювелірні вироби найвищого ґатунку, які є найдосконалішими взірцями мистецтва.

Естетичні ідеали – вищі досягнення особистості в жанрі або виді мистецтва, які поцінуються найвище за все.

Зміст естетичної культури:

- *естетичне сприйняття* виражається у загальній спостережливості, у здатності помічати прекрасне і звертати на нього увагу;
- *естетичні почуття* – відбивають ставлення людини до прекрасного;
- *естетичні судження* – здатність розуміти, оцінювати твори мистецтва, вчинки людей тощо;
- *естетичний ідеал* – це основний зразок, з позицій якого людина оцінює навколишню дійсність, людей, їхні вчинки;
- *естетичний смак* – стійке емоційно-оцінне вибіркове ставлення людини до прекрасного;
- *естетична діяльність* – важливий компонент змісту естетичної культури особистості;
- *естетичні знання* сприяють відтворенню й оцінці прекрасного в навколишній дійсності.

Мета естетичного виховання – виховання людей, здатних правильно розуміти прекрасне і жити за законами краси.

Принципи естетичного виховання

Принцип комплексного підходу означає, що систему естетичного виховання педагог повинен організовувати таким чином, щоб різні види мистецтва постійно взаємодіяли між собою у процесі впливу на школяра, при цьому комплексно використовувати не тільки засоби мистецтва, але й засоби дійсності.

Принцип творчої самодіяльності учнів означає, що педагог повинен формувати у школярів здатності переносити вироблені творчі навички на виконання будь-якої справи. Він мусить показати учневі важливість постановки мети у створенні не тільки прагматично значущого продукту, але й естетично виразного, привабливого; у виборі естетично значущих засобів і методів здійснення діяльності.

Принцип естетизації всього життя людини виділяє завдання навчити бачити, відчувати, розуміти прекрасне і творити красу в навколишній дійсності, праці, мистецтві, у повсякденному житті.

Шляхи формування естетичного виховання школярів:

- у процесі вивчення навчальних предметів;
- факультативна робота;
- позакласна та позашкільна робота;
- сім'я;
- естетичне самовиховання.

Система естетичного виховання – це цілеспрямований, організований процес художньо-естетичної освіти, розвитку, виховання дітей, побудований на основі сукупності методологічних принципів, психолого-педагогічного обґрунтування методичних документів, які забезпечують здійснення у

нерозривному зв'язку з естетичним вихованням особистості, її моральний і трудовий розвиток.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Із праць В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина», «Павлиська середня школа» випишіть 5 цікавих міркувань та 4 яскравих приклади щодо змісту, напрямків, форм і методів естетичного виховання учнів молодшого, середнього та старшого шкільного віку.
2. Проаналізуйте певні джерела української народної педагогіки (прислів'я, казки, пісні, ігри, звичаєві обряди) з погляду їх впливу на формування естетичної культури людини.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Заповніть таблицю.

<i>Поняття</i>	<i>Визначення</i>
Естетичне виховання	
Естетична культура	
Естетичні почуття	
Естетична діяльність	

2. Заповніть схему.

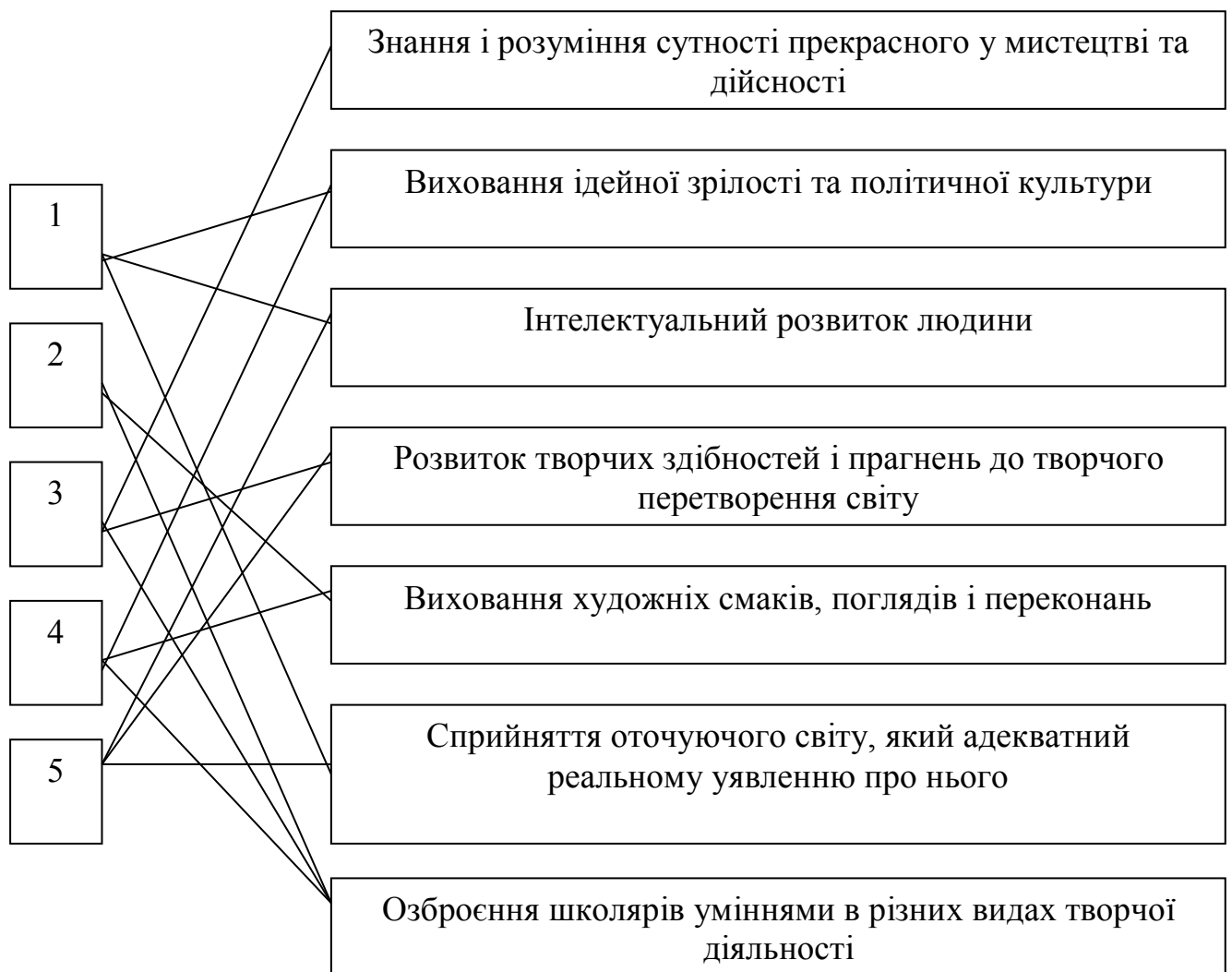
3. Розкрийте сутність і завдання естетичного виховання в системі всебічного гармонійного розвитку особистості.

4. Виберіть правильну відповідь і доведіть її достовірність.

СУДЖЕННЯ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ

- 1) естетичні почуття і потреби складаються і формуються в процесі трудової діяльності;
- 2) естетичні почуття і потреби детерміновані біологічними факторами; у процесі трудової діяльності відбувається лише їхнє вдосконалення;
- 3) естетичні почуття і естетичні потреби формуються і розвиваються під впливом мистецтва;
- 4) естетичні почуття і потреби виникли і розвивались як наслідок постійного прагнення людини до прекрасного.

5. Назвіть основні завдання естетичного виховання. Визначте цифру, до якої сходяться лінії від обраних вами відповідей.

2 РІВЕНЬ

1. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. ФОРМУВАННЯ У ЛЮДИНИ ЕСТЕТИЧНИХ ЗНАТЬ, СМАКІВ, ІДЕАЛІВ, РОЗВИТОК ЗДІБНОСТЕЙ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ ЯВИЩ ДІЙСНОСТІ, ТВОРІВ МИСТЕЦТВА, ПОТРЕБУ ВНОСИТИ ПРЕКРАСНЕ В ОТОЧУЮЧИЙ ЛЮДИНУ СВІТ, ЗБЕРІГАТИ ПРЕКРАСНЕ

-
- 1) естетика;
 - 2) естетична культура;
 - 3) естетичний смак.
2. ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ ПРЕКРАСНОГО І ВІДБИВАЮТЬ СТАВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ДО ПРЕКРАСНОГО
- 1) естетичні судження;
 - 2) естетичні почуття;
 - 3) естетична діяльність.
3. ОВОЛОДІННЯ ЕСТЕТИЧНИМИ ЗНАННЯМИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ, ОРГАНІЗАЦІЯ ФАКУЛЬТАТИВІВ, ПОЗАКЛАСНА, ПОЗАШКІЛЬНА РОБОТА, СІМ'Я, САМОВИХОВАННЯ
- 1) зміст естетичного виховання;
 - 2) шляхи естетичного виховання;
 - 3) засоби естетичного виховання;
 - 4) мета естетичного виховання.
4. ЗАВДАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
- 1) формування у дітей здатності сприймати, відчувати, цінувати прекрасне; розвиток творчих здібностей, талантів, формування вмій і навичок у різних видах мистецтв і розвиток естетичних почуттів, понять, ідеалів;
 - 2) розвиток естетичних почуттів, смаків, поглядів;
 - 3) формування уміння жити і творити за законами краси;
 - 4) формування моральних якостей особистості.
5. ЗАСОБИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
- 1) природа та мистецтво;
 - 2) музика, живопис, природа, читання;
 - 3) природа, мистецтво, естетика побуту та поведінки людей;
 - 4) естетичні бесіди, екскурсії до музеїв образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, свята.
6. СПЕЦИФІЧНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ, ВИКЛИКАНЕ ВНАСЛІДОК СПРИЙНЯТТЯ ЛЮДИНОЮ ЕСТЕТИЧНОЇ СВОЄРІДНОСТІ НАВКОЛИШНЬОЇ ДІЙСНОСТІ: КРАСИВОГО ТА ПОТВОРНОГО, ВЕЛИЧНОГО Й НИЦОГО, ТРАГІЧНОГО Й КОМІЧНОГО
- 1) естетичний ідеал;
 - 2) естетична діяльність;
 - 3) естетичний смак;
 - 4) естетичне почуття.
7. ЦІЛІСНИЙ, КОНКРЕТНО-ЧУТТЄВИЙ ОБРАЗ, ЩО Є ВТІЛЕННЯМ УЯВЛЕНЬ ЛЮДЕЙ ПРО ДОСКОНАЛЕ ЖИТТЯ І ДОСКОНАЛУ ЛЮДИНУ
- 1) естетичний ідеал;
 - 2) естетична діяльність;
 - 3) естетичний смак;
 - 4) естетичне почуття.

8. ЗДАТНІСТЬ ДО ВТІЛЕННЯ ІДЕАЛЬНИХ ОБРАЗІВ, ЩО МАЮТЬ ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТУПІНЬ ВИРАЖЕННЯ, У КОНКРЕТНО-ЧУТТЄВІЙ ФОРМІ, ЯКА ХАРАКТЕРИЗУЄТЬСЯ ОРИГІНАЛЬНІСТЮ Й САМОБУТНІСТЮ

- 1) естетична діяльність;
- 2) естетичний смак;
- 3) естетичне сприйняття;
- 4) художньо-творча діяльність.

9. РІЗНОВИД ЛЮДСЬКОЇ ПРАКТИКИ, ЩО ПОЛЯГАЄ У СТВОРЕННІ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

- 1) естетична діяльність;
- 2) естетичний смак;
- 3) естетичне сприйняття;
- 4) художньо-творча діяльність.

10. СТІЙКЕ, ЕМОЦІЙНО-ОЦІНОЧНЕ СТАВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ДО ПРЕКРАСНОГО, ЩО НОСИТЬ ВИБІРКОВИЙ, СУБ'ЄКТИВНИЙ ХАРАКТЕР

- 1) естетичний ідеал;
- 2) естетичне почуття;
- 3) естетичний смак;
- 4) естетичне сприйняття.

2. Проаналізуйте особливості естетичного виховання дітей залежно від їхнього віку.

3. Схарактеризуйте в цілому систему естетичного виховання у загальноосвітній школі.

4. Розкрийте взаємозв'язки естетичного й морального виховання.

3 РІВЕНЬ

1. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА»

- 1) формування вміння розрізняти красиве та потворне, оволодіння вміннями та навичками виражати прекрасне в мистецтві та житті;
- 2) здатність особистості до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного в мистецтві та дійсності, прагнення й уміння будувати своє життя за законами краси;
- 3) здатність особистості до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного в мистецтві, прагнення й уміння створювати твори мистецтва;
- 4) здатність особистості до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного в мистецтві й дійсності.

2. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЕСТЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ»

- 1) встановлення особистістю значущості предметів та явищ дійсності, що її оточують;
- 2) здатність людини вирізняти серед явищ дійсності та мистецтва процеси, властивості, якості, що викликають естетичні почуття;
- 3) соціально зумовлені уявлення про досконале в природі, суспільстві, людині, праці та мистецтві;
- 4) система логічно обґрунтованих суджень про прекрасне та потворне, величне й нище, трагічне та комічне, про твори мистецтва, що базуються на здобутих людством знаннях із цих питань.

3. РОЗКРИЙТЕ СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЕСТЕТИЧНИЙ СМАК»

- 1) стійке, емоційно-оціночне ставлення людини до прекрасного, що носить вибірковий, об'єктивний характер;
- 2) специфічне переживання, викликане внаслідок сприйняття людиною естетичної своєрідності навколишньої дійсності: красивого та потворного, величного й нищого, трагічного та комічного;
- 3) різновид людської практики, що полягає у створенні естетичних цінностей;
- 4) цілісний, конкретно-чуттєвий образ, який є втіленням уявлень людей про повноцінне життя і досконали людину.

4. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЕСТЕТИЧНИЙ ІДЕАЛ»

- 1) встановлення особистістю значущості предметів та явищ дійсності, що її оточують;
- 2) стійке, емоційно-оціночне ставлення людини до прекрасного, що носить вибірковий, суб'єктивний характер;
- 3) специфічне переживання, викликане внаслідок сприйняття людиною естетичної своєрідності навколишньої дійсності: красивого і потворного, величного й нищого, трагічного та комічного;
- 4) цілісний, конкретно-чуттєвий образ, який є втіленням уявлень людей про досконале життя і досконали людину.

5. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЕСТЕТИЧНЕ ПОЧУТТЯ»

- 1) встановлення особистістю значущості предметів та явищ дійсності, що її оточують;
- 2) стійке, емоційно-оціночне ставлення людини до прекрасного, що носить вибірковий, суб'єктивний характер;
- 3) специфічне переживання, викликане внаслідок сприйняття людиною естетичної своєрідності навколишньої дійсності: красивого та потворного, величного й нищого, трагічного та комічного;
- 4) специфічне переживання, викликане внаслідок сприйняття людиною мистецтва: красивого та потворного, величного й нищого, трагічного та комічного.

2. Розкрийте можливості навчального предмета, який ви готуєтесь викладати, для естетичного виховання школярів.

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Серед якої частини сучасних старшокласників поширена думка, що головне для молоді людини бути добре й модно вдягненим, незважаючи на матеріальний стан сім'ї.

Назвіть чинники, що впливають на розвиток подібних поглядів та установок старшокласників. Сплануйте роботу класного керівника щодо виправлення подібної ситуації.

4. Складіть опорну схему.

Естетичне виховання школярів

Тема 11.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Фізичне виховання – це соціально-педагогічний процес цілеспрямованого систематичного впливу на людину фізичними вправами, силами природи та гігієнічними факторами з метою зміцнення здоров'я, розвитку рухових якостей, вдосконалення морфологічних і функціональних можливостей, формування та покращення основних життєво необхідних рухових умінь, навичок і пов'язаних з ними знань, забезпечення готовності людини до активного життя і професійної діяльності.

Фізичний розвиток включає в себе ті якісні зміни, які відбуваються в зміцненні та вдосконаленні фізичних сил людини, а також її здоров'я під впливом середовища і спеціально організованого виховання.

Фізична культура – складова частина культури суспільства, спрямована на розвиток фізичних здібностей людини та зміцнення її здоров'я.

Спорт – це засіб і метод фізичного виховання, а також система організації, підготовки і проведення змагань з різноманітними комплексами фізичних вправ.

Завдання з фізичного розвитку:

- зміцнення здоров'я і покращання самопочуття людей, забезпечення їх фізичною підготовкою до трудової діяльності, до вибору професії;
- оволодіння знаннями про фізичну підготовку людини та розвиток рухливих навичок, умінь координувати свої рухи;
- формування стійкого інтересу до занять фізичною культурою;
- оволодіння санітарно-гігієнічними вміннями і навичками;
- подовження життя та активності людини;
- формування вміння швидко адаптуватися до високих фізичних, розумових (моральних) навантажень;
- упровадження фізкультури в повсякденне життя;
- формування красивої статі.

Завдання фізичного виховання

1. Сприяння зміцненню здоров'я і загартування організму учнів, підвищення їх працездатності.
2. Формування рухових умінь і навичок школярів у процесі виконання певних рухів.

3. Сприяння оволодінню учнями необхідних знань у галузі фізичної культури, спорту, гігієни та медицини про значення фізичної культури і спорту для зміцнення здоров'я, про режим дня, особисту гігієну, про фактори загартування, прийоми самоконтролю тощо.

4. Розвиток основних фізичних якостей школярів (сили, спритності, відваги тощо), забезпечення єдності з моральним, естетичним, трудовим, розумовим вихованням.

5. Виховання вольових і моральних якостей, свідомого ставлення школярів до власного організму.

Фактори, які визначають здоровий спосіб життя:

1. Правильно обраний режим дня.
2. Раціональне харчування.
3. Відмова від шкідливих звичок: паління, вживання наркотиків і алкоголю.
4. Загартування (сонячним випромінюванням, повітрям, водою).

Засоби фізичного розвитку школярів:

- природні сили: сонце, повітря, вода;
- організація правильного режиму харчування, праці та відпочинку;
- ранкова гімнастика;
- уроки фізичної культури;
- форми позакласної спортивно-масової роботи: гімнастика, спортивні ігри, туризм.

Методи фізичного виховання:

- фізичні вправи, або фізичне тренування;
- переконання (роз'яснення) та позитивний приклад;
- метод схвалення та осуду.

Методи навчально-виховного процесу з фізичного виховання поділяються на дві основні групи: виховання фізичних якостей та організації учнів для занять на уроці. До останніх відносяться: фронтальний, потоковий, змінний, груповий, індивідуальний, колового тренування.

Систему взаємопов'язаних **форм організації фізичного виховання** школярів складають:

- урок фізичної культури;
- фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі шкільного дня (гімнастика до занять, фізкультурні хвилинки на уроках, ігри та фізичні вправи на перервах і в режимі подовженого дня);
- позакласна спортивно-масова робота в школі (заняття у спортивних гуртках і секціях, спортивні змагання);
- позашкільна спортивно-масова робота (за місцем проживання учнів, заняття в ДЮСШ, дитячих туристичних станціях, спортивних товариствах);
- самостійні заняття школярів фізичними вправами в сім'ї, на шкільних майданчиках, стадіонах та інше.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Віднайдіть описи побутових звичаїв українського народу, спрямованих на фізичне виховання дітей.
2. Ознайомтесь із українськими народними іграми та виберіть ті, які спрямовані на фізичне виховання дітей.
3. Проаналізуйте 2-3 приклади з періодичної педагогічної преси та випишіть факти стосовно стану здоров'я молодого покоління.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.
 1. **ВИРІШАЛЬНА ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА**
 - 1) турбота про здоров'я людини;
 - 2) історична необхідність підготовки людини до праці;
 - 3) інтерес людей до спортивних змагань і спортивних видовищ;
 - 4) потреба суспільства в гармонійному розвитку особистості.
 2. **ЗАВДАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**
 - 1) формування та вдосконалення рухових навичок і вмінь і повідомлення пов'язаних з ними знань, вироблення інтересу до занять фізичною культурою, оволодіння санітарно-гігієнічними знаннями;
 - 2) оволодіння санітарно-гігієнічними вміннями та навичками, розвиток рухових якостей і вмінь, зміцнення здоров'я та загартування школярів, сприяння їх правильному фізичному розвитку, формування звички та стійкого інтересу до систематичних занять спортом;
 - 3) оволодіння санітарно-гігієнічними вміннями та навичками, розвиток рухових якостей і вмінь, зміцнення здоров'я та загартування школярів, сприяння їх правильному фізичному розвитку, формування звички та стійкого інтересу до систематичних занять фізкультурою;
 - 4) забезпечення умов для зміцнення здоров'я і загартування школярів, спонукання вихованців до занять у спортивних секціях, участі в різноманітних походах.
 3. **СУТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ**
 - 1) сформований спосіб життя людини, що спрямований на зміцнення здоров'я, загартування організму, постійне прагнення досягти високих результатів у спорті;

- 2) тотожне поняття «фізичне виховання», яке розуміють як певні дії особистості в боротьбі за своє здоров'я;
- 3) сформований спосіб життя людини, спрямований на зміцнення здоров'я, загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових вмінь і навичок;
- 4) сукупність суспільних досягнень і засобів, які впливають на фізичний розвиток людини; фізична культура – це результат фізичного виховання.

2. Заповніть таблицю.

Завдання фізичного виховання та основні напрями їх розв'язання

Завдання	Напрями роботи
----------	----------------

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Якщо Ви класний керівник і кажете учням: «Займайтеся фізичною культурою і спортом, робіть фізичні вправи», а самі маєте зайву вагу, важку ходу, незручність у рухах, то чи маєте Ви моральне право ставити вимоги до учнів?

Чи має особистий приклад вчителя значення у фізичному вихованні учнів?

4. Із запропонованих відповідей оберіть правильну і поясніть Ваш вибір.

УЧЕНЬ НА УРОК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НЕ ПРИНІС ФОРМУ. ВАШІ ДІЇ

- 1) не допустите до уроку та поставите двійку;
- 2) не допустите до виконання вправ, проте дозволите бути як глядачу;
- 3) відправите за батьками;
- 4) ваш варіант.

2 РІВЕНЬ

1. Назвіть головні функції фізичної культури.

2. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Директор школи систематично замінює уроки фізкультури математикою, пояснюючи це виробничою необхідністю.

Як у даному випадку повинен діяти вчитель фізкультури? Яку позицію має зайняти класний керівник?

3. Чим викликана, на Ваш погляд, необхідність посилення уваги до фізичного виховання людини?

4. Виберіть групу, в якій перераховано засоби фізичного виховання в школі

1. Спорт.
Фізична культура

2. Фізичні вправи.
Гігієнічні чинники

3. Фізичні вправи.
Гігієнічні чинники.
Природні чинники

4. Урок фізкультури.
Заняття фізкультурного гуртка.
Фізична зарядка, що проводиться до занять

3. Виберіть групу, в якій перераховано форми фізичного виховання в школі

1. Індивідуальні.
Групові.
Колективні

2. Бесіда.
Експерсія.
Свято.
Колективна творча справа

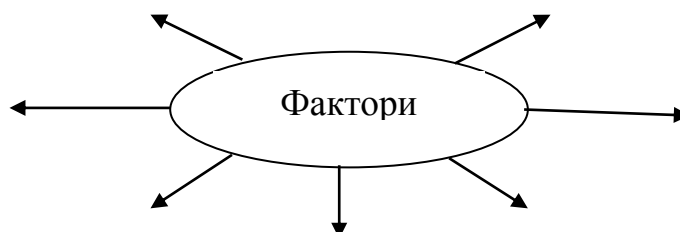
3. Урок фізичної культури.
Туристичний похід.
Прогулянка.
Заняття спортивної секції

4. Урок фізкультури.
Заняття фізкультурного гуртка.
Фізична зарядка, що проводиться до занять.
Туристичний похід.
Прогулянка.
Спортивне свято

3 РІВЕНЬ

1. Заповніть схему.

Фактори, які визначають здоровий спосіб життя

2. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Сергій К., учень 7-го класу, відмінно навчається з усіх предметів, але після хвороби не може виконати програмні нормативи з фізкультури.

Як у цьому випадку повинен діяти вчитель фізкультури? Чи можуть втручатися в цю справу класний керівник, батьки учня?

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Учень 7-го класу з'явився на урок фізкультури без форми. Вчитель не допустив його до заняття і поставив двійку.

Чи вірно вчинив вчитель фізкультури? Що у цій ситуації повинен зробити класний керівник?

4. Який зміст ви вкладаєте у поняття «фізична культура людини»?

Тема 12.

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ ШКОЛЯРІВ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Світогляд – система філософських, політичних, моральних, етичних поглядів, переконань та ідеалів людини, які відбивають розуміння нею навколишнього світу та визначають загальну спрямованість її діяльності.

Світогляд – специфічна форма свідомості людини, яка включає в себе систему її знань, поглядів, переконань та ідеалів, у яких виражається її ставлення до розвитку природи та суспільства та які визначають її суспільно-політичну й морально-естетичну позицію і поведінку в різних сферах життя.

Своєрідність світогляду як форми суспільної свідомості полягає в тому, що засвоєний нею і відображений у її життєвих інтересах, він виступає засобом визначення власної позиції людини стосовно всіх життєво важливих явищ і подій.

Науковий світогляд – цілісна система наукових, філософських, політичних, моральних, правових, естетичних понять, поглядів, переконань і почуттів, що визначають ставлення людини до дозвілля і до себе.

Гуманізм – світогляд, у центрі якого як найвища цінність і мірило всього перебуває людина. Почуття любові до людей та окремої особи, глибока повага до людської гідності, позитивне сприйняття індивідуальних особливостей іншої людини, визнання її прав і свобод, бажання співчувати та допомагати іншому, намагання робити добро й піклуватися про благо людей є основними засадами гуманізму.

Структура світогляду

Знання як елемент світогляду становить собою систему наукових істин, які придбані в результаті вивчення індивідом накопиченого людством соціального досвіду.

Погляди – це судження, умовивід людини, пов'язаний з тлумаченням тих або інших природних чи суспільних явищ, вираження свого ставлення до них.

Переконання – це міцні погляди, засновані на визнанні їх правильності, незаперечливості, тобто переконання відображають упевненість особистості у правильності своїх поглядів та ідеалів, готовність їх обстоювати та здійснювати на практиці.

Вчинки – дії як елемент світогляду припускають уміння людини використовувати знання, реалізувати переконання в конкретних життєвих ситуаціях, виражаючи особисту позицію, ставлення до людини, праці, науки, прекрасного, держави, політики, релігії, фізичного здоров'я.

Ідеал – це усвідомлення вищої досконалості, те, що стає метою діяльності, життєвою метою особи.

Мрія – продукт уяви, в якій виражаються потаємні, нерідко нереальні, нездійсненні бажання. Активна мрія відіграє позитивну роль у підготовці до діяльності, створює своєрідний творчий «тонус», служить могутнім стимулом до діяльності, коли ґрунтується на програмі дій, яку можна втілити в життя.

Види світогляду:

1. **Особистий** (побутовий) – погляди засновані на так званому здоровому глузді.

2. **Науковий світогляд** – погляди, знання, ідеали тощо, в основі яких лежить теоретичне осмислення суті та причинно-наслідкових зв'язків, які характеризують розвиток природних і суспільних явищ.

Національний світогляд – історично зумовлена система поглядів, переконань, ідеалів, що становлять основу народної духовності й відображені в ідейно-моральній спадщині, культурно-історичних традиціях українського народу. **Н.с.** найяскравіше відображений у міфології, фольклорі, прикметах, віруваннях, у пам'яті про історичні події та здобутки культури народу, які засвоює учень в процесі навчання і виховання.

Світський характер виховання означає, що учні у процесі навчання та виховання повинні одержувати глибоко наукові знання.

Процес формування наукового світогляду включає:

- озброєння учнів глибокими науковими знаннями;
- формування у школярів глибокої переконаності в істинності наукових знань;
- включення учнів в активну трудову та громадську діяльність.

Основні риси наукового світогляду:

- патріотизм та інтернаціоналізм;
- науковість;
- гуманізм;
- єдність теорії та практики;
- оптимізм;
- непримиренне ставлення до будь-яких проявів аморальності.

Дидактичні умови ефективності формування наукового світогляду:

- доказовість теоретичних висновків і фактів;
- дотримання принципу історизму;
- збудження емоційного ставлення учнів до нового матеріалу;
- урахування в роботі вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- розвиток пізнавальної активності та самостійності учнів у навчанні;
- зв'язок навчання та виховання з життям.

Шляхи формування світогляду:

1. Оволодіння науковими знаннями.
2. Використання активних методів навчання.
3. Залучення учнів до позакласної та позашкільної роботи.
4. Організація досвіду поведінки – створення ситуацій, що сприяють виявленню позицій, переконань особистості.
5. Спонування учнів до самоосвіти і самовиховання.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

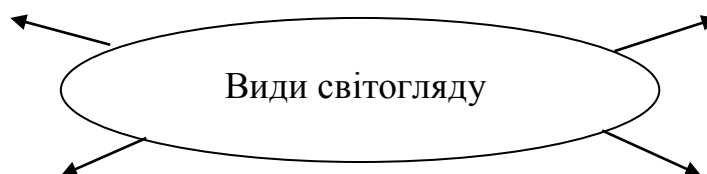
1. Проаналізуйте 2-3 державні документи щодо визначення в них шляхів формування наукового світогляду школярів.
2. Користуючись творами В. Сухомлинського, випишіть 5-6 суджень щодо формування наукового світогляду школярів.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Доповніть визначення.
Світогляд – ...
Науковий світогляд – ...
Знання – ...
Погляди – ...
Переконання – ...
Ідеал – ...

2. Заповніть схему.

3. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

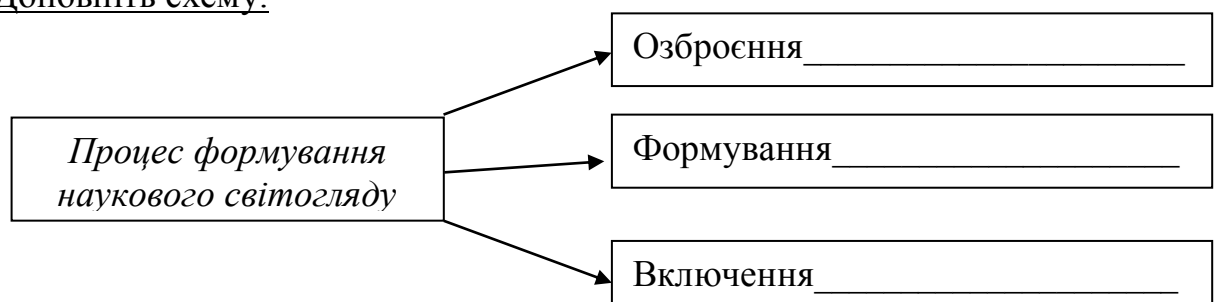
1. ФОРМУВАННЯ ДІАЛЕКТИКО-МАТЕРІАЛІСТИЧНОГО РОЗУМІННЯ РОЗВИТКУ ПРИРОДИ, СУСПІЛЬСТВА, МИСЛЕННЯ ЛЮДИНИ, ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКОНОНОСТІ У ПІЗНАВАЛЬНОСТІ ОБ'ЄКТИВНОГО СВІТУ, РОЗВИТОК ПОТРЕБИ Й УМІННЯ ВІДСТОЮВАТИ СВОЇ ПОГЛЯДИ

- 1) завдання формування основ наукового світогляду;
- 2) завдання розумового виховання;
- 3) завдання загальноосвітньої школи;
- 4) завдання формування інтелекту школярів.

2. СИСТЕМА ФІЛОСОФСЬКИХ, НАУКОВИХ, МОРАЛЬНИХ ТА ЕСТЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ І ПЕРЕКОНАНЬ ЛЮДИНИ, ЩО ВІДОБРАЖАЮТЬ РОЗУМІННЯ НЕЮ НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ ТА ВИЗНАЧАЮТЬ ЗАГАЛЬНУ СПРЯМОВАНІСТЬ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ
 - 1) світогляд;
 - 2) переконання;
 - 3) погляди;
 - 4) культура.
3. РОЗВИНЕНІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ, МИСЛЕННЯ, ЗДАТНІСТЬ ЗДІЙСНЮВАТИ САМОРЕГУЛЯЦІЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ІНТЕРЕС І ВМІННЯ ПРАЦЮВАТИ З РІЗНОМАНІТНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ
 - 1) розумова культура;
 - 2) мислення;
 - 3) інтелект;
 - 4) світогляд.
4. ЗНАННЯ, ЯКІ ПЕРЕТВОРИЛИСЯ НА ВНУТРІШНЮ ПОЗИЦІЮ ОСОБИСТОСТІ
 - 1) переконання;
 - 2) погляди;
 - 3) знання;
 - 4) світогляд.
5. УЯВЛЕННЯ ПРО СВІТ, ПРИЙНЯТІ ЛЮДИНОЮ ЯК ДОСТОВІРНІ Й ЕМОЦІЙНО ПЕРЕЖИТІ
 - 1) переконання;
 - 2) погляди;
 - 3) знання;
 - 4) світогляд.
6. СУБ'ЄКТИВНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ЇЇ ЗВ'ЯЗКИ Й ЗАКОНОМІРНОСТІ
 - 1) переконання;
 - 2) погляди;
 - 3) знання;
 - 4) світогляд.

2 РІВЕНЬ

1. Доповніть схему.

2. Розкрийте роль переконань у структурі світогляду.

3. Назвіть основні риси наукового світогляду.

4. Дайте відповідь на питання:

Яку роль відіграє глибоке та міцне оволодіння матеріалом шкільних дисциплін у формуванні наукового світогляду?

3 РІВЕНЬ

1. Складіть схему.

Дидактичні умови ефективності формування наукового світогляду.

2. Розкрийте найважливіші дидактичні та виховні передумови переведення засвоєних наукових знань у погляди і переконання.

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

У Павлівській середній школі В.Сухомлинський разом зі своїми колегами створили умови для дієвого формування в учнів наукового світосприйняття. Це і залучення молодших школярів до складання казок-оповідань; їх спостереження за природними явищами у навколишньому середовищі; створення у школі «золотої бібліотеки юнацтва», в яку увійшли найвизначніші твори вітчизняної та світової літератури. Інтелектуальний розвиток вихованців поєднувався з працею у шкільних майстернях і в дослідницьких гуртках. Учні також охоче здійснювали шефську роботу з надання всілякої допомоги ветеранам війни та праці тощо.

У чому, на Вашу думку, полягає ефективність роботи з розвитку дієвих світоглядних поглядів і переконань у Павлівській середній школі?

МОДУЛЬ 4

Тема 13.

УЧИТЕЛЬ – КЛАСНИЙ КЕРІВНИК

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Інститут педагогів-вихователів почав найбільш інтенсивно формуватися в минулому столітті, коли відповідно до Статуту 1871 року в навчальних закладах поряд із посадою вчителя-предметника з'явилися нові посади: у чоловічих гімназіях – посади класних наставників і їх помічників, у жіночих – класні дами та класні наглядачі.

Після жовтневого перевороту 1917 року ці посади було ліквідовано. Вважалося, що функції наглядача не потрібні новій школі. Однак, у міру розвитку шкільництва, розширення кола обов'язків і функцій учителів, виникла потреба в уведенні додаткової посади. Тому через деякий час окремих учителів стали призначати керівниками класу, називаючи їх груповодами або класоводами.

У 30-ті роки, після запровадження класно-урочної системи, у школах створено інститут груповодів, який з 1934 року переіменували на інститут класних керівників. Поступово почала розвиватися і позакласна робота з учнями. Змінювалися й ускладнювалися функції вчителів-вихователів, які закріплювалися за класами.

1975 року затверджено методичний лист «Про роботу класного керівника».

Слід зазначити, що в 30-80 роки в загальноосвітній і професійній школі виховний процес набув значного ідеологічного спрямування. Виховна діяльність також мала здійснюватися в межах вимог партійних настанов і відповідно до певних політичних гасел. Характерними рисами виховного процесу того часу були: декларативність, формалізм, авторитарність, обмеженість пошуку творчості учителя, стандартизація засобів, форм і методів виховної роботи. Нині інститут класного керівництва і виховання в школі зазнав відчутних змін, оскільки надто ускладнилися і значно змінилися умови виховного процесу в середніх навчальних закладах, а звідси – й ускладнилися умови розвитку й становлення особистості учня.

На сучасному етапі повсякденне керівництво навчально-виховною роботою в класі здійснюється **класним керівником**, який призначається адміністрацією школи зі складу вчителів, що викладають у цьому класі.

Класний керівник організує і спрямовує виховний процес у своєму класі, об'єднує виховні зусилля вчителів, батьків і громадськості, відповідає за організацію виховної роботи в ньому.

Головне завдання класного керівника – виховувати кожну особистість і не перетворювати її тільки на об'єкт виховання, а навпаки, зробити кожного повноцінним, зацікавленим суб'єктом виховання.

Професіограма класного керівника містить у собі й певні психолого-педагогічні вміння: аналітичні (гностичні), проєктувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні.

Аналітичні (гностичні) вміння – це вміння аналізувати психолого-педагогічну літературу, в тому числі і різні виховні системи, рівень розвитку та вихованості учнів; аналізувати умови, за якими здійснюється процес виховання та завдання, що постають перед педагогами; аналізувати й оцінювати власну виховну діяльність.

Проєктувальні вміння – це вміння прогнозувати, передбачати розвиток особистості кожного вихованця і групи в цілому; моделювати цілі, завдання, зміст, засоби виховного процесу відповідно до вікових й індивідуальних особливостей учнів; прогнозувати власну систему педагогічної діяльності.

Конструктивні вміння – це вміння планувати спільно з учнями виховну роботу; відбирати її доцільні форми та методи; передбачати труднощі у виховному процесі з учнями, конструювати новітні засоби й прийоми виховної взаємодії з вихованцями.

Комунікативні вміння – це вміння будувати доцільні стосунки з учнями, батьками, колегами; створювати сприятливе виховне середовище для розвитку інтересів, здібностей, нахилів учнів; регулювати міжособистісні стосунки в класі, групі; вміло орієнтуватися в педагогічних ситуаціях, знаходити гуманні способи їх розв'язання, управляти власними емоціями, поведінкою.

Організаторські вміння – це вміння стимулювати розвиток колективу учнів і кожного з вихованців, їх активності, ініціативи; спільно з учнями організувати їх щоденну життєдіяльність, наповнюючи її цікавими творчими справами; сприяти накопиченню в учнів соціального досвіду, позитивних якостей, організувати свою діяльність і час у процесі виховної роботи з учнями.

Функції класного керівника:

1. **Виховна** – формування національної свідомості, любові до Батьківщини, формування світогляду, морального складу, розвиток пізнавальних інтересів, турбота про здоров'я та фізичний розвиток тощо.

2. **Організаторська** – організація та здійснення позакласної та позашкільної діяльності спільно з учнями, створення сприятливих умов для розвитку кожної особистості.

3. *Інформаційно-методична* – надання практичної та методичної допомоги учням, активу класу, батькам у педагогічній самоосвіті та самовдосконаленні.

4. *Дослідницька* – спостереження за діяльністю учнів, діагностика й прогнозування їх розвитку, складання психолого-педагогічних характеристик.

5. *Соціальна* – вивчення вихователем об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на формування і розвиток особистості та виявлення найбільш сприятливих з них.

6. *Координаційна* – узгодження спільних зусиль і вимог учителів-предметників, батьків, адміністрації, позашкільних закладів у роботі з класом.

Обов'язки класного керівника:

- здійснює виховання в учнів культури поведінки, формує в них високі моральні якості;

- забезпечує єдність педагогічних вимог сім'ї та школи;

- організовує в разі необхідності допомогу учням (навчальну, матеріальну, моральну);

- проводить заходи, які передбачають зміцнення здоров'я учнів;

- організовує суспільно-корисну працю учнів, веде документацію класу;

- будує свої взаємини з дітьми та їх батьками на демократичних засадах, співробітництві, сприяє розвитку самоврядування учнів.

Напрями роботи класного керівника:

1. Вивчення особливостей учнів.

2. Створення і виховання колективу учнів.

3. Сприяння щодо підвищення успішності, трудового, громадського, морального виховання учнів.

4. Співпраця з учителями-предметниками.

5. Співпраця з батьками учнів.

6. Планування й облік роботи, ведення документації класу.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Проаналізуйте відомі вам форми планів виховної роботи. Виділіть зручні сторони кожного з варіантів планування. Спробуйте розробити власну модифікацію форми плану виховної роботи класного керівника.
2. Опрацюйте поради В. Сухомлинського з книги «Сто порад учителям» стосовно планування виховної роботи.
3. Вивчіть досвід планування виховної роботи кращих учителів вашого міста чи області (через педагогічну пресу).

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Заповніть схему.

Напрямки роботи класного керівника.

2. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Деякі класні керівники при складанні плану виховної роботи не формулюють цілі, завдання виховного процесу в класі, бо вважають, що це прояв формалізму.

Ваша думка стосовно необхідності визначати цілі виховної роботи з учнями.

3. Із запропонованих відповідей оберіть правильні.

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

- 1) забезпечувати умови для всебічного гармонійного розвитку учнів;
- 2) займатися господарськими справами;
- 3) турбуватися про зміцнення та збереження здоров'я школярів;
- 4) встановлювати зв'язки з управлінськими структурами освіти;
- 5) організовувати позакласну виховну роботу, залучати учнів до позашкільної виховної роботи;
- 6) координувати діяльність усіх вихователів з національного виховання;
- 7) вирішувати питання про виключення учнів зі школи;
- 8) домагатися єдності вимог до вихованців;
- 9) формувати старанність та дисциплінованість учнів;
- 10) вирішувати питання про призначення учителів, які викладатимуть у певному класі;
- 11) вивчати індивідуальні особливості розвитку учнів класу;
- 12) весту класну документацію;
- 13) брати участь у господарських справах;
- 14) організовувати первинний дитячий колектив;
- 15) проводити роботу з батьками.

4. Із запропонованих відповідей оберіть правильну

1. УСНА ПУБЛІЧНА СУПЕРЕЧКА ПІД ЧАС ОБГОВОРЕННЯ НАУКОВИХ, ПОЛІТИЧНИХ, МОРАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ З МЕТОЮ ПОШУКУ ІСТИНИ

- 1) диспут;
- 2) колективна творча справа;
- 3) свято;
- 4) етична бесіда.

2. СУКУПНІСТЬ ПЕВНИХ ДІЙ НА ЗАГАЛЬНУ КОРИСТЬ І РАДІСТЬ, У ПЛАНУВАННІ, ПРОВЕДЕННІ, ОБГОВОРЕННІ ЯКИХ БЕРУТЬ УЧАСТЬ УСІ ЧЛЕНИ КОЛЕКТИВУ

- 1) диспут;
- 2) колективна творча справа;
- 3) свято;
- 4) етична бесіда.

3. ФОРМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ, ЯКА СПРЯМОВАНА НА ОВОЛОДІННЯ УЧНЯМИ ЗНАННЯМИ НОРМ І ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ, СПОНУКАННЯ ДО ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ І НАВИЧОК МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ, СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

- 1) диспут;
- 2) колективна творча справа;
- 3) свято;
- 4) етична бесіда.

4. ФОРМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄ ПЕВНЕ ДІЙСТВО ВІДПОВІДНО ДО ЗАЗДАЛЕГІДЬ РОЗРОБЛЕНОГО СЮЖЕТУ

- 1) диспут;
- 2) колективна творча справа;
- 3) свято;
- 4) етична бесіда.

2 РІВЕНЬ

1. Дайте відповідь на запитання:

Які основні напрями роботи класного керівника?

2. Намалюйте схему.

Форми роботи класного керівника з дітьми.

3. Назвіть основні вимоги до плану роботи класного керівника.

4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Молодий педагог, у якого виникли негаразди з написанням плану роботи класного керівника, звернувся за порадою до колеги.

- Чого ти страждаєш, – відповів той. – Візьми старий план роботи, перепиши його, постав нові дати – і все готово.

Поясніть, який виховний результат може дати переписаний план роботи. Чому неможливо навіть хороший чужий план виховної роботи застосовувати у своєму класі?

3 РІВЕНЬ

1. Дайте відповідь на запитання.

Охарактеризуйте функції класного керівника?

2. Поясніть можливі причини недосконалості планів роботи класних керівників.

3. Складіть схему.

Функції класного керівника.

4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

У 9 класі більшість учнів негативно ставляться до виховних заходів, які проводить класний керівник у класі, і не відвідують їх.

Які помилки допущені класним керівником? Як необхідно планувати й організувати виховні заходи, щоб стимулювати активність учнів?

Тема 14.

РОБОТА КЛАСНОГО КЕРІВНИКА З БАТЬКАМИ УЧНІВ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Сім'я – це одночасно і середовище для дитини, і перший вихователь; виконує функцію відтворення населення і функцію передачі духовного багатства, культурних традицій народу, сім'ї.

Сімейне виховання – вид професійної педагогічної діяльності. Воно здійснюється батьками чи особами, які їх замінюють; розвиваються разом з розвитком суспільства, відбиває його успіхи, труднощі та суперечності.

Групи сімей за рівнем впливу їх на розвиток і формування дитини:

1. Сім'ї, в яких дружні стосунки між батьками і дітьми.
2. Сім'ї, в яких доброзичливі стосунки.
3. Батьки багато уваги приділяють матеріальному добробуту дітей, результатам успішності.
4. Сім'ї, в яких мають місце непедагогічні дії батьків: неповага до дитини, стеження, недовіра, тілесні покарання.
5. Неупорядковані сім'ї, в яких батьки конфліктують, часто бувають п'янки, погрози, виявляється жорстокість.

Типові помилки сімейного виховання:

1. Низька згуртованість і розбіжності думок членів сім'ї стосовно проблем виховання дітей.
2. Незнання батьками психологічних особливостей своєї дитини.
3. Гіперпротекція (гіперопіка) – це надмірне опікування дитиною, придушення її самостійності та ініціативи, прийняття за неї рішень, надмірний контроль дитини.
4. Гіпопротекція (гіпоопіка) – нестача опіки та контролю дитини з боку дорослих членів сім'ї, що іноді доходять до повної бездоглядності.
5. Емоційне відчуження – психологічна депривація дитини.
6. Виховання в культурі хвороби – це ситуація, при якій навіть незначна хвороба дитини дає їй особливі права, ставить дитину в центр уваги сім'ї.
7. Виховний контроль через почуття провини.

Стиль стосунків між батьками та їхніми дітьми:

- авторитарний стиль – характеризується суворістю стосовно дітей, погрозливим тоном, вимогою безвідмовного підпорядкування;

- ліберальний стиль – панує терпимість, усепощення батьків, демонстрація любові до дітей;

- демократичний стиль – батьки, гнучко мотивуючи свої дії та вимоги, твердо досягають позитивних вчинків дітей, у дитині цінується не лише слухняність, а й незалежність, ініціативність, почуття власної гідності.

Найважливіше завдання батьків – прищепити дітям правильне ставлення до праці, до навчання, як до свого найпершого обов'язку, виховати в них розуміння того, що навчання – це складна праця, яка є засобом підготовки до самостійного життя, до суспільної діяльності.

Основні напрями виховання дітей у сім'ї:

1. Формування світогляду і громадської активності, соціальних навичок.

2. Формування основ гуманістичної моралі.

3. Розумове виховання: розвиток пізнавальної активності; інтелектуальний розвиток.

4. Трудове виховання.

5. Формування естетично розвиненої та фізично здорової особистості в сім'ї.

Зміст виховання в сім'ї:

1. Фізичне виховання включає правильну організацію режиму дитячого життя, заняття спортом, загартування організму тощо.

2. Розумове виховання передбачає турботу батьків про збагачення дітей знаннями, формування усвідомлення потреби їх набувати. Розвиток пізнавального інтересу; позитивне ставлення до навчання.

3. Засвоєння основ моральної культури – це засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, норм взаємин між людьми.

4. Організація праці в сім'ї – виховання поваги до праці; людей праці, звичку працювати.

5. Економічне виховання в сім'ї.

6. Естетичне виховання – формування у дітей здібностей повноцінно сприймати, глибоко відчувати і розуміти прекрасне в природі, вчинках людей, у побуті, мистецтві.

Завдання у вихованні дітей:

1. Упевненість і створення самоцінності.

2. Розуміння переваг і вад у собі самому й у людей, які оточують.

3. Інтелектуальна допитливість.

4. Повага до добра і чесності, товаришування і терплячості.

5. Звичка спиратися на свої сили і відповідати за свої вчинки.

6. Уміння спілкуватися з людьми різного віку та інтелекту.

Педагогічні умови успішного виховання дітей у сім'ї:

1. Знання батьків про своїх дітей, їх позитивні та негативні риси.

2. Особистий приклад батьків, їх авторитет, характер стосунків у сім'ї.

3. Спільна діяльність, розумне спілкування.
4. Педагогічна культура батьків.

Форми роботи педагогів з батьками – це способи організації їх спільної діяльності та спілкування. Робота педагогічних колективів шкіл з батьками здійснюється у двох напрямках: організаційна робота школи з сім'єю та підвищення педагогічної культури батьків.

Організаційна робота школи з батьками містить:

1. Планування роботи школи і вчителя з батьками.
2. Вивчення сімей учнів.
3. Форми роботи вчителя з батьками.
4. Роботу з неблагонадійними сім'ями.

Форми роботи вчителя з батьками:

1. **Індивідуальні** – бесіди-консультації, бесіди-поради, педагогічні консилиуми.
2. **Групові** – засідання батьківського комітету, групові педагогічні консультації, класні батьківські зібрання, спільні бесіди, вечори.
3. **Колективні** – загальношкільні зібрання, конференції, колективні форми суспільно корисної праці, батьківські дні.
4. **Масові форми** – загальношкільні свята.

Педагогічна культура батьків – засвоєння досвіду виховання дітей у сім'ї, національних традицій, що вимагає організації педагогічної освіти батьків і стимулювання педагогічної самоосвіти з метою підвищення ефективності педагогічної діяльності в сім'ї.

Педагогічна освіта батьків включає проведення таких заходів:

- лекторії педагогічних знань;
- методичні конференції;
- семінари з обміну досвідом сімейного виховання;
- організацію виставок педагогічної літератури;
- перегляд та обговорення кінофільмів;
- випуск педагогічних бюлетенів;
- педагогічні практикуми;
- педагогічні секції при товаристві «Знання».

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Випишіть форми роботи з сім'єю, які запропонував у своїх книгах Ш. Амонашвілі.
2. Випишіть з книги А. Макаренка «Книга для батьків» детальні пояснення щодо особливостей вияву істинного і фальшивого авторитету у вашій сім'ї.
3. Зверніться до праці В. Сухомлинського «Батьківська педагогіка» і выпишіть цікаві міркування відомого педагога про особливості сімейного виховання, які були б для вас слухними як майбутнім батькам.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Із запропонованих відповідей оберіть правильні.

ВИДИ ФАЛЬШИВОГО БАТЬКІВСЬКОГО АВТОРИТЕТУ

- 1) авторитет знання;
- 2) авторитет підкупу;
- 3) авторитет сумління;
- 4) авторитет чванства;
- 5) авторитет вимогливості;
- 6) авторитет придушення;
- 7) авторитет відстані;
- 8) авторитет гонору;
- 9) авторитет педантизму;
- 10) авторитет вибору;
- 11) авторитет знання;
- 12) авторитет резонерства;
- 13) авторитет дружби;
- 14) авторитет залякування.

2. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. ВІДВІДУВАННЯ СІМ'Ї, ЗАПРОШЕННЯ БАТЬКІВ ДО ШКОЛИ,
ЛИСТУВАННЯ З БАТЬКАМИ

- 1) форма зв'язку школи та сім'ї;
- 2) індивідуальні форми зв'язку школи та сім'ї;
- 3) колективні форми зв'язку школи та сім'ї;
- 4) групові форми зв'язку школи та сім'ї.

2. БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ, ЛЕКЦІЇ ДЛЯ БАТЬКІВ, ЧИТАЦЬКІ
КОНФЕРЕНЦІЇ

- 1) форма зв'язку школи та сім'ї;
- 2) індивідуальні форми зв'язку школи та сім'ї;
- 3) колективні форми зв'язку школи та сім'ї;
- 4) групові форми зв'язку школи та сім'ї.

3. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. ФОРМИ РОБОТИ ШКОЛИ З СІМ'ЄЮ

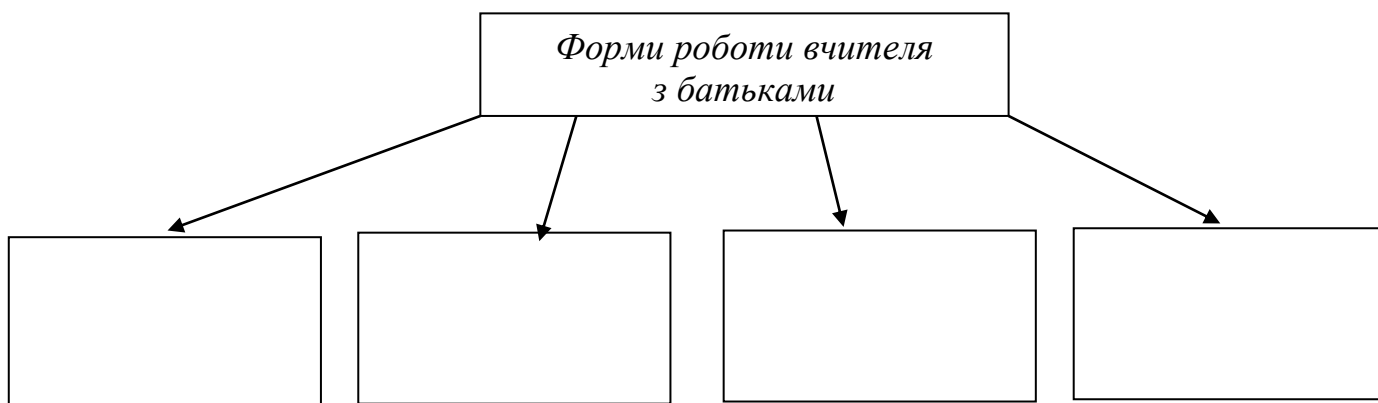
- 1) батьківські збори, консультації, батьківський комітет, конференції, лекції для батьків;
- 2) екскурсії, режим дня, пам'ятки, роз'яснення;
- 3) бесіди, поради, громадські думки, вечори, консиліуми;
- 4) заохочення, розповідь, бесіди.

2. БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ, БАТЬКІВСЬКІ ДНІ, ЛЕКТОРІЇ ДЛЯ БАТЬКІВ,
СЕМІНАРИ, ПРАКТИКУМИ ДЛЯ БАТЬКІВ

- 1) форми роботи школи з батьками;

- 2) засоби роботи школи з батьками;
3) завдання спілкування школи з батьками.
3. АВТОР КНИГИ «БАТЬКІВСЬКА ПЕДАГОГІКА»
1) В. Сухомлинський;
2) К. Ушинський;
3) А. Макаренко.
4. СТИЛЬ СТОСУНКІВ МІЖ БАТЬКАМИ І ЇХ ДІТЬМИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЄТЬСЯ СУВОРІСТЮ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ДІТЕЙ, ПОГРОЗЛИВИМ ТОНОМ
1) авторитарний;
2) ліберальний;
3) демократичний.
5. АВТОР РОБОТИ «ПРО БАТЬКІВСЬКИЙ АВТОРИТЕТ»
1) А. Макаренко;
2) Я. Коменський;
3) В. Сухомлинський.

4. Складіть схему.

5. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Батько восьмикласника Миколки прийшов за порадою до класного керівника щодо виховання сина. Батько скаржився, що син не слухає його і матір, пізно ввечері повертається додому, на зауваження не реагує.

Що б Ви порадили батькові як класний керівник?

2 РІВЕНЬ

1. Схарактеризуйте метод прикладу та авторитету у вихованні.
2. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.
1. ФУНКЦІЯ СІМ'Ї, ЩО ВИЗНАЧАЄ СТВОРЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ УМОВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ, ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БАТЬКІВ ЗА ЇЇ ВИХОВАННЯ
- 1) економічна функція сім'ї;
2) соціальна функція сім'ї;

-
- 3) психічна функція сім'ї;
 - 4) біологічна функція сім'ї.
2. ФУНКЦІЯ СІМ'Ї, ЩО ВИЗНАЧАЄ ЕМБРІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК І НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ
- 1) економічна функція сім'ї;
 - 2) соціальна функція сім'ї;
 - 3) психічна функція сім'ї;
 - 4) біологічна функція сім'ї.
3. ФУНКЦІЯ СІМ'Ї, ЩО ВИЗНАЧАЄ СТВОРЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ УМОВ ДЛЯ ДОСТАТНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОЇХ ДІТЕЙ ПОМІШКАННЯМ, ОДЯГОМ, ХАРЧУВАННЯМ, НЕОБХІДНИМИ ЗАСОБАМИ ДЛЯ ГРИ, РОЗВАГ, НАВЧАННЯ
- 1) економічна функція сім'ї;
 - 2) соціальна функція сім'ї;
 - 3) психічна функція сім'ї;
 - 4) біологічна функція сім'ї.
4. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «АВТОРИТЕТ»
- 1) особлива риса характеру людини, що дає їй змогу підпорядковувати собі інших людей;
 - 2) передбачає вплив батьків на своїх дітей на основі обов'язкових для виконання вимог до них;
 - 3) властивості окремої особи, групи чи організації, завдяки яким вони заслуговують на довіру і тому можуть впливати на погляди і поведінку інших людей в будь-якій сфері життя;
 - 4) якості людини, що забезпечують її одноосібну владу над іншими людьми;
 - 5) правильної відповіді немає.
5. ГРУПА, В ЯКІЙ ЗАЗНАЧЕНО ІСТИННИЙ БАТЬКІВСЬКИЙ АВТОРИТЕТ
- 1) авторитет любові до дітей; авторитет безмірної доброти; авторитет підкупу; авторитет педантизму;
 - 2) авторитет любові до дітей; авторитет знання; авторитет допомоги; авторитет вимогливості; авторитет правди; авторитет поваги;
 - 3) авторитет любові до дітей; авторитет взаємин «на коротку ногу»; авторитет допомоги; авторитет правди;
 - 4) авторитет любові до дітей; авторитет знання; авторитет допомоги; авторитет вимогливості.

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Дев'ятирічний Сашко живе з матір'ю. Тато два роки тому залишив сім'ю.

Живе окремо. Мати категорично не дозволяє синові зустрічатися з татом, брати від нього будь-які подарунки. Також не дозволяє колишньому чоловікові бувати у них удома. Батько намагається зустрічатися з сином за межами його рідної оселі, дарує йому цукерки, іграшки.

Оцініть поведінку матері та батька Сашика.
Як можна вплинути на вирішення конфлікту між батьками?
Чи варто педагогам втручатися у такі справи?

4. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. ГРУПА, ДО СКЛАДУ ЯКОЇ ВХОДЯТЬ ФОРМИ ЗВ'ЯЗКУ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї

1) батьківські збори,
відвідування сім'ї
школяра

2) індивідуальні, групові,
колективні

3) батьківській комітет,
батьківські збори,
запрошення батьків до
школи

4) лекції для батьків,
батьківські збори,
відвідування сім'ї
школяра

2. ГРУПА, ДО СКЛАДУ ЯКОЇ ВХОДЯТЬ КОЛЕКТИВНІ ФОРМИ ЗВ'ЯЗКУ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ТА СІМ'Ї

1) батьківські збори,
відвідування сім'ї
школяра

2) запрошення батьків
до школи,
листування з батьками

3) відвідування сім'ї,
запрошення батьків до
школи,
листування з батьками

4) лекції для батьків,
батьківські збори,
читацькі конференції

3. ГРУПА, ДО СКЛАДУ ЯКОЇ ВХОДЯТЬ ІНДИВІДУАЛЬНІ ФОРМИ ЗВ'ЯЗКУ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ТА СІМ'Ї

1) батьківські збори,
відвідування сім'ї
школяра

2) запрошення батьків
до школи,
листування з батьками

3) відвідування сім'ї,
запрошення батьків до
школи,
листування з батьками

4) лекції для батьків,
батьківські збори,
батьківський комітет,
читацькі конференції

5. Розкрийте основні напрямки роботи класного керівника з батьками вихованців.

6. Дайте відповідь на запитання:

Які особливості прояву фальшивого батьківського авторитету?

7. Заповніть таблицю.

Стилі стосунків між батьками та їх дітьми.

<i>Стиль</i>	<i>Характеристика</i>
Авторитарний	

8. Ваше ставлення до такої форми роботи, як відвідання вчителем сім'ї учня.

3 РІВЕНЬ

1. Розкрийте умови успішного виховання дітей у сім'ї.

2. Розкрийте особливості вияву справжнього авторитету.

3. Дайте відповідь на запитання:

Що означає морально-психологічна атмосфера в сім'ї і яку роль у її створенні можуть відігравати діти?

4. Складіть схему.

Форми зв'язку школи з батьками учнів.

5. Виділіть найбільш гострі сімейні проблеми, що впливають на виховання дітей.

6. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

У четвертому класі з'явилась нова дівчинка. Жила вона з матір'ю та двома меншими братами. Мати мало турбувалася про дочку. Тому вона часто запізнювалася до школи, приходила неохайна. З учнями дівчинка майже не спілкувалася, погано вчилася.

Що б Ви порадили класному керівнику в такій ситуації? Вкажіть основні форми та методи роботи класного керівника з дітьми з проблемних сімей.

Тема 15.

ДИТЯЧІ ТА МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Дитячі громадські організації – об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства.

Молодіжні громадські організації – об'єднання громадян віком від 14 до 28 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів.

Неформальні організації – групи людей, що виникли спонтанно і регулярно вступають у взаємодію для досягнення певної мети. **Н.о.** дестабілізуючого типу розбалансовують соціальний простір, порушують соціалізацію, знищують рівень національної та індивідуальної безпеки. Творчі **Н.о.** поліпшують соціальне поле, стимулюють творче зростання особистості. Взаємини членів **Н.о.** будуються на основі переважно суб'єктивного оцінювання і переваг (як правило, за шкалою: симпатія – антипатія).

Молодіжні та дитячі громадські організації створюються і діють на засадах добровільності, рівноправності її членів, самоврядування, законності та гласності, зокрема:

- молодіжні та дитячі громадські організації зобов'язані доводити до відома громадськості відомості про свою діяльність у формах, що не суперечать законодавству;

- інформація, що міститься у статутах, про склад керівних органів, про джерела матеріальних та інших надходжень, а також пов'язана з діяльністю молодіжних і дитячих громадських організацій, не є конфіденційною або іншою інформацією, яка охороняється законом.

Дитячі організації, які нині існують в Україні, *можна класифікувати так:*

1. Дитячі громадські об'єднання (різні організації, спілки, клуби, товариства, команди, загони, асоціації).

2. Дитячий рух – це сукупність дій і діяльності всіх дитячих (у тому числі підліткових та юнацьких) громадських об'єднань, які існують у регіоні.

Основні завдання діяльності дитячих організацій:

- задоволення потреб дітей у спілкуванні, спільній діяльності з метою реалізації вікових інтересів;
- включення дітей до громадського життя;
- організація набуття дітьми соціального досвіду;
- розвиток колективізму;
- формування готовності дітей до цивілізованих людських взаємин;
- захист дітей, їхніх прав, усебічний розвиток дітей;
- стимулювання і підтримка громадсько значущих ініціатив дитячих організацій;
- миротворча, екологічна, спортивна, політична, релігійна діяльність, військово-патріотичне виховання.

Особливості розвитку сучасних дитячих організацій:

- відтворення тих організацій, які існували раніше;
- виникнення нових;
- відмова об'єднань, організацій від масового охоплення;
- досвід створення власних програм діяльності;
- наявність мікрогруп у складі організації;
- зміна віку учасників організації від 8 років, можлива участь дорослих;
- створення досвіду взаємодії;
- інтенсивність дитячого руху є різною в різних областях, містах і селах;
- різноманітність організацій.

Допомога вчителя дитячим об'єднанням:

- сприяти гуманістично спрямованій діяльності дітей;
- передавати педагогічні знання і досвід роботи організаторської діяльності вожатим, активу дитячих організацій;
- здійснювати допомогу у визначенні конкретних соціально значущих справ;
- допомагати дитячим колективам у плануванні роботи, організації та проведенні конкретних занять і справ;
- стимулювати активність кожної дитини;
- допомагати в організації безперервної та систематичної діяльності дитячих об'єднань;
- координувати роботу школи, сім'ї в організації допомоги дитячим об'єднанням;
- здійснювати допомогу у створенні дитячих об'єднань за місцем проживання;
- безпосередньо брати участь у проведенні заходів дитячих організацій та об'єднань.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Вивчити статuti і положення, програми дитячих громадських організацій України.
2. Вивчити зміст і структуру наочності дитячих громадських організацій, що діють на базі школи (під час педагогічної практики).
3. Зробити запис спогадів учасників дитячих об'єднань минулих десятиліть (на основі свого села, міста, району).

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Заповніть таблицю.

<i>Форми об'єднань</i>	<i>Характеристика</i>
Дитячі громадські організації	
Молодіжні громадські організації	
Неформальні організації	
Дитячий рух	

2. Розкрийте роботу вчителя у дитячих об'єднаннях.
3. Назвіть громадські організації України, членами яких є діти.

2 РІВЕНЬ

1. Складіть схему.
Завдання діяльності дитячих організацій.

2. Поясніть суть громадської дитячої організації на Ваш вибір.

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

За невиконання піонерського доручення педагог-організатор школи повела хлопців до директора школи.

Дайте оцінку дії педагога-організатора.

3 РІВЕНЬ

1. Складіть характеристику однієї з дитячих (юнацьких) організацій.
2. Зробіть висновки щодо важливості педагогічної допомоги в системі виховної діяльності громадської організації дітей, підлітків і дорослих.
3. Дайте відповідь на запитання:

Що необхідно змінити в підготовці майбутнього вчителя до співробітництва з громадськими організаціями дітей, підлітків і дорослих?

Завдання для контрольної роботи з розділу «Теорія виховання»

1 варіант

1. Сутність виховання, його рушійна сила. Компоненти виховного процесу, взаємозв'язок між ними.
2. Завдання фізичного виховання, їх реалізація в освітньому процесі.
3. Сутність методів заохочення і покарання; види заохочення і покарання, що застосовуються в сучасній школі.

2 варіант

1. Чим зумовлюється мета і зміст виховання? Сутність усебічного гармонійного розвитку особистості.
2. Завдання трудового виховання, їх реалізація в освітньому процесі.
3. Сутність методу переконання, шляхи реалізації його вимог.

3 варіант

1. Назвіть принципи виховання. Сутність та шляхи реалізації принципів: зв'язок виховання з життям; урахування індивідуальних особливостей дітей.
2. Завдання естетичного виховання, їх реалізація в освітньому процесі.
3. Назвіть основні шляхи і форми позакласної та позашкільної виховної роботи з дітьми.

Розділ 3.

ДИДАКТИКА

Тема 1. Загальне поняття про дидактику. *Тема 2.* Процес навчання як цілісна система. *Тема 3.* Принципи навчання. *Тема 4.* Методи навчання. *Тема 5.* Зміст освіти. *Тема 6.* Форми організації навчання. *Тема 7.* Контроль і оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. *Завдання для контрольної роботи з розділу «Дидактика».*

МОДУЛЬ 1

Тема 1.

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ПРО ДИДАКТИКУ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Дидактика – галузь педагогіки, яка досліджує теорію освіти і навчання.

Дидактичні знання допомагають знайти відповідь на найважливіші питання будь-якої системи освіти: для чого, кого і як навчати.

Дидактика як наука описує наявні системи навчання, досліджує навчальний процес з метою його вдосконалення, розвиває нові ідеї, впливає на педагогічний процес. Отже, це – теоретична і нормативно-прикладна наука. Як теоретична наука вона вивчає реальний педагогічний процес, констатує певні факти, зв'язки, залежності, закономірності, прогнозує наслідки навчальної діяльності, моделює експеримент. Теоретичні знання – не «мертвий капітал». Вони повертаються до практики у вигляді висновків і рекомендацій, які є підставою для визначення змісту, вибору методів навчання, організації керівництва навчальною діяльністю учнів тощо. Таким чином, дидактика як наука має пояснювальну, перетворювальну і нормативно-прикладну функції.

Термін *дидактика* (від грец. Didaktikos – навчаю та Didasko – вивчаючий). Уперше це слово з'явилося у Німеччині в 1613 році. Саме тоді Кристофер Хельвіг та Йохим Юнг, аналізуючи діяльність відомого мовознавця і прихильника навчання рідною мовою Вольфганга Ратке (1572-1635р.р.),

підготували «Короткий звіт з дидактики, або Мистецтво навчання Ратихія». Вже з назви роботи випливає, що автори трактували дидактику як мистецтво навчання. З цього часу незмінними залишилися основні завдання дидактики – розробка проблем: чому навчати та як; коли, де, кого та навіщо вчити.

В аналогічному значенні вживав цей термін і Ян Амос Коменський (1592-1670) у праці «Велика дидактика» (1657). У різні періоди розвитку людства із зміною суспільних потреб виникали різні системи навчання. Одні дидактичні ідеї змінювалися іншими. Все, що витримало випробування часом, тією чи іншою мірою відображає в згорнутому вигляді сучасна дидактика. Перебудовні процеси в суспільстві, рух за незалежність держав прискорили процес реформування школи, а отже, зумовили появу нових дидактичних теорій. Зокрема, характерними для розвитку дидактики на початку 90-х років є спрямованість на розвиток особистості дитини і поява в зв'язку з цим різних підходів до визначення змісту та методичного забезпечення школи. З'являються авторські методики, в яких застосовуються нові дидактичні технології на засадах особистісно орієнтованого навчання.

Теоретична розробка питань: яким повинен бути процес навчання, як його треба здійснювати та використовувати для розвитку і формування особистості – зумовила виникнення і розвиток у педагогіці особливої наукової дисципліни, яка отримала назву дидактики.

Сучасна дидактика як галузь педагогіки вивчає проблеми освіти і навчання, головна функція яких – передача соціального досвіду молодим поколінням. У різні періоди розвитку людства дидактика як наука прагнула вивчати існуючі системи навчання, вдосконалювала їх або пропонувала нові.

Дидактика – це:

1) розділ педагогічної технології, який вивчає, досліджує, узагальнює принципи, закономірності, форми, методи та прийоми навчального процесу, їх вплив на формування в особистості учня знань, умінь і навичок, розвиток його світогляду та громадянської позиції;

2) галузь педагогіки, яка досліджує закономірності процесу навчання. Предметом Д. є загальна теорія навчання всіх предметів;

3) галузь педагогічної науки, що розкриває теоретичні засади освіти і навчання в їх найбільш загальному вигляді. Д. виявляє закономірності, принципи навчання, завдання, зміст освіти, форми і методи викладання і вміння, стимулювання і контролю в навчальному процесі для всіх предметів і на всіх вікових етапах навчання.

Основна мета дидактики – розкриття закономірностей успішного навчання.

Підґрунтям дидактики є і народна педагогіка, зокрема *етнопедагогіка*.

Основні поняття дидактики: мета освіти, процес навчання, викладання і навчання, зміст, принципи, методи і прийоми навчання; форми організації навчального процесу, структура навчальної діяльності; розвиток особистості, формування загально-навчальних умінь і навичок; діагностика і корекція результатів навчання.

Навчання – шлях здобуття освіти.

Процес навчання – взаємодія того, хто вчить (учителя), і того, хто навчається (учня), у засвоєнні та передачі знань, формуванні вмінь і навичок, розвитку розуму і пам'яті, здібностей і кваліфікації.

Під **освітою** слід розуміти оволодіння учнів науковими знаннями, практичними вміннями і навичками, розвиток їхніх розумово-пізнавальних та творчих здібностей, а також світогляду і морально-естетичної культури, внаслідок чого вони здобувають певні особисті образи та індивідуальну своєрідність.

Освіта – це процес і результат навчання, який містить суму знань з гуманітарного, технічного, науково-природничого циклів (загальна освіта); здобуття кваліфікації або професії (вища, середня, професійно-технічна освіта).

Основні проблеми, які розробляє дидактика:

- по-перше, вона визначає педагогічні основи змісту освіти;
- по-друге, досліджує суть, закономірності, принципи навчання, а також шляхи підвищення його розвивально-виховного впливу на учнів;
- по-третє, вивчає закономірності навчально-пізнавальної діяльності учнів і шляхи її активізації у процесі навчання;
- по-четверте, розробляє систему загальнопедагогічних методів навчання і умови їх найбільш ефективного використання;
- нарешті, важливою проблемою дидактики є розробка і вдосконалення організаційних форм навчальної роботи в освітніх закладах.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Ознайомтесь із міркуваннями Я. Коменського, К. Ушинського, В. Сухомлинського щодо завдань дидактики в системі освіти.
2. Ознайомтесь із Державною національною програмою «Освіта» і випишіть провідні завдання реформування дидактичних засад удосконалення освіти в Україні.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Із запропонованих відповідей оберіть правильну, пояснивши помилковість інших.

ЩО НАЗИВАЄТЬСЯ ДИДАКТИКОЮ?

 1. Дидактика вивчає методи навчання з певних дисциплін.
 2. Дидактика – це наука, що досліджує особливості діяльності вчителя.
 3. Предметом дидактики є методи навчання дітей.
 4. Дидактика – це галузь педагогіки, яка розробляє закономірності, принципи, форми і методи навчання та освіти.
2. Із запропонованих відповідей оберіть правильну, пояснивши її.

У ЯКУ ГРУПУ ВМІЩЕНІ ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ДИДАКТИКИ?

1. Освіта, знання, клас, підручник, комп'ютери, учитель, шкільні програми.
2. Навчання, освіта, методи, принципи, форми, засоби навчання, вміння, навички.
3. Принципи, засоби навчання, учні, урок, зошити, письмове приладдя, режим роботи, вміння, здібності.

3. Дайте відповідь на запитання:

Що означає слово «дидактика»?

4. Перерахуйте завдання дидактики як науки. Заповніть схему.

2 РІВЕНЬ

1. Схарактеризуйте предмет і завдання дидактики.

2. Дайте визначення найважливіших категорій дидактики:

Мета навчання –

Процес навчання –

Викладання –

Учіння –

Зміст –

3. Заповніть таблицю.

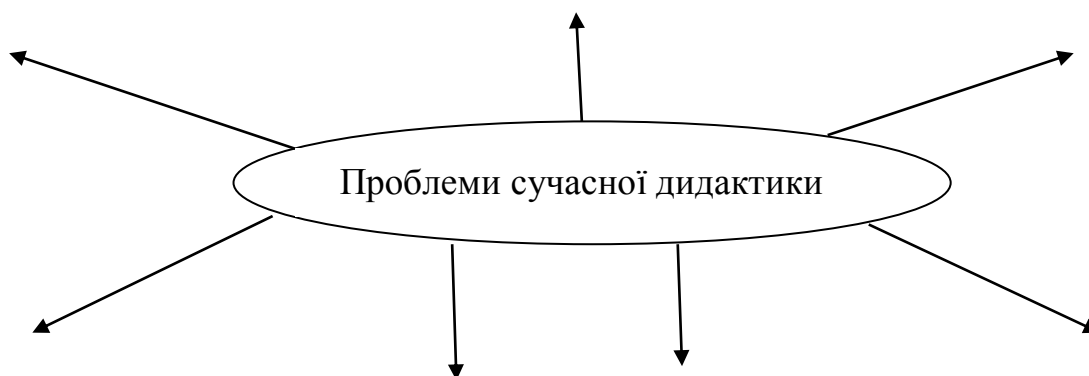
Дидактична концепція	Сутність	Позитивне	Недоліки
<i>Традиційна</i>			
<i>Педагогічно-центрична</i>			

4. Назвіть учених, які зробили вагомий внесок у розвиток дидактики.

Представники вітчизняної педагогічної думки	Представники зарубіжної теорії навчання
-	-

3 РІВЕНЬ

1. Назвіть основні дидактичні ідеї, які були обґрунтовані Я. Коменським, К. Ушинським.
2. Окресліть основні завдання реформування змісту освіти й організації процесу навчання, що викладені в Державній національній програмі «Освіта».
3. Опишіть власне бачення розвитку дидактики на найближчі 50 років. Передбачте можливі відкриття, що будуть зроблені у цій галузі.
4. Заповніть схему.

5. Чому дидактику вважають наукою? Наведіть аргументи «за» і «проти» цього твердження?

Тема 2.

ПРОЦЕС НАВЧАННЯ ЯК ЦІЛІСНА СИСТЕМА

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Навчання – цілеспрямований педагогічний процес організації стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності учнів, спрямованої на оволодіння науковими знаннями, вміннями і навичками, розвиток творчих здібностей, світогляду та морально-естетичних поглядів і переконань.

Ознаки навчання:

- організація засвоєння новим поколінням накопиченого суспільством соціального досвіду, що вимагає спільної діяльності вчителів і учнів;
- активність навчальної діяльності (інтелектуальної та практичної) суб'єкта навчання.

Навчальна проблема – це суб'єктивна модель об'єктивно наявного навчального проблемного завдання.

Процес навчання – це спеціально організована пізнавальна діяльність.

Процес навчання зумовлений метою освіти і характеризується взаємодією таких її компонентів: а) змісту навчання, тобто навчального предмета, в якому систематизовані знання (основи наук) для засвоєння учнями певного класу; б) викладання, тобто діяльність учителя, що полягає у формуванні в учнів мотивів навчання, у викладанні змісту предмета, в організації діяльності учнів, управлінні та керівництві їх самостійною роботою, спрямованою на вивчення і використання знань, у перевірці знань і вмінь; в) навчання, тобто всебічної діяльності учнів, зокрема розумових і фізичних дій; г) матеріальних засобів навчання (підручники, навчальні посібники, технічні засоби, прилади тощо).

Суть поняття процесу навчання розглядається як єдність діяльності вчителя і учнів, спрямована на озброєння останніх знаннями, вміннями, навичками та їхній розвиток і виховання.

Знання (інформація) – це загальний досвід людства, а засвоювати його – значить зробити інформацію, яку отримують, своєю власністю, вміти користуватися або застосовувати її у практичній і педагогічній діяльності.

Наукове знання – вірогідне, «неупереджене» знання, що досягається за допомогою специфічних способів, засобів, що забезпечують нейтралізацію суб'єктивності й упередженості. Сукупність цих засобів і критеріїв науковості змінюється в ході еволюції науки та суспільства.

Обсяг (повнота) знань визначається кількістю всіх елементів знання про вивчений об'єкт, які передбачає навчальна програма.

Оперативність знань передбачає вміння учня використовувати знання у стандартних однотипних умовах.

Глибина знань характеризується кількістю усвідомлених учнями істотних зв'язків і відношень у знаннях.

Уміння – це оволодіння способами (прийомами, діями) застосування знань, які вивчаються на практиці.

Навички розглядаються як складова частина вмінь, як автоматизовані дії, доведені до високої досконалості.

Натуральні засоби навчання – предмети реальної дійсності, ознайомлення з якими передбачене навчальною програмою.

Навчання як двосторонній процес включає діяльність учителя (викладання) і учнів (учіння). Дидактична суть навчання полягає в тому, що воно відбувається у постійній взаємодії двох діяльностей: викладання й учіння. Дві сторони навчання: освітня діяльність педагога і навчально-пізнавальна діяльність учнів.

Взаємодія – процеси впливу об'єктів (або суб'єктів) одне на одного, їх взаємну зумовленість і взаємозаміну, взаємний зв'язок соціальних явищ як на рівні суспільства в цілому, так і на рівні функціонування його окремих груп та індивідів.

Викладач – педагог, особа, яка передає, навчає, допомагає комусь опанувати певний зміст, способи діяльності тощо. Слово «викладати» має два значення: 1) розповідає, передає знання і 2) організовує навчання. Учень, засвоюючи, навчається – у нього відбувається процес учіння.

Викладання – термін, що характеризує роль учителя в навчальному процесі. *Викладання* передбачає: а) діяльність учителя з безпосередньої передачі знань учням; б) діяльність з організації навчально-пізнавальної діяльності учнів і керівництво нею.

Учіння – система пізнавальних дій учнів, спрямованих на розв'язування освітніх завдань.

Навчальне обладнання – це такі матеріальні засоби, які сприяють організації діяльності учнів у процесі навчання, вивільненню вчителя від виконання деяких функцій і створенню найбільш сприятливих умов для виконання їхньої діяльності (засоби навчання, технічні засоби, пристрої, меблі).

Навченість – сукупність інтелектуальних властивостей людини, від яких (за наявності та відносної рівності інших вихідних умов (вихідного мінімуму знань, позитивного ставлення до навчання тощо)) залежить продуктивність навчальної діяльності.

Найважливіші завдання процесу навчання:

- а) стимулювання навчально-пізнавальної активності учнів;
- б) організація їхньої пізнавальної діяльності, спрямованої на оволодіння науковими знаннями, вміннями, навичками;
- в) розвиток мислення, творчих здібностей та обдаровань;
- г) формування наукового світогляду і морально-естетичної культури;

д) удосконалення навчальних умінь і навичок.

Рушійна сила процесу навчання – основне протиріччя між постійно зростаючими вимогами суспільства до процесу навчання, які диктуються соціально-економічним прогресом й станом освіти в даний період.

У процесі навчання виділяється ще низка **протиріч**:

- між попереднім рівнем знань учнів і новими знаннями, які знімають попередні;
- між знаннями та вміннями їх застосовувати у своїй практичній діяльності;
- між рівнем ставлення учнів до учіння, що вимагається і який досягнуто;
- між більш складними пізнавальними завданнями і наявністю попередньо недостатніх для її вирішення засобів.

Функція (лат. *functio*) – виконання, відправлення.

Три функції процесу навчання:

Освітня функція передбачає засвоєння наукових знань, формування спеціальних і загальнонавчальних умінь і навичок.

Розвивальна функція передбачає процес «творіння» особистості, розвиваючи її сприйняття, волюву, емоційну та мотиваційну сфери.

Виховна функція передбачає розв'язання основних завдань у процесі навчання, формуючи світогляд, моральні, трудові, естетичні уявлення, погляди, переконання тощо.

Взаємозалежність завдань, змісту методів і форм навчання в навчальному процесі – закономірність навчання, яка виражається в урахуванні досягнень у розвитку сучасної педагогічної науки, що має відбитися в підручниках з їх постійним оновленням, а методи і форми навчання мають виражати ефективність розвитку логічного мислення, уміння школяра застосовувати теоретичні знання на практиці, виявляти власну ініціативу та нестандартність у прийнятті рішень.

Взаємозалежність процесів навчання, освіти, виховання, розвитку особистості – закономірність навчання, що виражається в умінні будувати навчальний процес на засадах гуманізації (доброти, людяності) з урахуванням свідомої дисципліни учня, впливати на формування позитивних рис школяра словом і власним прикладом; підходити до кожного учня індивідуально і на основі його інтересу, зацікавленості в отриманні знань, розвивати творчі здібності.

Типова структура процесу засвоєння знань:

1. **Сприймання** – відображення у свідомості людини окремих властивостей предметів і явищ, що впливають у цей момент на органи відчуття.

2. **Розуміння (осмислення)** – встановлення зв'язків між явищами та процесами, з'ясування призначення, розкриття причин, явищ або розкриття різноманітних залежностей.

3. **Узагальнення** передбачає виділення та об'єднання загальних значних рис предметів тощо.

4. *Закріплення* забезпечує міцне запам'ятовування, поглиблює знання, здійснює їх перенесення в нові ситуації, розвиває навчально-пізнавальні вміння та навички.

5. *Застосування* – вміння застосовувати знання на практиці у навчальному процесі та в житті.

Етапи навчального процесу:

1. Накопичення чуттєвого досвіду з різних джерел; сприйняття важливого і необхідного.
2. Засвоєння нового матеріалу.
3. Підготовка до етапу ознайомлення з новим матеріалом.
4. Етап узагальнення, повторення.

Етапи пізнавального процесу:

1. Сприйняття учнями навчального матеріалу.
2. Осмислення навчального матеріалу.
3. Пізнавальна діяльність, спрямована на запам'ятовування навчального.
4. Застосування знань на практиці.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Ознайомтесь зі змістом Державної національної програми «Освіта» і випишіть завдання удосконалення навчального процесу.
2. Доберіть приклади з власного життя стосовно ролі і впливу мотивів навчання на вашу власну пізнавальну діяльність.
3. Випишіть важливі міркування з педагогічних праць Я. Коменського, К. Ушинського, В. Сухомлинського, які стосуються сутності навчання.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Із запропонованих відповідей оберіть одну, довівши її правильність.

А. ЩО НАЗИВАЄТЬСЯ НАВЧАННЯМ?

1. Навчання передбачає озброєння учнів методами навчальної діяльності, в результаті якого буде здійснюватися їхній розумовий розвиток.
2. Навчання – це цілеспрямована взаємодія вчителя та учнів, скерована на озброєння учнів знаннями, уміннями, навичками, підготовку їх до активної життєвої діяльності.
3. Навчання – це діяльність учнів, в результаті якої здійснюється розвиток інтелектуальних можливостей особистості.
4. Під навчання слід розуміти систему впливу педагога на особистість учня з метою всебічного виховання.

Б. ЩО ВИ РОЗУМІЄТЕ ПІД РУШІЙНОЮ СИЛОЮ НАВЧАННЯ?

1. Рушійною силою процесу навчання є наявність взаємозв'язку між знаннями і незнаннями.

2. Протиріччя між бажаннями і знаннями у процесі навчання і виступають основою рушійної сили.
3. Рушійна сила – це рух від початкового рівня знань до бажаного.
4. Сенс рушійної сили полягає у спонукальній діяльності вчителя.
5. Правильної відповіді немає.

Вивчивши педагогічну літературу з теми «Протиріччя процесу навчання» дайте доказову відповідь.

ЯКИЙ ІЗ НАВЕДЕНИХ ЛАНЦЮГІВ ВІДОБРАЖАЄ ПІЗНАННЯ ЯК НАУКУ ІСТИНИ?

1. Абстрактне мислення ↔ Живе споглядання ↔ Практика.
2. Живе споглядання ↔ Абстрактне мислення ↔ Практика.
3. Корисність знань ↔ Істинність знань.
4. Закони природи ↔ Розум ↔ Діяльність.

2. Складіть схему пізнання як науку істини.

3. Заповніть таблицю.

Функції процесу навчання

№	Функція	Передбачає
1.		

4. Назвіть категорійні ознаки (ключові слова) поняття «процес навчання».

•

5. Назвіть способи самоконтролю у навчанні.

•

6. Із запропонованих відповідей виберіть правильну.

1. ПРОЦЕС НАВЧАННЯ – ЦЕ

- а) цілеспрямована діяльність викладача, спрямована на озброєння учнів знаннями, навичками та їхній розвиток;
- б) різновид пізнавального процесу;
- в) передача вчителем повного обсягу інформації;
- г) двобічний процес діяльності вчителя й учнів.

2. РУШІЙНОЮ СИЛОЮ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ Є:

- а) суперечності;
- б) функції виховання;
- в) цілеспрямованість процесу навчання;
- г) мета навчання.

3. ФУНКЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ:

- а) виховання, перевиховання, самовиховання;
- б) освіта, виховання, розвиток;
- в) самоосвіта, розвиток, виховання;
- г) знання, виховання, розвиток особистості.

4. ДИДАКТИКА – ЦЕ

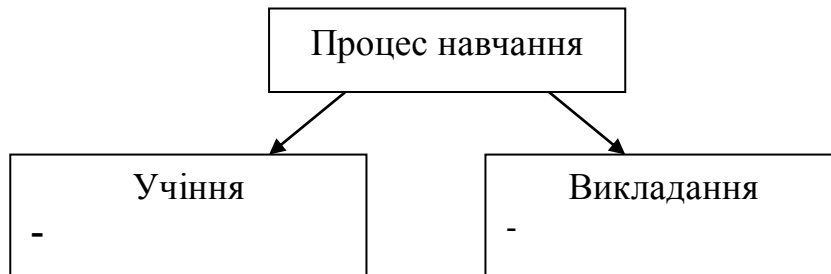
- а) загальне мистецтво навчати всіх усьому;

- б) наукова про виховання моральних якостей школярів;
- в) самостійний розділ педагогічної науки, що вивчає загальні закономірності процесу навчання та освіти;
- г) наука про навчання молодого покоління.

5. **ЩО НАЗИВАЄТЬСЯ НАВЧАННЯМ?**

- а) навчання передбачає озброєння учнів методами навчальної діяльності, у результаті якого буде здійснюватися їхній розумовий розвиток;
- б) навчання – це цілеспрямована взаємодія вчителя та учнів, скерована на озброєння учнів знаннями, уміннями, навичками, підготовку їх до активної життєвої діяльності;
- в) навчання – це діяльність учнів, у результаті якої здійснюється розвиток інтелектуальних можливостей особистості;
- г) під навчанням слід розуміти систему впливу педагога на особистість учня з метою всебічного виховання.

- 7. Проаналізувавши 2-3 підручники або навчальні посібники з педагогіки назвіть основні риси викладання.
- 8. Ознайомившись зі змістом Державної національної програми «Освіта», перерахуйте завдання сучасної дидактики.
- 9. Заповніть схему.

2 РІВЕНЬ

- 1. Дайте відповідь на запитання:
В чому полягає єдність і специфіка процесу пізнання і навчання?
- 2. Дайте відповідь на запитання:
Як розуміти двобічний характер процесу навчання?
- 3. Складіть схему «Основні структурні компоненти процесу навчання».
- 4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

В учительській виникла суперечка. Одні вчителі вважали, що основою основ навчання є здатність вчителя формувати «апетит» до знань, уміння зробити кожен урок цікавим.

Інші підкреслювали принципове значення вміння долати труднощі, згадуючи відомий вираз щодо відсутності торованих стежок у науці, і визнавали думку перших помилковою. Вони вважали, що цікаве навчання привчає лише до цікавої роботи, а в житті доводиться займатися буденними, часом нудними, але потрібними справами.

Хто правий? Яке мусить бути сучасне навчання?

5. Проаналізуйте два протилежних вчинки вчителя в подібних ситуаціях.

Учень прийшов до школи після хвороби. Хлопчик хвилюється і сором'язливо входить до класної кімнати. Вчителька радісно вітає його: «Діти, дивіться, Микола прийшов! Як себе почуваєш? Нога не болить? Тоді добре! Ходи дуже обережно! Діти, давайте оберемо Миколі зручне місце!» Діти, перебиваючи один одного, почали пропонувати хлопцеві місце поряд із собою. Микола навіть засіяв на radoщах... Людяність, теплота зустрічі підбадьорила його.

А ось другий варіант зустрічі учня в подібній ситуації, при якому вчителька обмежилась тим, що суворо запитала: «Довідку приніс? Поклади на стіл!».

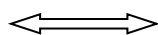
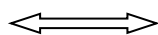
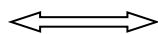
Які наслідки можуть бути для дитини при описаних відношеннях до неї з боку вчителя? Запропонуйте власний варіант зустрічі.

6. Дайте відповідь на запитання:

Чому навчання визначаємо як «процес»?

7. Назвіть рушійні сили процесу навчання.

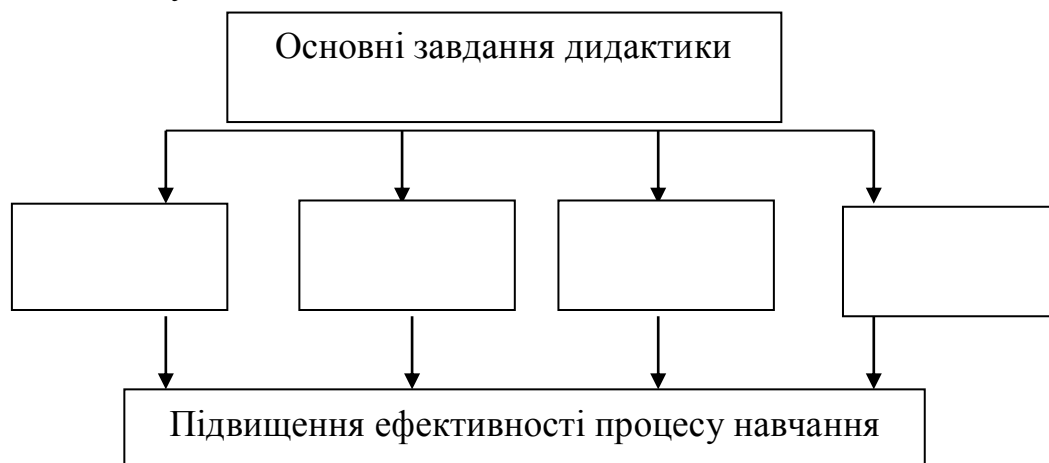
Суперечності між

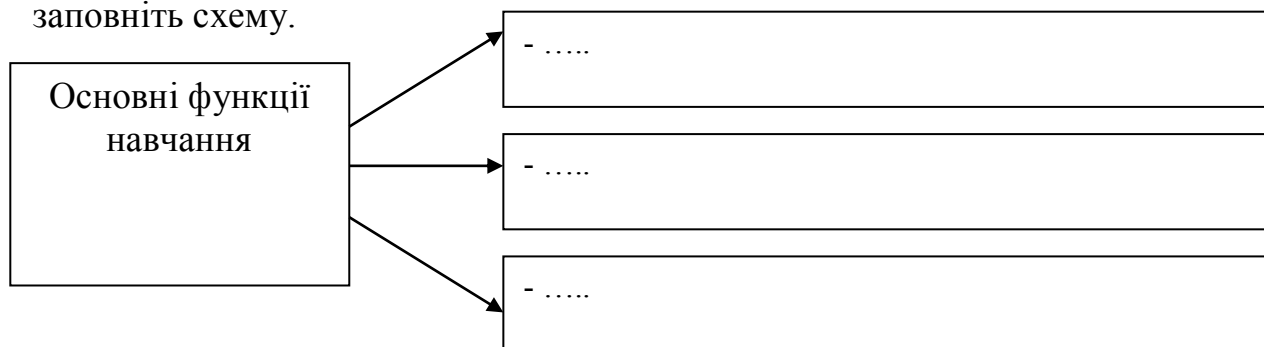
8. Ознайомтесь зі змістом «Національної доктрини розвитку освіти України XXI століття» і заповніть схему:

9. Доповніть схему.

10. Законспекуйте питання теми: «Поняття процесу навчання, його функції» та заповніть схему.

3 РІВЕНЬ

1. Проаналізуйте думку Я. Коменського «Альфою і омегою нашої дидактики хай буде пошук і відкриття способу, за яким учителі менше б учили, а учні більше б учились» з погляду її актуальності.

2. Сформулюйте для себе як майбутнього учителя 10-12 правил організації навчального процесу на науковій основі.

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

«Який упертий цей Толя Іванов... Ніколи він не слухає пояснення, завжди крутиться, розмовляє, відволікає інших. Що з ним робити, як зацікавити?» Яюсь після уроків Євгенія Павлівна зупинила Анатолія в коридорі.

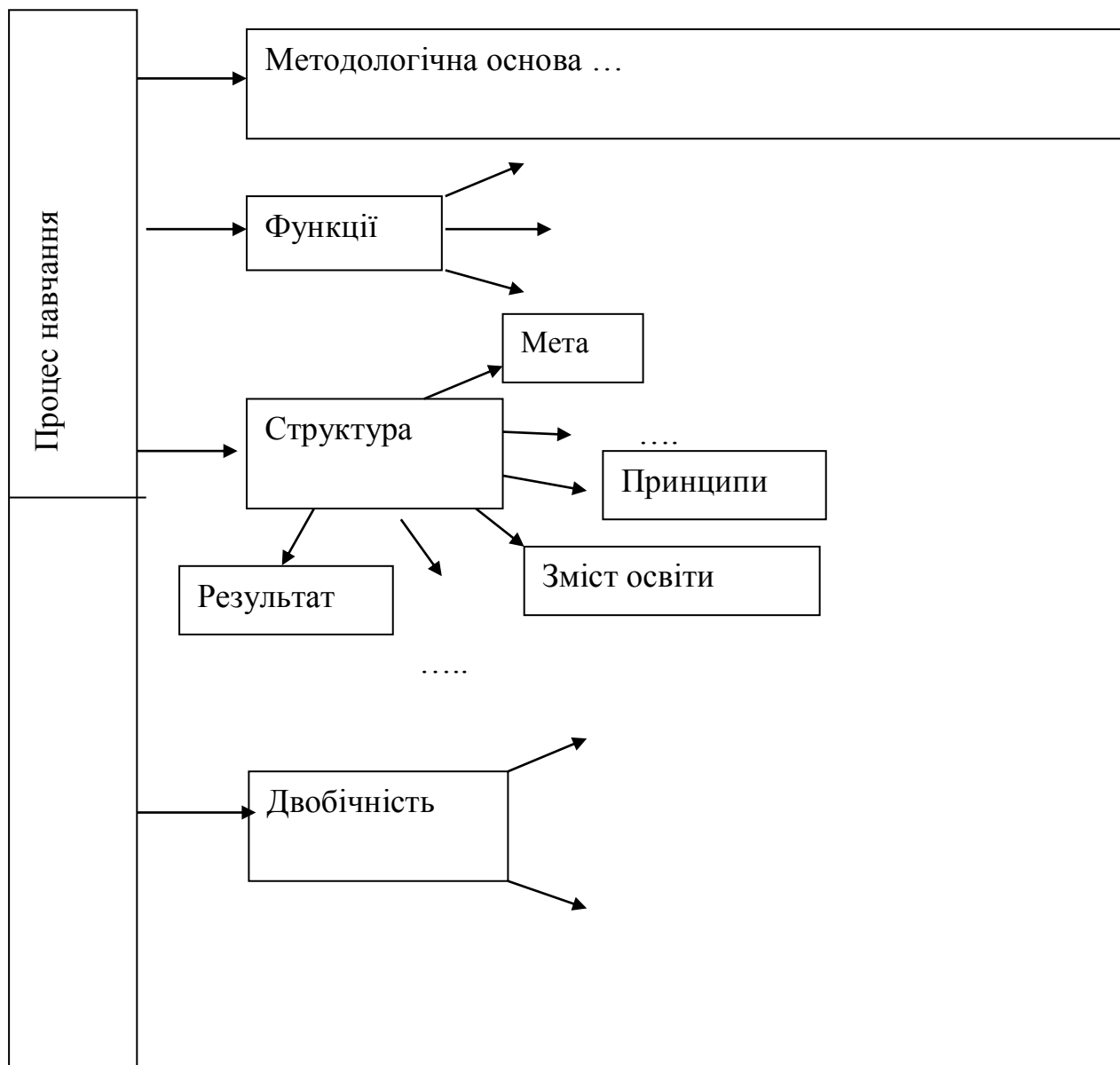
- Хочеш, скажу тобі по секрету, про що завтра піде мова на моєму уроці?

Наступного дня Толя, здивувавши весь клас, підняв руку і відповів на запитання вчителя. А на перерві він підійшов до Євгенії Павлівни, і, засмутившись, запитав:

- Скажіть, будь ласка, про що ви будете завтра розповідати?

Оцініть засоби досягнення подібного успіху. Чи можна оцінити дії вчителя як антипедагогічні? Запропонуйте власні варіанти.

4. Допишіть схему.

5. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

На уроці природознавства вивчали тему «Овочі». Учителька принесла у клас і поклала на стіл картоплю, буряк, моркву, редьку, перець, баклажан, цибулю, часник, помідор. Учні із захопленням розглядали різноманітність овочів, які були зібрані разом. Вони не знали назви окремих овочів. Учителька запропонувала дітям записати у зошитах назву кожного з них. Коротко ознайомились, де і як вирощують овочі, для чого їх використовують, що можна приготувати з них.

Робота продовжувалась і на другому уроці. Учителька читала невеликі оповідання про «життя» тих чи інших овочів. Учні запропонували написати оповідання-казку про улюблений овоч («Як картопля поріднилася з квасолею», «Чому почервонів помідор» тощо).

Проаналізуйте, яким чином вивчення теми відповідало вимогам процесу пізнання? Якою мірою на цих уроках були реалізовані структурні компоненти процесу учіння?

6. Поміркуйте над думкою видатного педагога В. Сухомлинського.

«Не може бути дітей, які не хотіли би навчатися, небажання – лінь. Кожна нова ланка в цьому ланцюжку пороків стає все міцнішою і розірвати її з часом буде складніше. Головний засіб попередження цих вад – вчити вихованців самостійно працювати в молодшому віці».

7. Назвіть і поясніть найвагоміші, на Ваш погляд, проблеми процесу навчання.

8. Допишіть.

Проблеми дидактики
-
-

Проблеми сучасної дидактики
-
-

9. Поясніть, користуючись логічною схемою, зв'язок між поняттями «процес навчання» – «учіння» – «засвоєння».

10. Назвіть категоріальні ознаки (ключові слова) в означенні поняття «процес навчання». Поясніть свій вибір.

11. Розкрийте сутність поняття «структура навчання». Проаналізуйте елементи структури процесу навчання і знайдіть зв'язки, що існують між ними.

12. Дайте порівняльну характеристику (у вигляді схеми або таблиці) пояснювально-ілюстративного, проблемного, програмованого підходів до процесу навчання, спираючись на переваги та недоліки кожного з них.

Тема 3.

ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Принципи навчання – категорія дидактики, що характеризує способи запровадження законів навчання відповідно до мети виховання й освіти. Принципи навчання визначають зміст, методи й організацію навчання разом з правилами навчання і є для педагогів надійним керівництвом до дії.

Правила дидактики – це способи реалізації основних вимог. Вони підпорядковуються принципам, визначають характер окремих прийомів діяльності вчителя і учня.

До принципів навчання у сучасній педагогіці відносять:

- принцип гуманістичної цілеспрямованості – навчання і виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості, соціально активної та гуманної з урахуванням її індивідуальних особливостей та соціальних умов;

- принцип зв'язку з життям – завдання, що вирішуються суспільством, колективом, родиною, самою особистістю;

- принцип співробітництва і співдружності викладача, учнів, шкільних колективів, сім'ї, громадськості, трудових колективів у досягненні визначених завдань навчання;

- принцип єдності загального, політехнічного, трудового та професійного навчання;

- принцип науковості в організації навчання – розробка цілей, змісту, добір методів і форм організації навчання, розробка новітніх технологій тощо;

- принцип наочності, єдності абстрактного та конкретного (матеріально-предметного, наочно-образного, словесно-знакового та абстрактного);

- принцип доступності у навчанні, єдності наукового й емпіричного, урахування індивідуальних рівнів розвитку творчих здібностей учнів;

- принцип міцності знань;

- принцип наступності, системності, послідовності в реалізації змісту й використання технологій, методів і форм організації на різних етапах навчання.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Випишіть із праць Я. Коменського, К. Ушинського, В. Сухомлинського міркування про сутність і особливості реалізації вимог певних принципів навчання.

2. Відвідайте 2-3 уроки і проаналізуйте, якою мірою під час них були реалізовані вимоги певних принципів навчання.
3. Підготуйте виступ «Сутність взаємозв'язку та взаємодії принципів навчання у практичній діяльності вчителя».
4. Проаналізуйте класифікації принципів навчання у підручниках педагогіки різних авторів.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Із запропонованих відповідей оберіть правильну, пояснивши її.
ЩО НАЗИВАЮТЬ ПРИНЦИПАМИ НАВЧАННЯ?
 1. Принципи навчання виражають загальні закономірності та методи викладацької роботи вчителя відповідно до потреб суспільства.
 2. Принципи дидактики – це вихідні положення, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчальної роботи відповідно до мети виховання та навчання.
 3. Принципи навчання – це правила і закономірності, що вказують на шляхи організації пізнавальної діяльності учнів.
 4. Правильної відповіді немає.
2. Із запропонованих відповідей оберіть правильну, пояснивши її
ЯКІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ІЛЮСТРУЮТЬ ПОДАНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ?
 1. «Учіння із захопленням» та «Не захоплюйтесь захопленням у навчанні».
 2. О. Герцен: «Завдання педагогіки – зробити науку до того зрозумілою і засвоюваною, щоб змусити її говорити простою, звичайною мовою».
 3. Д. Менделєєв: «Знання без виховання – це меч у руках божевільного».
 4. А. Дістерверг: «Не в кількості знань полягає освіта, а в повному розумінні та вмілому застосуванні всього того, що знаєш».
3. Допишіть визначення:
Принцип ...
Принципи навчання ...
Закон...
Закономірності ...
Правила навчання ...
4. Перерахуйте правила реалізації принципу науковості навчання або (систематичності і послідовності; активності і самостійності; наочності чи доступності).

-
5. Із запропонованих відповідей оберіть правильну, обґрунтувавши її.
1. **ЯКЕ З НАВЕДЕНИХ НИЖЧЕ ВИЗНАЧЕНЬ ДИДАКТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ Є ПРАВИЛЬНИМ І ЧОМУ?**
 - А. Принципи навчання – це вихідні положення, що визначають діяльність педагога і характер навчально-пізнавальної діяльності учнів.
 - Б. Принципи навчання – це система найважливіших вимог, дотримання яких забезпечує ефективне та якісне функціонування дидактичного процесу.
 - В. Принципи навчання – це норми дидактичної поведінки, дотримання яких дає змогу педагогові ознайомити учнів з основними професійними знаннями, формувати практичні навички та вміння, розвивати розумові та фізичні здібності, формувати особистість учня, а також заохочувати до самоосвіти.
 2. **У ЧОМУ ПОЛЯГАЄ ВІДМІННІСТЬ ДИДАКТИЧНОГО ПРИНЦИПУ ВІД ДИДАКТИЧНОГО ПРАВИЛА?**
 - А. Правило виражає загальну закономірність, а дидактичний принцип підпорядкований правилу.
 - Б. Правило можна змінювати, а дидактичний принцип виражає незмінну закономірність навчального процесу.
 - В. Правило конкретизує принцип навчання. Правило вказує вчителю, як слід у практичній діяльності реалізувати дидактичний принцип.
 - Г. Дидактичний принцип має характер об'єктивної закономірності, а правило – суб'єктивне положення.
 - Д. Правильної відповіді немає.
6. Дайте аргументовану відповідь на запитання:
Чи є кількість принципів, їх визначення постійними?
7. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.
З метою встановлення зв'язків як окремих, так і узагальнених, як поодиноких, так і сукупних, учитель мови запропонував учням пізнавальне завдання: «Чому тим самим словом у таких сполученнях позначено різні ознаки: глуха людина, глухий сплеск води, глухий ліс».
З яких дидактичних принципів виходить учитель, пропонуючи на уроці пізнавальні завдання такого типу?
8. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.
1. **ДО ЯКОГО ПРИНЦИПУ ВИ ВІДНЕСЕТЕ ПРАВИЛО: «ПРАЦЮЮЧИ З УСІМ КЛАСОМ, ПАМ'ЯТАЙ ПРО КОЖНОГО УЧНЯ»?**
 - а) систематичність і послідовність навчання;
 - б) свідомість і активність навчання;
 - в) індивідуальний і диференційований підхід у навчанні;
 - г) міцність знань;
 - д) правильної відповіді немає.

-
2. НАЗВІТЬ ПРИНЦИП НАВЧАННЯ, ЗАСТОСУВАННЯ ЯКОГО РОЗКРИВАЄ ПРАВИЛО: «ВСЕ, ЩО ТІЛЬКИ МОЖНА, НАДАВАТИ ДЛЯ СПРИЙНЯТТЯ ОРГАНАМ ВІДЧУТТІВ»
 - а) свідомості й активності;
 - б) систематичності та послідовності;
 - в) доступності;
 - г) наочності.
 3. ДО ЯКОГО ПРИНЦИПУ НАВЧАННЯ СЛІД ВІДНЕСТИ ПРАВИЛА: «ВІД ЛЕГКОГО ДО ВАЖКОГО, ВІД ВІДОМОГО ДО НЕВІДОМОГО, ВІД ПРОСТОГО ДО СКЛАДНОГО»?
 - а) наочності;
 - б) науковості;
 - в) доступності;
 - г) зв'язку теорії з практикою.

2 РІВЕНЬ

1. Розкрийте взаємозв'язок принципів навчання.
2. Поясніть співвідношення понять: «закономірність», «принцип», «правило».
3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Учень другого класу відстав в усній лічбі. На думку вчительки, хлопчик надто повільно виконує дії, яких вимагали від нього. Обстеження учня виявило зовсім інше: хлопчик виконував дії дуже швидко, але не в мовленевій, а в «матеріальній формі», використовуючи власні пальці. Перебирав він їх з блискавичною швидкістю, проте дуже відставав від інших учнів, які вже оперували поняттями.

Ігнорування яких дидактичних принципів призвело до одностороннього розвитку мислення учня?

4. Дайте відповідь на запитання:

У чому полягає значення знання закономірностей і принципів навчання для вчителя?

5. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Викладач пише на дошці три нерівноцінних за складністю завдання і говорить класу:

- Сильні! Виконуйте завдання, які написані на лівій частині дошки. Слабкі будуть працювати над завданням, яке розміщене на правій частині дошки, всі інші виконують завдання, яке написано посередині...

Кожному дається право визначити, до якої групи себе віднести, враховуючи свої сили, і яке завдання слід виконувати.

Які докази Ви можете навести на захист чи проти цього прийому?

6. Виберіть варіант вирішення педагогічної ситуації.

Молода вчителька української мови проводить свій перший урок у 6-му класі. Приблизно на десятій хвилині уроку в класі лунає підкахикування, одразу після якого всі учнівські портфелі «падають» на підлогу.

До якого варіанту дії вчительки Ви схиляєтесь? Чому?

1. Промовляє з інтонацією доброго жарту: «Мабуть, це «відлуння» індійського землетрусу. Залишіть портфелі, будь ласка, на підлозі. Те, що ваші речі попадали – нестрашно. Головне, щоб ваші голови завжди були на місці, тоді можна буде вирішити будь-яку проблему».

2. Зауважує: «Не відволікайтеся. Міру терпіння один одного з'ясуємо пізніше».

3. Висловлюється: «Бідний портфель! Які тільки функції йому не доводиться виконувати у школі».

4. Запропонуйте свій варіант.

7. Чи згодні ви з думкою однієї вчительки: «Хто не встигає з навчанням, той завжди буде не встигати, скільки його не підтягуй. Він тільки зникає, щоб його підтягували»? Поясніть відповідь.

8. Заповніть таблицю.

Принцип	Правила
Наочність навчання –	1.
Науковості навчання –	1.
Доступності навчання у його зв'язку з індивідуальними та віковими особливостями учнів –	1.
Зв'язку навчання з життям -	1.
Систематичності навчання –	1.
Активності, самостійності та свідомості навчання –	1.
Емоційності навчання -	1.
Індивідуалізації та диференціації навчання –	1.

9. Змодельуйте опорну схему взаємозв'язку між закономірностями та принципами навчання.

3 РІВЕНЬ

1. Дайте відповідь на запитання:

Які закономірності є специфічними для процесу навчання? Назвіть та розкрийте їх суть.

2. Визначте (схематично) співвідношення понять: «закономірність», «принцип», «правило».

3. Дайте відповідь на запитання:

У чому суть взаємозв'язку та взаємодії принципів навчання у практичній діяльності вчителя?

4. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

На уроці математики в 7-му класі вивчали тему: «Площа трикутника». Учителька використовувала багато наочних посібників, спонукала учнів до самостійних міркувань, розуміння сутності площі трикутника через вимір площі паралелограма. Розв'язали кілька задач. Учителька показала, як важливо володіти цими вміннями для розв'язання певних завдань на виробництві, будівництві, у сільському господарстві. Урок пройшов цікаво, учні були дуже активними і панувала робоча дисципліна.

Вимоги яких принципів навчання були реалізовані на цьому уроці?

5. Заповніть таблицю.

Система принципів навчання

За Ю. Бабанським, В. Загв'язинським, М. Скаткіним	За В. Лозовою, Г. Троцько
-			

6. Дайте відповідь на запитання:

Яка різниця між трактуванням принципу наочності Я. Коменським та сучасною дидактикою?

7. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

На останній за розкладом урок до вчителя прийшла група колег, директор школи. Проаналізувавши урок, директор зробив зауваження: «Уважаю, що ви зловжили елементами зацікавленості на уроці». Учитель відповів: «Так, на цьому уроці я використовував цікавий матеріал у більшому обсязі, ніж звичайно, але за даних умов це був оптимальний варіант».

З ким Ви згодні? Поясніть, чому?

8. Проаналізуйте одну тему підручника зі «свого» предмета з погляду реалізації в ньому певних принципів навчання.

МОДУЛЬ 2

Тема 4.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Слово «метод» походить від грецького слова *methodos* – шлях до мети, спосіб пізнання явищ природи і суспільства.

Метод навчання – це упорядкована за певним принципом спільна цілеспрямована діяльність учителя та учнів, що становить собою систему прийомів або способів і спрямована на розв’язання освітніх завдань.

Методи навчання поділяють на загальні та спеціальні. Під загальними у сучасній педагогіці розуміють методи, що застосовуються у школі при вивченні різних навчальних предметів. Спеціальними вважають такі, що застосовуються при вивченні окремих дисциплін. Таке розуміння загальних і спеціальних методів навчання хоч і є найбільш поширеним у сучасній педагогіці, проте потребує уточнення з методологічних позицій – з погляду співвідношення загального, одиничного й особливого. Відзначимо, що у спеціальних методах навчання з окремих предметів є багато спільного. До загальних ознак відносимо часткові прийоми вивчення окремих предметів. Спільні сторони прийомів навчання впливають із загальних дидактичних методів і входять до змісту загальної дидактики. Точне визначення спеціальних методів навчання щодо окремих предметів є завданням окремих методик, які вони вирішують на основі загальної дидактики. У цьому єдність одиничного та загального. Загальні та спеціальні методи тісно пов’язані та доповнюють один одного. Ось чому не можна відривати проблем загальних методів навчання від проблем спеціальних методів, як і проблем загальної дидактики від проблем окремих методик.

Метод навчання є поняттям багатовимірним і багатозначним, тому може розглядатися на основі виділення цілої низки ознак для його характеристики. У зв’язку з цим виникає потреба певної систематизації та впорядкування методів навчання, тобто їх класифікації – розподілу на групи за певними ознаками. Одне з найважливіших завдань класифікації – виступати засобом систематизації науково-теоретичного знання про методи навчання.

Незалежно від ознаки, за якою проведена класифікація, кожен метод зберігає свої істотні зовнішні характеристики в різних умовах навчання.

У сучасній педагогіці не існує єдиного підходу до класифікації і групувань методів навчання.

Класифікація методів навчання

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів.

1.1. За джерелом передачі та сприймання навчального матеріалу.

1.1.1. Словесні методи.

Розповідь є послідовним викладенням питань, присвячених переважно повідомленню фактів.

Види розповіді:

Розповідь-опис – послідовний виклад ознак, особливостей, властивостей, якостей предметів і явищ навколишньої дійсності.

Художня розповідь – багата на образні засоби мовлення (порівняння, епітети), звернена до уяви та емоцій дітей.

Науково-популярна розповідь – заснована на аналізі фактичного матеріалу.

Розповідь-пояснення – використовується у випадках, коли треба не просто передати певну інформацію, а розкрити в логічній послідовності, доказово розповісти про певні причиново-наслідкові зв'язки, залежність між об'єктами, розкрити суть способів дій, які слід чітко запам'ятати.

1.1.2. *Пояснення* – доказовий виклад матеріалу вчителем, пов'язаний з вивченням правил, математичних дій, законів, явищ.

1.1.3. *Бесіда* – це діалогічний метод навчання, при якому вчитель за допомогою вдало поставлених запитань спонукає учнів або відтворювати раніше набуті знання, або самостійно доходити висновків – узагальнення на основі засвоєного фактичного матеріалу.

Види бесід:

1) за дидактичною метою (вступна, пояснювальна, бесіда-повторення, підсумкова, контрольна бесіда);

2) за рівнем пізнавальної активності (евристична, катехізична)

3) за формою проведення (фронтальна, індивідуальна).

1.1.4. *Дискусія, диспут.*

Дискусія – суперечка, обговорення будь-якого питання.

Диспут – це публічна суперечка на наукову або суспільно важливу тему.

1.1.5. *Шкільна лекція* – застосовується для викладення широкого за змістом матеріалу, нерідко узагальнювального характеру.

1.1.6. *Робота з книгою* – організація самостійної роботи учнів над друкованим текстом.

1.1.7. *Дидактичні ігри* – різновид ігор за правилами.

1.2. Наочні методи.

1.2.1. *Ілюстрація* – матеріал показується у статичному вигляді (мінерали, рослини, портрети, мапи тощо).

1.2.2. *Демонстрація* характеризується рухомістю засобу демонстрування: навчальна передача або кінофільм, діюча модель, тут уже менше елемента супроводу, а більше самостійного значення «живого» експоната.

1.2.3. *Спостереження* як метод навчання забезпечує безпосереднє живе споглядання, сприйняття явищ дійсності.

1.3. Практичні методи.

1.3.1. *Вправи* – це метод навчання, що полягає у повторенні певних дій, під час яких учнями виробляються вміння і навички застосування набутих знань.

1.3.2. *Лабораторні заняття* проводяться за завданнями вчителя у спеціально пристосованому для проведення дослідів приміщенні-лабораторії.

1.3.3. *Практичні роботи* розраховані на застосування знань у ситуаціях, наближених до життєвих.

2. За логікою передачі та сприймання знань у ситуаціях, наближених до життєвих.

2.1. Індуктивні методи – перерахування, копії в низці тотожних випадків виявляється певна повторюваність, що надає можливість доходити висновків, вивести правило, закономірність.

Індукція – 1) вид узагальнення, пов'язаний з передбаченням результатів спостереження та експериментів на основі даних дослідів;

2) один із методів пізнання, за яких на підставі знання про окреме доходять висновку про загальне.

2.2. Дедуктивні методи втілюються у правилі від загального до часткового, тобто є зворотнім щодо індукції методом.

Дедукція – 1) форма мислення, що дозволяє на основі логічних правил з окремих загальних даних висловлювати нові, менш загальні припущення;

2) один із видів умовиводів, що становить собою застосування загального положення до певного окремого, одиничного випадку.

3. За ступенем самостійності мислення школярів у процесі оволодіння знаннями, формуванням умінь і навичок.

- *Пояснювально-ілюстративний* – учитель організовує сприйняття, а учні сприймають ті чи інші факти, явища, фіксують їх у своїй пам'яті.

- *Репродуктивний* – заснований на відтворенні знань, повторенні способів діяльності за завданнями учителя.

- *Проблемне викладання* – учитель ставить проблему, сам її розв'язує, але при цьому демонструє шлях розв'язання.

- *Частково-пошуковий метод* – учитель організовує участь школярів у розкритті тих чи інших питань теми, що вивчається.

- *Дослідницький метод* – учні беруть участь у науковому пізнанні: спостерігають і вивчають факти та явища, виявляють проблему дослідження, висувають гіпотези, планують шляхи її перевірки, вивчають літературу, оцінюють результати, доходять висновків.

4. За ступенем керівництва навчальною роботою.

- *Навчальна робота під керівництвом учителя* (робота у класі).

- *Самостійна робота учнів* (робота вдома).

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Ознайомтесь з досвідом педагогів-новаторів, передовим педагогічним досвідом щодо ідей застосування різноманітних методів навчання.
2. Познайомтесь з працею І. Лернера «Дидактические основы методов обучения» (М., 1981р.).
3. Підготуйте «мікровикладання» різних методів навчання
4. Підготуйте огляд газети «Освіта» про застосування різних методів навчання (згідно зі спеціальністю).

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Назвіть методи навчання, які Ви вже використовували у своїй педагогічній діяльності.

-
-
-
-

2. Назвіть правила вибору методів навчання.

3. Оберіть правильну відповідь.

1. ЦІЛЕСПРЯМОВАНА ДВОСТОРОННЯ ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ І УЧНІВ, СПРЯМОВАНА НА ДОСЯГНЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ МЕТИ – ОЗБРОЄННЯ УЧНІВ ЗНАННЯМИ, УМІННЯМИ І НАВИЧКАМИ

- а) метод;
- б) форма;
- в) процес навчання;
- г) прийом;
- д) осмислення.

2. МЕТОДИ: БЕСІДА, ЛЕКЦІЯ, РОЗПОВІДЬ, ОБ'ЄДНАННІ ЗА ТАКОЮ ОЗНАКОЮ

- а) за джерелом інформації;
- б) за засобами стимулювання пізнавальної діяльності;
- в) за логікою передачі інформації;
- г) за характером пізнавальної діяльності.

3. ІНДУКТИВНИЙ І ДЕДУКТИВНИЙ МЕТОДИ, ОБ'ЄДНАНІ ЗА ТАКОЮ ОЗНАКОЮ

- а) за джерелом інформації;
- б) за логікою передачі;
- в) за засобами стимулювання пізнавальної діяльності;
- г) за характером пізнавальної діяльності.

4. Дайте визначення понять:

Метод ...

Метод навчання...

Прийом навчання ...

Засіб навчання...

Класифікація методів навчання...

5. Відтворіть традиційну класифікацію методів навчання (назвіть автора).

6. Схарактеризуйте (2-3 на ваш вибір) методи навчання.

7. Суттєвий зміст функцій методів навчання.

Навчальна функція методів навчання полягає в тому ...

Виховна функція методів навчання полягає в тому ...

Розвивальна функція методів навчання полягає в тому ...

Спонукальна функція методів навчання полягає в тому ...

2 РІВЕНЬ

1. На основі аналізу визначень, поданих у педагогічних джерелах, дайте узагальнене визначення таких понять:

Метод навчання...

Прийом навчання ...

Засіб навчання...

2. Складіть алгоритм проведення бесіди.

3. Із запропонованих відповідей оберіть правильну, пояснивши її.

ЩО НЕОБХІДНО РОЗУМІТИ ПІД МЕТОДОМ НАВЧАННЯ?

А. Метод навчання – це не що інше як шлях руху від учителя до учня з метою передачі знань останньому.

Б. Метод навчання – це вихідні положення, які визначають організацію навчального процесу.

В. Метод навчання є тією логічною категорією, яка вказує на шлях організації пізнавальної діяльності учнів.

Г. Правильної відповіді немає.

4. Проаналізуйте різні підходи до класифікації методів навчання.

5. Схематично встановіть взаємозв'язок між методами, прийомами та засобами навчання.

6. Поясніть класифікацію методів навчання за характером пізнавальної діяльності учнів.

7. Складіть для себе пам'ятку «Умови оптимального вибору методів навчання».

8. Дайте відповідь на запитання:

Які методи, на Ваш погляд, максимально забезпечують розвиток творчості школярів? Чому?

9. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Урок фізики у 6-му класі. Тема уроку: «Інерція».

Наводимо фрагмент цього уроку.

Учитель: На моєму столі ви бачите штатив із підвішеним до нього на нитці вантажем, до якого знизу прив'язана нитка. Верхня нитка натягнута вантажем, і якщо смикнути за нижню нитку, то можна чекати, що обірветься верхня нитка. Ось я проводжу дослід. Що ви побачили?

Учень: Обривається не верхня, а нижня нитка.

Учитель: Причиною обриву нижньої, а не верхньої нитки, є нова для вас властивість усіх тіл, яка носить назву інерція. Інерція – це властивість тіл зберігати свою швидкість незмінною, якщо на них діють інші тіла.

Назвіть, які методи навчання були використані вчителем у цьому фрагменті уроку і в чому їх сутність? Якими методами навчання доповнили б Ви цей фрагмент уроку?

10. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

На уроці української мови учителька пропонує таку систему запитань:

- Які опади найчастіше випадають узимку? (сніг)
- Як називають сніг пестливо? (сніжок)
- Як називають снігову зірочку? (сніжинка)
- Як називають дуже сильний сніг? (сніжище)
- Як називають героїню народної казки, що уособлює сніжну зиму? (Снігуронька)
- Як називають пташку, яка прилітає до нас з холодами, снігом? (снігур)

Визначте, який метод навчання був використаний учителькою? Запропонуйте під час вивчення учнями теми варіант використання методу на рівні частково-пошукової діяльності учнів.

11. Зробіть порівняльний аналіз 5-6 методів навчання.

Назва методу	«Сильні» сторони	«Слабкі» сторони	Дидактичне значення
-			

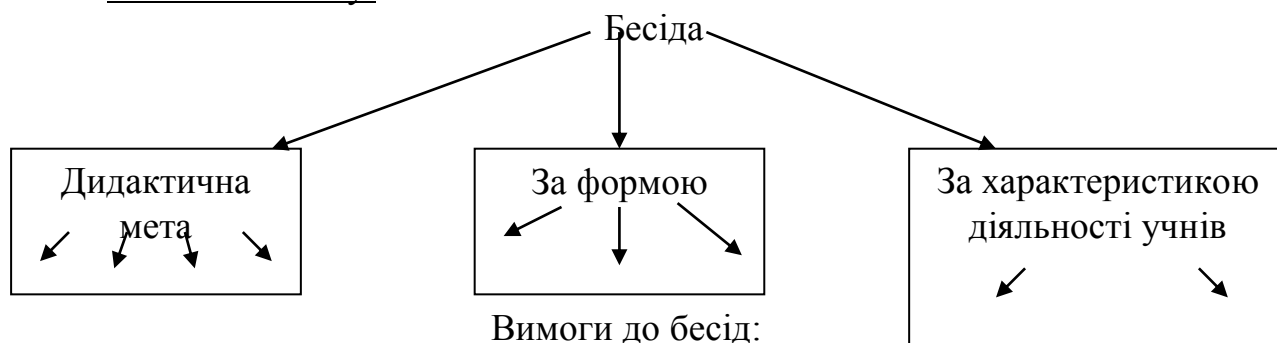
12. Складіть схему «Чинники, що зумовлюють вибір методів навчання».

13. Проаналізуйте особливості підходів (спільне і відмінне) до методів навчання, їх класифікації у дослідженнях А. Алексюка, Ю. Бабанського, І. Лернера, М. Ярмаченка.

14. Схарактеризуйте групу методів навчання залежно від характеру пізнавальної діяльності учнів у процесі засвоєння знань.

3 РІВЕНЬ

1. Заповніть схему.

2. Які, на вашу думку, є принципові труднощі, що заважають сучасній дидактиці сконструювати єдину класифікацію методів навчання. Розкладіть їх за значущістю:

1.	2.	3.	4.
...

3. Наведіть приклади використання нетрадиційних методів навчання в досвіді педагогів-новаторів.

4. Складіть власну класифікацію нетрадиційних методів навчання.

5. Окресліть шляхи вдосконалення методів навчання у майбутньому.

6. Складіть схему-характеристику (2-3 на вибір) методів навчання.

7. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Учні завжди відчувають труднощі з кресленням, іноді таке намалюють, що аж дивно – ні дороги, ні стежок, якщо їх чітко і своєчасно не накреслить сам учитель. Адже часто трапляється, що замість якогось простенького креслення учні приносять таку немислиму плутанину ліній, що вчитель аж за голову хапається. Що робити? Відповідь дає сам В. Шаталов. Він власноруч креслить на дошці те, що треба, а кожний учень має право вийти до дошки і спробувати виконати креслення за зразком. Який гармидер і безладдя зчиняються в класі протягом перших 3-4 хвилин? Однак це тільки на перший погляд, насправді, всі працюють: хтось креслить, хтось дивиться, як вправу виконують інші, але для всіх ці хвилини не минають марно.

Який взаємозв'язок мети і методів навчання, застосовуваних на уроці В. Шаталовим?

8. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

У мене була улюблена вчителька. Свій предмет вона знала добре і завжди намагалася повідомити нам щось нове. Проте ми весь час відчували, що її розповідь – це лише маленька часточка того, що вона знає. До хімії я ставилася

тривалий час досить байдуже, та радість спілкування з вчителькою, яка переповнювала нас перед її уроком, стала причиною того, що я і багато інших почали відвідувати гурток з хімії. У вчительки були улюбленці, проте це виявлялося лише в підвищеній вимогливості до них. Усі відчували, що вона небайдужа до кожного. В 7-8-му класах ми дозволяли собі сперечатися з нею, це були цікаві диспути. Вона перемагала завжди: і коли останнє слово залишалося за нею, і коли воно було за нами, оскільки вона раділа, якщо учні змушували її піднімати «руки вгору» на знак їхньої «перемоги».

Проаналізуйте розповідь про вчительку. В чому причина її успіху? Які методи вона застосовувала у процесі викладання матеріалу?

9. Проаналізуйте, виберіть і поясніть одне з визначень поняття «метод навчання»

- а) система дій (В. Оніщук, М. Скаткін);
- б) система прийомів і способів (А. Алексюк);
- в) спосіб дій (І. Лернер);
- г) спосіб цілеспрямованої реалізації (М. Ярмаченко);
- д) спосіб взаємодії (А. Бойко).

10. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Учень 6-го класу на Ваш урок приходять у шарфі, шапці та рукавицях. Уже декілька уроків Ви починаєте з того, що змушуєте його зняти ці речі. Ця процедура «роздягання» завжди займає час і викликає сміх учнів.

Як би Ви діяли далі?

11. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Ви ведете урок у 1 класі. Раптом помічаєте, що Наталка сидить на краєчку стільця і весь час поглядає під парту. Там «спить» лялька. *Ваші дії.*

Тема 5.

ЗМІСТ ОСВІТИ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Зміст освіти – один із компонентів процесу навчання. Це – система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей школярів, формування світогляду, моралі й поведінки, підготовку до суспільного життя, праці. До змісту освіти включаються всі елементи соціального досвіду, накопиченого людством.

Зміст освіти – це вимога суспільного виробництва, що зумовлена суспільним ставленням і станом науки, техніки, рівнем розвитку шкільної діяльності та педагогічної думки.

Зумовленість навчання суспільними потребами – закономірність навчання, що виражає стан розвитку державності економіки та побуту, обсяг національного доходу, який виділяється на забезпечення розвитку освіти.

Інформатизація освіти – у широкому розумінні – вивчення принципів роботи та різноманітних сфер застосування комп'ютерів, використання інформаційних технологій навчання, забезпечення вільного доступу до глобальних інформаційних ресурсів, сучасна організація управління системою освіти.

Змістовний модуль – науково адаптована, відкрита система знань (теорій, законів, понять), норм (алгоритмів, програм, інструкцій, технологій) і цінностей (ставлення, оцінок, наслідків рефлексії тощо), що визначається:

- державною навчальною програмою;
- граф-схемами навчального курсу;
- науковим проектом навчального модуля;
- сценарієм інваріантних технологій модульно-розвивального процесу;
- міні-підручником і дістає процесуально функціональне втілення в міні-модулях.

Інновація – це комплексний процес створення, поширення та використання нового засобу (нововведення) в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень.

Інноваційне навчання – новий тип організації освітнього процесу, орієнтований на формування готовності особистості до швидких змін у суспільстві, до невизначеного майбутнього за рахунок розвитку здатності до творчості, мислення в різноманітних формах, співпраці з іншими людьми.

Інноваційна освітня діяльність передбачає розвиток творчого потенціалу педагога, вона стосується не лише створення і поширення нововведень, а й зміни у способі діяльності, стилі мислення особистості.

Освітні інновації – новостворені або вдосконаленні технології навчання, виховання, управління, які істотно змінюють структуру та якість освітнього процесу, продукти інноваційної діяльності.

Освітній моніторинг – це оцінювання і поточна регуляція будь-якого процесу.

Нововведення – ідея, що є новою для конкретної особистості і не має значення, чи є вона такою об'єктивно; вона визначається в часі, який пройшов від початку відкриття або першого використання.

Педагогічна інновація – процес оновлення чи вдосконалення теорії та практики освіти, який оптимізує досягнення її мети.

Педагогічні нововведення – зміни у змісті, технологіях, управлінні освітнім процесом закладів освіти, які спрямовані на підвищення ефективності навчання й виховання учнів.

Педагогічний проект – задум, намір, план тощо, тобто проектна документація, в сукупності з практичною реалізацією заходів у контрольованому процесі.

Готовність до інноваційної діяльності – це зміст і мета професійної підготовки вчителів не лише як спеціалістів з певного предмета, а й як носіїв культури суспільства, що випереджають його розвиток, наявний рівень і особливості суспільних потреб.

Чотири основні елементи змісту освіти за теорією І. Лернера:

1. Інформація, що підлягає засвоєнню, тобто перетворенню в знання.

Знання учня – систематизовані наукові та загальнолюдські факти, які засвоюються на основі свідомості й підтверджуються реальною практичною діяльністю школяра.

2. Способи діяльності, засоби їх здійснення.

Уміння – свідома, самостійна дія, спрямована на теоретичне чи практичне застосування знань.

Навичка – психічне новоутворення, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, з належною точністю і швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психічної енергії.

3. Досвід творчої діяльності, тобто діяльності, в результаті якої створюється об'єктивно чи суб'єктивно нове завдяки специфічним процедурам:

– самостійного переходу раніше засвоєних знань і вмінь у нову ситуацію;
– виділення нової проблеми в знайомій ситуації або новій функції об'єкта;

– виділення альтернативних варіантів розв'язання проблем;

– комбінування раніше відомих способів у новий.

4. Досвід емоційно-ціннісного ставлення, який передбачає визначення знань, умінь, але не зводиться до них, і полягає у формуванні ставлення школярів до світу, діяльності, наукових знань, моральних норм, ідеалів.

У сучасних умовах постала головна мета – створення змісту національної школи, який відбивав би національний характер, демократичні цінності, гуманізацію, інтеграцію.

Основні вимоги до змісту:

1. Спрямованість освіти на реалізацію мети всебічного розвитку особистості, формування громадянина своєї країни.
2. Висока наукова і практична значущість змісту, який включений до основ наук.
3. Забезпечення гуманізації освіти.
4. Відповідність складності змісту, освіти до вікових особливостей школярів.
5. Урахування єдності змістовного та процесуального аспектів навчання.
6. Структурна єдність змісту освіти.

Основні теоретичні засади побудови змісту сучасної початкової освіти

1. Зміст освіти має систематично оновлюватись і водночас відповідати державним вимогам щодо якості навчання.
2. Відбивати чотири основні елементи:
 - система знань про природу, людину, суспільство, техніку тощо;
 - система загальних способів навчальної діяльності;
 - досвід індивідуальної творчої діяльності;
 - досвід емоційно-вольового, морального, естетичного ставлення людини до навколишньої дійсності, уміння користуватися системою цінностей суспільства.
3. Керуватися не критерієм максимуму того, що може засвоїти дитина, а тим, наскільки цей зміст сенситивний віковому періоду, які базові потреби він задовольняє, що дає для подальшого розвитку.
4. Фундаментальність початкової освіти.
5. Визначення змісту освіти у предметах або інтегративних курсах.

Види освіти

1. Під загальною освітою розуміють сукупність систематизованих наукових знань про основні закономірності розвитку природи, суспільства і людського мислення, систему вмінь і навичок, поглядів і переконань, які сприяють загальному розвитку учня, є основою для його професійної підготовки.
2. У сучасних умовах суть політехнічної освіти полягає в ознайомленні учнів з науковими основами сучасного виробництва та перспективами його розвитку.
3. Під професійною освітою розуміють знання і навички, необхідні для здійснення діяльності, передбаченої даною професією, причому такою мірою, яка необхідна для забезпечення належної продуктивності праці.

Навчальний посібник – книга, в якій матеріал розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші довідкові відомості.

Навчальний предмет – педагогічно обґрунтована система наукових знань, практичних навичок і вмінь, що втілюють основний зміст і методи певної науки.

Навчальні предмети поділяються на такі цикли (групи): природничо-математичні, гуманітарні, трудової та фізичної підготовки.

Внутрішньопредметні зв'язки – це вибір таких аспектів проблем, які є наскрізними для тієї чи іншої навчальної дисципліни і застосовуються при аналізі більшості явищ, що вивчаються даною наукою.

Інтегративні предмети, інтегративні курси об'єднують навколо певного поняття чи теми різноманітні знання – якісно новий рівень синтезу знань. Інтегративні курси можуть будуватися на основі злиття двох-трьох предметів в один або об'єднання знань з окремих проблем в інтегровані блоки.

Навчальний план – це державний нормативний документ, який визначає підсумоване навчальне навантаження учнів і його розподіл за етапами навчання і класами, тобто встановлює перелік навчальних предметів, розподіл їх за роками навчання, кількість годин на тиждень, виділених для вивчення кожного предмета в окремому класі школи.

Принципи побудови навчального плану:

- наступність навчальних планів усіх типів шкіл;
- науковість знань, що відображають об'єктивну реальність;
- систематичність;
- гармонічне поєднання основ гуманітарних і природних дисциплін.

Базовий навчальний план складається з двох частин: **інваріантної та варіантної**. Інваріантна частина (державний компонент) плану визначає обов'язкові для вивчення в усіх загальноосвітніх навчальних закладах України освітні галузі та встановлює мінімальну кількість відведених для цього навчальних годин. Варіативна частина (регіональний і шкільний компоненти базового навчального плану) відповідає передусім цілям забезпечення індивідуального розвитку школярів, відображення і врахування у змісті освіти регіональних етнокультурних і соціокультурних особливостей, національних традицій тощо.

До кожного навчального предмета розробляється **навчальна програма**, що визначає його зміст, представлений тематично.

Навчальна програма – це державний документ, у якому розкривається зміст освіти з кожного предмета в кожному класі й визначається система наукових знань, світоглядних і морально-естетичних ідей, практичних умінь і навичок, які необхідно опанувати учням, і кількість годин на їх вивчення. Вона містить вимоги до результатів навчального предмета.

Загальноосвітні програми – програми, спрямовані на виконання завдань формування загальної культури особистості, адаптації особистості до життя в суспільстві, створення основи для усвідомленого вибору й освоєння професійних освітніх програм.

Програма з предмета відповідає кількості годин, передбачених у навчальному плані.

Програма складається з таких розділів:

- пояснювальна записка, в якій викладено мету навчання з предмета, ознаки процесу;
- зміст навчального матеріалу, поділений на розділи і теми із зазначеною кількістю годин на кожну;
- обсяг знань, умінь і навичок з предмета для учнів кожного класу;
- перелік наочності та літератури для учнів, а також методичної літератури для викладачів;
- критерії оцінювання знань, умінь і навичок щодо кожного з видів роботи.

Історично склалися два способи побудови навчальних програм:

- при **концентричному способі** матеріали даного ступеня навчання в більш ускладненому вигляді вивчається на наступних ступенях навчання;
- суть **лінійного способу** полягає в тому, що матеріал кожного наступного ступеня навчання є логічним продовженням того, що вивчалось на попередніх ступенях навчальної роботи.

Підручник – книга, що містить основний зміст навчального предмета відповідно до програми.

Під **навчальними підручниками** розуміють книги, в яких з методичних позицій викладаються основи наукових знань з певного предмета відповідно до програми і вимог дидактики та методики.

Основні вимоги до сучасного підручника:

- уміщувати завдання, які б забезпечували, окрім інформаційної, мотиваційну і розвивальну функції;
- уміщення завдань для діалогу з різною метою (учень – учитель; учень – учні; учень – учень);
- уведення навчальних завдань за вільним вибором;
- добір навчального матеріалу за певними критеріями: науковості, систематичності, ступеня необхідності;
- обсяг підручника не повинен перевищувати можливості учнів;
- мати виразні ознаки певної педагогічної технології;
- структура підручника, текст і позатекстові позначення, символи, колір, ілюстрації мають давати чітке уявлення, чого і як навчити;
- поступово, але послідовно і наполегливо, готувати дітей до самонавчання;
- чітка структура, кольорове і шрифтове виділення опорних слів, висновків, схем;
- повинен співвідноситися з чинною навчальною програмою.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Опрацюйте зміст Державної національної програми «Освіта» з погляду реформування змісту освіти в Україні.
2. Проаналізуйте Державну національну програму «Освіта: Україна XXI століття».

3. Спираючись на державні документи про освіту, доведіть необхідність реформування освіти в умовах незалежності України.
4. Зробіть повідомлення про шляхи оновлення змісту освіти в сучасних умовах державної незалежності України.
5. Підготувати виступ на тему «Традиційний і реформаторський шляхи оновлення змісту освіти», «Зміст освіти за кордоном (в одній або кількох країнах)», «Порівняльна характеристика змісту освіти в Україні та за кордоном».
6. Підготувати повідомлення «Підручник учора, сьогодні, завтра».
7. Складіть 10 тестів до теми.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Дайте визначення таки понять:

Зміст освіти ...

Навчальний план...

Навчальна програма...

Навчальний предмет (дисципліна)...

Підручник...

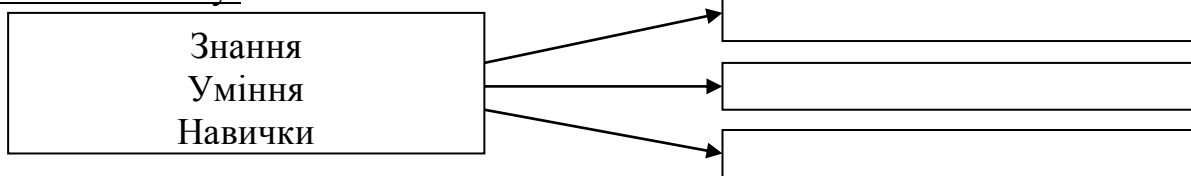
Навчально-методична література ...

2. Розкрийте взаємозв'язок загальної, політехнічної та професійної освіти.
3. Із наведених показників оберіть ті, які відповідають сутності вимог.

Яким вимогам має відповідати зміст загальної освіти в українській школі?

1. Відповідати рівню розвитку науки, техніки.
2. Викликати цікавість в учнів.
3. Забезпечувати формування наукового світогляду.
4. Відповідати вимогам політехнізму.
5. Забезпечувати легкість засвоєння.
6. Забезпечувати зв'язок теорії з практикою.
7. Готувати учнів до професійної діяльності.
8. Будуватись з урахуванням вимог принципів навчання.
9. Забезпечувати принцип історизму.
10. Відображати особливості національної культури.
11. Сприяти гуманізації молоді.
12. Будуватись за принципом лінійності.

4. Заповніть схему.

5. Дайте відповідь на запитання:

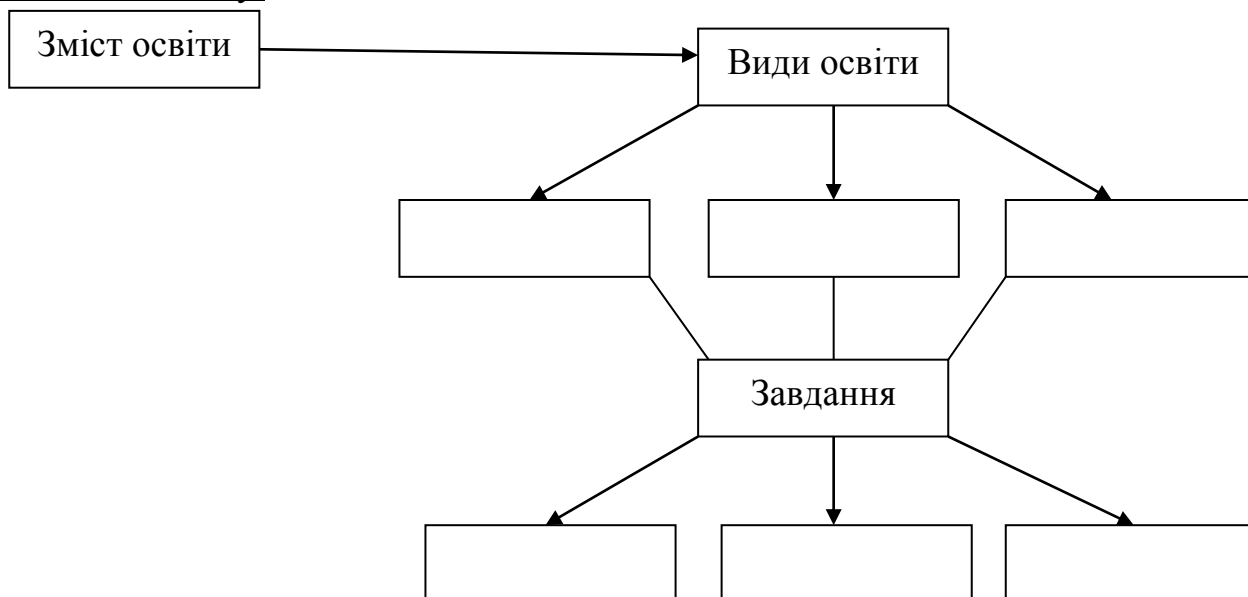
«Зміст освіти» – це...

Назвіть основні принципи добору змісту навчального матеріалу.

Які державні документи визначають зміст освіти?

6. Складіть схему «Функції сучасного шкільного підручника».

7. Заповніть схему.

8. Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

1. НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН – ЦЕ

а) сертифікат, що визначає склад навчальних предметів, які вивчаються в школі, послідовність їх вивчення за роками, кількість годин на тиждень, рік; структуру навчального року;

б) документ, що визначає кількість навчальних предметів, а також зміст матеріалу з кожного предмета;

в) державний документ, що розкриває зміст навчального матеріалу з предметів, початок і кінець навчального року, тривалість канікул;

г) державний документ, що визначає коло знань, які відбирає кожен учень для свого розвитку, задоволення інтересів, потреб.

2. ПІД ЗМІСТОМ ОСВІТИ РОЗУМІЮТЬ:

а) сукупність тих знань, умінь і навичок, які входять у загальну середню освіту;

б) систему знань про навколишній світ; сучасне виробництво, культуру і мистецтво; узагальнення інтелектуальних і практичних умінь, навичок творчого характеру, систему естетичних норм, якими мають оволодіти учні;

в) перелік предметів, які вибирає кожен учень для свого розвитку;

г) викладання і зміст окремих предметів.

3. ЗМІСТ ОСВІТИ ВІДОБРАЖАЮТЬ ТАКІ ДОКУМЕНТИ:

- а) навчальні програми, навчальні плани, методичні листи;
- б) періодичні видання, методичні посібники, навчальні книги;
- в) навчальні плани, навчальні програми, підручники;
- г) навчальні плани і програми, накази.

4. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА – ЦЕ

- а) державний документ, що розкриває зміст навчального предмета, перелік розділів і тем, вказує загальну кількість годин на вивчення всього курсу, орієнтований розподіл цих годин за темами, а також визначений обсяг знань, умінь і навичок учнів на кінець навчального року;
- б) державний документ, що регламентує роботу вчителя в школі;
- в) таблиця, що містить перелік предметів, розподіл їх за роками навчання та кількістю годин для вивчення на тиждень;
- г) документ, який складається з пояснювальної записки та змісту предметів, що вивчаються в школі.

9. Вам пропонується низка визначень педагогічних понять і варіанти відповідей, одна з яких правильна. Виберіть правильну, на Вашу думку, відповідь і вкажіть її номер.

1. СУКУПНІСТЬ ЗНАНЬ ОСНОВ НАУК ПРО ПРИРОДУ, СУСПІЛЬСТВО, ЛЮДИНУ, ЇЇ МИСЛЕННЯ, МИСТЕЦТВО, А ТАКОЖ ВІДПОВІДНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК, НЕОБХІДНИХ КОЖНІЙ ЛЮДИНІ НЕЗАЛЕЖНО ВІД ЇЇ ПРОФЕСІЇ:

- а) зміст освіти;
- б) загальна освіта
- в) професійна освіта;
- г) політехнічна освіта.

2. ПЕДАГОГІЧНО АДАПТОВАНА СИСТЕМА ЗНАНЬ, НАВИЧОК І ВМІНЬ, ДОСВІДУ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Й ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОГО ВІДНОШЕННЯ, ЗАСВОЄННЯ ЯКОЇ ПОВИННО ЗАБЕЗПЕЧИТИ ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНО РОЗВИНУТОЇ ОСОБИСТОСТІ, ЩО ПІДГОТОВЛЕНА ДО ВІДТВОРЕННЯ (ЗБЕРЕЖЕННЯ) І РОЗВИТКУ МАТЕРІАЛЬНОЇ Й ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА:

- а) зміст освіти;
- б) загальна освіта;
- в) професійна освіта;
- г) політехнічна освіта.

3. СУКУПНІСТЬ ЗНАНЬ ПРО ГОЛОВНІ ГАЛУЗІ І НАУКОВІ ПРИНЦИПИ ВИРОБНИЦТВА, ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОТЕХНІЧНИХ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ УЧАСТІ У ПРОДУКТИВНІЙ ПРАЦІ:

- а) зміст освіти;
- б) загальна освіта;

- в) професійна освіта;
- г) політехнічна освіта.

4. СУКУПНІСТЬ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК, ОВОЛОДІННЯ ЯКИМИ ДАЄ ЗМОГУ ПРАЦЮВАТИ СПЕЦІАЛІСТОМ ВИЩОЇ, СЕРЕДНЬОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ, АБО КВАЛІФІКОВАНИМ РОБІТНИКОМ:

- а) зміст освіти;
- б) загальна освіта;
- в) професійна освіта;
- г) політехнічна освіта.

2 РІВЕНЬ

1. Дайте відповідь на запитання:

Який існує зв'язок між навчальним планом і навчальною програмою?

2. Визначте основні компоненти змісту освіти і засоби їх утілення у підручнику зі «свого» предмета.

3. Дайте відповідь на запитання:

Яким вимогам повинен відповідати зміст загальної середньої освіти на сучасному етапі?

4. Заповніть таблицю.

Елементи змісту освіти

Назва елемента	Характеристика

5. Складіть схему «Види освіти».

6. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

У курсі «математика» вивчають властивості симетрії та побудови симетричних фігур. З. Кохно у книзі «Естетика і математика» пропонує паралельно з вправами підручника провести практичні роботи з побудови орнаментів.

Проаналізуйте запропоновані методичні поради. Які завдання вирішуються за допомогою цієї методики викладання?

7. Дайте відповідь на запитання:

Які фактори зумовлюють необхідність удосконалення змісту освіти в сучасній загальноосвітній школі?

8. Дайте (у вигляді схеми) порівняльну характеристику понять загальної, політехнічної і професійної освіти.

9. Поясніть мету розробки і застосування навчальних планів і програм з фаху.

10. Порівняйте наведені в 2-3 педагогічних джерелах чинники, що впливають на зміст освіти і створіть власну схему «Чинники, що впливають на зміст освіти».

11. Заповніть схему.

3 РІВЕНЬ

1. Заповніть таблицю «Основні критерії і показники якості змісту освіти».

Критерії	Показники
1.	1.

2. Проаналізуйте підручник з фахового предмета і спробуйте обґрунтувати і розкрити зміст роботи автора або колективу авторів над його створенням:

I. Попередня підготовка: I.1. ...
II. Розроблення змісту навчального предмета: II.1. ...
III. Комплексне авторське редагування: III.1. ...
IV. Рецензування й обговорення рукопису: IV.1. ...
V. Завершальна робота: V.1. ...
VI. Редагування і передача рукопису до друку: VI.1. ...

3. Проаналізуйте національний компонент змісту освіти на прикладі змісту одного з навчальних предметів.

4. Проаналізуйте програму «свого» навчального предмета за 1 рік навчання. Визначте основні принципи її побудови.

5. Дайте відповідь на запитання:

Які основні проблеми створення навчального плану? Як вони розв'язуються протягом найближчих останніх років?

6. Дайте відповідь на запитання:

Яким Ви бачите підручник із «свого» предмета?

7. Охарактеризуйте стратегію розвитку варіативної освіти в Україні.

8. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

При обговоренні уроку з фізики на методичному об'єднанні вчителів виникла суперечка. Одні з присутніх уважали, що курс фізики дуже перевантажений, тому всю увагу слід зорієнтувати на розкритті фізичних закономірностей. Головне – озброїти учнів теорією, академічними знаннями. Інші говорили, що слід більше часу приділяти практичному значенню теоретичних знань. Наприклад, розкриваючи проблему отримання електроенергії на електростанціях, необхідно говорити про вплив продуктів згоряння на навколишнє середовище, де можливо показувати зв'язок фізики з культурою, із соціальним прогресом суспільства.

Висловіть свою точку зору щодо дискусії вчителів. Обґрунтуйте власну позицію. Наскільки виправдані такі приклади на уроках фізики, враховуючи перевантаження сучасних шкільних програм?

9. Складіть таблицю «Принципи відбору змісту освіти».

10. Розкрийте особливості національного компонента змісту освіти.

11. Проаналізуйте підручники фахового навчального предмета написані різними авторами. Який з них ви б запропонували на конкурс і чому?

12. Ознайомтесь з навчальною програмою зі «своєї» дисципліни, опишіть її структуру, проаналізуйте, на скільки в ній реалізовано вимоги щодо принципів науковості, систематичності та послідовності. Визначте принцип побудови програм (лінійний чи концентричний).

МОДУЛЬ 3

Тема 6.

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Латинське слово «*forma*» означає зовнішній вигляд. Отже, **форма навчання** як дидактична категорія означає зовнішній бік організації навчального процесу, який пов'язаний з кількістю учнів, часом і місцем навчання, а також послідовністю його здійснення.

Форми організації навчання входять до операційно-діяльнісного компонента процесу навчання і є собою зовнішнім виявленням узгодженої діяльності вчителя та учнів, що здійснюється у сталій послідовності й режимі.

Форми навчання визначаються як цілеспрямована організація спілкування у процесі взаємодії вчителя та учнів, що характеризується розподілом навчально-організаційних функцій, добором і послідовністю ланок навчальної роботи, режимом – часовим і просторовим.

Форми організації навчальної роботи – система певних структурно-організаційних можливостей реалізації навчальної діяльності.

Ефективність навчальних занять – ступінь досягнення заданої мети діяльності з урахуванням оптимальності (необхідності й достатності) витрачених зусиль, засобів і часу.

Класифікація форм навчання

Дидакти І. Купісевич, І. Лернер, М. Скаткін, В. Онищук та інші вважають, що організаційні форми навчання можна класифікувати за такими ознаками:

Кількість учнів:

- індивідуальне;
- групове;
- фронтальне.

Місце навчання:

- шкільне (клас, кабінет, майстерня);
- позашкільне (екскурсії, домашні завдання, робота в бібліотеці);
- екстернат, домашнє навчання.

Тривалість:

- час регламентується педагогами;
- батьками;
- самими учнями.

Загальні форми навчання

1. **Індивідуальна форма.** Для цієї форми навчання характерний високий рівень самостійності.
2. **Фронтальна форма.** Передбачає одночасно роботу з усім класом.
3. **Групова форма.** При якій клас поділяється на групи (по 5-7 учнів).

Форми навчальної роботи

1. **Індивідуальне, а пізніше індивідуально-групове навчання.**

Сутність індивідуального навчання полягає в тому, що учитель у своєму будинку або вдома в учня проводить з ним навчальну роботу. При індивідуально-груповій формі учитель займається з групою дітей, але навчальна робота теж носить індивідуальний характер, оскільки діти різного віку та рівня підготовки.

2. **Масове навчання:**

Групове (колективне навчання) – класно-урочна система. Суть класно-урочної системи полягає в тому, що учні одного й того ж віку розподіляються на класи, заняття з ними проводять поурочно за заздалегідь складеним розкладом, при цьому всі учні класу працюють над одним і тим же матеріалом.

1. **Системи масового навчання.**

Белл-ланкастерська система взаємного навчання виникла у зв'язку з необхідністю масового навчання грамоти в умовах інтенсивного розвитку промисловості.

Суть системи полягає в тому, що вчитель організовував навчання молодших школярів за допомогою старших. Учитель не проводив занять з класом, він лише давав інструктаж старшим дітям.

2. **Вибіркове навчання.**

Батавська система в США. Суть її в тому, що час учителя поділявся на дві частини: перша відводилася урочній (колективній) роботі у класах, друга – індивідуальним заняттям і наданням допомоги тим учням, яким вона була потрібна.

Манкгейтська система. Суть її в тому, що учні, залежно від своїх здібностей та успішності, розподілялись по класах на слабких, середніх і сильних. Відбір здійснювався на основі спостережень та екзаменів, при чому в подальшому був можливий перехід із класу в клас.

Йозеф Антон Зіккінгер запровадив чотири види класів:

- 1) основні – для дітей із середніми здібностями;
- 2) для малоздібних, які «звичайно не закінчують школи»;
- 3) допоміжні – для розумово відсталих;
- 4) класи іноземних мов, або «перехідні» для найбільш здібних дітей.

3. **Система індивідуалізованого навчання** (далтон – план або лабораторна, або система майстерень).

Заняття за Дальтон–планом виключають класи, колективну роботу вчителя з учнями. Інтенсивність, швидкість праці залежить від самих учнів, тому кожен просувається вперед індивідуальними темпами.

Позитивним у цій системі є те, що немає домашніх завдань і демократичний, педоцентричний характер організації вільного вивчення матеріалу. Негативним був, як правило, кінцевий слабкий результат.

4. Проектна система навчання (метод проектів).

В основі навчання має бути практична організація діяльності учнів. Усе зводилося до вироблення найпростіших трудових умінь і навичок, не спостерігалось глибокого оволодіння основами наук.

Цей метод знайшов застосування в експериментальній школі Дьюї. Замість традиційних предметів навчання були введені проекти, тобто своєрідні тематичні центри, що дозволяли дітям поєднати роботу і навчання, стимулювати пізнавальну діяльність.

5. Комплексний метод навчання полягав в об'єднанні навчального матеріалу навколо тем-комплексів. Комплексність порушувала предметність викладання, систематичність вивчення основ наук.

Суть класно-урочної системи полягає в тому, що вона дозволяє одночасно вчити велику групу дітей, об'єднаних за віковою ознакою. Заняття з класом проводить учитель за планом та за розкладом, які затверджені заздалегідь. Навчальний день, навчальний тиждень, навчальна чверть, навчальний рік – такі компоненти цієї системи.

Класно-урочна система в школах України характеризується такими організаційними ознаками:

1) комплектування класів (так званих класів-комплексів) відбувається в межах єдиного віку та чисельності, визначених Положенням про загальноосвітню середню школу;

2) основною формою організації навчального процесу є урок, яким керує вчитель;

3) до уроків додаються інші форми організації навчального процесу в класі;

4) відвідування уроків школярами є обов'язковим;

5) навчальний рік поділяється на чотири чверті, між якими є канікули різної тривалості.

Нині у школі упроваджуються такі форми організації навчальної діяльності: урок, екскурсія, заняття в навчальних майстернях, факультативні заняття, домашня робота, форми позакласної навчальної роботи (гуртки, студії, наукові об'єднання, олімпіади, конкурси).

До форм класно-урочної системи навчання відносять:

- урок;	- факультативи;
- семінарські заняття;	- домашні завдання;
- лекції;	- додаткові заняття;
- екскурсії;	- заліки;
- практичні заняття;	- іспити;
- консультації;	- співбесіди.

Урок як форма навчання належить до класно-урочної системи навчання. Він є колективною формою організації навчання, якій притаманні постійний склад учнів, певні часові межі заняття (45 хв.), твердо встановлений розклад та організація навчальної роботи над одним і тим же матеріалом.

Головна дидактична мета уроку характеризує його кінцевий результат, тобто що та на якому рівні повинно змінитися у сфері знань і вмінь учнів, а також у вдосконаленні, розвитку та закріпленні в них певних навичок як підсумку уроку в цілому.

Ефективність уроку – ступінь досягнення заданої мети діяльності з урахуванням оптимальності (необхідності й достатності) витрачених зусиль, засобів і часу.

Завдання уроку – комплекс теоретичних і практичних труднощів, які долаються учнями самостійно чи за допомогою вчителя в організованому навчально-виховному процесі та які сприяють їх цілеспрямованому навчанню, вихованню та розвитку.

Освітні завдання уроку – забезпечення під час уроку повторення (засвоєння, закріплення, застосування тощо) теорій, понять, законів; мета: сформувані (або продовжити формування) загальнонавчальні вміння і навички, спеціальні вміння з даного предмета.

Виховні завдання уроку – під час уроку сприяти формуванню основних світоглядних ідей; забезпечити вивчення праць письменників, учених, документів тощо; сприяти виконанню завдань з трудового виховання і профорієнтації школярів (учитель обмірковує відповідні ситуації, моменти); сприяти вихованню моральних якостей школярів – етичних норм, гуманізму, колективізму, активної позиції у навчанні, житті; сприяти вихованню в школярів естетичних поглядів; умінь; сприяти вихованню в школярів гігієнічних та фізкультурних умінь і навичок.

Розвивальні завдання уроку – розвиток мислення, волі, емоцій, навчальних інтересів, мотивів і здібностей школярів.

Для уроку характерні такі ознаки:

- дидактична мета;
- певний обсяг навчального матеріалу;
- постійний склад однакових за віком дітей;
- керівництво вчителя діяльністю учнів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і можливостей;
- послідовність різних видів діяльності вчителя й учнів залежно від типу і структури уроку;
- оволодіння всіма учнями знаннями, вміннями, навичками, які мають бути засвоєні за регламентований час (45-35 хв.);
- чітке визначення часу і місця уроку за розкладом.

Вимоги до уроку:

Дидактичні вимоги

1. Чітке визначення освітньої мети уроку.

2. Здійснення у своїй системі уроків дидактичних принципів навчання.
3. Обрання найраціональніших методів і прийомів, засобів навчання.
4. Застосування внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків.

Виховні вимоги

1. Визначення виховної мети уроку і відповідного завдання з виховання учнів у розумовому, моральному, трудовому напрямках.
2. Урахування індивідуальних особливостей учнів.

Психологічні вимоги

1. Організація і здійснення сприймання та усвідомлення, запам'ятовування й осмислення навчальної інформації.
2. Розвиток довільної та післядовільної уваги учнів.
3. Застосування мнемонічних прийомів (механічного і смислового) запам'ятовування знань.
4. Розумове виховання та самовиховання особистості.

Гігієнічні вимоги

1. Забезпечення чергування методів і прийомів під час уроку, з метою запобігання втоми.
2. Дотримання режиму гігієни, аерації повітря у класі.
3. Спостереження за станом здоров'я учнів.
4. Явка вчителя на урок у цілковито здоровому стані.

Урок як складна дидактична система має свою **структуру** (будову). Поняття «**структура уроку**» містить три ознаки: склад (з яких елементів або етапів складається урок), послідовність (в якій послідовності ці елементи входять до заняття), зв'язок (як між собою пов'язані).

1. **Організаційний елемент уроку.** Будь-який урок розпочинається з попередньої організації (привітання, перевірка відсутніх ...).
2. **Повідомлення учням теми, мети і завдання уроку.** Це може бути проблемна ситуація, пізнавальне завдання, запис плану на дошці тощо.
3. **Мотивація мети.** Вчитель не лише повідомляє тему, мету, але й стимулює пізнавальні інтереси школярів.
4. **Вивчення нового матеріалу.** Це найголовніший елемент будь-якої форми навчання.
5. **Закріплення вивченого, засвоєного.** Необхідне постійне закріплення нового.
6. **Перевірка засвоєного, контроль й оцінювання знань.**
7. **Домашнє завдання,** є основою для подальшого навчального процесу.

Структурні елементи (етапи) уроку

1. Постановка пізнавального завдання.
2. Мотивація.
3. Вибір змісту, визначення послідовності вивчення.
4. Застосування способів і засобів.

За дидактичною метою визначаємо такі типи уроків :

1 тип. Урок засвоєння наукових знань.

2 тип. Урок закріплення, удосконалення, узагальнення, систематизації наукових знань.

3 тип. Урок засвоєння інтелектуальних і практичних способів діяльності (умінь, навичок).

4 тип. Урок закріплення, удосконалення й узагальнення інтелектуальних і практичних засобів діяльності.

5 тип. Урок контролю й оцінювання рівня засвоєння змісту освіти.

6 тип. Урок з декількома різнозначними дидактичними завданнями (комбінований урок).

Кожний тип уроку має певну чітку мету, яка досягається поступово, у мірі розв'язування послідовних завдань. Ці окремі завдання необхідні для досягнення дидактичної мети і є **елементами макроструктури**. Для кожного типу уроку макроструктура є постійною, незмінною, оскільки не змінюються закономірності та завдання того чи іншого процесу, що здійснюється під час уроку.

Однак окрім основних **макроетапів**, кожен тип уроку має внутрішню структуру – мікроструктуру. Вона визначається тими способами, методами, засобами, за допомогою яких розв'язуються окремі завдання на кожному етапі уроку. Мікроструктура є мобільною динамічною частиною уроку.

Ефективність кожного уроку визначається не тільки макро-, й мікроструктурою (методами, прийомами, засобами навчання і в якій послідовності та взаємозв'язку застосовуються). Мікроструктура зумовлена рівнем пізнавальної активності та самостійності учнів.

Структура комбінованого уроку:

1. Організація класу до уроку.
2. Перевірка домашнього завдання.
3. Виклад нового матеріалу.
4. Закріплення щойно вивченого (підбиття підсумків).
5. Повідомлення домашнього завдання, інструкції щодо його виконання.
6. Виставлення поурочних балів учням, їх обґрунтування вчителем.

До «нетрадиційних уроків», «нестандартних уроків» відносять інтегровані, коли визначається матеріал кількох тем одним блоком; міжпредметні, що об'єднують споріднений матеріал кількох предметів; театралізовані уроки; урок-конкурс; урок-аукціон; урок-телеміст; урок-прес-конференція; урок-ділова гра; урок-вечорниці; урок-суд; урок-практикум; урок-семінар; урок-екскурсія тощо.

В інтегровані уроки поєднуються блоки знань з різних предметів, підпорядковані одній темі. Міжпредметні зв'язки передбачають уведення в урок запитань і завдань з матеріалу інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення його мети.

Дві основні групи нетрадиційних уроків

1. «Пульсуючі», тобто форми навчання, відомі в педагогіці давно, але в силу соціальних та інших умов, потреб, частотність їх застосування в практиці різна.

2. «Нестандартні уроки» визначаються оригінальністю їх організації та проведення. Вони в основному виникли під впливом засобів масової інформації (телебачення, радіо).

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Ознайомтесь зі змістом книги «Педагогічний пошук» і выпишіть 4-5 яскравих прикладів майстерної організації навчально-виховного процесу на уроці.
2. Зверніться до книги Я. Коменського «Велика дидактика» і знайдіть рекомендації щодо організації освітнього процесу на уроці. Проаналізуйте, які з них заслуговують на увагу в сучасній школі.
3. Підготуйте огляд матеріалів періодичних видань з даної теми.
4. Підготуйте конспект інтегрованого (нетрадиційного) уроку з фахового навчального предмета.
5. Складіть 10 тестів до теми.
6. Проаналізуйте статтю В. Сухомлинського «Як перевірку домашніх завдань зробити ефективною розумовою працею».

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Дайте визначення таких понять:

Класно-урочна система ...

Урок ...

Клас ...

Комбінований урок

Урок повідомлення нових знань ...

Урок закріплення знань...

Урок узагальнення або повторення....

Контрольний урок....

Семінар...

Екскурсія...

Лабораторні заняття...

2. Назвіть чинники, що впливають на вибір організаційних форм навчання.

-

3. Заповніть картку.

1. *Домашнє завдання – це...*

2. *Мета домашнього завдання.*

-
3. *Функції домашнього завдання.*
 4. *Види домашнього завдання.*
4. Заповніть картку.
1. *Експерсія –*
 2. *Мета експерсії –*
 3. *Функції експерсії –*
 4. *Види експерсії та їх мета.*
5. Складіть схему «Способи організації навчальної діяльності».
6. З-поміж поданих відповідей оберіть правильну.
1. **ЯКИЙ ТИП УРОКУ СЕРЕД НАЗВАНИХ НИЖЧЕ Є ЗАЙВИМ ?**
 - А. Урок засвоєння нових знань.
 - Б. Урок формування навичок і вмінь.
 - В. Урок застосування знань, навичок і вмінь.
 - Г. Урок застосування знань, навичок, умінь у нестандартних ситуаціях.
 - Д. Урок узагальнення та систематизації знань.
 - Е. Урок контролю та корекції знань, навичок і вмінь.
 - Ж. Комбінований урок.
 2. **У ЧОМУ ПОЛЯГАЄ ОСНОВНИЙ НЕДОЛІК УРОКУ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ?**
 - А. Урок втомлює учнів.
 - Б. Урок породжує формалізм у знаннях учнів.
 - В. Усі учні на уроці, в основному, мають підкорятися загальній методиці навчально-пізнавальної діяльності.
 - Г. Урок спонукає вчителя до штампів і догматизму в навчанні.
 - Д. Правильної відповіді немає.
 3. **ДО ЯКОЇ ГРУПИ УВІЙШЛИ ОСНОВНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКОЛІ?**
 - А. Урок, практикум, семінар, експерсія, факультатив, консультація, домашня навчальна робота, предметний гурток.
 - Б. Усний виклад знань, обговорення матеріалу, що вивчається, робота з книгою.
 - В. Лабораторно-бригадна організація навчального процесу, репетиторська система, белл-ланкстерська система.
 - Г. Предметна система навчання, операційна система навчання, моторно-тренувальна система навчання.
 - Д. Правильної відповіді немає.
7. Складіть таблицю «Форми організації навчання».

8. Визначте, до якої групи вміщено позаурочні форми організації навчання.

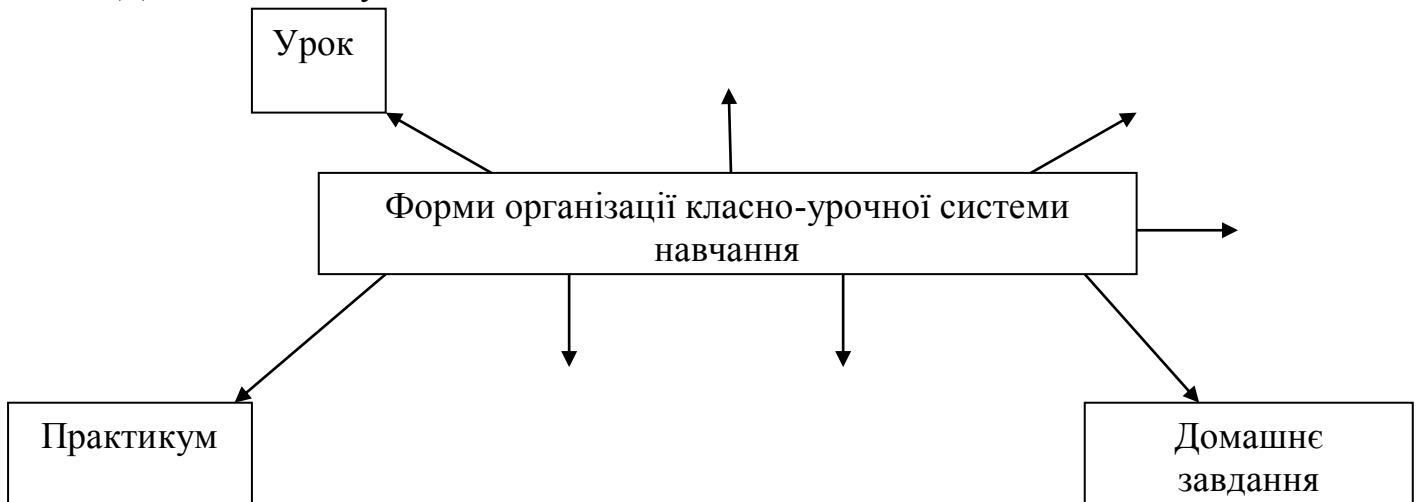
1	2	3	4
Факультативи	Інструктаж	Практикум	Домашня робота
Ілюстрація	Факультатив	Домашня робота	Факультатив
Логіка	Практикум	Гуртки	Дискусія
Експедиція	Диспут	Семинар	Аналіз
Дальтон-план	Синтез	Факультатив	Мандрівка

9. Складіть таблицю «Спроби вдосконалення класно-урочної системи навчання».

10. Оберіть один, на Ваш вибір, тип уроку і заповніть таблицю.

Тип уроку	Мета	Макроструктура
1. Урок засвоєння нових знань. 2. Урок формування умінь та навичок. 3. Урок застосування ЗУН. 4. Урок узагальнення і систематизації знань. 5. Урок контролю і самоконтролю. 6. Комбінований урок.		

11. Допишіть схему.

12. Дайте найбільш правильну і точну відповідь.

1. ОСНОВНА ФОРМА НАВЧАННЯ У ШКОЛІ – ЦЕ:

- а) семінар;
- б) урок;
- в) екскурсія.

-
2. «УРОК» З ГРЕЦЬКОЇ МОВИ ПЕРЕКЛАДАЄТЬСЯ ЯК:
 - а) час для навчання;
 - б) відпочинок від праці;
 - в) розвага.
 3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КЛАСНО-УРОЧНОЇ СИСТЕМИ РОЗРОБИВ:
 - а) К. Ушинський;
 - б) Я. Коменський;
 - в) І. Песталоцці.
 4. НА ЯКОМУ ЕТАПІ УРОКУ ВИ ПОВІДОМИТЕ ДІТЯМ ТОЙ МАТЕРІАЛ, ЯКИЙ УВАЖАЄТЕ НАЙБІЛЬШ СКЛАДНИМ І ВАЖЛИВИМ?
 - а) на початку уроку;
 - б) у середині уроку;
 - в) у кінці уроку.
 5. ТИП УРОКУ ВИЗНАЧАЄТЬСЯ ЗА ТАКИМИ ОЗНАКАМИ:
 - а) за кількістю учнів;
 - б) за основними етапами навчального процесу;
 - в) за освітньою метою.

13. Опишіть спроби модернізації класно-урочної системи навчання.

14. Оберіть найбільш правильну і точну відповідь.

1. ЯКА ІЗ СИСТЕМ НАВЧАННЯ Є НАЙДАВНІШОЮ?
 - а) індивідуально-групова;
 - б) бригадне навчання;
 - в) мангеймська система.
2. ЯКЕ З НАЗВАНИХ ПОНЯТЬ НЕ Є ФОРМОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ?
 - а) бесіда;
 - б) консультація;
 - в) факультатив.
3. ДОМАШНЯ РОБОТА – ЦЕ:
 - а) форма організації;
 - б) засіб навчання;
 - в) метод навчання
4. НЕОБХІДНІСТЬ ЧЕРГУВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ РОБОТИ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ПОЯСНЮЄТЬСЯ:
 - а) особливостями вікового розвитку психіки;
 - б) нестійкістю уваги;
 - в) недостатнім розвитком уваги;
 - г) особливостями розвитку пам'яті.

15. Закінчить речення:

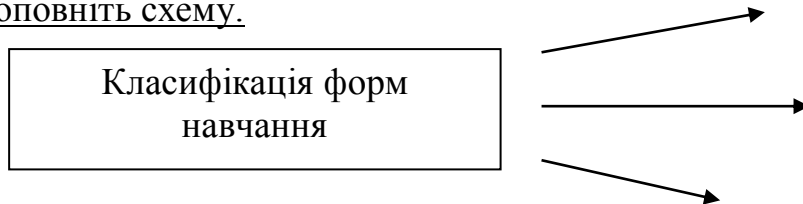
Форми організації навчання – це...

Семинар – це...

16. Доповніть речення: «Вибір форм організації навчання зумовлюється...»

17. Поясніть, як ви розумієте слова В. Сухомлинського: «Учитель готується до гарного уроку все життя».

18. Доповніть схему.

19. Зробіть класифікацію форм організації навчання:

Урочні

Позаурочні

2 РІВЕНЬ

1. Схарактеризуйте основні положення класно-урочної системи навчання.

2. Розгляньте переваги і недоліки класно-урочної системи (спробуйте скласти таблицю чи схему).

3. Складіть схему «Основні риси класно-урочної системи».

4. Складіть пам'ятку «Дидактичні особливості уроків для учнів шестирічного віку».

5. Перерахуйте способи перевірки домашнього завдання:

-
-

6. Заповніть картку.

Класифікація форм навчання

Урок – це ...

Цілі уроків.

-
-
-

Реалізуються через

_____→

-
-
-

Структура уроку – це

Залежить від

_____→

Основні типи уроків за дидактичною метою:

-
-
-

7. В чому вбачаєте позитивні та негативні сторони відомих Вам форм навчання (відповідь дайте у вигляді таблиці (схеми)).

8. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Ви – вчитель. Почався урок. Ви активізували увагу школярів. Раптом відкриваються двері і входить учень, який запізнився. Знову починається урок. Входить другий учень, що запізнився.

Як Ви будете реагувати на це?

9. Дайте відповідь на запитання:

Від чого залежить вибір способів організації навчальної діяльності учнів. Наведіть приклади.

10. Складіть для вчителів-початківців «Правила підготовки до уроку».

11. Назвіть позаурочні форми навчання, їх дидактичну спрямованість.

12. Дайте відповідь на запитання:

Чим пояснюється доцільність використання уроку як основної форми організації навчання в сучасній школі?

13. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

До свого першого уроку студентка-практиканта IV курсу готувалася довго. І ось урок розпочався. Учителька швидко перевірила домашнє завдання, розповіла новий матеріал, а до кінця уроку залишилося 20 хвилин. Закріплення зайняло ще 10 хвилин, потім вона не знала, чим заповнити час і відпустила учнів раніше з уроку.

Проаналізуйте причини методичних помилок учительки. Висловіть поради щодо подальшого вдосконалення методики проведення уроків.

14. Укажіть на місце і роль домашньої навчальної роботи в системі освіти школярів.

15. Дайте найбільш правильну і точну відповідь.

1. **ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ – ЦЕ:**

а) побудова вчителем навчальних занять, організація навчальної діяльності учителя й учнів;

б) побудова способів спілкування вчителя з учнем за встановленим принципом;

в) зовнішня сторона організації навчального процесу, що пов'язана з кількістю учнів, часом і місцем навчання, а також послідовністю і режимом його здійснення;

г) взаємодія вчителя й учнів, що регулюється певною, наперед встановленою, послідовністю й режимом.

2. **УРОК – ЦЕ:**

а) форма навчання, яка визначається навчальним планом;

- б) форма досягнення мети, певним чином упорядкована діяльність;
- в) систематично застосовувана для розв'язання завдань навчання, виховання і розвитку учнів, форма організації діяльності постійного складу вчителів і учнів у даний відрізок часу;
- г) динамічна і варіаційна форма організації процесу цілеспрямованої взаємодії певного складу вчителів і учнів, що містить зміст, форми, методи, засоби навчання і систематично застосовується для розв'язання завдань навчання, розвитку та виховання в процесі навчання.

3. МЕТА І ЗАВДАННЯ УРОКУ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД:

- а) програми, підручника, можливостей учнів;
- б) методів навчання, програми, підручника, можливостей учнів;
- в) урахування і реалізації функцій навчання;
- г) методів навчання, змісту уроку, умов навчання, програми.

4. НАВЧАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ ПЕРЕДБАЧАЄ ТАКІ ЕТАПИ:

- а) – теоретична і практична підготовка;
 - інструктаж;
 - проведення екскурсій;
 - опрацювання матеріалів екскурсії;
- б) – теоретична і практична підготовка;
 - інструктаж;
 - проведення екскурсій;
 - підбиття підсумків і визначення домашнього завдання;
- в) – теоретична і практична підготовка;
 - проведення екскурсій;
 - підбиття підсумків і визначення домашнього завдання.

5. ОСНОВНІ ОЗНАКИ НЕСТАНДАРТНОГО УРОКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ:

- а) використання комп'ютерів, цікавих додаткових відомостей з предмета;
- б) проведення уроку у формі подорожі, змагання, використання яскравої наочності;
- в) перевірка і оцінка знань, умінь і навичок, використання великої кількості тренувальних вправ;
- г) незвичайна форма проведення, використання цікавих методів роботи, організації нової різноманітної діяльності, активна пошукова робота учнів.

6. НЕОБХІДНІСТЬ ДОМАШНІХ ЗАВДАНЬ ЗУМОВЛЕНА ТИМ, ЩО ВОНИ:

- а) забезпечують міцність, систематичність і свідомість знань учнів, виховують самостійність і відповідальність;
- б) виховують відповідальне ставлення до навчання;
- в) поглиблюють знання учнів, забезпечують розвиток пізнавальних інтересів;
- г) сприяють накопиченню оцінок з предмета, свідомому засвоєнню знань на наступних уроках.

16. Зробіть класифікацію форм організації навчання за такою основою:

Теоретичні

Практичні

Комбіновані

3 РІВЕНЬ

1. Складіть аргументований прогноз розвитку й удосконалення організаційних форм навчання з урахуванням засад педагогіки співробітництва.
2. Проаналізуйте свою домашню навчальну роботу з точки зору правил і вимог до її організації.
3. Заповніть таблицю.

Основні вимоги до уроку					
Гігієнічні	Психологічні	Розвивальні	Виховні	Дидактичні	Загальні

4. Дайте відповідь на запитання:

Що, на Вашу думку, дозволяє структурно правильно спланувати урок? Чому?

5. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

На засіданні педагогічної ради один із вчителів запропонував увести жорсткий регламент кожного уроку за раніше складеним методистами планом. Учителям пропонувався зразок такого плану, якого вони повинні обов'язково дотримуватися.

Чи слід рекомендувати вчителям жорсткий план проведення уроку? Поясніть своє ставлення до такого «нововведення».

6. Дайте відповідь на запитання:

З яких елементів складається підготовка вчителя до занять?

7. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Учитель Юрій Миколайович, сповнений натхнення, починає пояснювати новий матеріал уроку, коли в двері постукали:

- Завуч збирає дані про відсутніх. Кого немає в класі? З'ясували, кого немає на місці.

Учитель знову починає пояснювати нову тему, але його вдруге перебиває постуком у двері:

- Скільки дітей у вас сьогодні обідають?

Після багаторазового «початку» знову стукають у двері, діти вже починають сміятися. Цього разу це була медична сестра з оголошенням про відвідини лікаря-стоматолога.

А за 15 хвилин до закінчення уроку зайшла завуч повідомити про зміни у розкладі у зв'язку з хворобою вчителя...

Проаналізуйте ситуацію з погляду результативності. Ваші дії у таких випадках?

-
8. Визначте правила для вчителів-початківців щодо організації діяльності учнів на уроці.
 9. Проаналізуйте, які елементи індивідуального навчання і лекційно-семінарської системи зараз використовують у школі (у вигляді таблиці, схеми).
 10. Дайте визначення понять: «оптимізація навчання», «інтенсифікація навчання», «індивідуалізація навчання».

Тема 7.

КОНТРОЛЬ І ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Контроль, перевірка й оцінка результатів навчання – невід’ємні елементи навчально-виховного процесу, без яких неможливо увести повний цикл педагогічної взаємодії учнів і вчителів.

Контроль – 1) перевірка виконання чого-небудь, облік, спостереження за чим-небудь, ким-небудь. Розрізняють контроль поточний, коли перевіряється й оцінюється певний стан роботи, і завершальний, заключний, коли діяльність оцінюють за кінцевими результатами;

2) процес порівняння (зіставлення) фактично досягнутих результатів із запланованими;

3) система спостереження і перевірки відповідності процесу формування об’єкта управління прийнятим управлінським рішенням, визначення результатів.

У дидактиці та методичній літературі термін *перевірка* вживається у вузькому значенні як методичний прийом оцінювання результатів того чи іншого завдання; їй більше властиві навчальні функції, а *контроль* спрямований, як правило, на виявлення рівня засвоєння учнями вже вивченого матеріалу і проводиться здебільшого вчителем.

Контроль включає :

- перевірку, тобто виявлення знань, умінь і навичок;
- оцінювання – вимірювання знань, умінь, навичок і погляд на їх рівень;
- облік – фіксація результатів оцінювання у вигляді оцінок у класному журналі, щоденнику.

«Оцінка» й «оцінювання» поняття не тотожні. Оцінювання не завжди знаходить своє відбиття в оцінці. Так, вона може виявитися у похвалі словом, жестом, у міміці вчителя, догані, оцінному вислові, тому поняття *оцінювання* більш широке, ніж *оцінка*, кількісне відображення оцінювання.

Під перевіркою й оцінюванням знань, умінь і навичок учнів треба розуміти виявлення і порівняння на тому чи іншому етапі навчання результатів навчальної діяльності з вимогами, заданими програмою.

Оцінка – явище не стільки педагогічне, скільки державне. Облік й оцінювання знань розглядається як один з стимулів підвищення якості навчально-виховної роботи навчального закладу, як показник вихованості й освіченості молодого покоління.

Оцінка – бал – лише один із засобів мотивації, вона не повинна витіснити більш важливих і довготривалих стимулів активного й сумлінного учіння. У початкових класах має домінувати оцінка у вигляді мотивованого *оцінного судження*, що дає учневі можливість усвідомити, як саме він упорався з роботою, що вийшло добре, в чому помилка, як її краще виправити. Оцінюючи роботу учнів, учитель висловлюється так, щоб дитина не втратила стимулу до праці.

Норми оцінювання – абстрактна модель взаємодії елементів: вимог, різномасштабних планів, орієнтирів функціонування і розвитку школи.

Критерій – 1) мірило оцінювання визначених параметрів, що описуються певними показниками;

2) мірило для визначення, оцінювання предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації.

Контроль сприяє:

- аналізу успішності навчання кожного учня;
- розкриттю причин і вживанню раціональних заходів для ліквідації виявлених у результаті перевірки знань школярів помилок як у роботі учнів, так і вчителів.

Контроль і перевірка, проведені правильно, сприяють:

- своєчасному виявленню прогалин у знаннях і вміннях учнів;
- повторенню і систематизації матеріалу;
- установленню рівня готовності до засвоєння нового матеріалу;
- формуванню вміння відповідально і зосереджено працювати, застосовувати прийоми самоперевірки, самоконтролю;
- стимулюванню відповідальності й змагань якості учнів.

Значення перевірки й оцінювання знань:

1. Виявлення знань, умінь, навичок і рівня оволодіння ними.
2. Засіб контролю і самоконтролю учнів і вчителя.
3. Оцінювання як засіб оптимізації навчальної діяльності учнів.
4. Перевірка й оцінювання знань учнів – матеріал для атестації вчителів.

Функції оцінювання:

- навчальна;
- виховна;
- розвивальна;
- контролювальна.

Функції контролю:

1. **Контролювальна** функція передбачає встановлення рівня успішності окремих учнів і класу в цілому.
2. **Навчальна** функція передбачає таку організацію контролю, коли його проведення сприяє вдосконаленню підготовки школярів.
3. **Діагностична** функція – встановлення причин низького рівня знань учнів.
4. **Виховна** функція полягає в методиці формування мети та змісту завдань, у наступному коментуванні й оцінюванні робіт.

Вимоги до контролю:

1. Об'єктивність.
2. Забезпечення достатніх даних для встановлення певних оцінок.
3. Систематичність.

Види контролю:

1. Попередній контроль. Його мета – виявити рівень знань, умінь, способів дій, які мають стати фундаментом для засвоєння нової теми.
2. Поточний контроль надає вчителю можливість оперативно впливати на прогалини в знаннях дітей.
3. Тематичний контроль має на меті виявити рівень засвоєння обов'язкових знань з теми.
4. Підсумковий контроль здійснюється наприкінці чверті, навчального року.

Види перевірки й оцінювання знань:

1. Поточна перевірка й оцінювання знань, що проводиться під час повсякденних навчальних занять.
2. Четвертна перевірка й оцінювання знань, що проводиться в кінці кожної навчальної чверті.
3. Річне оцінювання знань.
4. Випускні та перевідні іспити.

Методи і форми контролю – це ті ж способи, за допомогою яких забезпечується зворотний зв'язок змісту і характеру навчальної пізнавальної діяльності учнів та ефективність роботи вчителя.

Форми перевірки контролю:

- усні форми;
- письмові форми.

Методи і форми контролю:

1. **Спостереження за навчальною роботою учнів.**

Цей метод дає можливість учителю скласти уявлення про те, як ведуть себе учні на заняттях, яка в них пам'ять, які нахили, здібності.

2. *Усне опитування.*

Суть полягає в тому, що вчитель ставить учням запитання з теми, яку вони вивчають, і спонукає їх до відповідей, таким чином виявляє рівень її засвоєння.

3. *Комбіноване (уцільнене) опитування.* Учитель запрошує для відповіді водночас кількох учнів, один із яких відповідає усно, один-два готуються до відповіді біля дошки, три-чотири особи працюють за картками на місцях.

4. *Письмовий контроль.* Суть полягає в тому, що вчитель під час перевірки знань пропонує учням заздалегідь підготовлені на окремих аркушах запитання, на яких вони за 10-12 хв. пишуть відповіді. Це дає можливість оцінити знання всіх учнів.

5. *Тестовий контроль* – короткочасний комплекс завдань, що відповідають змісту навчання; сприяє визначенню ступеня оволодіння навчальним матеріалом (№11).

6. *Програмовий контроль* (використання перфокарт, сигнальних карток, машин-контролерів). Суть у тому, що учням пропонуються запитання, на кожне з яких дається три-чотири відповіді, з яких тільки одна – правильна. Завдання учня – вибрати правильну відповідь.

7. *Практичний контроль* (виконання практичних робіт: дослідів, робота на пришкольній ділянці).

8. *Самоконтроль* забезпечує внутрішній зворотний зв'язок. Він може самостимулювати навчання, формувати критичність думки.

9. *Екзамени* – це спеціальні засоби здійснення підсумкової перевірки й оцінювання знань учнів. Вони служать засобом суспільного і державного контролю за роботою учнів, учителів, школи в цілому.

Державна підсумкова атестація учнів (вихованців) – це форма контролю за відповідністю освітнього рівня випускників загальноосвітніх навчальних закладів.

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Ознайомтесь з методикою перевірки й оцінювання знань, умінь, навичок, розробленою Ш. Амонашвілі, В. Шаталовим.

2. Випишіть з книги В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» думки щодо перевірки оцінювання знань.

3. Опрацюйте вимоги до оцінювання знань, умінь, навичок учнів за 12-бальною системою.

4. Складіть 10 тестів до теми.

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Дайте визначення понять:

Перевірка...

Оцінювання

Оцінка...

Облік ...

Контроль...

Тестування ...

2. Розкрийте основні функції перевірки й оцінювання знань, умінь і навичок.

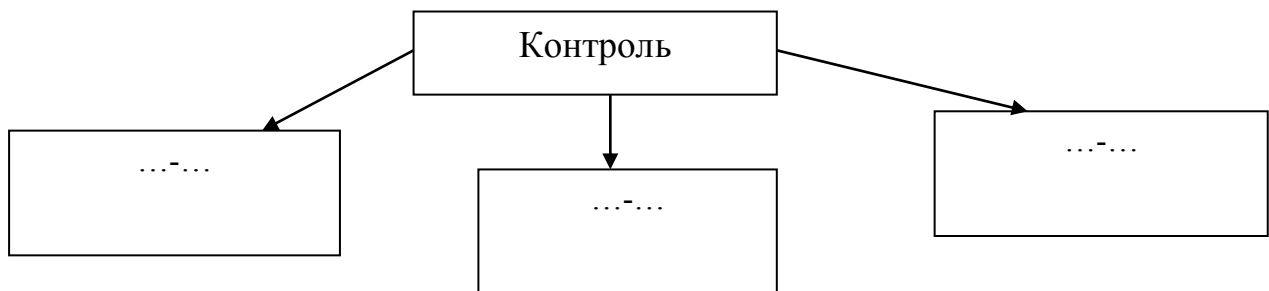
3. Оберіть із наведених положень методи контролю:

1) усний контроль;	13) виконання контрольних робіт;
2) письмовий контроль;	14) емоційний вплив;
3) активізація;	15) усний залік;
4) систематизація;	16) письмовий екзамен;
5) графічний контроль;	17) тести;
6) лабораторно-практичний контроль;	18) усний екзамен;
7) мотивація;	19) семінарське заняття;
8) індивідуальне опитування;	20) проблемне навчання;
9) контрольні письмові роботи;	21) програмний контроль;
10) актуалізація знань;	22) усний самоконтроль;
11) фронтальне опитування;	23) засвоєння знань;
12) письмовий залік;	24) керівництво навчанням.

4. Назвіть функції контролю.

5. Складіть схему «Методи і форми контролю».

6. Заповніть схему «Складові контролю».

7. Дайте відповідь на запитання:

Який зміст Ви вкладаєте в поняття «оцінка», «бал»?

8. Розв'яжіть педагогічну ситуацію

Знаючи про сором'язливість Наташі, вчителька попереджає:

- Скоро тебе запитаю, підготуйся. Ось завдання, яке ти зможеш виконати самостійно.

Учителька дає картку з текстом, який дівчина повинна прочитати. У Наташі є час зібратися з думками. Багатьом учителька виставила заохочувальні

оцінки з цієї теми, а у Наташі оцінки поки що немає. Дівчинка легко збуджується, навчання дається їй не легко.

У чому педагогічна цінність такої організації перевірки знань?

2 РІВЕНЬ

1. Дайте відповідь на запитання:

У чому полягають переваги і недоліки усного опитування (або методу на ваш вибір)?

2. Заповніть схему.

3. Складіть пам'ятку для себе «Педагогічні вимоги до перевірки й оцінки успішності учнів».

4. Класифікуйте основні причини суб'єктивного оцінювання педагогом знань, умінь і навичок учнів. Як, на вашу думку, можна цього уникнути?

5. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

На уроці вчитель перевіряв домашнє завдання з допомогою фронтального опитування, яке проходило у досить швидкому темпі. Павло К. не зміг швидко зорієнтуватися в питаннях і сказав учителеві, що йому треба подумати. На що той відповів: «Нічого думати, треба відповідати».

До якої групи методів належить фронтальне опитування?

Як Ви оцінюєте дії вчителя у цьому випадку?

Схарактеризуйте негативні та позитивні сторони методу.

Надайте пропозиції щодо покращення організації перевірки домашнього завдання учнів.

6. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Першокласниця ділиться з мамою своїми проблемами: «Мені в дитсадку було краще, ніж тепер. Я намагаюсь гарно вчитися, а Марія Василівна весь час ставить мені низькі оцінки. Моя подруга одержує високі оцінки, а наді мною насміхається. Хіба це справжня подруга? Мамо, не подобається мені в школі...».

Чим можна пояснити втрату інтересу до навчання в дівчинки? Якої помилки припустився педагог, оцінюючи знання? Чи є можливою заміна бальної оцінки в початкових класах оціночними судженнями? Що може дати така заміна педагогічній практиці?

7. Дайте відповідь на запитання:

Що, на вашу думку, означає «правильне оцінювання знань учнів»?

3 РІВЕНЬ

1. Проаналізуйте сильні і слабкі сторони «безоцінкового» типу навчання (Ш. Амонашвілі):

Сторони	
Сильні	Слабкі
1.	1.

2. Дайте відповідь на запитання:

Чи можна здійснювати ефективний контроль за навчальною діяльністю учнів, не оцінюючи її результати кількісно (оцінками)? Обґрунтуйте відповідь.

3. Дайте відповідь на запитання:

Чи вважаєте ви, що ставлення до оцінок у дітей, які не встигають невстигаючих і відмінників є однаковим? Обґрунтуйте відповідь.

4. Дайте відповідь на запитання:

Однією із важливих вимог до оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності є об'єктивність контролю. Як поєднати цю вимогу з необхідністю врахування індивідуальних особливостей учнів?

5. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Урок у 4 класі. Микола С. відповідає біля дошки. Тільки він зупиняється, помиляється – виникає «ліс рук». Спочатку вчителька зупиняла учнів, але потім дозволила виправляти й доповнювати товариша. Микола все більше і більше заплутувався, тягнув слова і згодом зовсім замовк. «Знову не довчив» – сказала вчителька і поставила «5» у журнал.

Урок у 9 класі. Відповідає Іра К. У класі тиша. Але не всі слухають. Кілька учнів готують наступне питання, інші дивляться у вікно. Дві дівчинки розмовляють «очима» про речі, що не мають відношення до уроку. Іра робить помилки, але ніхто її не виправляє. І після відповіді ніхто не визвався виправити помилки.

Порівняйте фрагменти опитування в 4 і 9 класах. Чому не була вдалою перша відповідь і пройшла непоміченою для більшості друга?

Наведіть приклади використання ефективних методів опитування з практики досвідчених учителів.

6. Складіть таблицю (схему) «Види контролю за місцем у навчальному процесі».

7. Складіть схему «Форми та методи контролю».

8. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Учитель на кожному уроці у 7-8 класах перевіряв знання, уміння і навички учнів, пропонуючи всім завдання на картках. До дошки запрошував 2-3 учнів і бесідував із ними, з'ясовуючи рівень їхніх знань, умінь і навичок. Така робота тривала 12-15 хвилин. Окремі види виконаних робіт учитель перевіряв особисто, але часто доручав здібним учням перевіряти роботи своїх товаришів. І не лише перевіряти, а й оцінювати.

Які методи перевірки й оцінки навчальної діяльності учнів використовує учитель? У чому переваги і недоліки цих методів?

9. Виберіть варіант вирішення педагогічної ситуації.

На уроці вчителька оголошувала оцінки за контрольну роботу. В цілому робота була написана непогано, але здібний, Сергійко, який добре встигаючий з предмета, написав її на незадовільно. З часом, під час пояснення нового матеріалу, вчителька почула плач. Сергійко не зміг стримати сліз розчарування оцінкою. Хтось із учнів промовив: «У мами Сергійка сьогодні день народження». Клас співчутливо прикипів.

Варіанти дій учителя:

- 1) дорікнути учневі: «От, бачиш, якого подарунку ти принесеш матері через лінощі»;
- 2) наказати дитині вийти з класу і заспокоїтися;
- 3) промовити: «Сергійко, не хвилюйся. Якимось чином вирішимо цю проблему. Підійди до мене після уроку, будь ласка»;
- 4) по закінченні заняття з'ясувати причину «провалу» та домовитися з учнем про шляхи її виправлення. А до журналу пізніше занести виправлену оцінку, наголосивши учням на винятковості ситуації.

Завдання для контрольної роботи з розділу «Дидактика»

1 варіант

1. Розкрийте сутність навчання, його методологічні засади і рушійні сили. Придумайте ситуацію, в якій діяла б рушійна сила (за однією з тем «своєї» дисципліни).
2. Назвіть особливості реалізації на уроці дидактичних і виховних вимог. Наведіть приклади.
3. Складіть план уроку комбінованого типу за однією з тем «своєї» дисципліни.

3 варіант

1. Назвіть основні компоненти процесу оволодіння знаннями, уміннями і навичками. Створіть ситуацію для дії рушійної сили за певною темою «своєї» дисципліни.
2. Що ви розумієте під принципами навчання? Схарактеризуйте сутність і правила реалізації вимог принципів міцності знань і науковості.
3. Складіть план уроку узагальнення та систематизації знань однією з тем «своєї» дисципліни.

3 варіант

1. Розкрийте сутність уроку як основної форми організації навчання. Назвіть вимоги до уроку в школі.
2. Складіть план уроку засвоєння знань за однією з тем «своєї» дисципліни.
3. Назвіть історичні аспекти становлення класно-урочної форми організації навчання. Сформулюйте вимоги до сучасного уроку.

Розділ 4.

ШКОЛОЗНАВСТВО

Тема 1. Система народної освіти. Керівництво народною освітою і школою. Завдання для контрольної роботи з розділу «Школознавство».

МОДУЛЬ 1

Тема 1.

СИСТЕМА НАРОДНОЇ ОСВІТИ. КЕРІВНИЦТВО НАРОДНОЮ ОСВІТОЮ І ШКОЛОЮ

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Система – це не просто сукупність елементів, а сукупність зв'язаних між собою взаємодіючих елементів. Взаємодія цих елементів породжує нові якості, що не притаманні їй окремим елементам.

До *органів управління освітою* в Україні належать:

- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти;
- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти;
- центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади;
- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, а також утворені місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування структурні підрозділи з питань освіти (місцеві органи управління освітою).

Навчальні заклади в Україні незалежно від форм власності відокремлені від церкви (релігійних організацій), мають світський характер, крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями.

Управління освітою:

- В Україні для управління освітою створюються система державних органів управління та органи громадського самоврядування.

- Органи управління освітою і громадського самоврядування діють у межах повноважень, визначених законодавством.

Під **системою народної освіти** слід розуміти сукупність освітньо-виховних закладів, які функціонують у тій чи іншій державі, зв'язок між ними та ті загальні принципи, на основі яких ці заклади створюються і функціонують.

Система освіти в Україні – це сукупність навчально-виховних закладів, наукових установ, органів державного управління освітою, які забезпечують здобуття громадянами загальної та спеціальної освіти і формування всебічно розвиненої особистості.

Інформатизація системи освіти як одна із ланок загального процесу розвитку суспільства, з одного боку, має на меті підвищення ефективності навчання завдяки розширенню обсягів інформації та вдосконаленню методів її застосування, а з другого – спрямована на те, щоб користувачі могли застосовувати інформаційні технології у власній професійній діяльності та освітньому процесі. Основна мета – вдосконалення науково-дослідної та навчально-виховної діяльності навчальних закладів у результаті застосування автоматизованих комплексів і систем під час інформування, проектування, навчання і створення інформаційного середовища для розвитку інтелектуальних сил особистості.

Наукова розробка програм розвитку в освіті – свідомий, що ґрунтується на точному знанні, систематичний вплив суб'єкта управління (орган управління освітою, освітній заклад) на соціальний об'єкт (систему освіти, шкільний колектив, класний колектив) з метою забезпечення його ефективного функціонування та розвитку на основі компонентів державного освітнього стандарту, пов'язаних змістовно й органічно з соціальним оточенням.

Фактори, які впливають на становлення і розвиток системи народної освіти:

- рівень розвитку суспільного виробництва і вдосконалення його науково-технічних основ;
- вплив політики правлячих класів суспільства;
- боротьба трудящих за підвищення якості народної освіти;
- історичний досвід і національні традиції в галузі народної освіти;
- педагогічні фактори.

Принципи освіти в Україні:

- доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;

- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;

- гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;

- органічний зв'язок з світовою та національною історією, культурою, традиціями;
- незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями);
- науковий, а також світський характер освіти (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями);
- інтеграція з наукою і виробництвом;
- узаємозв'язок з освітою інших країн;
- гнучкість і прогностичність системи освіти;
- єдність і наступність системи освіти;
- безперервність і різноманітність освіти;
- поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

Структура системи освіти в Україні:

- дошкільна освіта;
- загальносередня освіта;
- позашкільна освіта;
- професійно-технічна освіта;
- вища освіта;
- післядипломна освіта.

В Україні встановлюються такі освітні рівні:

- дошкільна освіта;
- початкова загальна освіта;
- базова загальна середня освіта;
- повна загальна середня освіта;
- професійно-технічна освіта;
- вища освіта.

В Україні встановлюються такі освітньо-кваліфікаційні рівні та ступені:

- кваліфікований робітник;
- молодший спеціаліст;
- молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр;
- доктор філософії;
- доктор наук.

Дошкільна освіта і виховання здійснюються в сім'ї, дошкільних навчальних закладах у взаємодії з сім'єю і мають на меті забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей, їх усебічного розвитку, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь, навичок, необхідних для подальшого навчання.

Дошкільними навчальними закладами є:

- дошкільні навчальні заклади (ясла);
- дошкільні навчальні заклади (ясла-садки);
- дошкільні навчальні заклади (дитячі садки);

-
- дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) компенсувального типу;
 - будинки дитини;
 - дошкільні навчальні заклади (дитячі будинки) інтернатного типу;
 - дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) сімейного типу;
 - дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) комбінованого типу;
 - дошкільні навчальні заклади (центри розвитку дитини).

Загальна середня освіта забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, мовними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення.

Середні навчальні заклади:

1. Основним видом середніх навчальних закладів є середня загальноосвітня школа трьох ступенів: перший – початкова школа, що забезпечує початкову загальну освіту, другий – основна школа, що забезпечує базову загальну середню освіту, третій – старша школа, що забезпечує повну загальну середню освіту.

2. За рішенням місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для задоволення освітніх потреб населення можуть створюватися навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» або об'єднання з іншими навчальними закладами, а також загальноосвітні навчальні заклади та групи продовженого дня.

3. Для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей створюються профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи навчально-виховних комплексів, об'єднань. Особливо обдарованим дітям держава надає підтримку і заохочення (стипендії, направлення на навчання і стажування до провідних вітчизняних і закордонних освітніх, культурних центрів).

4. Для здобуття загальної середньої освіти можуть створюватися вечірні (змінні) школи, а також класи, групи зі стаціонарною, заочною формами навчання при загальноосвітніх школах.

5. Охочим надається право і створюються умови для прискореного закінчення школи, складання іспитів екстерном.

Навчальні заклади для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації:

1. Для дітей, які не мають необхідних умов для виховання і навчання в сім'ї, створюються загальноосвітні школи-інтернати.

2. Для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, створюються школи-інтернати, дитячі будинки, в тому числі сімейного типу, з повним державним утриманням.

3. Для дітей, які потребують тривалого лікування, створюються дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні санаторні школи-інтернати, дитячі будинки. Навчальні заняття з такими дітьми проводяться також у лікарнях, санаторіях, вдома.

4. Для осіб, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатися в масових навчальних закладах, створюються спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи, дитячі будинки, дошкільні та інші навчальні заклади з утриманням за рахунок держави.

5. Для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, створюються загальноосвітні школи і професійно-технічні училища соціальної реабілітації.

Позашкільна освіта та виховання є частиною структури освіти і спрямовуються на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні; здійснюються навчальними закладами, сім'єю, трудовими колективами, громадськими організаціями, товариствами, фондами і ґрунтуються на принципі добровільності вибору типів закладів, видів діяльності.

Позашкільні навчальні заклади:

1. До позашкільних навчальних закладів належать: палаци, будинки, центри, станції дитячої, юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтв, студії, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади.

2. Для здійснення освітньої роботи позашкільним навчальним закладам надаються спортивні об'єкти, культурні, оздоровчі та інші заклади безкоштовно та на пільгових умовах. Порядок їх надання визначається місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Професійно-технічна освіта забезпечує здобуття громадянами професії відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку, підвищення їх кваліфікації; здійснюється на базі повної загальної середньої освіти або базової загальної середньої освіти з наданням можливості здобувати повну загальну середню освіту.

До професійно-технічних навчальних закладів належать:

- професійно-технічне училище відповідного профілю;
- професійне училище соціальної реабілітації;
- вище професійне училище;
- професійний ліцей;
- професійний ліцей відповідного профілю;
- професійно-художнє училище;
- художнє професійно-технічне училище;
- вище художнє професійно-технічне училище;
- училище-агрофірма;
- вище училище-агрофірма;
- училище-завод;

- центр професійно-технічної освіти;
- центр професійної освіти;
- навчально-виробничий центр;
- центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів;
- навчально-курсний комбінат;
- навчальний центр.

Культура управління – 1) теорія ефективного застосування управлінської системи, структури (наприклад, як організувати систему управління освітою, щоб за її допомогою впливати на розвиток освіти в потрібному напрямі);

2) теорія раціональної організації роботи апарату управління, застосування найбільш ефективних засобів, форм і методів праці, розкриття ролі культурного елемента в цьому процесі;

3) теорія управління як важливої соціальної функції та свідомого і власного впливу як на окремих людей, так і на всю спільноту для досягнення конкретної мети;

4) сукупність теоретичних і практичних положень, принципів і норм, що мають загальний характер і належать тією чи іншою мірою до різних аспектів людської діяльності;

5) система знань про управлінську практику як культурний феномен, сукупність науки і мистецтва управління, рекомендацій, узагальнень об'єкта управління, які мають науково-практичну цінність і органічно, системно пов'язані між собою;

6) важлива сфера впливу на свідомість, вчинки підлеглих, їхні помисли і бажання і, водночас, – один із вирішальних факторів успіху в управлінні організацією.

Принципи управління системою освіти та навчально-виховними закладами:

- 1) принципи державності;
- 2) науковий характер управління;
- 3) демократизація управління;
- 4) принцип систематичності;
- 5) принцип застосування об'єктивних критеріїв оцінювання діяльності педагогічних працівників та установ освіти.

Внутрішньошкільний контроль – систематична, цілеспрямована перевірка роботи вчителя адміністрацією школи, одна з форм керівництва педагогічним колективом.

Завдання внутрішнього контролю

1. Сприяти виконанню завдань, поставлених урядом перед школою.
2. Одержувати оперативні відомості про роботу школи для аналізу стану справ і прийнятих управлінських рішень.
3. Поширювати досягнення науки та передового педагогічного досвіду.
4. Надати допомогу тим працівникам, які її потребують.
5. Сприяти професійному зростанню всіх працівників школи.
6. Підвищувати відповідальність працівників за свою роботу.

Організаційна структура управління – сукупність управлінських ланок, розміщених у логічній підпорядкованості, які забезпечують взаємозв'язок керівної та керованої систем.

Методи управління:

1. Нормативні методи.
2. Організаційно-адміністративні методи.
3. Педагогічні методи.
4. Соціально-психологічні методи.
5. Економічні методи.

Функції управління:

1. Починається управлінська діяльність з педагогічного аналізу ситуації.
2. Готується і приймається управлінське рішення.
3. Організація учасників процесу на виконання прийнятого рішення.
4. Здійснення контролю за діяльністю.
5. У разі потреби застосування регулювання, корекції.

Самоврядування передбачає:

- самостійне планування роботи;
- вирішення питань навчально-виховної, науково-дослідної, фінансово-господарської діяльності;
- участь у формуванні планів прийому учнів, студентів з урахуванням державного замовлення та угод з підприємствами, установами, громадянами;
- визначення шкільного компонента освіти;
- прийняття на роботу працівників;
- самостійну фінансову діяльність;
- контроль за організацією харчування, охорони здоров'я, охорони праці.

Управління школою – це цілеспрямований вплив керівника школи на діяльність шкільного колективу та освітній процес з метою забезпечення отримання найвищого результату в навчанні та вихованні учнів. Управління – це складна і багатогранна діяльність керівника школи, що має організаційний, педагогічний, соціальний, психологічний і технічний аспекти; це процес переведення складної динамічної системи (школи) з одного якісного стану в інший.

Науково-методична рада школи – колективний професійний орган, що об'єднує людей, які прагнуть здійснювати перетворення в школі на науковій основі, керуючись певними науковими положеннями, підходами, ідеями.

Зміст і завдання методичної роботи

1. Підвищення наукового рівня педагогічних працівників.
2. Удосконалення психолого-педагогічної культури.
3. Удосконалення методичної майстерності.
4. Підвищення загальної культури та індивідуального розвитку педагогічних працівників.

Форми методичної роботи

1. Індивідуальні:
 - самоосвіта;
 - стажування;
 - наставництво;
 - індивідуальні консультації.
2. Колективні форми:
 - постійно діючі (методичні об'єднання, творчі групи, проблемні групи, школи ППД, школи педагогічної майстерності, дискусійні клуби, круглі столи, школи молодого вчителя, семінари тощо);
 - періодично діючі (педагогічні читання, науково-практичні конференції, методичні наради, групові консультації, одноразові семінари, педагогічні висновки тощо).

БЛОК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Із Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» випишіть статті про управління, органи управління і самоврядування ЗОШ.

2. Занотуйте міркування педагогів про особливості організації управління, керівництво і менеджмент загальноосвітніх закладів.

3. Складіть словничок педагогічних термінів з цієї теми на основі аналізу літератури. Для цього випишіть по 2-3 варіанти визначень кожного ключового терміну, що пропонуються авторами. Попробуйте сконструювати власні дефініції.

4. Ознайомтесь, проаналізуйте та законспекуйте статтю В. Вербицького Сутність управління навчальним закладом / В. В. Вербицький // Науковий вісник Донбасу. – 2010. – № 3. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2010_3_3.pdf (3 бали).

5. Проаналізуйте стан і перспективи розвитку освіти у провідних розвинених країнах світу та Україні (спільне і відмінне).

6 Проведіть огляд державних документів у галузі освіти України з питань її реформування.

7. Обґрунтуйте думку В. Сухомлинського щодо якостей керівника школи. У книзі «Розмова з молодим директором школи» він писав, що «учитель учителів – а тільки вчитель учителів і є справжнім керівником, якому вірять і якого поважають, – можна стати лише тоді, коли з кожним днем усе більше заглиблюєшся в деталі, в тонкощі педагогічного процесу, коли перед тобою відкриваються все нові й нові грані того, що можна назвати мистецтвом впливу на душу людини»?

БЛОК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

1 РІВЕНЬ

1. Дайте визначення понять:

Школознавство ...

Управління

Школа ...

Гімназія ...

Колегіум ...

Коледж...

Лицей ...

2. Розкрийте основні функції управління навчально-виховним закладом.

3. Виберіть найбільш правильну і точну відповідь.

1. РОЗКРИЙТЕ СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ШКОЛОЗНАВСТВО»

- а) школознавство – це розділ педагогіки про ведення школи;
- б) школознавство – це розділ педагогіки про організацію виховання;
- в) школознавство – це розділ педагогіки про організацію навчання;
- г) школознавство – це розділ педагогічної науки про організацію та управління діяльністю освітніх закладів.

2. НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІ ЗАКЛАДИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ТІЛЬКИ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ:

- а) технікум, училище, інститут, магістратура;
- б) колоквіум, академія, аспірантура, екстернатура;
- в) ліцей, коледж, загальноосвітня школа, школа-інтернат;
- г) міжшкільний навчальний комбінат, інститут, університет.

3. ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ:

- а) науковість, інформаційна забезпеченість, демократизація, комплексність, демократичний централізм;
- б) духовність, культурність, логічність розвитку;
- в) організованість, структурність, відкритість, лояльність;
- г) персональність, методичність спрямованості, компактність, варіативність.

4. ДО КОЛЕГІАЛЬНИХ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЮ ШКОЛОЮ НАЛЕЖИТЬ:

- а) рада школи, педагогічна рада, батьківський комітет;
- б) інспекція, методичне об'єднання, редакційна рада;
- в) акредитаційна комісія, експертна група, держадміністрація;
- г) рада з координації, предметна комісія, ініціативна група, актив школи.

5. ПРИНЦИПИ ВНУТРІШНЬОГО КЕРІВНИЦТВА:

- а) удосконалення педагогічної майстерності, підвищення екологічної культури вчителів, систематична раціоналізація структури шкільної документації, урахування кліматичних умов регіону;
- б) збереження цілісності виховного процесу, раціональне поєднання теорії розвитку особистості, комплексне використання педагогічних протиріч у навчанні, самостійність управлінських рішень;
- в) поєднання єдиновладдя з колегіальністю, чітке планування, раціональний розподіл обов'язків, систематичний контроль і корекція, оптимальне використання матеріальнотехнічної бази школи;
- г) правильна відповідь відсутня.

6. ФОРМИ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ:

- а) конференція, консультація, наставництво, педагогічні читання, стажування, нарада, семінар;
- б) практична робота, просемінар, колоквиум, лекція-візуалізація, наказ, бесіда;
- в) олімпіади, змагання, диспут, діалог, конкуренція;
- г) творчий конкурс, оцінювання, проектування, самостійна робота, методичний практикум.

7. ОСНОВНІ НАПРЯМИ НАУКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ:

- а) створення творчих груп, забезпечення чіткої роботи навчально-методичних комісій, розвиток ініціативи школи, інтенсифікація гурткової позакласної діяльності вчителів;
- б) удосконалення змісту навчальних дисциплін, оптимізація науково-дослідної роботи педагогічного колективу, підвищення професійної майстерності вчителів, залучення до управління школою батьківського комітету;
- в) розширення арсеналу методів управління, забезпечення своєчасного виконання нормативних документів, модернізація організаційних форм навчання і виховання;
- г) дотримання санітарно-гігієнічних норм, створення сприятливих умов для роботи учнів і вчителів, раціональний режим діяльності школи, формованість навичок самостійної роботи вчителів і учнів.

8. ОСНОВНІ ТИПИ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ:

- а) авторитарний, демократичний, лояльний;
- б) інноваційний, традиційний, перспективний;
- в) педагогічний, новаторський, моніторинговий;
- г) особистісний, конструктивний, діловий.

9. ХТО ПРЕДСТАВЛЯЄ АДМІНІСТРАЦІЮ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ?

- а) секретар-машиністка, бібліотекар, гардеробник, класний керівник, старшокласники;
- б) вчителі, вихователі, тренери, методичні працівники, обслуговуючий персонал;
- в) директор, заступник директора з навчальної роботи, заступник директора з виховної роботи, помічник директора з господарської частини;
- г) правильна відповідь відсутня.

10. ПЕДАГОГІЧНА РАДА ШКОЛИ ІСНУЄ ДЛЯ:

- а) розгляду і розв'язання основних питань освітньої роботи школи;
- б) забезпечення умов для якісного навчання учнів;
- в) нагляду за виконанням прийнятих управлінських рішень;
- г) координації роботи адміністрації, педагогічного й учнівського колективів.

11. СУТЬ ПРИНЦИПУ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПОЛЯГАЄ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ:

- а) системності в роботі, розумній регламентації засідань, оптимального використання часу, аргументації нормативних вимог;
- б) чіткого планування освітнього процесу, комплексного розв'язання освітніх завдань, створенні робочої атмосфери в школі, реалізації самоврядування учнів;
- в) стимулювання розвитку педагогічних інновацій, колективної відповідальності за стан навчання, прав особистості на самовдосконалення, умов «безконфліктного» виховання і навчання;
- г) колегіальності в роботі, гласності, підзвітності керівництва колективу, конкурентності у підборі керівних посадовців.

12. ВИДИ ІНСПЕКТУВАННЯ В ШКОЛІ:

- а) фронтальне, вибіркове, тематичне, комплексне;
- б) раціональне, технологічне, діагностичне, системне;
- в) безпосереднє, опосередковане, пряме, цілісне;
- г) оптимальне, часткове, групове, варіативне.

13. ДО СКЛАДУ ПЕДАГОГІЧНОЇ РАДИ ШКОЛИ ВХОДЯТЬ:

- а) адмінперсонал школи, батьки учнів, вчителі початкових класів;
- б) вчителі середніх і старших класів, керівники учнівських громадських організацій школи;
- в) вчителі загальноосвітньої школи;
- г) представники адміністрації школи, класні керівники, батьківський комітет школи.

14. МЕТОЮ УПРАВЛІННЯ Є:

- а) створення оптимальних умов для здійснення нормативного рівня навчання, виховання і розвитку молодого покоління;
- б) розв'язання соціальних протиріч в школі, використання виховного потенціалу педагогічних кадрів у конкретних умовах, знаходження недоліків в освітньому процесі та покарання винних;
- в) приведення мети і змісту навчання і виховання у відповідність до статуту школи;
- г) правильна відповідь відсутня.

15. ВИДИ ВНУТРІШКІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ:

- а) оптимальний, вибірковий, узагальнювальний, лаконічний;
- б) практичний, локальний, предметний, ініціативний;
- в) максимальний, частковий, пошуковий, конструктивний;
- г) поточний, попередній, проміжний, підсумковий, епізодичний.

16. ДО СКЛАДУ РАДИ ШКОЛИ ВХОДЯТЬ:

- а) педагоги, представники інших підрозділів школи, а також учнівського комітету і батьківського комітету;
- б) керівники колегіальних органів школи, представники держадміністрації району, класні керівники, дільничний міліціонер;
- в) весь колектив школи, включаючи обслуговуючий персонал;
- г) правильна відповідь відсутня.

17. УПРАВЛІННЯ – ЦЕ:

- а) вплив на діяльність людей з різними соціальними інтересами;
- б) цілеспрямований планомірний процес забезпечення взаємодії об'єктів;
- в) функція організованих систем, спрямована на збереження їх структури, режиму діяльності та виконання кінцевої мети функціонування;
- г) регламентація діяльності в залежності від природних умов.

2 РІВЕНЬ

1. Виберіть найбільш правильну і точну відповідь.

1. МЕТОДИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ ОЧОЛЮЄ:

- а) кращі педагоги, які мають значний досвід роботи в школі;
- б) заступник директора з навчальної роботи;
- в) заступник директора з виховної роботи;
- г) інспекторат відділу освіти.

2. ШКІЛЬНЕ МЕТОДИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ СТВОРЮЄТЬСЯ ПРИ НАЯВНОСТІ КІЛЬКОСТІ ПЕДАГОГІВ ОДНОГО ПРОФІЛЮ:

- а) трьох;
- б) чотирьох;
- в) шести;
- г) п'яти.

-
3. ІСНУЮТЬ ТАКІ ВИДИ МЕТОДИЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ:
- а) шкільні, міжшкільні, районні(міські), міжрайонні;
 - б) сільські, вузівські, колегіальні, репрезентативні;
 - в) функціональні, практичні, інноваційні, поточні;
 - г) правильна відповідь відсутня.
4. ПЕДАГОГІЧНА РАДА ШКОЛИ СТВОРЮЄТЬСЯ ПРИ НАЯВНОСТІ КІЛЬКОСТІ ВЧИТЕЛІВ:
- а) п'яти;
 - б) шести;
 - в) трьох;
 - г) чотирьох.
5. МАЛОКОМПЛЕКТНА ШКОЛА – ЦЕ:
- а) школа з неповним комплектом класів і учнів у них;
 - б) школа з малою кількістю вчителів;
 - в) школа зі слабкою навчально-матеріальною базою;
 - г) сільська школа для дітей із затримкою у розвитку.
6. ПІД ПРОГНОЗОМ МИ РОЗУМІЄМО:
- а) обґрунтований план розвитку об'єктів матеріальної діяльності;
 - б) система настановних завдань і відповідний інструментарій для досягнення поставленої мети;
 - в) сукупність обставин, що коригують розвиток предмета дослідження в перспективі;
 - г) імовірне судження про можливий стан у майбутньому об'єкта, що досліджується.
7. МЕТА ПРОГНОЗУВАННЯ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ СПРЯМОВАНА НА:
- а) одержання упередженої інформації про оптимальні умови функціонування освіти в прогнозованій перспективі;
 - б) визначення факторів і супутніх обставин формування освітньої політики;
 - в) обґрунтування концептуальних положень розвитку освіти;
 - г) правильна відповідь відсутня.
8. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ:
- а) поквартальне планування шкільного режиму, наявність учнівського самоврядування, відсутність домашніх завдань;
 - б) поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю вихованців, відсутність другорічництва, наявність системи матеріального стимулювання;
 - в) цілодобове перебування дітей, відсутність різкого поділу на першу і другу половину дня, широкі можливості в організації різнобічної діяльності, виховання здійснюється цілодобово;
 - г) довготривалість процесу адаптації дітей, складність організації поза навчальної розвивальної діяльності, необхідність залучення до виховання батьків.

9. ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА У СВОЇЙ ДІЯЛЬНОСТІ БЕЗПОСЕРЕДНЬО КЕРУЄТЬСЯ:

- а) статутом школи;
- б) формами статистичної звітності;
- в) перспективними планами району;
- г) принципами організації роботи загальної середньої школи.

10. КОНЦЕПЦІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ БАЗУЄТЬСЯ НА ТАКИХ ВИХІДНИХ ПОЛОЖЕННЯХ:

- а) природовідповідність, удосконаленість, економічність, об'єктивність;
- б) гласність, синтетичність, чіткість, прогресивність;
- в) етнізація, культуровідповідність, наступність, інтегративність, систематичність.

11. СХЕМА ПЛАНУ РОБОТИ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ПЕРЕДБАЧАЄ:

- а) характеристику класу, підвищення якості знань і культури праці, морально-етичне, естетичне, фізичне виховання учнів, організацію побуту і роботу з батьками;
- б) висвітлення соціально-психологічного стану школи та чинників удосконалення навчання, розробку шляхів покращення матеріального добробуту учнів;
- в) розкриття інтелектуального потенціалу класу, накреслення основних напрямів розвитку моральної атмосфери, розробку дидактичного супроводу процесу навчання, обґрунтування системи педагогічних впливів на школярів;
- г) аналіз соціометричних відносин між учнями, висвітлення основ організації навчально-виховного процесу, механізмів здійснення індивідуального підходу до учнів, обґрунтування умов реалізації виховних цілей.

12. МОНІТОРИНГ В ОСВІТІ – ЦЕ:

- а) планування і регулювання освітнього процесу;
- б) забезпечення виконання нормативних актів, соціальних стандартів і матеріального оснащення закладів освіти;
- в) неперервне відслідковування перебігу освітнього процесу і своєчасна його корекція;
- г) визначення альтернативних шляхів розвитку національної системи освіти.

13. ПІД ТЕРМІНОМ «МЕНЕДЖМЕНТ» МИ РОЗУМІЄМО

- а) функцію управлінського апарату, що дозволяє створити конкурентоспроможне виробництво в умовах середовища, яке постійно змінюється;
- б) вид діяльності, спрямований на організацію успіху в означеній сфері виробництва;
- в) уміння досягти поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки людей;
- г) усі відповіді правильні.

2. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Хороший і енергійний вчитель став в рідній школі директором. Він завзято взявся за справу і насамперед – за зміцнення трудової дисципліни: «розпікав» вчительку, яка спізнилася на чергування, і оголосив їй догану в наказі. Вчителька звернулася до начальника районного відділу освіти зі скаргою. Директор пояснив членам адміністрації, що таке принцип єдиноначальності, та наказу не скасував.

Потім вивісив наказ про підготовку навчальних кабінетів. А начальнику районного відділу освіти запропонував обговорити поведінку вчительки хімії, яка обіцяє обладнати кабінет хімії, але нічого не робить. Однак у районній адміністрації, на думку директора, не допомогли йому, а виявили причини і дорікнули самому директору тим, що вчителька не може сама обладнати витяжну шафу.

Тоді свої зусилля директор направив проти начальника відділу освіти і домогся, що новим керівником призначили людину, краще якої і бажати не можна: з трудовим законодавством не знайома, в усьому беззаперечно підтримує директора. При голосуванні з будь-якого рішення уточнює: думка директора така-то, протилежна точка зору така-то. Прошу голосувати: хто за директора, хто проти?

Здавалося б, тепер робота піде на лад. Будь-яке рішення директора підтримується. Але, на жаль! Нічого з того, що він намічав, вступаючи на директорську посаду, не збулося. Причини своїх невдач директор бачить у небажанні вчителів підкорятися його вимогам.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася в педагогічному колективі, та виявіть справжні причини невдач у діяльності початківця-директора. Які ж принципи керівництва педагогічним колективом необхідно дотримуватися директору школи, щоб забезпечити результативність у роботі? Як ви розумієте сутність принципу єдиноначальності?

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Чому ви не працюєте, як Галина Іванівна? Ми два роки впроваджуємо її досвід, а до вас він досі не дійшов! – говорить директор учительці.

- А я вважаю, що можна інакше... краще, тонше! – ледь чутно промовила вчителька і настільки переконливо, що всякі сумніви про причини її «несприйнятливості до передового досвіду» відпали. Це підтвердив і її власний урок, що разюче відрізняється від упроваджуваного еталона.

Між тим директорові кортіло укрупнити слабкості співрозмовника.

- Ви не помітили, наскільки вона невпевнено відчуває себе в класі? А як вона затягла початкову частину уроку, а його компоненти втратили домірність. І ця свобода суджень! І суперечки, суперечки... – продовжував директор атаку.

- Єралаш якийсь, а не урок! А ми повинні вчити хлопців...

«Упровадження передового досвіду» – як ви це собі уявляєте? Оцініть позицію директора школи. Чим вона суперечить вимогам реформи загальноосвітньої і професійної школи?

4. Заповніть схему.

5. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

На початку навчального року молодий директор школи запросив до себе в кабінет своїх заступників і сказав:

- Давайте розподілимо свої обов'язки і функції.

«Ви, – звернувся він до заступника, – візьміть контроль за навчальною і методичною роботою. Організацію і контроль виховної роботи за вами,- сказав він організатору позакласної і позашкільної роботи. А я буду займатися господарськими справами. Домовилися?».

Проаналізуйте підхід директора до своїх функцій і обов'язків. Які ж основні функції директора школи? В якому документі визначені форми керівництва школою та контролю за всією діяльністю її ланок?

6. Розв'яжіть педагогічну ситуацію.

Був у нас важкий 10 А, набраний з різних шкіл. Клас тримався розв'язано навіть з директором, якого зухвало охрестили «Звіроломом», а класний журнал чомусь «Лісовою книгою». Як-то я пішла з ним у 10 А на урок з історії. На дверях хтось вивів: «Залиш надію кожен, хто сюди входить...».

- Бачили, – лукаво кивнув директор. Увійшовши в клас, зняв окуляри, суворо глянув на хлопців.

- А все-таки я не втрачаю надії.– Говорив він просто. Все для нього було важливо.

- Питання є? – запитав він у кінці уроку.

- Я не розчув, які провокатори: мерзенні чи сумні?

- Дотепно, Плотніков! Ось ти і будеш вести куточок гумору в шкільній газеті.

- Вірно, – загаласували хлопці, – тільки він не Плотніков, а Столяров.

- Так-так. Був у мене такий Плотніков... ніби як ти, – він вказав на Столярова, – веселий, тямущий. Зараз директор великого заводу...

- Ну, а тепер заповнимо «Лісову книгу», – сказав директор.

І клас вражено завмер.

- Волков. Питання зрозуміло і розкрито достатньо... вбивчо. Четвірка. Медведєву – п'ять! За вірно внесену поправку: камінець у мій город. Столярову – п'ять! Надалі не корч дурня, все одно знаю, що розумний...

- Я хочу вибачитися... – сказав Столяров, коли хлопці вийшли з класу.

- А змінитися не хочеш? – перебираючи папери, запитав директор.

*Проаналізуйте методику спілкування директора з десятикласниками.
У чому причини результативності впливу педагога на хлопців?*

3 РІВЕНЬ

1. Виберіть найбільш правильну і точну відповідь.

1. СТРУКТУРНО ПРОЦЕС САМОВИХОВАННЯ ПЕДАГОГІВ МОЖНА ПОДІЛИТИ НА ЕТАПИ:

- а) самоаналіз, розробка провідної ідеї, пошук шляхів її впровадження;
- б) самоспостереження, самоаналіз, самоствердження, саморозвиток;
- в) самозобов'язання, самозаохочення, самонаказ, самозвіт;
- г) правильна відповідь відсутня.

2. ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ СПРЯМОВАНЕ НА:

- а) підвищення кваліфікації, здобуття нової спеціальності;
- б) набуття фахівцем навичок науково-дослідної роботи;
- в) здобуття наукового ступеня чи звання;
- г) розширення соціального кругозору та громадянської свідомості.

3. ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ:

- а) протиріччя, географічні умови, мікроклімат у колективі;
- б) вища нервова діяльність, внутрішні мотиви, досвід дитини;
- в) середовище, спадковість, виховання;
- г) біологічні інстинкти, свідомість, інтелектуальні задатки.

4. ПОНЯТТЯ «СИСТЕМА» РОЗГЛЯДАЄТЬСЯ ЯК:

- а) сукупність взаємопов'язаних елементів, що становить собою єдине ціле;
- б) конгломерат об'єктів, що знаходяться у певних взаємозв'язках;
- в) послідовність операцій для досягнення висунутої мети і завдання;
- г) перелік умовних одиниць для оцінювання знань, умінь і навичок відповідно до вимог навчальних програм.

5. УПРАВЛІННЯ ТРАКТУЄТЬСЯ ЯК:

- а) система керівництва закладами освіти та іншими соціальними інститутами;
- б) функція великих систем, спрямована на збереження структури, режиму діяльності та виконання кінцевої мети;
- в) набуття упереджувальної інформації про ймовірний розвиток об'єкта чи явища;
- г) правильна відповідь відсутня.

6. КОМПЕТЕНТНИЙ ПІДХІД У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ – ЦЕ:

- а) спрямованість на формування педагогічних моделей навчання;
- б) сукупність світоглядних і теоретичних передумов до проектування навчання;
- в) формування інтегрованої характеристики особистості;
- г) правильна відповідь відсутня.

7. ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ВКЛЮЧАЄ:

- а) сукупність норм, які визначають вимоги до освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня спеціалістів;
- б) систему теоретичних основ наявних спеціальностей і шляхів їх набуття;
- в) наукову розробку світоглядних та особистісних властивостей майбутнього фахівця;
- г) правильна відповідь відсутня.

8. ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА – ЦЕ:

- а) сукупність вимог до якості знань освіти;
- б) нормативні вимоги до професійних якостей, знань і вмінь фахівця;
- в) наявність наукового світогляду та соціальних потреб особистості;
- г) володіння методологічними закономірностями розвитку особистості.

9. СИСТЕМА САМОВИХОВАННЯ ПЕДАГОГА:

- а) проблема, розробка провідної ідеї, пошук шляхів її впровадження;
- б) самостереження, самоаналіз, корекція, саморозвиток;
- в) протиріччя самозаохочення, самонаказ, самоконтроль;
- г) правильна відповідь відсутня.

10. ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ СИСТЕМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ:

- а) самовдосконалення, здобуття нової спеціальності;
- б) набуття фахівцем навичок науково-дослідної роботи;
- в) здобуття наукового ступеня чи знання;
- г) розширення соціального кругозору та громадянської свідомості.

11. ЗАВДЯКИ ЕЛЕКТРОННИМ БІБЛІОТЕКАМ:

- а) створюється можливість скорочення часу надходження необхідної інформації, збільшення ємності сховищ, які потребують додаткової необхідної площі та відповідного обладнання, розширення доступу до рідкісних джерел;
- б) створюється можливість безкоштовно працювати з каталогами державних, регіональних та університетських бібліотек і відстежувати необхідні данні щодо сучасних публікацій;

в) збережуться від зникнення і повного забуття джерела, що зберігаються на таких недовговічних носіях, як папір, кіно-аудіо- і відеоплівки, диски, платівки;

г) правильна відповідь відсутня.

12. ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧУЄ:

а) зміцнення зв'язків між вищою освітою та дослідницькою роботою; забезпечення доступу до освіти якомога більшої кількості людей; нове визначення державної відповідальності в галузі вищої освіти;

б) свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції і розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку;

в) формування особистості; забезпечення доступу до освіти якомога більшої кількості людей; нове визначення державної відповідальності в галузі вищої освіти; готовність до глобальних змін;

г) бажання до саморозвитку.

13. ПРОФЕСІНА МОБІЛЬНІСТЬ Є:

а) інтегрована якість особистості, що виявляється у здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності у сфері економіки та фінансів із залученням правової сфери; уміння ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у зазначених сферах;

б) система навчальних елементів навчальної дисципліни, що засвоюється за допомогою відповідних методів навчання;

в) форма організації навчального процесу, що ґрунтується на поєднанні модульних технологій і використання залікових одиниць-залікових кредитів;

г) здатність до динаміки переміщення.

14. РЕГУЛЯЦІЯ САМОВИХОВАННЯ МІСТИТЬ ТАКІ КОМПОНЕНТИ:

а) самоконтроль, самозвіт, самоаналіз;

б) самоконтроль, самозобов'язання, самозвіт;

в) самоконтроль, самозобов'язання, самосуд;

г) самозобов'язання, самосуд, самозвіт.

15. АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ – ЦЕ:

а) орієнтація на формування інноваційних моделей навчання;

б) формування світоглядних і теоретичних основ проектування навчання;

в) розвиток інтегрованої характеристики особистості;

г) правильна відповідь відсутня.

16. ВИДИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛІВ:

а) підготовка рефератів, написання курсових робіт і дипломних проектів;

б) участь у спецсемінарах, рецензування публікацій, опанування дисертаційних робіт;

в) розробка методичних рекомендацій, конструювання змісту навчальних дисциплін, обґрунтування перспектив розвитку вищих навчальних закладів;

-
- г) правильна відповідь відсутня.
17. ПІД РОЗВИТКОМ РОЗУМІЄТЬСЯ:
- а) процес засвоєння людиною навчальної інформації;
 - б) процес і результат набуття індивідуального досвіду спілкування;
 - в) процес становлення особистості під впливом соціальних і природних чинників;
 - г) процеси оволодіння системою знань, умінь і навичок поведінки.
18. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПЕДАГОГІЦІ:
- а) прийоми, процедури й операції емпіричного і теоретичного пізнання і вивчення педагогічних явищ, що є знаряддям одержання наукових фактів;
 - б) шлях дослідження чи пізнання, теорія, навчання, виховання;
 - в) розумовий процес, спрямований на обґрунтування якого-небудь положення чи одержання нового висновку з декількох посилок;
 - г) теоретичний метод дослідження різних явищ, процесів і станів за допомогою їх реальних (фізичних) чи ідеальних (знакових, математичних) моделей.
19. ВИМОГИ ДО ПЛАНУ:
- а) індивідуальність, опорність, системність;
 - б) самостійність, мінімальність, методичність;
 - в) централізованість, локальність, координаційність;
 - г) правильна відповідь відсутня.
20. ПІД МАРКЕТИНГОМ РОЗУМІЄТЬСЯ:
- а) метод соціальної психології, що дозволяє виразити кількісно, графічно структуру міжособистісних відносин у групі;
 - б) наочне графічне чи схематичне зображення емоційної сторони міжособистісних відносин у групі;
 - в) один з найбільших часто використовуваних статистичних показників, що характеризують центральну тенденцію у вибірці даних.
 - г) правильна відповідь відсутня.

2. Схематично змоделювати систему управління освітою в Україні.
3. Розкрити питання про структуру внутрішкільного контролю та особливості організації його в загальноосвітніх закладах (тип закладу виберіть самостійно).
4. Скласти тематику засідань предметного методичного об'єднання за своєю спеціальністю.
5. Підготувати сценарій методичного рингу з учителями предметниками з проблеми:
«Формування пізнавальних інтересів учнів у процесі навчання», опираючись на роботи Г. Щукиної «Педагогічні проблеми формування пізнавальних інтересів учнів у процесі навчання» (М., 1988) та «Активізація пізнавальної діяльності учнів у навчальному процесі», (М., 1979), М. Кларіна «Інноваційні методи навчання в зарубіжних педагогічних пошуках» (М., 1994).

**Завдання для контрольної роботи з розділу
«Школознавство»**

1 варіант

1. Визначте функціональні обов'язки директора загальноосвітнього навчально-виховного закладу.
2. Яка система планування встановлена в загальноосвітньому закладі? Які основні питання відображають у річному плані школи?
3. У чому полягає суть наукової організації праці педагога?

2 варіант

1. Окресліть склад і повноваження ради школи й педагогічної ради.
2. Яка роль методичного кабінету в підвищенні педагогічної майстерності вчителів?
3. Які особливості контролю за станом викладання навчальних предметів, за якістю знань, умінь і навичок учнів?

3 варіант

1. Назвіть основні повноваження Міністерства освіти і науки України.
2. Відтворіть схему керівництва освітніми закладами в Україні.
3. Назвіть види і методи внутрішкільного контролю.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ДЕРЖАВНІ ДОКУМЕНТИ, ПРОЕКТИ І КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ І НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Педагогічна газета. – 2001. – № 7 (85), липень.
2. Закон України «Про освіту» // В кн.: Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 43–75.
3. Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття. – К, 1994. – 62 с.
4. Концепція середньої загальноосвітньої школи України // Початкова школа. – 1990. – №11. – С. 35–38.
5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16. 06. 2015 р. № 641
6. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: Педагогічні концепції. – К. : Школяр, 1997. – 148 с.
7. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Освіта України. – № 40. – 5 жовтня 2000 р.

ПІДРУЧНИКИ І ПОСІБНИКИ З ПЕДАГОГІКИ

8. Бабанский Ю. К. Педагогика : учебное пособие для студентов пед. ин-тов / Ю. К. Бабанский, В. А. Слостенин, Н. А. Сорокин и др.; под ред. Ю. К. Бабанского. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Просвещение, 1988. – 479 с.
9. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.
10. Галузинський В. М. Педагогіка: Теорія та історія : навч. посібник. / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К. : Вища школа, 1995. – 237 с.
11. Зайченко І. В. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / І. В. Зайченко. – Чернігів, 2006. – 528 с.
12. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – 2-ге вид., випр. і доп. – Харків : «ОВС», 2002.
13. Педагогіка / за ред. дійсного члена АПН СРСР М. Д. Ярмаченка. – К. : Вища школа, 1986. – 544 с.

14. Сластенин В. А. Педагогика : учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М. : Школа-Пресс, 1998. – 512 с.

15. Харламов И. Ф. Педагогика : учеб. пособие: 3-е изд., перераб. и доп. / И. Ф. Харламов. – М. : Юрист, 1997. – 512 с.

16. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 554 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

17. Амонашвили Ш. А. Воспитательная и образовательная функции оценки учения школьников. / Ш. А. Амонашвили. – М. : Педагогика, 1984. – 296 с.

18. Ващенко Г. Г. Загальні методи навчання : підручник для педагогів / Г. Г. Ващенко – 1-е вид. – К. : Українська Видавнича Спілка, 1997. – 441 с.

19. Выбор методов обучения в средней школе / Под ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Педагогика, 1981. – 176 с.

20. Дидактика современной школы / под ред. В. А. Онищука. – К., 1987. – 250 с.

21. Імідж школи на порозі ХХІ століття: Практико-зорієнтований посібник / ред. кол. : Т. С. Антоненко (голова), І. Г. Єрмаков (науковий редактор) та ін. – К., 1998. – 380 с.

22. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва. / М. Д. Касьяненко – К. : Вища школа, 1993. – 320 с.

23. Кутьев В. О. Внеурочная деятельность школьников : пособие для классных руководителей / В. О. Кутьев – М. : Просвещение, 1983. – 223 с.

24. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.

25. Лихачев Б. Т. Воспитательные аспекты обучения : уч. пособ. по спецкурсу для пединститутов. / Б. Т. Лихачев. – М. : Просвещение, 1982. – 191 с.

26. Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей / М. И. Махмутов. – М. : Просвещение, 1997. – 240 с.

27. Онищук В. А. Урок в современной школе: пособие для учителя. – 2-е изд. перераб. / В. А. Онищук – М. : Просвещение, 1986. – 158 с.

28. Онищук В. О. Функції і структура методів навчання / В. О. Онищук, Л. П. Тимчишин, І. Т. Федоренко та ін.; за ред. В. О. Онищука. – К., 1979. – 159 с.

29. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики / М. Н. Скаткин. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1984. – 96 с.

30. Страчар Э. Система и методы руководства учебным процессом (пер. с чешского) / Э. Страчар. – К. : Рад. школа, 1982. – 295 с.

31. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : В 2-х т. Пер. з рос. / ред. кол. В. М. Столетов (голова) та інші. – К. : Рад. школа, 1983. – (Лед. б-ка). – Т. 1. – 488 с.; Т. 2. – 359 с.

32. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе : уч. пособ. для студентов пединститутов / Г. И. Щукина. – М. : Просвещение, 1979. – 160 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубасенюк О. А. Практикум з педагогіки : навч. посіб.: видання 4-те / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. – Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2005. – розділ II «Теорія навчання (Дидактика)». – С. 108–197.
2. Євдокимов В. І. Самостійна робота студентів : навч. посіб. / В. І. Євдокимов, Л. Д. Покроєва, Т. П. Агапова, В. В. Луценко. – Х. : ХДПУ імені Г.С. Сковороди, 2004. – 140 с.
3. Євдокимов В. І. Підготовка вчителя в умовах євроінтеграції : навчальний посібник / В. І. Євдокимов, Г. Ф. Пономарьова, Л. Д. Покроєва, В. В. Луценко. – Харків : ХОНМІБО, 2006. – 204 с.
4. Євдокимов В. І., Пономарьова Г. Ф., Покроєва Л. Д., Хижняк В. В.: навч. посіб: Педагогічні завдання в системі професійної підготовки вчителя. / В. І. Євдокимов, Г. Ф. Пономарьова, Л. Д. Покроєва, В. В. Хижняк. – Харків: ХОНМІБО, 2009 – 216 с.
5. Євдокимов В. І. Педагогіка: Педагогічні завдання і тести : навч. посіб. / В. І. Євдокимов, Г. Ф. Пономарьова, О. В. Віцько, Л. О. Петриченко, В. В. Хижняк. – Харків, 2011. – 344 с.
6. Зайченко І. В. Педагогіка : навчальний посібник / І. В. Зайченко. – К., «Освіта України», 2006. – Розділ «Дидактика». – С. 86–255.
7. Кузьмінський А. І. Педагогіка: Завдання і ситуації : практикум / А. І. Кузьмінський, Л. П. Вовк, В. Л. Омеляненко – К. : Знання-Прес, 2003. – Розділ II «Теорія навчання (Дидактика)» – С. 60–138.
8. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько.– Харків : «ОВС», 2002. – Розділ 2 «Дидактика». – С. 208–361.
10. Омеляненко В. Л. Педагогіка: Завдання і ситуації : практикум. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко – К. : Знання-Прес, 2006. – Розділ II «Теорія навчання (Дидактика)». – С. 60-138.
11. Омеляненко С. В. Педагогіка: Тестові завдання : навчальний посібник / С. В. Омеляненко – К. : Знання, 2008 – 391 с.
12. Онишків З. М. Основи школознавства : навчальний посібник для студентів педагогічних вузів / З. М. Онишків. – 3 вид. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 176 с.
13. Островерхова Н.М. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект / Н. М. Островерхова, Л. І. Даниленко. – К. : Школяр, 1995. – С. 61–71.

14. Павлютенков Є. М. Основи управління школою / Є. М. Павлютенков, В. В. Крижко. – Харків : Основа, 2006. – С. 46–47.

15. Пономарьова Г. Ф. Педагогіка: Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів ВНЗ на заняттях з педагогіки : навчально-методичний посібник з практикумом / Г. Ф. Пономарьова, І. О. Степанець – Харків, 2010 – 214 с.

16. Пономарьова Г. Ф. Педагогіка: Рейтингова перевірка знань, умінь і навичок студентів з педагогіки : навчально-методичний посібник / Г. Ф. Пономарьова, І. О. Степанець, О. В. Кузнєцова, С. І. Рябокінь – Харків, 2011.– 310 с.

17. Савченко О. Я. Педагогіка: Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О. Я. Савченко – К. : Богданова А. М., 2009. – 226 с.

18. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. / О. Я. Савченко – К. : Генеза, 1999. – 368 с.

19. Ягупов В. В. Педагогіка : навчальний посібник. / В. В. Ягупов – К. : Либідь, 2002. – Розділ II. – С. 196–411.

ПІСЛЯМОВА

Провідна роль у розбудові незалежної, демократичної, правової держави належить особистості. Сучасний світ переходить від науково-технічної освіти, орієнтованої на засвоєння якомога більшого об'єму знань, умінь і навичок, до гуманістичної, спрямованої на особистісний розвиток і творчу самореалізацію особистості в культурі та соціумі.

Професійне становлення майбутнього вчителя є синтезом творчих елементів особистості, без яких неможлива діяльність фахівця, майстра педагогічної справи.

Організація освітнього процесу у вищому педагогічному закладі змінює традиційну позицію студента від пасивного учасника навчання до такого, який активно співпрацює з викладачами, однокурсниками. Така ситуація створює умови для самовизначення та особистісного розвитку студентів.

У системі підготовки вчителів педагогічні знання та вміння мають бути надійним фундаментом їхньої професійної діяльності. Професіоналізм учителя великою мірою залежить від розвиненості властивостей та якостей особистості, здатності до особистісного інтелектуального вдосконалення, творчого ставлення до процесу навчання.

Упровадження в освітній процес педагогічного вищого навчального закладу цього посібника сприятиме підвищенню рівня ефективності проведення занять; формуванню здатності у студентів самостійно опрацьовувати матеріал та стверджувати або спростовувати результати власних науково-дослідницьких пошуків; розвитку аналітичного мислення; здатності ухвалювати рішення та пропонувати шляхи їх реалізації; аналізу й самооцінці власних можливостей, а отже створюватиме сприятливі умови для підвищення якості підготовки майбутніх педагогів.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Пономарьова Галина Федорівна – кандидат педагогічних наук, професор, ректор Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Ренко Інна Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Одарченко Вероніка Ігорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.